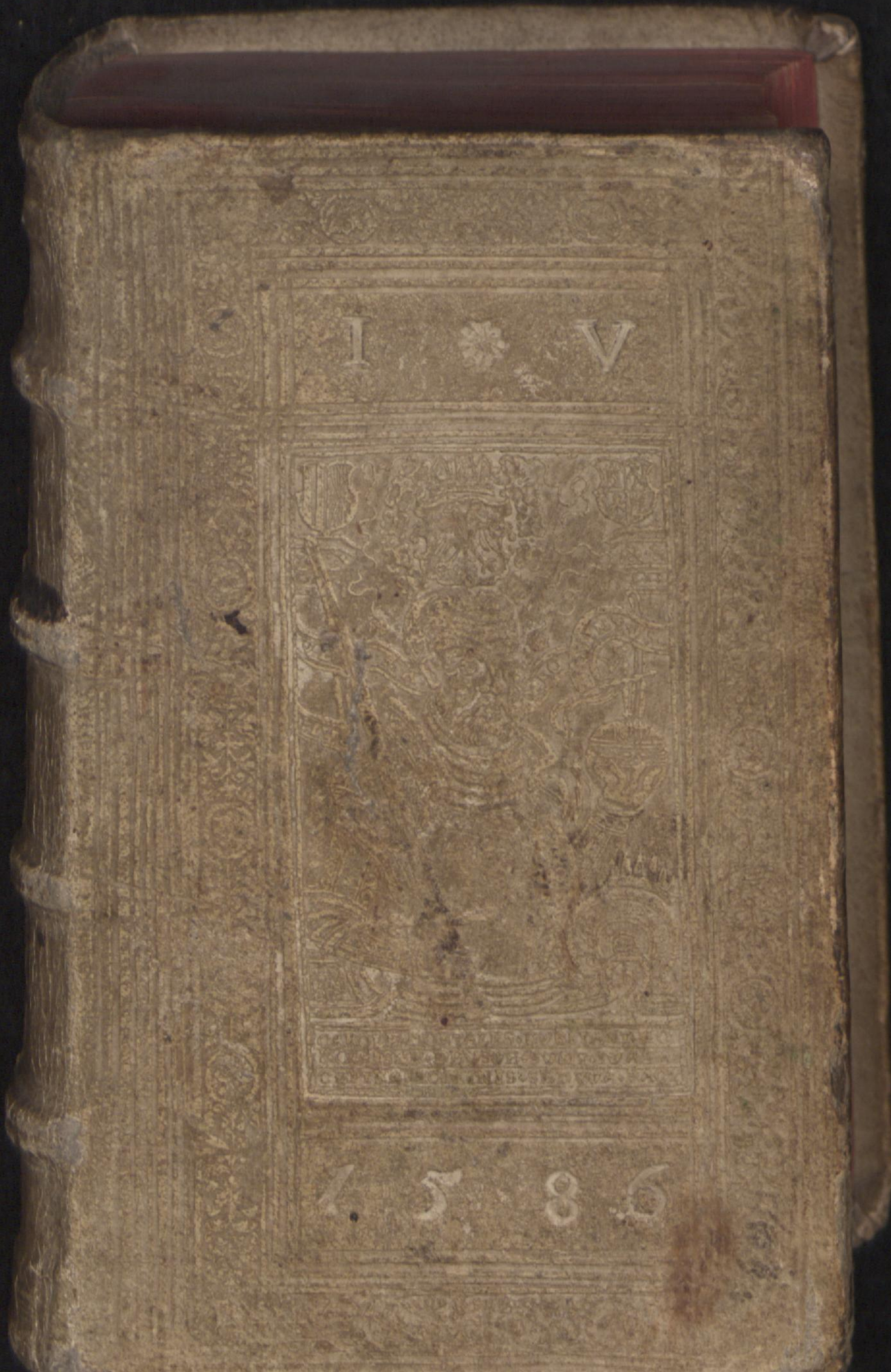

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

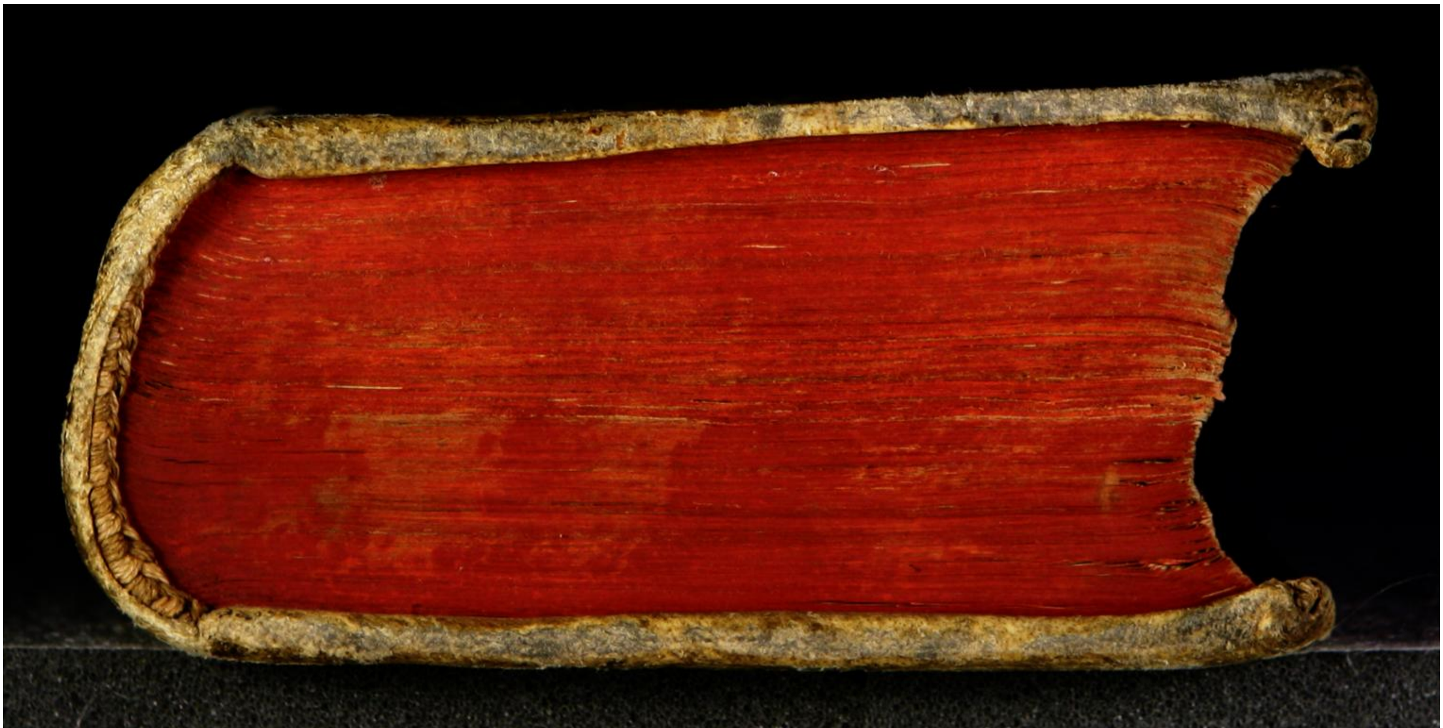
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

3,- 48.

DA. Box

LN 850 M
LN 916 ex. 2

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Domine fac cum servo tuo secundum
magnam tuam misericordiam, et justi=
ficationes tuas doce me: servus tuus
sum ego, da mihi intellectum ut
discam testimonia tua. Vias tuas Dne
ostende mihi, et semitas tuas doce me
Dirige me Dne in veritate tua et doce
me Amen

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

E

THE

PRÆC

LIGIO

uiter

A

Nicola

15

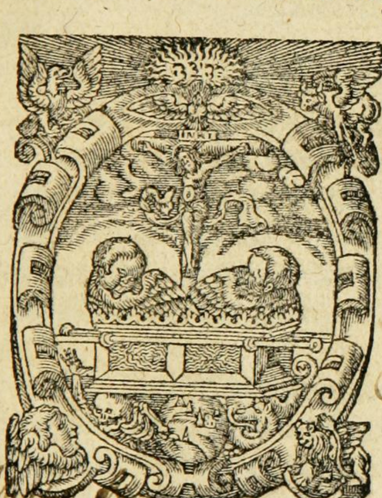
HERBA

LN 850
M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Enchiridion
THEOLOGICVM
PRÆCIPVA VERÆ RELIGIONIS CAPITA BREuiter & ſimpliciter explicata continens.

AVTORE
Nicolao Hemmingio.

1 5 8 1.

Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΩι ΕΝτυγχάνοντι.

ἀνάγνωθι, γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ μή ποτε καταγνοὺς.

LN 850
M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

SER
AC I
PRINC
CHRIST
Noruegiæ
Duci Sleſu
marſiæ,
men

D
t
ſt
n
ci
eſt
ἀταξία & confu
eſt legum turb
cum ſubditoru
dici facilè poteſ
ges & magiſtra
tior, nec ne.

Has peſtes,
entia, ac potent
cui præeſt, ſolus
entia enim lege
ordinat, ſiquan
videbitur: pote
tur, ne eas pot
muſcæ aranearu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. CHRISTIANO eius nominis tertio, Daniæ, Noruegiæ, Slauorum & Gottorum Regi, Duci Sleſuigiæ, Holſatiæ, Stormariæ & Ditmarſiæ, Comiti Oldenburgenſi, & Delmenhorſtenſi, Domino ſuo clementiſsimo.

DIVVS CHRYSOSTOMVS tres ſocietatis humanæ peſtes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ perniciosiſsima ſit, difficile dictu eſt. Nam vt ἀναρχίαν ſequitur ἀταξία & confuſio, ita Tyrannidis comes eſt legum turbatio & peruerſio, maxima cum ſubditorum iniuria coniuncta, nec dici facilè poteſt, an inobedientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior, nec ne.

Has peſtes, magiſtratus pietate, ſapientia, ac potentia præditus, de republica, cui præeſt, ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges ſuæ Reipublicæ ſalutares ordinat, ſiquando nouis legibus opus eſſe videbitur: potentia conſeruat & exequitur, ne eas potentiores, (veluti maiores muſcæ aranearum retia, quibus minores

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

beſtiolæ inuoluuntur, perrumpunt) aut violentia excutiant, aut Sophiſtica peruertant. Nam, vt rectè inquit Menander, βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος. Pietate, quæ cum tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eiſdem anteit: vnde fit, vt quemadmodum ſubditi legem, vt iuſtiſsimam vitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuentes, eiuſdem pietate, tanquam ſtimulo, ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulcrum enim ſinguli putant, mores ſui principis vita exprimere, iuxta illud:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum rectè imperare nouit, qui ſibiipſi & ſuis affectibus imperat, ſeq́ totum componit ad normam iuſticiæ. Vnde rectè monet Iuſtinus Martyr, οἰακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τὸν μὴ καταψευδόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo fit, vt talis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iuſtiſsimè & ſit & dicatur.

Cum autem iſta de peſtibus humanæ ſocietatis apud Diuum Chryſoſtomum lego, cogito de præſenti huius reipublicæ Danicæ ſtatu, ac gratias æterno Patri Domini noſtri IESV CHRISTI ago, quod te, Sereniſsime Rex, ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imo patrem patriæ habeamus. Qui,

cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cum pietate, & omni virtutum officio tuis ſubditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumq́ꝫ viris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum videtur) doctrina, religione, ſapientia, & rerum experientia præſtantibus ornas, facis vt tuæ ditiones in pace floreant, quæ ſanè florerent magis, niſi peccata noſtra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua eſt, Sereniſsime Rex, ea induſtria, ea ſancta tua cura & ſolicitudo, vt non poſsit non florentiſsima eſſe reſpublica te gubernante, ſub cuius prudenti ac pio regimine tanquam ſub alis, cùm ab externis hoſtibus, qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur, tum ab hæreticis, qui animab. noſtris ac æternis bonis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolùm læti experiuntur Tuæ Regiæ Maieſtatis ſubditi, verùm etiam toti penè terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes, quanta ſit tua pietas, quàm ſancta legum cura, quantus erga ſubditos amor, quanta deniq́ꝫ omnium Regiarum virtutum longè ſuauiſsima harmonia, ac iucundiſsimus concentus, in tota tua vita, veluti perſonet. Sed quid hîc commemorare pergo?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cuius oratio tuis virtutibus vel enumerandis ſatis eſſe nequeat, tantum abeſt vt eas, quo id deceat modo, deprædicare poſsim.

Hoc ſummum plurimarum ac heroicarum virtutum decus, Sereniſsime Rex, me ſuperioribus annis permouit, vt libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem ederem, quem oblatum ſereno vultu & amanter, quod vnicè à me quæſitum erat, ſuſcepiſti. Neq; enim erat alius, cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quàm tibi Sereniſsime Rex, qui perinde atq; ἤπιος πατὴρ huius T. R. Academiæ Profeſſores, in quorum numero & ego vnus ſum, complecteris, liberaliq; ſtipendio alis, in hunc profectò finem, vt ſucceſſoribus tuis Eccleſiam, & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hiſce rationibus, & hoc tempore editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis, motus, exiſtimaui auſpicato fieri, ſi tibi, Sereniſsime Rex, omnium literatorum hominum communi Mecœnati, hoc ipſum Enchiridion dedicarem: in quo hoc ſum ſecutus conſilium, vt præcipua Chriſtianæ religionis capita cum definitionibus, diuiſionibus & axiomatis ſiue ſententijs quibuſdam colligerem, ac iuuentuti proponerem, quo his inſtructa

iuuen-

iuuentus, cum maiori fructu abſoluta doctiſsimorum hominum noſtri ſeculi ſcripta, ac potiſsimum clariſsimi viri, mei præceptoris Philippi Melanthonis, optimè non ſolùm de me, ſed etiam de tota Chriſtiana Eccleſia meriti, locos Theologicos, & alia ſcripta eiuſdem legat, ex quibus (quod ingenuè fateor) pleraque, quæ in hunc libellum congeſsi, deprompta ſunt.

Porrò de editione nunquam cogitaſſem, niſi me & amicorũ quorundam conſilium, quod non erat contemnendum, & ſtudioſorum multorum petitio crebra, ad editionem inuitaſſet. Conqueſti enim ſunt ſcripta exemplaria, quæ erant in manibus multorum, paſsim per regnum, adeò à ſe inuicem, (quemadmodum fieri conſueuit in libris, qui ſæpius à feſtinantibus tranſcribuntur) diſcrepare, vt vix in vna pagella concordare inueniantur.

Quapropter Sereniſsime Rex precor, vt tua Regia Maieſtas, ſolita philanthropia & clementia, hunc tui ſubditi laborem qualemcunque ſuſcipere & boni conſulere velit, ac ſimul meminerit verè regium eſſe, res à ſubditis oblatas, non tam ex pondere, quàm ex offerentium affectu æſtimare. Vale felix & beatus anima & corpore, Rex Sereniſsime, vnà cum sereniſsima Re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

gina noſtra: D. Friderico Electo, Principe verè Heroico, iuriſq; & æquitatis amantiſsimo: Domino Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarum fautore: Domino Iohanne Duce, rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica, atque adeò cum omnibus rebus ſubditis, regnis & prouincijs. DEVS Pater, Domini noſtri IESV CHRISTI ſuo ſancto Spiritu Tuæ R. Maieſ. perpetuò aſsit, Amen. Haffniæ, Calend. Octob. Anno Domini M. D. LVII.

Sereniſs. R. T. M.

deditiſs.

Nicolaus Hemmingius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

AD LECTOREM.

CLIMATA iam florent ſeptem ſubiecta trioni,
  Quando ibi præcipuè lux tua Chriſte micet.
Quippe adamas vt ſe geminam conuertit ad vr-
  Sic ſacra paulatim vox aquilona petit. (ſam,
Hanc ſimul obſequio comitatur turba decoro
  Pieridum, Aonio vertice culta prius.
Sed propius terram ſummo quoq; viſit ab axe,
  Semotiſq; pijs vltrò miniſter adeſt.
Hinc neq; triſte gelu borealibus amplius artus
  Vexat, nec mentem priſtina barbaries.
Danica Metropolis theſaurum en Hafnia ꝓfert,
  Hemmingi docta ſedulitate datum.
Is ſiquidem pulcra methodo Dialecticus autor,
  Aetherea incluſit dogmata Chriſtigenûm.
Sic ſimul & Muſis, & Chriſti nomine dignum,
  Deinde etiam pueris vtile venit opus.
Ducet enim certos vt penſile Theſea filum:
  Suſcipiat gratus commoda quiſq; ſua.

Iohannes Saſcerides
Vuermenuſanus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

EPIGRAMMA
ALIVD.

QVEM iuuat æterni flores depaſcere verbi,
Et colere haud ficta relligione Deum,
Qua doceat μεθόδῳ, *vel qua pia dogmata diſcat,*
Certus quo ſuperûm tramite templa petat,
Abdita ſcripturæ cupiens euoluere clauſtra,
τόν τε λόγον θεῖον *qui volet* ὀρθοτομεῖν:
Conſulat Hemmingi, doctiſsima ſcripta diſerti,
Cuius erit nullo laus peritura die.
Informat tremulos ad Myſtica flumina greſſus.
Dædalei clarus dotibus ingenij.
Atq; iuuentuti pulcro κεφαλαῖα *miniſtrat*
Ordine, quæ veræ relligionis erunt.
Per quæ diuinum capit incrementa Tonantis
Verbum, quod ſanctis protulit ipſe λόγος.
Et manet ad ſeros Eccleſia vera nepotes,
Nec ſit ſulfureo præda futura Duci.
Hæc dulci patriæ doctus monumenta reliquit
Hemmingus, Danis fama decusq; viris.
Vnde puer, iuuenes, & habet veneranda ſenectus,
Arces quo poſsit ſcandere olympiacas.
Age igitur vigili, cui cordi eſt cura ſalutis,
Hoc ἐγχειρίδιον *volue reuolue manu.*

Iuarus Bartholinus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS *Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, vt attendat lectioni, exhortationi & doctrinæ. Et paulò poſt: Attende tibijpſi, & doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audierint. Hæc Pauli exhortatio ad nos quoq; pertinet: quæ duo continet.* PRIMVM, *quale nam ſit officium Doctoris.* DEINDE *quis fructus ſequatur piè præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus, vt poſterius ad maiorem vigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborum magnitudine aut difficultate fracti, veluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga vertamus hoſti: cuius hoc vnicum ſtudium eſt, vt docentes & diſcentes, vel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole, vel opinionibus fanaticis imbuat, ne de fontibus Saluatoris ſalutarem aquam hauriamus. Quare noſtrum erit officium fortiter aduerſario reſiſtere, ne Eccleſiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus vtitur, technis. Hoc autem officio ritè tum fungi videbimur, cùm iuxta conſilium Apoſtoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quò Eccleſia* CHRISTI *nobiſcum, qui eius pars ſumus, ad ſalutem erudiatur.*

Verùm quia iuuentus conſecrata ſacratiſſimæ

Theolo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Theologiæ ſtudio, opus habet, vt de vera ſtudendi Theologiæ ratione admoneatur, volo paucis meum conſilium, quod etiam ſecutus ſum & ſequor, exponere. Niſi enim me valde fallet opinio, multò citius liberalem in Theologia doctrinā conſequetur, qui meis monitis auſcultauerit, quàm qui ſine certa ratione omnium Theologorum volumina peruoluerit. Vt enim in cæteris diſciplinis methodica docendi ac diſcendi ratione opus eſt, ita in omnium diſciplinarum regina, quam Theologiam appellamus, certam docendi ac diſcendi rationem neceſſariam eſſe ſtatuendum eſt.

Vera ratio studendi Theologiam

Instructio tironis huius militie consistit in pectore pio, & artium ac linguarum notitia

Quinque in studio Theologie necessario observanda

Porrò vt conſilium meum clarius aperiam, omnium Primùm pium pectus ad lectionem ſcripturæ afferendum iudico. Deinde liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri poteſt) doctrinam requiro. Nam iſtis veluti exoticis ſpolijs tabernaculum Dei non parum ornatur. Sic inſtructo pio huius ſacratiſſimæ militiæ tironi conſilium meum impertio, quod vt melius intelligatur, in quinq; partes diſtribuo. PRIMA *eſt de Principijs, quæ Theologus futurus afferat ad Theologiæ ſtudium.* SECVNDA *eſt de Diuiſione ſcripturæ, et ijs quæ in ſingulis partibus peculiariter obſeruanda ſunt.* TERTIA *eſt de recta interpretandi, ea quæ obſcura videntur, ratione.* QVARTA *eſt de modo vtendi ſcripturæ teſtimonijs ſine errore.* QVINTA *& poſtrema continebit methodum conciliationis locorum,*

qui in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

qui in* ſpeciem antilogias efficere videntur. Has quinq; conſilij mei partes, eo quo propoſitæ ſunt ordine, quàm poſſum breuiſſimè exponam.

PRIMA itaq; pars eſt de Principijs, quæ Theologus futurus afferre debeat ad Theologiæ ſtudium. Quicunq; itaq; cupit Spiritus ſancti diſcipulus eſſe, & cum fructu commodoque in ſchola Chriſti verſari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet. PRIMVM, quod certò certius ſtatuere debeat, vnum eſſe verum et æternum Deum, ac Ethnicam πολυθεΐαν execretur, cum Manichæorum deorum iugo. SECVNDVM, quòd hic verus Deus dederit mundo certum Verbum, ſuæ voluntatis infallibile teſtimonium. TERTIVM, quòd hoc Verbum contineatur in Moſe, Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis. QVARTVM, quòd vt quicquid eſt præter hoc Verbum, nequaquam iudicabitur ad ſalutem neceſſarium, ita quicquid cum Verbo hoc pugnat, à quocunq; tandem autore proficiſcatur, anathematis loco habendum ſit.

Horum principiorum maximus ſanè vſus eſt. PRIMVM enim monet, vt renunciata Græcorum πολυθεΐα, ad ipſum Deum, omnium bonorum fontem perennem, reſpiciamus, eum agnoſcamus, qualem ſe nobis verbo & teſtimonio patefecit: eiq; veris cultibus placere ſtudeamus, firma fiducia in eum recumbentes. SECVNDVM reget

noſtros

noſtros affectus & actiones, ne cum Ethnicis & Turcis à vera colendi Deum ratione aberremus. T E R T I V M *muniet nos contra Diaboli inſidias, qui in locum verbi Dei vel humana ſomnia, vel reuelationes fanaticas hominibus, quò eos à Deo auertat, obtrudere conatur, qua ſanè fraude perpetuò vtitur.* Q V A R T V M *ſecuros nos faciet, vt intrepidè damnare audeamus omnium Diabolorum et hominum commenta, quantumuis ſpecioſa fuerint, quando non habent facem cœleſtem ac verbi Dei regulam infallibilem præeuntem. Breuiter, hæc quatuor principia rectà nos ad fontem omnis boni ducent, abducent à ciſternis ſordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne aſtutia Satanæ, quod olim gnoſticis & alijs, hodie Anabaptiſtis, & Seruetianis, alijsq; hæreticis accidit, in errores abducamur. Atque hæc de prima mei conſilij parte dicta ſint.*

S E C V N D A *pars eſt de diuiſione ſcripturæ, deq; ijs, quæ peculiariter in ſingulis partibus obſeruanda ſunt. Librorum diuiſionem omittam, quæ in principijs bibliorum tradi ſolet, vnde eam petat & ediſcat Theologiæ ſtudioſus. Sed totius ſcripturæ diuiſionem proponam. Hæc commodè poteſt diuidi trifariam, nempe in hiſtoriam, doctrinam rerum, & doctrinam ſignorum: in quarum ſingulis quid præcipuè ſpectandum ſit, ſcire tironem Theologiæ perutile eſt.*

I N

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

In Hiſtoria igitur ſex ſunt obſeruanda. PRIMVM ſeries annorum, cuius obſeruatio ad intelligendam ſcripturam plurimum conducit. SECVNDVM, propagatio doctrinæ. TERTIVM, miraculorum varietas, quibus veritas doctrinæ probatur. QVARTVM, miranda Eccleſiæ forma & crux. QVINTVM, miranda Eccleſiæ liberatio in varijs periculis. SEXTVM, exempla prouidentiæ Dei, promiſſionum, comminationum, lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſſionis, aliarumq; virtutum. Hæc enim exempla obſeruata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Eccleſiæ ſtatum accommodabit prudens Doctor, vt inde doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes petantur, cùm ad fidem piorum vitamq; confirmandam, tum ad metum & terrorem impijs incutiendum.

In doctrina RERVM quatuor potiſſimum ſunt ſpectanda. PRIMVM, obſeruatio præcipuorum capitum doctrinæ Eccleſiæ, quæ tametſi duo ſunt inter illa maxima, Lex & Euangelium, plura tamen ſunt, quæ illis ſubſeruiunt. Cuiuſmodi ſunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio, &c. Qualia Philippus in ſuis Locis enumerat, quorum tres ordines facit. LOCOS enim Primi ordinis πνευματικοὺς, Secundi, πολιτικοὺς, Tertij παραδόσεις vocat. Poſſunt et diſtingui in quatuor ordines, quorum Primus eſſe poteſt, de ſpirituali Chriſti regno. Secundus, de

generali

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

generali viuendi regula. Tertius , *de Eccleſia & eius gubernatione.* Quartus , *de rebus politicis & Oeconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci ſubijciuntur, quos, quoniam à Græcis* κεφάλαια *dicuntur, ego capita voco, de quibus ſuo loco plura.*

Vbi iam Theologiæ tiro capita præcipua doctrinæ Eccleſiæ recitare nouit, debet SECVNDO *loco ſingulorum claras definitiones ex ſcriptura extructas ediſcere. Qui enim rei alicuius definitionem rectè nouit, is ad omnem diſputationem & orationem de ea re fundamenta iecit.* TERTIO *diuiſiones capitum ac rerum multiplicium obſeruentur ac diſcantur, in quib. videndum, an ſcripturæ teſtimonijs, & non ingenioſis aſtutorum hominum technis nitantur. Diuiſiones enim eruditæ, rei naturam quaſi anatomia quadã facta clarius exhibent, multiplicia diſtinguunt, ſæpe Sophiſtarum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum Theologum ſummopere neceſſarium eſt.* QVARTO *loco in doctrina rerum obſeruanda ſunt axiomata de ſingulis capitibus, vt ſententiæ Moſis, Prophetarũ & Apoſtolorũ, inter quas eas potiſſimum ſtudioſum Theologiæ ediſcere velim, ex quib. plurimæ Hypotheſes extrui poſſunt, hoc eſt, quæ pluribus rebus probandis ſeruiunt. Talium ſententiarũ theſaurus, ſiue diſputes ſiue ſcribas, ſiue concioneris, fructum vberrimum affert. Hæc quatuor in Philoſophia*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

loſophia etiam obſeruanda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſſimum mihi ꝓpoſui.

In doctrina SIGNORVM tria in genere obſeruanda. Primum, ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula vocamus, aut ſigna, quæ pacta, ſeu fœdera, ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia vocat. Deinde, ad quam doctrinæ partem pertineant. Tertiò, quibus data ſint, & quàm diu durare debeant. Quæ autem ſeorſim ſpectanda ſint in ſignis, quæ Sacramenta vocamus, dicam in capite de Sacramentis.

IAM TERTIA pars ſequitur, de recta interpretandi ratione, ea quæ obſcura ſunt. De qua re duo in vniuerſum dicam, quorum Prius ſit de SCOPO & CONSILIO ſcriptoris, Poſterius de examine loci obſcuri. Scopus diligenter obſeruandus eſt. Debet enim omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cum ſcopo pugnans, fugienda vt erronea. Paulus Rom. 2. dicit: Non auditores, ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ contra ſcopum. Nam ibi Paulus illam Phariſaicam ſententiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificantur lege. Sed nulli ſunt tales, Proinde nulli iuſtificantur lege. EXAMEN LOCI obſcuri, hac methodo inſtitui poſſe puto. Obſcuritas omnis aut eſt in REBVS, aut in VERBIS, aut in VTRISQVE ſimul. Si in REBVS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio facienda ſunt.

PRIMVM periſtaſis examinanda eſt, vnde ſæpe obſcuritas dicti lucem mutuatur, vt Rom. 9. Sermonem abbreuiatum facit Dominus ſuper terram: ibi periſtaſis conuincit, dictum prophetiæ intelligendum eſſe de paucitate ſeu reliquijs Iudæorum, qui erant habendi pro vero populo. Hinc regula Rabinorum ſeruanda: Qui non aduertit quod ſupra & infra in ſcripturis ſcribitur, is peruertit verba Dei viuentis. SECVNDO ſurſum & deorſum ſpectandum. Surſum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio: à qua ſi non aberras, etiamſi fortè in interpretatione erratum ſit, minus periculoſus eſt error. Deorſum verò, hoc eſt, Caueas ne quid abſurdi ſequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio, ex qua aliquid abſurdi ſequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquã claram Dei ordinationem, abſurdum in Theologia habendum eſt. Hoc quoq; præceptum obſeruandũ in aliorum interpretationibus, ex quibus, ſi aliquid falſi colligitur, repudiandæ ſunt. TERTIO quærendus eſt alius ſcripturæ locus clarus, in quo eadem res tractatur, et conferendus cum obſcuro. Hæc collatio vtiliſſima & ſummè neceſſaria eſt ijs, qui ſine errore volunt verſari in ſacro Dei verbo. QVARTO, ſi hoc parum ſuccedit, videatur quas interpretationes recipere poſſit obſcurus locus, & ea accommodanda, quæ congruit

Rabinorum Regula

Surſum

Deorſum

gruit cum ſcopo & periſtaſi, ſiue illa ſit propria, ſiue figurata. QVINTO, ſi his vijs non ſuccedit, Eccleſiæ purioris teſtimonium conſulendum, cui acquieſcendum, niſi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua abſurditas id impediat. Etſi autem inueniri poſſunt ſententiæ quædam inextricabiles: tamen ſunt quæ ad ſalutē prorſus neceſſaria, clariſſimè & ſine omni obſcuritate proponuntur.

At ſi in VERBIS eſt obſcuritas, ea aut eſt in verbis ſingulis, aut compoſitis. Verborum ſingulorum obſcuritas aut eſt propter Rerum penuriam, aut propter formæ Rerum mutationem, aut propter Vocis multiplex ſignificatum. Si vel propter Rerum penuriam, vel propter formæ Rerum mutationem, aliqua obſcuritas obijcitur, antiquitates & hiſtoriæ, rerum deſcriptiones continentes, conſulendæ ſunt, ad quam rem mirificè conducit hiſtoria Ioſephi. Si propter vocis alicuius Multiplex ſignificatum, ambiguitas oritur, duo facito: Primùm inſtitue collationem cum alijs dictis non ambiguis. Deinde vocis periſtaſin contemplare, vt in Paulo & Iacobo iuſtificandi verbum diuerſimodè accipiendum monet collatio & periſtaſis, quas confirmat fidei immota regula. Quod ſi in VERBIS compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, primùm Grammatica eius linguæ, vnde dictum tranſlatum eſt, adhibenda eſt in conſilium. Deinde videndum, an ſit propriè, an figuratè dictum. Nam ſi dictum propriè

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictum quadrare periſtaſi & ſcopo poſſit, ſeruata ſemper analogia fidei. Porro *generale præceptum ſit antitheſeon collatio, cuius vnum membrum clarius, id quod obſcurius videbatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum. Hîc quid per legem ſit intelligendum, patet ex oppoſitis vocibus. Opponitur enim Lex gratiæ & veritati. Gratia fauor Dei, veritas exhibita res promiſſa dicitur. Legis igitur nomine maledictio & vmbræ Legis intelliguntur. Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Hîc clarius eſt, quid gratiæ vocabulo intelligendum ſit, quàm legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem, & remiſſionem peccatorum. Lex igitur iram Dei, & maledictionem ſignificabit. Rom. 8. Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Hîc Apoſtolus iuſtificationem opponit condemnationi. Sed clarius eſt, & extra controuerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq; pronunciare.*

S*Equitur* QVARTA *pars, de modo vtendi diuinis teſtimonijs ſine errore, de qua re hæc habeo. Neceſſarium eſt ijs, qui ſcripturarum teſtimonijs aptè vti volent, vt tria diligenter perpendant.* PRIMVM *obſeruetur periſtaſis, hoc eſt, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempo-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tempore, qua occaſione, quem in finem. DEINDE obſeruetur, quæ ſit argumenti et quæſtionis natura, ſitne hiſtoria, aut doctrina, aut ſignũ. Nam ad hæc tria, ſuprà dixi vniuerſam ſcripturã referri. TERTIO cõſideretur, quàm latè quidq; pateat. Si Hiſtoria eſt, ſiue Exemplum, conſiderandum eſt quid conueniat aut diſconueniat, cum ijs rebus, quib. volumus ea accommodare. Nam quæ à ſimilibus & comparatis argumenta petuntur, à comparatorum ſimilitudine & congruentia vim omnem ſuam mutuantur. Si doctrina eſt, diſpiciendum erit, generaliſne ſit, an ſpecialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad ſingulos, qui vnius populi cenſentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam reſtringi debeat. Eadẽ de ſignis obſeruanda ſunt.

Præter hæc obſeruandum ex imitatione Pauli, quòd vt vniuerſalia dicta accommodanda ſunt ad hypotheſes & indiuidua, ita particularia dicta ad vniuerſalia reuocari debeant. Mirum quoque in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo ſenſibus in exemplis demonſtratur, vnde mens concipit multò certiorem rei noticiam. Iuſticia eſt ex fide, Dictum eſt. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam, eſt Exemplum. Vtrumq; coniunctum apertius docet, iuſticiam eſſe acceptationem, qua iuſticia imputatur credenti. His ſi iam tertium lo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cum addideris, qui eſt Rom. 5. Sicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam, nempe Chriſti, iuſti conſtituentur multi, materiam habebis definitionis iuſticiæ Chriſtianæ. Ex his enim quatuor voces collige, iuſticiam, obedientiam Chriſti, imputationem, fidem, vnde iam plena definitio iuſticiæ Chriſtianæ colligitur, hoc modo: Iuſticia Chriſtiana eſt Obedientia Chriſti, imputata credenti.

Christianæ iustitiæ definitio.

Quinta consilij pars.

QVINTA pars eſt de ratione conciliandi locos inter ſeſe in ſpeciem pugnantes. Nulli enim loci ſcripturæ inter ſeſe re ipſa pugnare poſſunt: cùm omnes habeant fundamentum veritatem Dei. Quare antinomia ſententiarum ſcripturæ, noſtro reſpectu intelligenda eſt, qui ſæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poſſit facilior, ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum ex Dialectica deſumtum proponam, ac noſtro inſtituto accommodabo. Eſt autem ὄργανον διακριτικὸν antinomiarũ nullum aliud, quàm quod Dialectici tradunt, de legibus iuſtæ contradictionis. Nimirum vt in omni contradictione ſeruentur hæ octo conditiones. 1. Vt ſit eadem vtrinque vocum ſignificatio. 2. Vt ſint eadem ſubiecta. 3. Vt ſint eadem obiecta. 4. Vt ſint eædem cauſæ. 5. Vt ſit eadem relatio. 6. Vt ſit eadem comparatio. 7. Vt ſit idem modus, ſeu vt dicantur ὡσαύτως. 8. Vt ſit idem tempus ex vtraq; parte. Vbi autem harum legum vel minima violatur, antilo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

antilogia nulla relinquitur. Etſi autem hæc admonitio admodum attentis ſufficere videtur, tamen ſigillatim de ſingulis his legibus copioſius dicam, quo commune veritatis inquirendæ inſtrumentum inſtituto noſtro accommodetur facilius.

PRIMA lex eſt, vt eadem ſit ſignificatio vtriuſque partis contradictionis, alioqui minimè erit contradictio. Hæc lex in has ſubiectas partes diuiditur, vt ſpectetur, an eadem ſit ſignificatio dictionis, phraſeos, locutionis, (quæ aliàs propria ſeruatur, aliàs figuratur) ſententiæ & dicti & modi ſignificandi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nunc exemplis conabor illuſtrare. Paulus dicit: Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Iacobus ſcribit: Homo non iuſtificatur ſine operibus. Hic antilogia tollitur, cùm oſtenditur non eſſe eadem ſignificatio dictionis, Iuſtificandi verbi vtrobiq;. Paulo enim ſignificat iuſtificari, abſolui à reatu, Iacobo verò declarari iuſtum. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, Qui verò crediderit, ſaluabitur. Hic phraſis ſoluit argumentum, nam phraſi Ebraica caro & ſanguis ſignificant naturæ deprauationem, & quæ cum illa coniuncta ſunt. Oraturus intra in conclaue tuum, clauſo poſt te oſtio: Domus mea domus orationis vocabitur. Dictum Chriſti prius videtur velle, vt in angulis, & non in publico cœtu oremus, poſterius locum communem precibus deſtinatum Templum monſtrat. Sed non hic vtrobiq; eſt ca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dem locutionis ſignificatio. Prior enim locutio Metalepſi figuratur, poſterior propria eſt. Nam per ingreſſum in conclaue & clauſum oſtium, tanquam Symbolo quodam hypocriſin excludendam ab orationibus monet, quæ cùm excluſa eſt, nullus non locus orationi aptus eſt. Si oculus te offenderit, effodito eum: Sed ad Col. læſio corporis prohibetur. Verùm in priore loco non dictum, ſed ſententia retinenda eſt, quæ eſt abijcere quicquid nobis precioſum eſt, ſi nos à Chriſto abducat: poſterioris dictum cum ſententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manaſſen peccatorem exaudiuit. Hîc diuerſus modus ſignificandi ſoluit antinomiam. Alio enim modo ſunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, ac viuunt ſine pœnitentia, alio modo, qui iam emergunt à peccatis, agunt pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterũ approbare vitam. Hos exaudit Deus iuxta ſuas promiſſiones, illos verò non.

SECVNDA lex contradictionis eſt, vt vtrobiq; ſint eadem ſubiecta, quædam enim renatis rectè tribuuntur, vel adimuntur, quæ haud ita, non renatis tribui vel nõ tribui poſſunt. Rurſus quædam Magiſtratui conueniunt, quæ non ſine ſcelere ſubditis tribui poſſunt. Contingit interdum, vt quæ antitypo propriè competunt, typo nequaquam conueniant. Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Hîc merces promittitur liberali erga

mini-

miniſtros Euangelij. Sed dictum tantùm accommodari debet renatis. Luc. 6. Eſtote miſericordes. Deut. 19. Ne miſereberis, &c. Illud omnibus in genere, hoc ſoli Magiſtratui dicitur, vt qui legem Dei & ſuæ politiæ in puniendis contumacibus ſequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Chriſti: Sed res hæc ſoli antitypo Chriſto congruit. Hæc obſeruatio multas antilogias dirimit.

TERTIA *lex contradictionis eſſe debet, vt vtrobiq; ſint eadem obiecta, nam hæc ſi diuerſa ſint, nulla erit contradictio. In præceptis meis ambulate. Lex non eſt iuſto poſita. Prior ſententia legem omnibus poſitam monet. Poſterior iuſto non eſſe poſitam clarè enunciat: Sed obiecti varietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex poſita, quo ad obedientiam: at iuſtis non ad pœnam eſt poſita, id quod Pauli dictum vult.*

QVARTA *lex eſt, vt vtriuſque partis in contradictione ſint eædem cauſæ, quod potiſſimum ad efficientes & finales refero. Cauſæ enim qualitatem factorum mirabiliter variant. Chriſtus dicit: Ego dico vobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum vetat, ne ob quamlibet cauſam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad ſaniorem mentem. Poſterius requirit cultum & religionem iuriſiurandi in cauſa neceſſaria, graui,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen Dei, non per idola aut alias res, quæ non ſunt Deus.

QVINTA *lex, vt vtrobiq; ſit eadem relatio. Nam ſi monſtrari poteſt relationis diuerſitas, ſublata eſt antinomia. Paulus dicit: Si ſeruus vocaris, non ſit tibi curæ. Idem alibi: Nolite fieri ſerui hominum. Sed hîc non eſt relatio eadem. Nam in priori dicto iubemur dominis noſtris carnalibus parere, corporali obedientia. In poſteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra verbũ Dei proponentib⁹, obtemperemus.*

SEXTA *lex eſt, vt in contradictionibus ſit eadem comparatio. Verùm hoc loco quintuplex comparatio eſt obſeruanda. Prima erit locorum, qui inter ſeſe diſſidere videntur, comparatio cum ſuo contextu, argumento & ſcopo, vnde ſæpe periſtaſis ſolutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iuſtificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iuſtificatur. Prior ſententia, collata cum ſuo ſcopo & contextu, vult oſtendere, ideo neminem iuſtum eſſe, quia nemo legẽ facit, id quod poſterior ſententia apertè pronunciat. Secunda comparatio erit locorum in ſpeciem pugnantium cum cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham: Et: Deus neminem tentat, pugnare in ſpeciem videntur. Sed quærantur loci vtriq; cognati. Exod. 20. occurrit locus cognatus priori: Nolite timere, vt enim tentaret vos Deus venit, & vt terror illius eſſet in vobis, et non pereatis.*

Matthæi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Matthæi 4. occurrit locus poſteriori cognatus, vbi Diabolus Chriſtum tentans inquit: Si proſtratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hîc apertè conſpicitur, quòd ſit quoddam tentationis genus, cuius finis eſt timor Dei, et ſalus tentati, quod Deo tribuitur: Et rurſus quoddam, cuius finis eſt, à Deo abducere, & vt abductus Diabolo ſit ſubiectus, & hoc genus tentandi Diabolo tribuitur. Hinc iam ſoluitur antinomia, Deus tentauit Abraham, vt eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit et tentat Deus. Deus autem neminem tentat, vt à ſe deficiat, & ruat in Idololatriam. Breuiter, tentatio Dei eſt probationis, Satanæ verò eſt ſeductionis. 1. Corinth. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus. Item: Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis, prout vult. Rom. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, vobis aliquod donum ſpirituale. Hi duo loci, qui videntur pugnare, conferantur cum tertio, qui eſt Cor. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus, niſi miniſtri, per quos credidiſtis? Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. Item: Dei ſumus συνεργοί. Hic locus antilogiam ſoluendam ex cauſis docet: Spiritus vt autor, Apoſtolus vt miniſter, & organum, confert ſpiritualia dona. Ita ſolus ſpiritus dat, ſed per media diuinitus ordinata. Tertia comparatio eſt, qua alia compa-

ratione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ratione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, ſe irreprehenſibilem in lege vixiſſe. Rurſus conqueritur, ſe nihil boni poſſe agere. Vtrunque rectè dictum eſt, ſed diuerſa comparatione: Reſpectu enim hominum erat irreprehenſibilis: at coram tribunali Dei agnouit vitioſæ carnis ſordes. Quarta comparatio eſt tantùm ex altera parte locorū diſſidentium, cùm altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Chriſtus, venit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, et matrem tuam. Prius dictum comparatè intelligendum eſt, nimirum quòd tum demum relinquendi ſint parentes, vbi te à Chriſto et pietate auocare conantur. Poſterius verò dictum ſimpliciter ſine comparatione intelligendum, vt parentes iuxta legem Dei ames, eisq; exhibeas honorem debitum. Quinta comparatio eſt legum, de qua has regulas tenere vtile eſt. Prima: Lex inferior cedit ſuperiori. Secunda: Lex tantùm eos obligat, quib. eſt lata. Tertia: Lex ſpecialis derogat generali. Quarta: Lex perſonalis obligat tantùm in genere facti.

SEPTIMA *lex, vt in contradictionis partibus ſit idem modus, & rei ſignificatæ, et dicentis. Si enim non fuerit idem modus, nulla eſt pugna. Qui diligit, non peccat. Nemo eſt qui non peccet. Hîc diuerſus rei ſignificatæ modus eſt. Alius modus peccati eſt domiti, alius regnantis,*

ſeu

ſeu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis eſt varius: nam alius eſt modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrantis, alius imitantis alterius geſtus. Sed hæc paucis declaranda ſunt. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: Hoc dictum arripuerunt quidam noſtro ſeculo, & inde neminem ſaluari poſſe diſputârunt, niſi qui manuum labore & ſeruili victum quæreret. Ex quo factum eſt, quòd quidam relictis literis, agris cœperint dare operam, & rem ruſticam exercere. Sed ex eo decepti ſunt, quòd præcipientis modò hæc dicta, & non cōminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in veritate, in iudicio & iuſticia. Oſeæ 4. legitur: Neq; iuraueritis, viuit Dominus. Hîc nulla pugna eſt, vbi monſtratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oſeæ verò comminantis, pronunciatum eſſe. Ieremias promittit ex ore Domini, quòd verus Iſraël ſit veri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ eſt pars veri cultus Dei, declarat. Oſeas verò minatur, quòd populus rebellis ſit in idolatriam lapſurus, quod inde inſinuat, quod non ſint iuraturi: VIVIT DOMINVS, *ſed, Viuit* BAAL, *Aſtaroth, &c. Modus igitur iſta Prophetarum dicta conciliat. Paulus dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei feſti. Rurſus: Ne attingas, ne guſtes, &c. Sed prius dictum eſt per modum præcipientis: Poſterius*

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

per modum alterius verba imitantis, per Mimeſin.

OCTAVA *lex & vltima contradictionis reſtat, quæ monet videndum, an ſit idem tempus. Hæc enim lex multas controuerſias diluit, vnde illud: Diſcerne tempora, et concordabis ſcripturas. Alia enim veteribus, alia nobis conuenient: Rurſus, alia præſenti vitæ, alia futuræ. Hæc ſi confundis, magnæ ſequentur tenebræ in doctrina Eccleſiæ. In Geneſi dicitur: Maſculus cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo. Paulus autem dicit: Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Antilogiam ſoluit tempus. Circumciſio enim habebat ſuũ tempus, vſq; ad Chriſtum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum eſt: Sed poſterius dictum ad tempus reuelati Chriſti pertinet, quo Sacramenta veteris legis ſunt abolita.* HAEC *de Organo diacritico tenere tirones Theologiæ apprime neceſſarium puto, nec dubito Antilogias diſſolui poſſe hoc inſtrumento, modò doctè adhibeatur. Verùm huc addam generale præceptum, perpetuò huic organo adiungendum: Quoties offeruntur pugnantia in ſpeciem dicta, diligenter videndum, quodnam iſtorum cum vniuerſa ſcriptura, & probatis exemplis conſentiat, quodq; diſſentiat. Deinde adhibita Diacritico organo, facilè ex textu & circumſtantiarum collatione deprehendetur, quemadmodum lex legitimæ*

gitimæ contradictionis ſit violata. HACTENVS *de modo Theologiæ ſtudendi dixi. Iam reſtat, vt de meo hoc opuſculo nonnihil dicam.*

PRODEST *tironibus Theologiæ, præcipua veræ religionis capita habere, breuiter & nudè explicata, ac veluti in certas claſſes diſtincta, vt poſtea prolixiora ſcripta, quæ continent iuſtas de ſingulis capitibus diſputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cæteris diſciplinis vtile eſt in principio, ſemotis diſputationum laryrinthis, veras opiniones diſcentibus proponere, quibus perceptis, prolixiores diſputationes tempeſtiuè ac vtiliter proponi poſſunt: Ita in ſacratiſſima Theologia commodum eſt, incipientibus nudè ac breuiter veras ſententias proponere, quas vbi diſcentes imbiberint, abſolutiora ſcripta & diſputationes non ſunt negligendæ. Quapropter conſtitui præcipua religionis capita colligere, ac breues ſingulorum capitum explicationes addere, amotis diſputationibus, in quarum locum pronunciata ſcripturæ magis inſignia de ſingulis locis ſubſtituam.*

Cæterum, quia duo potiſſimum nobis ex ſcripturis petenda ſunt, quorum prius eſt, rectè ſentire, poſterius rectè agere (quibus τὰ προτρεπτικὰ *ſeruiunt) ita inſtituam tractationem, vt ad* γνῶσιν *&* πρᾶξιν *omnia referri videantur. Idq; eo conſilio, vt his cognitis tirones Theologiæ, ad ſacroſanctum illud opus* PHILIPPI *Melanthonis,*

viri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

viri optimè de Eccleſia Chriſti meriti, legendum accedant inſtructiores. Nam hic vir θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, non ſolùm tractandi ordine perſpicuus, & in diſputando contra veræ religionis hoſtes ſincerus & acutus eſt, verumetiam more Prophetico & Apoſtolico, ſubinde ex doctrinæ partibus extruit monitiones, reprehenſiones, minas, conſolationes, vt hoc pacto doctrinam lectori accommodet. Ex quo accidit, quod ſacroſanctum illud opus excreuerit in iuſtum volumen, quod opus tum demum maximo & inæſtimabili fructu, amantibus veræ religionis proponi poteſt, vbi primùm capita ipſa religionis, breuiter nudeque explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi ſtudioſos adoleſcentes, vt quemadmodum in alijs diſciplinis certo ordine à facilioribus ad ea, quæ magis ardua ſunt, progrediuntur: ſic quoque in hoc ſacroſanctiſſimo Theologiæ ſtudio, primùm planas & perſpicuas ſententias diſcant, deinde ad altiora conſcendant. Ita futurum eſt, vt ſi ſpiritum Chriſti doctorem implorauerint, feliciter in hoc ſtudio verſentur.

IAM de libri noſtri partitione nonnihil adijciendum eſt. Ipſum Deum, ſacræ ſcripturæ vnicũ autorem, vniuerſam religionis doctrinam, quam ipſe mundo reuelauit ac manifeſtauit, in quatuor ordines digeſſiſſe manifeſtum eſt: Quorum PRIMVS ad fœdus gratiæ ſeu promiſſionem, & regnum Chriſti ſpirituale pertinet. SECVNDVS

com-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

communem formandæ vitæ regulam præſcribit. TERTIVS regimen Eccleſiaſticum continet. QVARTVS politicam vitam ac œconomicam inſtruit. Horum primus Promiſſionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intra ſe Promiſſio ſeu Euangelium et Lex opponuntur, alioqui Legis vocabulum hæc omnia continet. Nam vbi Latini interpretes, Legis, & Græci τοῦ νόμου vocem vſurpant, Ebræi Thora habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura aliâs. Quanquam autem reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſariò retinenda eſt. Nam PRIMVM tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & vita dominantur. DEINDE opus eſt generali viuendi regula ſecundum voluntatem Dei, quæ regula in Decalogo continetur. TERTIO loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis conſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſocietate viuendum eſt. Poſtremò, quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur Eccleſia, opus habet, vt rectè de politico & œconomico ſtatu ex verbo Domini erudiatur, ne vel contemnat has Dei ordinationes, vel abutatur ijs in Dei contumeliam. Deinde & hanc diſtinctionem, cum ipſa diuini cultus ratio, tum finis ho-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

minis, efflagitare videntur. Cultus enim Dei, & finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum vera obedientia referuntur. Verùm, quoniam Deus coli nequit ab ijs, qui ſunt extra filium, neceſſaria eſt primùm doctrina, per quam membra Filij Dei conſtituimur, & regno Chriſti ſpirituali inauguramur. Deinde, quia cultus Deo præſtandus eſt, & edendus fructus pœnitentiæ, non ſolùm cum omnibus pijs in genere, verumetiam in externo cœtu Eccleſiæ, & politica ſocietate, in quib. viuimus, neceſſe eſt pro hac diuerſitate ſtatuum, Religionis noſtræ capita diſtinguere, præſertim cum ipſum Deum diſtinctionis autorem habeamus, et cultus diuini ratio, finiſq; hominis, eandem ſuo ſuffragio approbare videantur.

Sit ergo PRIMA claſſis eorum capitum, quæ neceſſariò ad promiſſionis doctrinam pertinent.

SECVNDA, doctrinam vitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

TERTIA, Eccleſiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

QVARTA & poſtrema claſſis, Politica & Oeconomica. Harum claſſium κεφάλαια, hoc eſt, capita, ſubijciam, quo veluti intra tranſennam totum hoc opus conſpiciendum pio lectori proponamus.

CATA-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM primæ Claſsis.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iuſticia originalis.
6. Liberum arbitriũ.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accuſans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iuſtificatio.
14. Ordo reparationis.
15. Regnum Chriſti.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM ſecundæ Claſsis.

1. Doctrina vitæ cõmunis filiorum DEI.
2. Legitima ſpiritualis cultus DEI ratio.
3. Generalis doctrina bonorum operum.
4. Opera caritatis.
5. Vocatio cuiuſq;.
6. Votum.
7. Conſcientia.
8. Vetus homo, & nouus homo.
9. Litera & Spiritus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM tertiæ Claſsis.

1. Prædeſtinatio.
2. Eccleſia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci ex-

 plican-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

plicantur, vt de nomine IESV, regno & ſacerdotio Chriſti, de natiuitate, conceptione: paſsione, reſurrectione, deſcenſu ad inferos, aſſumtione in cœlum, de remiſsione peccatorum. De Eccleſia, de Iudicio, de reſurrectione generali. Quare eorum locorum non feci diſtincta capita, quia hæc communi nempe Symbolo ſubijciuntur.

4. Oratio.
5. Doctrina Eccleſiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptiſmus.
8. Cœna Domini.
9. Teſtamentum.
10. Ordo Eccleſiaſticus.
11. Poteſtas Eccleſiaſtica.
12. Autoritas Eccleſiaſtica.
13. Satisfactio.
14. Libertas Chriſtiana.
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM quartæ Claſsis.

1. Magiſtratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5 Zelus.
6. Contractus, vbi & de Vſura.
7. Dominium & ſeruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vſus diuitiarum.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Chriſtiana.

EXPLI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

EXPLICATIO CAPITVM PRIMAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

Deus.

DVPLEX de DEO *hominum inſtitutio, à regio Propheta Dauide nobis commendatur, Pſalm.*19. VNIVERSALIS *vna, altera* PECVLIARIS. *Illa omnium hominum communis, hæc filiorum Dei propria exiſtit. Vtraq; vnde petenda ſit, explicandum eſt.*

De VNIVERSALI *itaq; cognitione Dei diſputat Paulus ad Rom.* 1. *vbi ſic inquit: Reuelatur enim ira Dei è cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſticiam hominum, veritatem Dei iniuſtè detinentium. Quia quod cognoſcitur de Deo, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Siquidem inuiſibilia ipſius ex creatione mundi, operibus intellecta conſpiciuntur, æternaq; eius potentia & diuinitas, in hoc, vt ſint inexcuſabiles. His verbis Paulus teſtatur, creaturam Dei eſſe veluti ſcholam quandam vniuerſalem, in qua in Dei noticia erudimur. Eſt enim tota creatura non ſolùm teſtimonium de Deo, quod ſit,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

verumetiam ſpeculum quoddam, in quo ſe quodammodo contemplandũ nobis proponit. Aeternitas enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor. Potentia cognoſcitur ex eo, quod tantam molem à ſe conditam, in ſua manu teneat, faciatq; vt omnia in ſe conſiſtant. Sapientia peruidetur ex ordine & diſpoſitione rerum. Bonitas relucet in conſeruatione & vſu rerum. Iuſticia in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes verò vindicat. Miſericordia inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem. Veritatis commendatio eſt, quod ſit immutabilis. Proinde qui conceptam Dei notitiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, veritatis, ac cæterarum virtutum, quarum quædam veſtigia rebus à ſe conditis impreſſit Deus.

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarũ prior eſt: Θεός ἐστι ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν: hoc eſt, Deus eſt viuens immortale, cui nihil ad felicitatem deeſt. Altera: Θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, τἀγαθοῦ φύσεως αἰτία: id eſt, Deus eſt eſſentia æterna, cauſa boni quod eſt in natura.

Adijciamus & Tertiam, quam Socrates apud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum & talem eſſe, vt ſimul omnia videat, & omnia audiat, et vbiq; aſſit, ac ſimul omnium rerum curam gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de

Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Deo ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet, non quantum ad noſtram cæcitatem. Senſus enim noſter hîc deficit, antequam aſſequatur, aut quis ſit, aut qualis ſit Deus, id quod eleganter innuit Paulus Act. 14. cum dicit, Dominum in præteritis generationib. reliquiſſe gentes in ignorantia, neq; tamen ſe reliquiſſe ἀμάρτυτον, *id eſt, citra teſtimonium, quoniam dedit pluuias & vbertatem de cœlo.*

Porrò huius Vniuerſalis cognitionis Dei vſus duplex eſt. Prior GENERALIS, *qui ſe extendit ad omnes homines, nimirum vt ſint inexcuſabiles, vt qui nullam poſſint afferre defenſionem in iudicium Dei, quin iure ſint damnabiles, qui agnitum Deum non colunt. Huius vſus meminit Paulus in ſupra citato loco, Rom. 1. his verbis: In hoc, vt ſint inexcuſabiles. Poſterior vſus,* SPECIALIS *eſt, de quo Epiſtola ad Ebræos loquitur, in hunc modum: Per fidem intelligimus perfecta fuiſſe ſæcula verbo Dei. Hîc fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione verè proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Pſal. 92. pertinet: Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Hæc breuiter ſint dicta de vniuerſali Dei cognitione, eiusque vſu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum eſt.* PECVLIARIS *itaque cognoſcendi Dei modus duplici fundamento nititur, nimirum, Ver-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

bo et Teſtimonio, quod verbo additum eſt. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem ſe per verbum & teſtimonium patefecit, iuxta illud:

Eſſe Deum credas, quod de ſe prædicat ipſe.

VERBVM *intelligo, quod inde vſq; ab initio de cœlo ſonuit varijs modis, ac tandem per Filiū, Ebræos* 1. *Teſtimonium verò verbo adiectum duplex eſt. Aut enim verbo Confirmando, vt verum ratumq; à nobis habeatur, additum eſt: Cuius generis in veteri & nouo Teſtamento multa leguntur, vt in diluuio ſeruatio piorum: ſubmerſio impij mundi: Confuſio linguarum: Mirabilis tranſitus populi Dei per medium aquæ maris rubri & Iordanis: Prolongatio dierum ad preces piorum: Multæ exuſcitationes mortuorum: Sanationes miraculoſæ, & huius generis penè infinita. Hoc genus teſtimoniorum commendat ſuo populo Deus, Exod.* 13. *Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum in oculis tuis, vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Ad quod genus teſtimoniorū prouocat etiam Dominus apud Iohannem, vbi inquit: Si mihi non creditis, credite operibus meis. Aut Fiduciam ex verbo conceptam confirmat, vt Circumciſio & alia Sacramenta veteris populi. Et in nouo Teſtamento Baptiſmus & Cœna Domini, fiduciæ promiſſionis teſtimonia & ſignacula ſunt. Hæc* NOTICIA *Dei, quæ in verbo & teſtimonio reſidet,* SOLA *ſalutaris eſt. De qua Dominus, Iohan.* 17. *ſic*

inquit:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

inquit: *Hæc autem eſt æterna vita, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Per hanc enim renouamur (vt inquit Paulus) in imaginem Dei. Cognitionis vocabulum hoc loco Synecdoche Ebraica, & notitiam & fiduciam conſequentem ſignificat.*

Poſtquam autem de duplici DEI *cognitione in genere dictum eſt, nunc ea, quæ ad poſteriorem, hoc eſt, ad ſalutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra diſtinguamus, & ordine explicemus. Conſtituantur autem hæc explicationis membra:* PRIMVM, *Deſcriptio Dei cum diſtinctione perſonarũ.* SECVNDVM, *Teſtimonia de vnitate eſſentiæ diuinæ: de Trinitate perſonarum: de diuinitate Filij & Spiritus ſancti.* TERTIVM, *Diuinarum quarundã appellationũ explicatio.* QVARTVM, *Proprietates perſonarum.* QVINTVM, *Varius modus ſcripturæ loquendi de altera perſona in Diuinitate.* SEXT. *Teſtimonia de proprietatib. Dei.* SEPTIM. *Quis ſit vſus, et veræ noticiæ Dei praxis.*

I.

DESCRIPTIO DEI CVM diſtinctione Perſonarum.

DESCRIPTIO *autem* DEI, *in qua etiam diſtinctio Perſonarũ continetur, optima & commodiſſima eſt, quam Philippus in locis Theologicis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

gicis recitat his verbis : Devs *eſt eſſentia ſpiritualis, intelligens, æterna, verax, pura, bona, iuſta, miſericors, liberrima, immenſæ potentiæ et ſapientiæ :* Pater *æternus, qui Filium imaginem ſuam ab æterno genuit : et* Filivs *imago Patris coæterna, et* Spiritvs *ſanctus, procedens à Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas certo verbo: quod Pater æternus cum Filio ac Spiritu ſancto, condiderit & ſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas : Et in genere humano condito ad imaginem ſuam, & certam obœdientiam, elegerit ſibi Eccleſiam : vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis teſtimonijs, et per verbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur & colatur, iuxta verbum illud diuinitùs traditum : & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur. Hæc deſcriptio ex multis ſcripturæ locis collecta eſt, & conſtat quinq; principalibus partibus.* Primvm *deſcribitur Deus abſolutè. Secundò relatiuè, vbi Perſonæ diuinitatis diſcernuntur et diſtinguuntur. Tertiò, ab effectu generali. Quartò, ab effectu ſpeciali. Quinto & vltimo loco, finis patefactionis diuinæ additur.*

II.

TESTIMONIA PRObantia vnum eſſe Deum.

Exodi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Exodi 20. *& Deut.* 5. *Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.*

Deut. 6. *Audi Iſraël, Iehoua Deus noſter, Iehoua vnus eſt.*

Pſal. 18. *Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum noſtrum?*

Malach. 2. *Nunquid non Pater vnus omnium noſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos?*

1. *Corinth.* 8. *Scimus quod non ſit alius Deus quàm vnus.*

1. *Timot.* 2. *Vnus eſt Deus, vnus etiam conciliator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus.*

TESTIMONIA PROBANTIA tres eſſe perſonas Diuinitatis.

Gene. 1. *opus creationis tribus perſonis tribuitur: Deus dixit, & ſpiritus ferebatur ſuper aquas. Hîc clarè habemus Deum,* λόγον, *& Spiritum ſanctum.*

Pſal. 33. *Verbo Iehoua cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Matth. 28. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti.*

Matth. 3. *In Baptiſmo Chriſti apparent perſonæ diſtinctæ Trinitatis. Pater ſonat hanc vocem: Hic eſt Filius meus dilectus. Filius ſtans in flumine*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mine conſpicitur. Spiritus ſanctus ſpecie viſibili demittitur.

Ad Galat. 4. Quoniam eſtis filij Dei, emiſit Deus ſpiritum Filij ſui in corda veſtra, clamantem: Abba Pater.

1. Iohan. 5. Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlo: Pater, λόγος, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.

2. Corinth. 13. Gratia Domini Ieſu Chriſti, & dilectio Dei, et communio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus vobis.

TESTIMONIA PROBANtia diuinitatem Filij.

Teſtimonia, quibus diuina natura Filij Dei comprobatur, ad quinq; capita reuocare ſoleo, quorum Primum eſt, apertum ſcripturæ pronunciatum. Secundum, Cultus Chriſto exhibendus. Tertium, Opera Chriſti. Quartum, Confeſſio Eccleſiæ. Quintum, officium redemtionis. Hæc quinque capita memoriæ iuuandæ gratia, his verſiculis includo.

Dictum, cultus, opus, confeßio, munera quinq; hæc
Naturas Chriſti cognoſcendas tibi monſtrant.

DICTA *ſeu ſcripturæ pronunciata inter multa hæc ſunt illuſtria. Ierem. 23. Hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Iehoua iuſtificator noſter.*

Pſal. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conſpectu eius.

Eſai.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Eſai. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis.

Iohan. 1. In principio erat λόγος, *et* λόγος *erat apud Deum, & Deus erat* λόγος. *Hîc* λόγος *ſubiectum eſt, iuxta hanc regulam: Cum verbum hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatem tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectum articulum, propoſitionis ſubiectum eſt, vt,* εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κολχοί. *Hîc de Colchis pronunciatur, quod ſint Aegyptij.*

Rom. 9. Ex quibus eſt Chriſtus, ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.

1. Ioan. 5. Et ſumus in vero, in Filio eius, Ieſu Chriſto, Hic eſt verus Deus & vita æterna.

Huc quoq; teſtimonia omnia refero, in quibus naturalis et vnigenitus Dei filius eſſe prædicatur.

SECVNDVM *caput teſtimoniorum, quibus probatur diuinitas Chriſti, eſt* CVLTVS, *qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.*

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli Dei. Hunc Paulus & Stephanus inuocant & agnoſcunt καρδιογνώστην. *Quare verus & naturalis Deus eſt.*

Hoc ipſum confirmat TERTIVM *probationum caput, quod tribuit Chriſto* OPERA *ſoli Deo propria: creat, viuificat, verbo potentiæ ſuæ omnia portat, exaudit. Hæc omnia ſunt*

ſolius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſolius diuinæ potentiæ. QVARTVM caput eſt: Confeſſio puræ & Catholicæ Eccleſiæ, de qua in Symboli explicatione.

POSTREMVM membrum eſt, Munus Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, vbi Sacerdotium Chriſti ſum deſcripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cum de DEO prædicatur, accipitur dupliciter, nimirum Eſſentialiter & Perſonaliter. Vt cum dicitur: Pater, λόγος & Spiritus ſanctus Deus eſt & Spiritus, vocabulum Spiritus Eſſentialiter accipitur. Perſonaliter autem, cum pro tertia Perſona in diuinitate accipitur, idq́; per Metonymiam, quia ſpirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorum corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS, etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA Spiritum ſanctum eſſe Deum.

Petrus ad Ananiam dicit: Quid eſt, quod impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui ſancto? Et paulò poſt: Non es mentitus hominibus, ſed Deo.

Iob 33. Spiritus Domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Hoc opus tantùm diuinæ naturæ competit. Baſilius diuinitatem Spiritus ſancti hac demonſtratione aſtruit: Omnis crea-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

creatura habet ſubſtantiam circumſcriptam. Spiritus ſanctus non habet ſubſtantiam circumſcriptam. Ergo Spiritus ſanctus non eſt creatura. Inuiſibilis enim creatura, etiamſi non circumſcribatur loco et finibus, tamen proprietate ſubſtantiæ finitur. HVC *pertinent etiam teſtimonia ſuprà citata, de perſonarum trinitate.*

III.
DIVINARVM QVArundam Appellationum explicatio.

APPELLATIONES *in diuinis diligenter obſeruandæ & diſcernendæ ſunt. Teneatur itaq; principiò hæc diſtinctio.* QVædam *appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate:* QVædam *ex tempore, idq; creaturarum reſpectu, nam in Deum nullũ omnino accidens cadit. Sed vtrumque genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, ſunt triplices.* QVædam *enim ad* ESSENTIAM *pertinent: quædam* PERSONARVM *diſcrimina reſpiciunt: quædã* COLLECTIVE *Deo tribuuntur. Ad* ESSENtiam *pertinent: Deus, bonus, ſapiens, omnipotens, caſtus, verax, & huiuſmodi, quæ de Deo dignè dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda eſt Regula, quod quicquid de vna perſona dicitur, reliquis*

poſſit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

poſſit digniſſimè attribui. Ut enim Patrem rectè Deum, Dominum, omnipotentem, iuſtum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui ſancto veriſſimè attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc eſt, eſſentiæ diuinæ communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium perſonarum in vna Diuinitate. CVM autem audimus has varias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compoſitum eſſe, aut mutationibus obnoxium. Nam hæ variæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed vnam eandemq; ſimpliciſſimam ſignificant, quæ has varias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiam non diſtinguuntur in Deo, iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia, ſed ſecundum effectus in creaturis.

At APPELLATIONES, quæ ad perſonarũ diſcrimina pertinent, longè aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiuè, ſicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus ſanctus ad vtrumq;, vt qui ab vtroq; procedit. Pater gignit: λόγος naſcitur: Spiritus ſanctus procedit. Hæ non ſunt communes appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur, nec procedit. De proprietatibus paulò pòſt plura dicemus.

COLLECTIVE Deo tribuuntur: Trinus,

nus, trinitas, τριαδικὸς, τριάς. Vnde rectè dixeris: Deus eſt trinus, Diuinitas eſt trinitas, ſi perſonas omnes complecteris diuinitatis.

Posterivs genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, eſt etiam in triplici diſcrimine. Nam quædam Simpliciter dicuntur, vt: Deus eſt incarnatus, λόγος eſt caro factus. Quædam Relatiuè, ſed dupliciter. Nam quædam ſunt communes tribus perſonis, vt, Dominus, creator, refugium, clypeus, &c. Aliæ ſeorſim ſingulis perſonis competunt, vt Pater mittit, Filius mittitur, vt aſſumat humanam naturam: Spiritus ſanctus in corda mittitur credentium: λόγος eſt Sacerdos, Mediator. Quædam per Similitudinem dicuntur, vt quæ ad paſſionem, ſitum, habitũ, locum, tempus referuntur, vt cùm Deus iraſci, furere, aſcendere, deſcendere, aures adhibere, videre dicitur eo ſchemate, quod ἀνθρωποπάθειαν nominant, vt cùm membra, actiones, & affectus hominum aut aliorum animalium, Deo tribuuntur. Membra, vt oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. Actiones, ſtare, ſedere, aſcendere, deſcendere. Affectus, ira, furor, pœnitentia, miſericordia, zelus, &c. Verùm hæc omnia comparatè dicuntur, & per ſimilitudinem, qua creata diuinis quadam tenui vmbra comparari poſſunt.

Sed rem vno atq; altero exemplo declarabo, vt in alijs ſtudioſi analogiam conſiderent. Oculi tribuuntur Deo, quòd omnia videat ac circumluſtret:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtret : vt prudens paterfamilias in domo , vnde pulcrè oculorum intuitu adumbratur diuina prouidentia. Aures tribuuntur Deo, quoniam omnia audit , nihilq́; ipſum latet , ſignificantq́; modò clementiam, qua exaudit inuocantes , modò æquitatem, qua peccatores non audit. Aſcendit, quando ſe à nobis ſubducit , veluti noſtra non curans. Deſcendit , quando ſe nobis accommodat, atq; inſigne aliquod opus ad noſtram vtilitatem edit. Alæ cùm tribuuntur Deo , ſignificatur diligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs. Ex his facilè erit de reliquis huius generis formulis iudicare , ne in Anthropomorphitarum errorem incidamus , qui Deum reuera talibus membris præditum eſſe exiſtimarunt.

Nunc quarundam appellationum definitiones ſubijciam, quarum explicatio valde neceſſaria eſt. Primùm ergo differentiam inter NATVRAM *et* PERSONAM *videamus. Quoties* NATVRAE *vocabulo vtitur Eccleſia in doctrina de diuinitate, ſignificat ipſam eſſentiam , quæ reuera eſt, in qua tres Perſonæ ſubſiſtunt.* PERSONA *vnam rem indiuiduam naturæ ſeu eſſentiæ ſignificat , ſeu vt Philippus definit : Perſona eſt ſubſiſtens viuum , indiuiduum , incommunicabile, non ſuſtentatũ ab alio, Græcè* ὑφιςάμενον. *Non ſuſtentatum ab alio , excludit diſputationes eorum , qui vt duas naturas in Chriſto, ita etiam duas perſonas, ſed falsò, docebant. Humana enim natura in*

Chriſto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Chriſto non habet rationem perſonæ per ſe, ſed dependet ſingulari ordine ad hanc diuinam perſonam, λόγον, vt ab ea ſuſtentetur & conſeruetur, & rationem perſonæ cum diuina natura accipiat. Unde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro vnus eſt homo: ita Deus et homo vnus eſt Chriſtus, non vnitate naturæ, ſed vnitate perſonæ. Breuiter, NATVRA dicitur quatenus eſt eſſentia quædam, PERSONAE verò quæ in ea eſſentia ſeu natura ſubſiſtunt. Unde quia tres ſunt iuxta patefactionem diuinam ſubſiſtentiæ in diuina eſſentia, tres quoq; confitemur Perſonas. Alia eſt enim perſona Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti, ſed non eſt alia natura aut eſſentia Patris, quàm Filij & Spiritus ſancti, quemadmodum impiè docuerunt Ariani, ſed vt Pater eſt in Filio & Spiritu ſancto: ita Filius in Patre & Spiritu ſancto, & Spiritus ſanctus in Patre & Filio κατ' περιχώρησιν, vt Græci loquuntur Theologi. Ita Chriſtiana fides eſt, non confundere perſonarum trinitatem, nec diſcerpere naturæ vnitatem.

Prima perſona dicitur PATER AETERNVS, quia habet Filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici reſpectu. Primùm reſpectu Patris, quia cogitatione Patris naſcitur. Deinde reſpectu noſtri, quia profert Euangelium è ſinu Patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipſo generatur ſecundum veritatem naturæ, transfuſa Patris ſubſtantia in Filium.

lium. Verùm cùm dicitur Filius de Patre naſci, cauendum eſt, ne rerum creatarum cogitatione et ſimilitudine initium vllũ natiuitatis æternæ Chriſti cum Arianis cogitemus. Nam DEI λόγος ante omne prorſus initium, hoc eſt, ſine aliquo ſuæ natiuitatis initio de Patris ſubſtantia genitus eſt, Deus de Deo, Lumen de Lumine, iuxta confeſſionem Catholicæ Eccleſiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ ſtatuebantur, vt tres perſonæ.

Porrò quia Pater dicitur gignere, λόγος naſci, & Spiritus ſanctus procedere, tenenda eſt harum appellationum explicatio. GIGNERE eſt alium de ſua eſſentia gignere. Quare cùm CREARE ſit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquã creatus eſſe dicendus eſt. NASCI eſt à potentia cognoſcente, quia genitũ eſt imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoſcens, format imagines, et loquitur: Sic Filius eſt æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata ſubſtantia, et oſtendens partem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autẽ eſt à voluntate, quia Spiritus ſanctus eſt motor ſeu agitator.

PATRIS vocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, & perſonam primam in diuinitate ſignificat: Nunc ad homines refertur, eſtq; commune toti Trinitati ab effectu erga homines, vt cùm dicimus: PATER NOSTER qui es in cœlis.

SPI-

SPIRITVS quoq; nomen nunc eſſentialiter, & communiter prædicatur de tribus Perſonis: nunc perſonaliter, & eſt tertia perſona in diuinitate, de qua re ſupra dictum eſt.

III.
DE PROPRIETATE Perſonarum.

IN vna eſſentia tres ſunt hypoſtaſes ſeu perſonæ, quæ à ſe inuicem proprietatibus duplicibus diſcernuntur, nempe interioribus et exterioribus. INTERIORES ſunt, gignere, naſci, procedere. Solus Pater gignit. Solus Filius naſcitur. Solus Spiritus ſanctus procedit. Sed inter naſci et procedere hoc eſt diſcrimen, quemadmodum & ſuprà indicatum eſt: Naſci quidem eſt à potentia intelligente, quia Filius cogitatione naſcitur, & eſt imago Patris. Procedere autem eſt à voluntate, quia Spiritus ſanctus eſt agitator ſeu amor ſubſtantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater Filium complectitur, & Filius Patrem, imo quo poſtea Pater & Filius dulciſſimo complexu ſibi copulant Eccleſiam ſuam. PROPRIETATES exteriores à beneficijs erga Eccleſiam ſumtæ ſunt, vt mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, vt aſſumat carnem humanam, & fiat victima. Spiritus ſanctus mittitur in corda, vt in nobis accendat nouam lucem & iuſticiam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

V.

MODVS SCRIPTVRAE varius loquendi de Filio, altera perſona Trinitatis.

Scriptura varijs modis de altera perſona in diuinitate loquitur. Primùm enim per Synecdochen, cùm humanitati attribuitur, quod eſt totius perſonæ, vt: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Et econtrà, cùm diuinitati tribuitur, quod ſimiliter eſt totius perſonæ, vt cum Ieremias dicit: Ipſum Iehoua es iuſtificatorem noſtrum. Eſt enim Iehoua eſſentiæ diuinæ appellatio. SECVNDO*, quædã attribuuntur per communicationem idiomatum, ſed in concreto. Hæc autem vt dextrè intelligantur, videndũ Primùm, quid ſit Idioma. Deinde quid Communicatio Idiomatum. Tum cur in concreto tantùm recepta ſit hæc prædicatio.*

IDIOMA *itaque eſt proprietas vni naturæ conueniens, vt in homine Mentis Idioma eſt intelligere, ratiocinari, meditari: Corporis Idioma eſt lacerari, tangi, conſpici, &c.*

COMMVNICATIO IDIOMATVM *eſt, cùm Idiomata, hoc eſt, proprietates vnius naturæ alteri communicantur, & tribuuntur in concreto, ſeu: Communicatio Idiomatum eſt prædicatio, in qua proprietas vni naturæ conueniens, perſonæ tribuitur in concreto, propter vnionem hypoſtaticam. Quòd autem in Concreto id tantùm*

fieri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

fieri poſſit, hæc eſt ratio: *Abſtracta ſignificant naturas & formas, per ſe conſideratas, vt diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Concreta autem ipſa ſubiecta ſignificant cum naturis & formis. Vt: homo non ſignificat humanitatem, ſed* ὑφιστάμενον *totum, in quo anima & corpus ſunt. In concreto igitur perſona intelligitur, in abſtracto natura tantùm.*

Cum igitur loquimur de Filio Dei, communicatio idiomatum eſt forma loquendi, in qua proprietates vnius naturæ alteri naturæ communicantur, propter vnionem hypoſtaticam. In Chriſto idioma naturæ diuinæ eſt, eſſe omnipotentem, creatorem, ſcrutatorem cordium. Rurſus idioma humanæ naturæ eſt, edere, bibere, ligari, triſtari, crucifigi, mori. Verùm hæc diuerſarum naturarum idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ eſt omnipotens, eſt creator, eſt ſcrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus eſt, triſtatus eſt, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sic Verbum eſt homo, Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex virgine, Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine. Hæ propoſitiones ideo ſunt veræ, quia naturæ, diuina & humana, vnitæ ſunt vnione hypoſtatica ſeu perſonali.

TERTIO, *Quædam ſeorſim naturis tribuuntur, humanitati quidem, quæ eam ſolam attingunt, vt: Filius Mariæ creuit ſapientia & gratia coram Deo & hominibus. Diuinitati verò, quæ*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

in illam ſolam competunt, vt: Filius Dei eſt, per quem ſecula ſunt condita.

QVARTO, *Interdum prædicata conueniunt vtriq; naturæ in abſtracto, vt: Chriſtus viuit in cœlo, quod vtique conuenit Chriſto, ſecundum vtranq; naturam, diuinam & humanam.*

QVINTO, *Quædam ita tribuuntur perſonæ, vt per ſe et ſeorſim neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia ſunt opera redemtionis, videlicet, quòd poteſtatem à Patre acceperit, remittendi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi, quòd iudex conſtitutus ſit viuorum & mortuorum, vt honoretur, quemadmodum & Pater, quòd ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.*

Diſcernendæ ſunt igitur appellationes, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ. Homo, paſſibilis, vulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etſi omnis iniuria & paſſio homini Chriſto illata, ad ipſum vnigenitum & impaſſibilem Deum, quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura vnione hypoſtatica ſunt vnitæ) ſed nomina officij, quæ ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim.

Porrò huius varietatis diſtinctio, non ſolùm vtilis

vtilis eſt ad confutandos hæreticos, verumetiam pijs mentibus longè alium fructum affert. Nam ſub his varijs formis loquendi continetur, quicqd neceſſarium cognitu eſt de filio Dei, de quo præcipuè quatuor neceſſariò cognoſcenda ſunt. I. Quòd ſit verus Deus, vnde fides concipit fiduciam, quòd poſſit iuuare & defendere quos velit, hoc eſt, ad ſe confugientes, vt qui non ſolùm ſpiritu & ſacramentis, verumetiam naturæ ſocietate illis coniunctus eſt. II. Quòd ſit verus homo, vnde fides concipit fiduciam, quòd velit iuuare. III. Quòd ſit vna Perſona, non confuſis naturis, ſed vnitis hypoſtatica vnione. Vnde fides Deo coniunctiorẽ ſe ſtatuit, quàm vt ab eo abijciatur. IIII. Quòd ſit Rex et Pontifex. Breuiter, Saluator in ſe credentium. Et hoc eſt fidei fundamentũ. TESTIMONIA *igitur Primi modi monent, ne officium redemtionis diſcerpamus, ſed toti Chriſto tribuamus, id quod adhuc Quintus modus clarius docet.* SECVNDVS *modus vnionem hypoſtaticam, ſeu vnitatem perſonæ manifeſtat. Cõmunio enim idiomatum euidenter oſtendit diſcrimen, inter hypoſtaticam ſeu perſonalem naturarum vnionem in Chriſto, et ſocietatem ſeu auxilium Dei in alijs ſanctis. Ideo enim prædicata communicantur, quia eſt vnum ὑφιστάμενον.* TERTIVS *modus diſtinctè naturas Chriſti, nimirum veram diuinitatem ac veram humanitatem, comprobat.*

Hîc vtile eſt admonere de modis præſentiæ di-

uinæ. Tametſi enim Deus vbique totus per ſuam ſimplicem eſſentiam eſt, iuxta illud: Cœlum & terram ego impleo: non tamen eodem modo vbiq; eſſe conuincitur. Nam quatuor ſunt gradus præſentiæ Dei. Primus eſt præſentia conſeruationis, qua Deus omnibus creaturis adeſt, ita vt eas ſuſtentet, & conſeruet. Secundus gradus eſt, quo beatis angelis & hominibus in gloria adeſt. Tertius, quo in hac vita renatis adeſt, ſuo ſpiritu & efficacia. Quartus, quo adeſt λόγῳ vnione hypoſtatica inſeparabiliter.

VI.

TESTIMONIA DE PROprietatibus DEI, vnde fides in ipſum ſtabilitur.

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus miſericors et clemens, patiens, ac multæ miſerationis, et verax, qui aufers iniquitatem & ſcelera, apud quem innocens non erit innocens, qui miſericordiã cuſtodis in millia, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.

Pſal. 85. Et tu Iehoua Deus, miſerator et miſericors, patiens et multum miſericordiæ, et verax.

Ierem. 23. Putáſne Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus, & non Deus è longè? Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum & terram impleo, dicit Dominus?

Ierem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Ierem. 32. Fortiſſime, magne & potens, Iehoua exercituum nomen tibi, magnus conſilio, et incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes vias filiorum Adam, vt reddas vnicuiq; ſecundum vias ſuas, & ſecundum fructum adinuentionum eius.

VII.

DE VSV.

Quæ hactenus dicta ſunt, ad γνῶσιν *pertinent: Nunc pauca ſubiungam de vſu & praxi.* PRIMVM *itaq; formant hæc rectè iudicium noſtrum de Deo, qui vult à nobis agnoſci talis, qualem ſe ſuo Verbo & Teſtimonio patefecit.* SECVNDO, *hinc rectè iudicare diſcimus de creatione, quæ eſt opus totius Trinitatis.* TERTIO, *rectè ſentire de reparatione generis humani, quod etiã opus totius Trinitatis exiſtit, ſeruata tamen cuiuſq; Perſonæ proprietate.* QVARTO, *articuli fidei noſtræ hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in vnum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus.* QVINTO, *erudiunt hæc nos ad ſolicitè ambulandum coram Deo noſtro, in vero timore & fide. Eſt enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipſum.* SEXTO, *hæc faciunt ad rectè inuocandum. Inuocatio enim dirigenda eſt ad hunc ſolum Deum, qui eſt vnus in ſubſtantia, & trinus in perſonis.*

SECVN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SECVNDVM CAP.

De Creatione.

CREATIO propriè eſt primaria illa rerum productio ſiue formatio, qua Deus æternus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, vnà cum Filio æterno, & Spiritu ſancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, viſibilia & inuiſibilia, vt ipſe agnoſcatur et colatur. Eſt enim Creare propriè aliquid ex nihilo facere, Ebraicè BARA. Græcus genus poſuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obſeruandum eſt præconium creaturarum Geneſis 1. vbi Moſes ita inquit: Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona valde. Hoc dictum PRIMVM monet, vt creaturas ſeparemus à deformitate, in naturam per peccatum introducta. Eſt enim peccatũ eiusq; defectus non à Deo, ſed à Diabolo & homine, auertentibus ſe à Deo. DEINDE cùm res creatas valde bonas eſſe audimus, tenendũ eſt diſcrimen inter Deum, ſummè bonum, & res ab eo effectas. EST enim DEVS bonus cauſa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minimè competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum ſolum bonum eſſe, qui non aliunde ſuæ bonitatis rationem habet, ſed ipſe bonus eſt, natura, cauſa et origine.

At

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

At RES creatæ quadruplici de cauſa bonæ prædicantur. PRIMVM enim ex eo bonæ dicuntur, & ſunt, quia à Deo optimo ſunt conditæ. SECVNDO, quia Deo conditori placent. TERTIO, quia ſunt ordinatæ ad bonos vſus. QVARTO, quia ſingulæ in ſuo ordine Deo optimo ſeruire debent. Vnde Dauid Pſal. 148. hortatur totam vniuerſitatem rerum, vt Deum conditorem et ſaluatorem ſuum celebret. Et quanquã tota creatura Deum ſua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum à rationali creatura requirit. Quare angeli & homines conditi erant, vt eſſent templũ Dei, & vera innocentia ſeruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotieſcunq; hanc rerum machinam intuemur, vt ad Chriſtũ reparatorem naturæ humanæ confugiamus, quo aliquando Deo in noſtro ordine ritè ſeruire cum ſanctis Angelis poſſimus.

Porro in creaturis ſpectentur hæc quatuor.

PRIMVM, ſpecierum pulcerrima varietas. SECVNDVM, facultatum & virium in rebus productis vtiliſſima proprietas. TERTIVM, ordo creationis & rerum productarum iucundiſſimus. QVARTVM, Finis principalis conditionis rerum. Hæc quatuor de multis magnis rebus nos admonent. VARIETAS enim ſpecierum, qua adeo pulcrè rerum gradus diſtinxit, commendat nobis opificis ſummam potentiam & ſapientiam. PROPRIETAS & vis rebus inſita, bonitatem creatoris prædicat, vt qui ad certas vti-

tas vti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tas vtilitates res ſingulas condiderit. ORDO duplex conſideretur. PRIOR creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde commendat Deus nobis ſuam paternam prouidentiam, quòd antequã naſceremur, proſpexerit nobis. POSTERIOR ordo eſt rerum creatarũ, quarum quatuor ſunt gradus. INFIMVS, earum rerum, quæ ſunt tantùm, vt Elementa, Lapides, Metalla, &c. PROXIMVS, rerum quæ ſunt et viuunt tantùm, vt plantæ, herbæ, frutices. TERTIVS, rerum quæ ſunt, viuunt & ſentiunt, vt animalia bruta. SVMMVS, rerum eſt, quæ non ſolùm ſunt, viuunt & ſentiunt, verumetiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione & ordinatione DEI obtinent, vt inferiores gradus ſeruiant ſuperioribus, ſeruata cuiuſq; dignitate. Quare vt tres primi ordines ſeruiunt homini, ita quartus gradus ad Deum colendum referri deberet. Seruant enim ſuum ordinem vniuerſæ creaturæ, ſeruientes homini. Sed cùm homo non ſeruit Deo, contra ſuam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum. Huius igitur ordinis conſideratio duarum rerum nos admonebit. PRIMVM enim, quæ ſit hominis excellentia oſtendit. Excellit enim omnia, quæ infra ſuum ordinem collocata ſunt. DEINDE oſtendit, quò omnes hominis actiones referendæ ſint, nimirum ad Deum agnoſcendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarumactionem

nem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nem reddendam Deo, qui in noſtrum bonum omnia condiderit.

POSTREMVM eorum quatuor, quæ ſpectanda ſunt in creaturis, eſt FINIS creaturarum, qui ex ordine earundem haud obſcurè intelligi poteſt. Elementa enim & creaturæ primi ordinis ordinantur ad alias creaturas digniores, ita vt ordo rerum trium graduum ad hominem: Hominis verò ſit ad Deum agnoſcendum & glorificandum. Hinc Salomon Prouerb. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Iehoua. Propter ſemetipſum, hoc eſt, vt ipſe ex ijs agnoſcatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, vt illis vteretur, quia nec illis nec noſtris bonis indiget, Pſal. 16.

TESTIMONIA CREAtionis.

Geneſ. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Lege hiſtoriam creationis primo & ſecundo capite Geneſeos.

Pſal. 33. Verbo Iehoua cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Pſalmo eodem: Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.

Pſal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Prouerb. 16. Omnia operatus eſt Iehoua propter ſemetipſum.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT III.

De prouidentia Dei.

PROVIDENTIA *Dei, eſt non ſolùm ipſa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura videt & cognoſcit: ſed etiam adminiſtratio, per quam Deus ſuſtentat, gubernat & moderatur omnia à ſe condita, in ſui nominis gloriam.* SED *huius adminiſtrationis tres ſunt modi.*

PRIMVS, *eſt* VNIVERSALIS *Prouidentia, qua dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem et proprietatem, quam ſingulis, dum formaret eas, dedit, et nunc eas ſua cura complectitur, vt ſtet incolumis naturæ ſtatus. Quare cùm Solem, Lunam, ſtellas, curſum ſuum conficere videamus, exiſtimemus ipſa obedire Deo, ipſius iuſſa exequi, neq; id tantùm, ſed Dei quoq; manu gubernari ferriq; omnia eius nutu. Nec pro hibet hæc vniuerſalis Dei operatio, quò minus ſingulæ creaturæ, tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam ſuam retineant, propriamque inclinationem ſequantur. Unde Auguſtinus dicit, Deum res conditas ſic adminiſtrare, vt eas proprijs motib. agere ſinat. Nam hoc ipſum eſt prouidentiæ Dei, vt non ſolùm naturam, verumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi ſuſtentet.*

SECVNDVS *modus,* SPECIALIS *Prouidentia eſt, qua Deus moderatur omnia, et addicit*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dicit creaturas in obſequium ſuum, vt maximè expedire & conducere ſibi videtur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exilium, etc. efficit: vt hæc ſint bnotatis, & iuſticiæ & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare, nunc ſontes punire: nunc pios caſtigare paterno affectu cõſtituit: idq́; iuxta promiſſiones ſuas & minas, non aliqua ſtoica neceſſitate. Eſt autem hæc Regula inprimis tenenda: quòd ſub diuinam prouidentiã non tantùm cadant effectus futuri, ſed etiam ex quibus cauſis, quo medio, quoq́; ordine proueniant: Fur ſtrangulatur, idq́; prouidentia diuina, quia furtum commiſit tali ſupplicio dignum, nequaquam ſtrangulandus, ea vel ſimili cauſa non præcedente: etſi interdum nobis cauſæ talium ſuppliciorum occultæ ſunt. PROINDE *in euntibus ad promiſſiones & minas diuinas, & non ad Stoicam neceſſitatem reſpiciendum eſt.*

TERTIVS *modus eſt* PROVIDENTIA *peculiaris, qua Deus viuit & regnat in Eccleſia Chriſti: erigit & fouet fideles: operatur velle & perficere: inſpirat precandi affectum: efficit, vt in præceptis ſuis ambulemus, iuxta ſuam promiſſionem, Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti ſumus pec-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cato originali, terræ ſiccæ & ſterili perſimiles ſumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum eſt iudicium noſtrum voluntas noſtra Deo rebellis, ad malum procliuis et propenſa: deniq; tota noſtra natura vicioſa eſt. Quòd cùm ita ſit, ipſe Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & velle & perficere. Sed interim notandum eſt, nos à natura electionẽ & voluntatem habere: ſed quia vtraq; peccato deprauata eſt, Dominus eas ſua manu reformat, et è malis bonas facit. Quòd igitur ad diſcernendum apti ſumus, quòd volumus, quòd hoc vel illud facimus, id naturale Dei donũ eſt. Quòd verò nihil aliud poſſumus eligere, expetere aut facere, quàm malum, id ex corruptione peccati eſt. Contrà, quòd bene operari cupimus, atq; exequendi poteſtate ſumus præditi, id totum à gratia proficiſcitur, qua in meliorem vitam regenerati ſumus.

Porrò FINIS & VSVS prouidentiæ Dei nunc explicandi ſunt. FINIS itaq; duplex: Prior, vt nos totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus & prædicemus. Poſterior, vt ſecurè contemnamus, quicquid nobis mundus vel Satan minatur. VSVS autem vt conſpiciatur apertius, duæ obſeruandæ ſunt nobis diſtinctiones. Prior, quod tam in præteritum quàm in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei. Altera, quod Deus interdum cum ſuis medijs, interdum ſine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media,

ſuam

ſuam prouidentiam exequatur. Si igitur ad tempus reſpicis præteritum, diuinæ prouidentiæ aſſcribes, quicquid vel proſperi vel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimodè. Si enim quid proſperi, contigit, habes occaſionem celebrandi Dei, idq; exemplo ſanctorum Patriarcharum, Regum, atque adeò omnium piorũ. Si quid aduerſi contigit, duo facies: Primùm cogita cum Iob: Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Deinde anteactæ vitæ ſubeat memoria, vt vel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoſcas, ac emenderis, ita, vt cum Dauide dicere poſſis: Bonum eſt mihi Domine quod humiliaſti me. In tempus futurum hoc modo reputanda eſt prouidentia Dei, vt ſemper ad eius promiſſiones & minas intentus ſis, hinc ad Dei timorem, fidei inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis torporem, ſed quietem fidei afferre nobis debet ꝓuidentia Dei. Deinde etiam aduerſus crucis acerbitatem armaberis. Porro ſi per media proſpicit tibi Dominus, accipe tanquã à manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, vt prouidentiæ Dei inſtrumenta agnoſcito. Si abſq; medijs, vt ſi ſine pane te in carcere ſuſtentaret, verbo Domini hoc aſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cùm nulla obſtacula prouidentiam paternam impedire poſſint, vt cùm Dauid euectus eſt in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante, Cùm Daniel in ſpelunca leonum liberatur, Et tres viri

in camino Babylonico : habemus materiam prædicandi & celebrandi Dei. Hodie Eccleſia, vel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conſeruatur. Hæc ſi cogitaremus, non adeò ſacrilegè abiecta fiducia in Deum confugeremus ad humana præſidia, et in fauore pulueris & cineris ſpem poneremus, quam proteruiam non vno in loco ſcriptura maledictam pronunciat. Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ VNIUERſALIS.

Pſal. 104. ſecundus, qui incipit : Benedic anima mea Dominum : prædicat hanc vniuerſalem adminiſtrationem.

Paulus Acto. 17. In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus, id eſt, per ipſum datur, ſuſtentatur & fouetur vita noſtra.

Ebræo. 11. Ferens omnia verbo potentiæ ſuæ.

Matth. 10. Duo paſſeres aſſe veneunt, et vnus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre veſtro.

1. Timoth. 6. Qui viuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ ſPECIALIS.

Pſal. 127. Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra laborat qui ædificat eam.

Prouerb. 3. Egeſtas à Domino in domo impij.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

pij. *habitacula autem iuſtorum benedicentur.*

Pſal.36. Homines et iumenta iuuabis Domine.

Huc Pſal. 107. referendus eſt.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, ſe tenebras & lucem, vitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS prouidentiæ, quæ eſt electorum.

Pſal. 1. Nouit Dominus viam iuſtorum.

Pſal. 33. Oculi Domini ſuper iuſtos.

Matth.10. Capilli veſtri omnes numerati ſunt.

Huc Pſal. 91. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, totus referendus eſt. In hoc enim pulcerrimè oſtenditur, quod Eccleſia Chriſti ſit veluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT IIII.

Homo.

HOMO *eſt creatura Dei, conſtans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera voluntate condita, præſeſq; creaturarum inferiorum ordinum conſtituta, vt Deum in ſocietate agnoſcat & celebret. Hæc definitio ſumpta ex ſecundo capite Geneſeos conuenit homini, vt creatus erat à Deo, dum erat adhuc in honore,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vt Pſalmus 49. loquitur, hoc eſt, in ſtatu innocentiæ ante peccatum.

Scire autem oportet, quòd ſcriptura ſacra quadruplicis ſtatus hominis meminit, quorum PRIMVS *fuit ante peccatũ, Gen. 2.* SECVNDVS *ſub peccato.* TERTIVS *ſub gratia fœderis, Gen. 3. et paſſim in ſcripturis, in quo ſtatu ſoli ſunt ÿ, qui fœderis participes facti ſunt.* QVARTVS *ſtatus, poſt hanc vitam, & is variat. Ante enim reſurrectionem, corpus in ſepulcro, anima pÿ in requie erit: Poſt reſurrectionem verò coniungentur animæ corporibus, vt vel requie æterna fruantur ſimul, vel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuũ diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter variat. Quare breuiter admonebo, qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus.* IN *primo igitur ſtatu, quem vocant ſtatum Innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam, quia poſtea rurſus repetendum eſt, vbi dicitur de iuſticia originali. Habuit itaq; homo in hoc primo ſtatu 1. imaginem Dei. 2. integritatem. 3.* εὐταξίαν *omnium viriũ. 4. verbum. 5. duplex ſacramentũ, immortalitatis & probationis. Sed hæc apertius declaranda ſunt, ac primũ de imagine dicendũ eſt.*

I.

IMAGO *itaq; quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreſſio ſeu repræſentatio, idq; tum in anima hominis, videlicet in parte co-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

gnoſcente, tum extra animam. Cùm enim mens
humana cogitat aliquid, imaginem quandam rei
veluti pingit & delineat: vt quoties cogitat ali-
quis hominem notum abſentem, mente quaſi de-
lineat corporis figuram, quam intuetur de abſen-
te cogitans. Ad eundem modum pictor manu ex-
primit delineamenta corporis, cuius imaginẽ pin-
git, vt abſentis formam, quantum fieri poteſt, re-
ferat & repreſentet picta imago. Hanc eſſe pro-
priam ſignificationem Imaginis manifeſtum eſt,
quam appellationem verbum Dei accommodat
æterno λόγῳ, deinde & homini, ac vocat imagi-
nem Dei, quæ ipſum Deum repræſentat et refert.
Sed hæc duplex eſt, naturalis nimirum et gratuita.
Naturalis Dei imago in ſolo Chriſto eſt, & eſt
duplex, eſſentialis, & per virtutem. Eſſentialis
eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre, vnde & ὁμοούσιος
dicitur, coæterna & coæqualis. Ut enim in nobis
cogitatio format imagines rerum, de quibus cogi-
tamus: ita æternus Pater ſeſe ab æterno intuens
et cogitans, gignit imaginẽ ſui. Sed nos non trans-
fundimus ſubſtantiam in imagines illas, in mente
formatas, quæ reipſa ſunt ſubitæ & euaneſcentes
actiones. At Pater æternus ab æterno gignit ima-
ginem, communicata ipſi eſſentia. Hanc eſſentia-
lem Dei imaginem, hoc eſt, Chriſtum Dominum,
Epiſtola ad Ebræos vocat Characterem ſubſtantiæ
Patris, hoc eſt, imaginem ſubſtantialẽ, qua Filius
eſt ὁμοούσιος cum perſona Patris. Vocatur & λό-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

γος eadem ratione. Ut enim imago in nobis concepta, eſt λόγος, hoc eſt, verbum mentale: ita Filius Dei λόγος, eſt æterni Patris imago, ineffabili ratione communicata eſſentia ab æterno.

IMAGO Dei per gloriam virtutis (quam Epiſtola ad Ebræos ἀπαύγασμα gloriæ vocat) eſt, quæ refulget in Chriſto per operum diuinorũ virtutem, vnde & Patris cœleſtis potentia glorioſa, & voluntas paterna conſpicitur. Ita enim ſe totum in Chriſto patefecit Deus, vt in ipſo immenſam ſuam bonitatem, ſapientiam, virtutem ac φιλανθρωπίαν in ſolidum declarauerit. De hac imagine loquitur Dominus, Iohan. 14. Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Et quoniam virtutis ſimilitudo (vt inquit Hilarius) non poteſt eſſe diſſimilis naturæ, rectè ex virtutis ſimilitudine, eſſentiæ ſimilitudo concluditur. Virtus enim Chriſti, præſentis diuinitatis viſibilis eſt imago, qua Deus nobis, per ſe inuiſibilis, quodammodo redditur viſibilis. Nec poteſt hæc virtutis gloria Prophetis aut Apoſtolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, ſed Chriſti virtute et inuocationne id fecerunt, ad confirmandã Chriſti gloriã.

Porro IMAGO Dei per gratiam ea eſt, ſecundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine noſtra, ſecundum ſimilitudinem noſtrã. Hæc imago in homine tripliciter conſiderari poteſt. PRIMVM, ratione ſubſtantiæ: DEINDE ratione dono-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

donorum, quibus ornatus erat primus homo: TERTIO, ratione eminentiæ ſuper alias creaturas. Auguſtinus imaginem Dei, quæ ratione ſubſtantiæ ſpectatur, interpretatur hoc modo: Memoria in mente hominis ſignificat Patrẽ æternum gignentem Filium. Cogitatio ſignificat Filiũ, vnde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum ſanctum ſignificat. Neque dubium eſt, æterni Patris & Filij & Spiritus ſancti diſcrimina in humana mente eſſe adumbrata. Eſt mens quidẽ vna ſimpliciſſima natura, ſed in ea ſunt iſtæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio, & Voluntas, quæ repræſentant, tanquam obſcuræ quædam vmbræ, perſonarum in diuinis diſcrimina.

Verùm ſi ad Dona referas hanc Dei imaginem in homine, erit profectò imago Dei, conformitas et ſimilitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iuſticiam et ſanctitatem Dei quaſi in ſpeculo repræſentauit Adam. Vnde Paulus Epheſ. 4. Et induatis nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis. Huius imaginis finis fuit, vt Adam cum ſua poſteritate in ſanctitate et iuſticia omnibus diebus ſeruiret Deo. Ratione ORDINIS ſeu Eminentiæ ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, vt qui Dominus omnium rerum inferiorum ordinum erat conſtitutus. Hæc quidem imago non ad puritatem et ſanctitatem cordis, ſed ad externam ordinationẽ Dei pertinet. Vnde Paulus 1. Cor. 11.

virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua vir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conſpicitur, quemadmodum in omni principatu.

Has tres partes imaginis Dei eſſe non eſt dubium: quarum extremæ, hoc eſt, prima & vltima, iuxta quaſdam tenues vmbras remanſerunt in homine poſt lapſum. Media autem pars prorſus inducta ſuit per peccatum, ſed per Chriſtum in regeneratis indies reparatur & fit illuſtrior: quæ poſt reſurrectionem perficietur: quando non ſolùm mente, corde, affectibus conformes Chriſto erimus, verumetiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth. 15. & Philip. 3. docet.

II.

SECVNDVM, *quod habuiſſe hominem in primo ſtatu dixi, eſt integritas. Hæc fuit mentis, perfectè intelligentis & rectiſſimè iudicantis: cordis iuſtiſſimè & ordinatiſſimè appetentis: & corporis promtiſſimè exequentis, quæ mens perfectè iudicauit, & cor rectè imperauit.*

III.

TERTIO *loco* εὐταξίαν *poſui, quæ omnium virium pulcerrima harmonia extitit: qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum eſt, niſi quod Deo probabatur: Quæ harmonia mentis, corporis & cordis, cum voluntate*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

luntate Dei, ſummum hominis bonum fuit, ratione ſtatus hominis perfectiſſimi.

IIII.

Sequitur Verbum, quod & præceptum et prohibitionem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradiſi comedes. Prohibitionem: De arbore autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem ſua natura, nam bona Dei creatura erat, ſed ꝓpter mandatum Dei, quod violare nefas erat.

V.

Poſtremum, quod poſui in ſtatu primo hominis, fuit ſacramentum duplex, videlicet probationis & immortalitatis. Quemadmodum enim arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipſius præuaricationem: (erat enim illi à Deo commendatum, vt eſſet explorationis ſeu probationis ſacramentum quoddam) ita, ſi præcepto obtemperaſſet, fructus arboris vitæ ſacramentum fuiſſet illi immortalitatis, ac quaſi remedium, quo vita perpetuò conſeruanda eſſet. Hoc apertè indicat textus, cùm dicit: Nunc ergo, ne fortè mittat manum ſuam, et ſumat etiam de arbore vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emiſit eum Dominus Deus de horto Eden, ſeu Paradiſo.

STATVS ſecundus hominis miſerrimus eſt, ſub peccato et tyrannide Diaboli, qui qualis ſit, in 8. capite, vbi de peccato agetur, manifeſtabitur.

TER-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

TERTIVS ſtatus Gratiæ eſt. In hoc imago Dei, per peccatum in ſecundo ſtatu deleta, inſtaurari incipit per Chriſtum, naturalem Dei imaginem. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipſius ad imaginem Dei: Ita ſanè regeneratio piorum nihil aliud eſt, quàm reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur ſtatu lapſus homo dextera Dei erigitur, dum in Chriſtum credit. Vnde præclarè Auguſtinus: Sed quoniam (inquit) non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſponte reſurgere poteſt, porrectam nobis deſuper dexteram Dei, id eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, firma fide teneamus.

De QVARTO ſtatu hominis, qui eſt piorum quidem in gloria, hoc eſt, æterna beatitudine. Impiorum verò in gehenna, dicam in Symbolo.

VSVS.

Porro Vſus huius capitis eſt, vt agnitio fine noſtræ conditionis, Chriſtum naturæ noſtræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq; totis viribus ſeruiamus, in ſanctitate & iuſticia vera. Nunc teſtimonia de primo tantùm ſtatu hominis ſubijciam, quia de alijs commodius ſuis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMInis primo ſtatu.

Geneſ. 1. Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſuam, ad imaginem Dei creauit eum, maſculum & fœminam creauit eos.

Gen.2. Formauit Deus hominẽ de puluere terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.

Pſal. 49. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit. Hic ſtatum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccleſ. 7. Deus fecit hominem erectum.

Syracidæ 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui.

Syracidæ 17. Deus de terra creauit hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum.

Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit eum.

Eſai: 43. Omnem vocatum in nomine meo, in gloriã meam creaui eum, formaui eum, feci eum.

CAPVT V.

Iuſticia Originalis.

TAMETSI *facilè colligi poteſt, ex ijs, quæ diximus de ſtatu hominis ante lapſum, quæ qualisq; ſit iuſticia originalis: tameu vtile eſt tenere aliquam breuem deſcriptionem, qualis hæc eſſe poterit:* IVSTICIA *originalis eſt integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obedientia &* εὐταξία *omnium virium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeoq; ipſa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

IN *hac definitione duo complexus ſum, nimirum materiale & formale iuſticiæ originalis.* MATERIALE *eſt integritas naturæ humanæ, lux mentis, voluntatis conuerſio ad Deum, cordis obœdientia &* εὐταξία *omnium virium in homine.* FORMALE *verò eſt ipſa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Deſcriptionis huius membra ex teſtimonijs ſuprà commemoratis, de ſtatu hominis confirmantur.*

VSVS.

Vſus eſt, vt lapſum noſtrum ab hac iuſticia deploremus, ac totis viribus anhelemus, vt eam per CHRRISTVM *recipiamus.*

CAPVT VI.

Liberum Arbitrium.

MVLTAE *ſunt, cùm veterum, tum recentium acutæ & doctæ diſputationes de libero arbitrio: quas vt eò rectius intelligant adoleſcentes, primùm exponam quædam vocabula, quorum cognitio faciat ad intelligendam rectius hanc doctrinam.*

Sex ſunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, ſpectanda: Vita, Senſus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas. VITA *ipſa eſt internus & naturalis motus, vigens tantùm intrin-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

intrinſecus. SENSVS *eſt vitalis in corpore motus, vigens etiam extrinſecus.* APPETITVS *eſt naturalis vis in animante, mouendis auidè ſenſibus attributa.* RATIO *eſt facultas naturalis iudicandi res oblatas.* VOLVNTAS *eſt motus naturalis, rationi, appetitui, et ſenſui præſidens. Hæc ſanè quocunq; ſe inclinauerit, ſemper habet rationem comitem, & quodammodo pediſſequam, non quòd ſemper ex ratione, ſed quòd nunquam abſq; ratione moueatur, ita, vt multa faciat per ipſam contra ipſam, hoc eſt, quaſi per eius miniſterium contra eius conſilium & iudicium. Hinc illa vox Medeæ:*

video meliora proboq;,
Deteriora ſequor.

Eſt autem ratio voluntati data, vt inſtruat illam, non vt deſtruat. Deſtrueret autem, ſi neceſſitatem ei vllam imponeret, quò minus liberè pro arbitrio ſe moueret, ſiue in malum conſentiens, ſiue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, voluntas non eſſet voluntas. Voluntas enim coacta propriè voluntas dici nequit: licet ſerua ſit in non renatis. Iam vnde ſit liberum arbitrium, ex prædictis colligendū eſt: nempe, quod ſit ſpontaneus ex voluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc eſt, iudicio, conſenſus. Ratio enim non imperat voluntati, ſed vt conſiliarius fidus iudicat, relinquens voluntati imperandi munus. Ratio Medeæ voluntati dictauit, στοργὴν *erga prolem*

lem conſeruandam : quod iudicium etſi probauit voluntas, tamen vt domina media ad imperandum elegit contrarium, idq; ſponte & liberè.

Quare LIBERVM *Arbitrium eſt facultas, quo voluntas ſponte ſua, minimè coacta eligit vel reſpuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis, ita libertas voluntatis inclinationem liberam in hoc vel illud monſtratum à ratione reſpicit : Hîc certè libertas ſeruituti non opponitur, ſed neceſſitati ſeu coactioni, quæ nullo pacto ſine implicatione contradictionis cum voluntate ſtare poteſt. Cum itaq; Theologi quidam liberum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem voluntatis, quatenus ſua ſponte & voluntario motu hoc eligit, vel illud reijcit : ſed quatenus ſerua eſſe negatur captiua ſub peccato. Hanc enim opinionẽ impugnant, non Stoicam ſtatuunt voluntatis neceſſitatem. Vnde fit, quod interdum non tam de rebus, quàm de vocabulis certetur, dum alij libertatis vocabulũ opponunt neceſſitati, alij ſeruituti. Si enim libertas neceſſitati ſeu coactioni opponitur, voluntatem tollit, qui eius libertatem eneruat. At ſi opponitur ſeruo, gratiæ hoſtis eſt, qui libertatẽ, quantum ad iuſticiam ſpiritualẽ attinet, homini non renato vindicat. Atq; in hunc modũ philoſophicè ferè inter Theologos diſputatur.* QVONIAM *autem in quæſtione de libero arbitrio in Eccleſia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio ſubijcio) ſimul de iudi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cio et voluntate & viribus hominum, in iis præſtandis, quæ ad ſalutem animarum pertinent: & quia Græcorum vocabulum nimium arrogans eſt, quo non tantum voluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiam virium libera facultas ſignificatur, (Eſt autem vocabulum Græcis vſitatum in hac quæſtione αὐτεξούσιον, ſelſſmechtigkeit/quaſi homo ex ſe haberet non ſolùm eligendi facultatem, verum etiam præſtandi vires, quemadmodũ Pelagius ſomniauit) ſubiiciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiam facultatem præſtandi, quæ voluntas imperat, complectatur. Sitq; hæc definitio: LIBERVM Arbitrium eſt facultas, rationis quidem ad malum bonumúe diſcernendum, voluntatis verò ad vtrumuis eligendum, deniq; et virium ad vtrumlibet præſtandum. Nam vt aliquid rectè fiat vel geratur, requiritur PRIMVM iudicium ſanum, DEINDE voluntas media ad imperandum, POSTREMO conatus ſeu vires, quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demum eſſe liberum arbitrium, vbi iudicium ſanum eſt, voluntas promta, vireſq; ad agendum idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoque liberum arbitrium fuiſſe minimè impeditum, manifeſtum eſt.

Verùm cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſſimum: AN homo poſt lapſum à ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium, necne?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Vt ad hanc quæſtionem planè & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. PRIMVM enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quæ dicta ſunt. DEINDE diſtinguendi ſunt actionum gradus. TVM actionibus applicanda eſt regula.

REGVLA hæc eſt: Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit, voluntas non impedita, & vires ſufficientes.

GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur. Primus gradus ſit actionum, quæ hominib. cum brutis magna ex parte communes ſunt, vt quæ pertinent ad conſeruationem naturæ, ſeu indiuiduorum. Huius generis ſunt: educare, tueri natos, edere, bibere, veſtire, ædificare, vigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia. Secundus gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ, aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt: gerere magiſtratū, ſeruire, contractus exercere, colere agros, exercere artificium, nauigare. Tertius gradus Eccleſiaſticorū operum eſt, quæ pertinent ad miniſterium conſeruandum, vt, docere verbum, hac vel illa hora conuenire, audire verbum, adminiſtrare Sacramenta, percipere Sacramenta, his vel illis ceremonijs vti. Quartus gradus diuina opera complectitur, vt, implere legem Dei, præſtare fidem, credere, rectè orare, diligere inimicos. Breuiter, eorum operum eſt hic gradus,

dus, quæ lege ſua Deus à nobis requirit, quod interiorem & veram obedientiam attinet.

His gradibus actionum ita conſtitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuerſitate horum graduum, ad quæſtionem ſic reſpondendum eſt. In PRIMO *actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Poteſt enim naturæ ſenſu actiones huius gradus diſcernere, poteſt etiam naturali impetu ad eas ferri, nec vires in hac parte adeò fractæ ſunt, quin obſequium appetitui præſtare poſſint. In* SECVNDO *&* TERTIO *gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide Diaboli, & virium imbecillitate, nec iudicium hîc eſt tam integrum, nec voluntas adeò alacris, vt in primo genere. Hinc illud Medeæ:*

video meliora proboq́;,
Deteriora ſequor.

Et experientia teſtatur, quàm imbecilles ſint homines, etiam in his externis actionibus, et maximè in ijs, quæ vocationem vniuſcuiuſq; attingunt, et ad diſciplinam pertinent. Quare hîc agnoſcenda eſt cùm imbecillitas noſtra, tum tyrannis Diaboli, & orandus eſt Deus, vt nobis aſſit, ac iuuet nos, nec ſinat Diabolum in nos graſſari pro ſua libidine. LIBERTATIS *autem in his tribus gradibus actionum tres ſunt cauſæ.* PRIMA, *vt ſit diſcrimen inter agens liberum, & non agens liberè.* SECVNDA, *vt ſciamus* DEVM *eſſe agens liberrimum. Neque enim cauſa effectus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

natura imbecillior, aut minus efficax eſt. Quare Stoicorum deliriū de neceſſitate dependentiæ, primæ et ſecundarum cauſarum (quo ſentiunt Deum nihil poſſe agere, niſi quatenus cient ſecundæ cauſæ) eſt fugiendum & deteſtandum. TERTIA, *vt poſſit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe. Sunt autem duo genera actionum, quæ ad externam diſciplinam pertinent, eaq; relicta poſt deprauationem in voluntate. Horum vnum eſt* δε-σποτικὸν, *quo voluntas imperat locomotiuæ. Alterum* προαιρετικὸν, *cum vera & ſeria electione ſeu proæreſi, honeſtas actiones antefert voluntas. Reſtat* QVARTVS *gradus actionum, in quo homo ſibi relictus nihil planè poteſt, nullam omnino habet voluntatis libertatem. Nam & iudicium decipitur, & voluntas deficit, & viribus deſtituimur. Hoc* PRIMVM *confirmari poteſt Pauli dicto, qui poſt Dauidem ita inquit: Non eſt iuſtus, ne vnus quidem, Non eſt qui intelligit, (hic adimitur iudicium) Non eſt qui quærit Deum, (oſtenditur voluntatis auerſio) Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt. (hic vires & conatus auferuntur.) Deinde Paulus 1. Corinth. 2. de iudicio ita inquit:* ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ: *Id eſt, Animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Rom. 8.* φρόνημα *carnis, ſimultas eſt erga Deum, nam legi Dei non ſubijcitur, nec enim poteſt. Hoc Pauli dictum clarè docet, mentem, voluntatem et*

affectus hominis, quatenus ſibi relinquitur, apertè aduerſari Deo. φρόνημα enim genus eſt ad omnes actiones animi. Item, Philip. 2. Deus operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate. Item, Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio veſtri, et faciam, vt in præceptis meis ambuletis. Rectè igitur de hoc gradu operum Bernardus inquit: Si diſcernere volumus (ſcilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur. Si tentamus facere bonũ, deficimus. Si conamur reſiſtere malo, deijcimur et ſuperamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, volare incipiens, funiculo in terram detrahitur: ſic quoq; mens hominis ad rerum cœleſtium actiones volare contendens, ab affectibus retrahitur, niſi alis Chriſti ſubuehatur, hoc eſt, verbo & Spiritu ſancto iuuetur.

Verùm hîc monendi ſunt auditores, quòd vocabulum LIBERTATIS *in hac diſputatione non opponatur coactioni, ſed ſeruituti, vt ſuprà dictum eſt. Libertas enim & ſeruitus ita inter ſe pugnant, vt qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totum hominem, quatenus ſuæ naturæ relinquitur, dicit eſſe venditum ſub peccato, nemo non videt, libertatem ſublatam eſſe, & in eius locum ſeruitutem ſucceſſiſſe. Notandæ ſunt ergo hæ antitheſes: quòd vt liberum arbitrium ſeruo, ita coactum ſpontaneo aduerſa-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tur, quas differentias breuiter definitionibus illuſtremus. LIBERA itaque voluntas eſt, quæ bonum & malum eligere habet in ſua poteſtate, quia ſpoliatum hominem, ſuperiora teſtimonia teſtantur. SERVA, quæ propter corruptionem ſub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, vt nihil aliud quàm malũ eligere poſſit, etiamſi id ſpontè et libenter, non externo motu impulſa faciat. Vnde Bernardus: Libera eſt voluntas mala, quòd mala: ſed ſeruilis eo ipſo, quòd mala. Omnis enim qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Hic Bernardus manifeſtè liberum opponit coacto, non ſeruo. Seruum enim arbitrium ſtatuit, etſi liberum fateatur, quæ ſtare ſimul non poſſunt, ſi liberum ſeruo opponeret. COACTA voluntas eſt, quæ non ſponte ſua, non interiore electionis motu inclinatur huc vel illud, ſed externo motu violenter fertur. Talis voluntas nulla eſſe poteſt, cum alterum alteri repugnet. SPONTANEA coactæ opponitur, vltrò enim ſe flectit, quocunq; ducitur, non autem trahitur aut rapitur inuita. Hanc concedimus homini, vt ſi quid mali faciat, ſibi & voluntariæ ſuæ electioni imputare debeat. Hæc ſpontanea voluntas omnino à libera voluntate, ſeu à libero arbitrio, diuerſa eſt. Non enim ſeruo opponitur, ſed coacto, vt iam demonſtratum eſt. CAETERVM, quia non eodem ſignificatu accipitur libertatis vocabulum ab omnibus, vt iam dictum eſt: Alij enim libertatem ſeruituti

oppo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

opponunt, vt Lutherus: Alij coactioni, vt Bernardus & multi alij: poteris breuiter ad quæſtionem, Num homo habeat liberum arbitrium, hoc pacto reſpondere: Si liberum opponis coacto, verè hominis voluntatem liberam pronuncio. Nam voluntas coacta, voluntas non eſt. Cedit enim voluntati neceſſitas. At ſi liberum ſeruo opponis, quod faciunt pleriq; Theologi, Græci & Latini, diſtinguo inter externam diſciplinam, et iuſticiam ſpiritualem. In externa diſciplina verbum Dei & experientia teſtantur, homini aliquam libertatem eſſe relictam. At quia Chriſtus dicit: Sine me nihil poteſtis facere: & Paulus idem de ſe teſtatur, et infinita teſtimonia Scripturæ hoc ipſum conuincunt, dico voluntatem liberandam eſſe per Chriſtum, & reformandam manu Dei, priuſquam ſpiritualem iuſticiam præſtare poſſit.

DEINDE *& hoc obſeruandum eſt, quòd dum negamus iudicium, voluntatem & vires ad bene agendum, non negemus has facultates ſimpliciter, & quantum ad ſubſtantiam pertinet, ſed quantum ad habitus. Iudicare enim, velle & agere naturæ ſunt. Verùm quemadmodum iniquè iudicare, malè velle, & prauè agere, corruptioni imputanda ſunt: Sic rectè iudicare, bene velle, & rectè agere, gratiæ ſupernaturalis ſunt beneficia.*

VSVS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Sed horum quis vſus? Non augebunt in nobis ſocordiam, ſed PRIMVM, *quoniam ratio non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, monemur hîc, vt verbum Dei audiamus, vnde iudicium noſtrum corrigitur. Deinde Spiritum ſanctum rogemus, vt ex corde lapideo carneum faciat, atque vires ſuppeditet. Qua de re pulcrè monet Auguſtinus, inquiens: O' homo, in præceptione cognoſce, quid debeas habere: In correptione agnoſce, tuo te vicio non habere: In petitione cognoſce vnde accipias, quod vis habere. Ita futurum eſt, vt mens illuminata rectè iudicet, cor reformatũ manu Dei voluntarium efficiatur, et homo pro gratiæ menſura, quam accipit, conetur, et ad obſequium applicet ſuas facultates ſeu vires. Ex quib. relinquitur, præcipuas ſpiritualium actionum cauſas eſſe: Verbum Dei, quo formatur iudicium, Spiritũ ſanctum, quo reformatur cor, et voluntatem ſpontaneam, verbo Dei et Spiritui ſancto obſequentem.*

TESTIMONIA QVIBVS euertitur liberum arbitrium, in negocijs ſalutis ſine gratia.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei.

Philipp. 1. Quod Deus in vobis cœpit bonum opus perficiet.

Philip. 2. Nónne Deus eſt qui agit in vobis, vt & velitis & efficiatis, pro beneplacito.

Iohan.

Iohan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Item: Nemo venit ad me, niſi quem Pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates noſtras.

Gen. 8. Cogitatio humani cordis mala eſt omni tempore.

Pſal. 13. Non eſt, iuſtus, ne vnus quidem, non eſt qui intelligat, non eſt qui exquirat Deum.

Roman. 6. Velle adiacet mihi, at vt faciam bonum, non reperio.

Prouerb. 16. Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius. Regenerati voluntatem bonam habent ex gratia, ſed facultatem hon habent, quæ exercitijs quidem creſcit, in vita verò beata perficietur.

CAPVT VII.
Contingentia.

CONTINGENTIA *eſt euentus eius rei, quæ habuit cauſas, quæ ſua natura aliter agere poterant: Quanquam autem Deus ſuſtentet naturam, quemadmodum ſuprà declaratum eſt: tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit ſuo moderamine, ſed vnà cum natura ſuſtentat. Nunc autem ordinauit Deus, vt alia naturaliter agant, vt ignis: alia libera voluntate & electione, vt homo. Quare dubium non eſt, quin multi effectus reuera ſint contingentes.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

VT *autem hæc res clarius percipiatur, notandum eſt, in natura tres eſſe cauſarum gradus, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet.* QVAEDAM *enim cauſæ ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectus: vt motus cœli ad eclipſes, & alios effectus, qui ex motu orbium neceſſitate phyſica eueniunt. Huiuſmodi effectus futuri, non quidem contingentes, ſed neceſſarij ſunt.* ALIAE *ſunt cauſæ, quæ non ſunt neceſſariæ, ſaltem per comparationem ad effectus, vt eos neceſſariò producant, imò poſſunt non producere eos. Atq; huius generis effectus ſunt futuri, non neceſſarij, ſed contingentes. Verùm horum duplex eſt differentia. Nam quædam cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus ſunt futuri, non neceſſarij, ſed contingentes, quia eorum cauſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt: qui effectus etiam ſunt contingentes, quia eorum cauſæ poterant ſecùs agere. Aliæ ſunt cauſæ, quæ per ſe nullam habent determinationem, ad hunc vel illum effectum producendum, ſed promiſcuè ſe habent ad vtramlibet, vt voluntas Dei, Angelorum et hominum. Hæc voluntas cauſa eſt contingentiæ, quia contingentia ſublata, nulla omnino voluntas reliqua manet.*

DEINDE, *contingentiam eſſe, confirmat ipſa Dei prouidentia.* DEVS *enim ſuæ prouidentiæ ordinem per cauſas inferiores exequitur. Ex quo ſequitur, ordinem diuinæ prouidentiæ eſſe,*

vt alij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vt alij effectus ſint neceſſarij, alij contingentes. Et quanquam rectè dicitur: Secunda cauſa non agit ſine prima, tamen ex eo non ſequitur, contingentiam tolli. Nam DEVS *non ſolùm ſuſtentat cauſam ſecundam, verumetiam modum agendi, tametſi non iuuet contra ordinem ſuum ruentem.* PORRO *duo teſtimoniorum genera hanc doctrinam confirmant:* PRIVS, *quod docet, Deum non eſſe cauſam peccati, nec velle peccatum:* POSTERIVS, *quod monſtrat, hominem ſpontanea voluntate alia præ alijs eligere & agere. Chriſtus, ſicuti ipſe teſtatur, poterat obtinere à Patre duodecim legiones angelorũ, tamen non obtinet: et ſciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non eſt. Neque ſcientia Dei neceſſarias reddit omnes actiones, alioqui oportet non ſolùm Chriſtum, verumetiam ipſum Patrem ſeruum eſſe ſuarum actionum: vtpote qui ſciat, quid facturus ſit: ſed non ideo facturus eſt, quia ſcit: ſed ideo ſcit, quia facturus eſt. Habetq; liberrimam faciendi & non faciendi poteſtatem.*

VSVS.

VSVS *doctrinæ huius eſt: vt Deum rogemus, vt noſtras mentes, voluntates & corpora gubernet, ne ruamus contra ipſius ordinem.* DEINDE, *ne Deo imputemus peccatum: neũ*

quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quid tentemus, quod vel ipſius gloriam obſcuret, vel noſtram ſalutem impediat.

CAPVT VIII.

Peccatum cum ſuis differentijs.

PECCATVM *in genere eſt inobedientia aduerſus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata à Deo. Hæc definitio ſumpta eſt ex Legis ſententia: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro Legis, vt faciat ea. Sed inobedientiæ vocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectum, corruptionem, inclinationem & actionem. Peccati enim ratio in eo conſiſtit, ſi quid contra legem Dei vel exiſtit in nobis, vt defectus & corruptio: vel proficiſcitur à nobis, vt inclinatio & actio. Hoc confirmatur Iohannis dicto, qui peccatum definit* ἀνομίαν, *hoc eſt, quod eſt contra legem Dei. Complectitur autem hæc* ἀνομία *duo nempe, materiale & formale peccati. Materiale eſt defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale eſt ipſe reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro Legis.*

Ambroſius ferè eodem modo peccatum definit, dicens:

dicens: Peccatum eſt diuinæ legis præuaricatio, et cœleſtium inobœdientia præceptorum.

HAEC *in genere de peccato dicta ſint, nunc eius differentias videamus. Eſt autem duplex peccatum,* ORIGINALE & ACTVALE, *ordine de vtroq; dicendum eſt.*

Peccatum itaq; ORIGINALE *eſt, cùm corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tum reatus, quo naſcentes propter Adæ lapſum rei ſunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porro duo ſunt obſeruanda in peccato originis. Materiale et formale. Materiale eſt corruptio ipſa, hoc eſt, deformitas et ἀταξία omnium virium in homine, hoc eſt, in Mente defectus noticiæ Dei, & firmi aſſenſus de prouidentia, promiſſionibus & minis Dei. In Voluntate auerſio, hoc eſt, eſſe ſine metu, ſine fiducia & dilectione Dei. In corde concupiſcentia & impetus contra ordinem diuinum. Formale verò peccati originalis eſt reatus ipſe, hoc eſt, ordinatum eſſe ad damnationem ſeu æternas pœnas. Natura enim, vt inquit Paulus, filij iræ ſumus. Breuiter, vt iuſticia originalis eſt integritas & approbatio, ita peccatum originis eſt corruptio & reatus.*

Cæterum, vt intelligamus peccatum originis totius hominis peruerſionem eſſe, PRIMVM, *videbimus, quæ concurrant peccata in lapſu primorum parentum. Deinde nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recenſebimus. In lapſu*

itaq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

itaq; primorum parentum hæc grauiſſima delicta concurrunt, I. Dubitatio de verbo Dei. II. Amiſſio fidei, cum non credunt Deo minanti pœnas. III. Curioſitas, Diſceſſerunt enim à verbo, & quæſierunt aliam ſapientiam. IIII. Superbia, qua voluerunt magnifieri. V. Contemtus Dei, cum violarunt mandatum Dei contra conſcientiam. VI. Apoſtaſia, qua anteferunt Diabolum Deo. VII. Ingratitudo, qua expellunt Spiritum ſanctum in ipſis habitantem. VIII. Homicidium ſui et totius poſteritatis. Fuit enim hic lapſus prima ianua omnium ſcelerum & miſeriarum poſteritatis. Quare nullo pacto extenuandum eſt peccatum originis, quod conflatum eſt ex tot horrendiſſimorum ſcelerum monſtris.

Iam varia nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, videamus, quorum præcipua hæc ſunt: Concupiſcentia, caro, vetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, rebellio, lex membrorum, interdum ſine addito, peccatum.

Concvpiscentia ideo dicitur, quia in ea vim ſuam præcipuè exerit. Hæc conſtat cùm ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atq; virium à Deo abalienatione. Et damnatur vltimo Decalogi præcepto: in quo omnis peccandi procliuitas & motus damnatur. Quemadmodum in ſuperioribus conſenſus omnis in peccatum prohibetur.

Carnis nomen eò pertinet, vt ſciamus omne,

omne, quod nondum regeneratum eſt in nobis per gratiam, contaminatum eſſe, & ſua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui ſignificat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

VETVS HOMO correlatiuè ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite ſecundæ claſſis dicetur. LEX PECCATI ob imperium, quod exercet in hominibus, dicitur, Rom. 8. INHABITANS PECCATVM, quia in carne manet perpetuò vſque ad mortem. Quod tamen pro diuerſitate perſonarum variat, vi & efficacia. Nam in renatis manet materialiter & formaliter ſimul. In renatis materialiter tantùm, modò vim peccati conſideres. In illis efficax eſt in damnationem, vt quod ipſos reos peragat æternæ mortis. In his verò remiſſum eſt, quia ſublatus eſt reatus, et oppugnatur perpetua lucta ſpiritus, ſeu noui hominis. Vel vt breuius dicatur: Peccatum originis in non renatis habitat & regnat ſimul. In renatis verò habitat tantùm & non regnat, propter gratiam fidei præualentem. REBELLIO vocatur ob perpetuum ſtudium rebellandi legi mentis, Roman. 7.

LEX MEMBRORVM dicitur, quia eſt concupiſcentia in membris ſita, & membra organa ſunt, per quæ exerit ſuam iniquitatem.

PECCATVM ſine addito, quia eſt ſcaturigo & fons omnium peccatorum, quemadmodum Paulus oſtendit his verbis: Ne igitur regnet pecca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

peccatum in mortali veſtro corpore, ad obediendum ei in concupiſcentijs ſuis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera, PRIMVM *eſt innata rebellio ſeu peccatum naturæ, quod hîc generis appellatione notauit.* SECVNDUM, *praui motus erumpentes è peccato originis, quos nomine Concupiſcentiæ expreſſit. Hi motus, quando non accedit conſenſus, referendi ſunt ad peccatum originis, vt ad genus.* TERTIVM *genus peccati eſt conſenſus & proſecutio eius, ad quod praui motus ſolicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obſtringit homines. Eſt enim actuale peccatum.*

Porro de huius mali radice & cauſis extat verbum Gen. 3. Sed et ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni arbore paradiſi? Cui reſpondit mulier: De fructu arborum, quæ ſunt in paradiſo, veſcimur: de fructu verò arboris, quæ eſt in medio paradiſi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne fortè moriamur. Dixit autem ſerpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini, Scit enim Deus, quòd in quocunq; die comederitis ex ea, aperiantur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quòd bona eſſet arbor ad veſcendum, & pulcra oculis, aſpectuq; delectabilis, & tulit de fructu

eius,

eius, & comedit, deditq́; viro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.

De propagatione autem huius mali ab Adam in poſteros, in eodem capite docetur. Et Paulus Rom.5. fuſè explicat. Vt autem propagatio huius mali rectè intelligatur, obſeruanda eſt hæc diſtinctio. ADAM *conſideratur dupliciter.* PRIMO *ſimpliciter et ſine reſpectu ad poſteros, qua ratione nullus poſterorum peccator aut reus eſt Adæ delicto.* SECVNDO *conſideratur relatiuè, quatenus eſt prima radix naturæ humanæ, & pater noſter. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei ſunt omnes ab eo nati ſecundũ naturæ curſum. Quemadmodum enim leproſi parentes generant leproſos filios, qui filij & lepra parentum & propria ſunt contaminati: ita & poſteri Adæ, cùm primi parentis contagio infecti, tum proprio vicio commaculati ſunt et rei, vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non ſolùm perſonam inficit, ſed & naturam. Et paulò ſupra: Et originale quidem maximum illud delictum, quod à primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur vniuerſi, maximum planè, quod ſic totum non modò genus hominum, ſed & quemlibet ipſius generis occupat, vt non ſit qui euadat, non ſit vſq; ad vnum, à primo homine vſq; ad nouiſſimum protenditur: et in ſingulis quoq; à planta pedis vſq; ad verticem diffunditur hoc venenum.* HINC *liquet & illud, quòd*

peccatum originis rectè dici poſſit tum alienum, tum noſtrum ꝓprium. Alienum quidē propterea, quòd propagatione in nos deriuatur. Proprium verò, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei ſumus. Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam eſſe ſubſtantiam aut proprietatem naturæ, ſed aduenticiam qualitatē, qua natura humana deformata eſt, & rea iræ Dei & mortis æternæ. Ex his quoq; manifeſtū eſt, quòd cauſa originalis peccati ſit Diabolus, et voluntas primorum parentum, quæ cùm eſſet libera, ſeſe auertit à verbo Dei, & non retinuit obœdientiam erga Deum. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & perſonæ eorum repræſentabant totam poſteritatem, fit rea poſteritas propter eorum lapſum, & quia ipſi amittunt prima dona, tales poſtea gignunt, quales ipſi ſunt amiſſis donis.

HACTENVS de peccato hæreditario, nunc de eius fructu, hoc eſt, de ACTVALI PECCATO, dicendum eſt, quod rectè definitur eſſe cogitatum, dictum, factum, omiſſum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale eſt omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in voluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur à Theologis, quæ non à ſubſtantia & natura peccati, ſed ab alia atq; alia conſideratione ſeu reſpectu peccati ſumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

PRI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

PRIMA DIVISIO.

Peccatorum aliud eſt MORTALE, *aliud* VENIALE. *Hanc diuiſionem vt dextrè intelligamus, opꝰ eſt aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter, eſt peccare iſtud peccatum, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex eſt.* PRIMVM *irremiſſibile, vt blaſphemia in Spiritum ſanctum, Matth. 12. Marc. 3.* SECVNDVM *meritum mortis eſt remiſſibile, quia etſi infert quidem meritum mortis, tamen remittitur, ſi iſtud planè deſinas peccare, alioqui minimè. Tale meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non poſſunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Galat. 5. & alibi.* TERTIVM *meritum mortis eſt, quod infert peccatum habitans in ſanctis, malaq; eius deſideria quæ excitat, & impedimenta quæ affert molientibus piè viuere. Huius generis peccata venialia dicuntur. Mortalia quidem ſua natura, morti enim per ſe obnoxios reddunt homines:* VENALIA *tamen dicuntur ob veniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facilè intelligi poteſt, peccatum mortale quidem eſſe actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conſcientiam. Veniale verò affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non aſſentiuntur ſancti, ſed repugnant.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SECVNDA DIVISIO.

Aliud peccatum eſt OMISSIONIS : *aliud* COMMISSIONIS. ILLVD, *cum non facimus bonum, quod facere debemus.* HOC, *quando perpetratur malum quod facere prohibemur, ſiue id cogitatu, ſiue dicto, ſiue facto fiat.*

TERTIA DIVISIO.

Peccatorum aliud ex INFIRMITATE *naſcitur, aliud ex* IGNORANTIA *venit, aliud ex* INDVSTRIA *ſeu malicia erumpit.* INFIRMITATIS *peccata propriè dicuntur, quæ imbecillitate noſtra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus : vt, faſtidium in actionibus pijs : metus eundi in rectè factis : cupiditas illicitarum rerum : ira ſubita, indigna tamen Chriſtiano : cogitationes vanæ temerè oborientes :* εὐτραπελία *ſeu dicta nugatoria imprudentibus elapſa. Etenim in quo corde vera verbi Dei fides manet, in eo nulla voluntas peccati hærere & ſubſiſtere poterit. Nam qui natus eſt ex Deo non peccat, nec poteſt quidem peccare. Semen enim Dei manet in illo, Iohan. 3.*

IGNORANTIAE *peccata qualia ſint, ex partitione ignorantiæ intelligi poteſt, de qua conſule Epitomen Philoſophiæ moralis Philippi Melanthonis.* EX MALICIA *duplex peccatum prouenit,* VNVM *directè pugnans contra gra-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tiam, et eſt blaſphemia contra Spiritum ſanctum, eaq; vel incoata vel conſummata. ALTERVM non directè pugnans contra gratiam & Spiritum ſanctum: vt ſunt peculiares lapſus contra Decalogi præcepta, vt idolatria, furtum, homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris tranſgreſſio legis Dei.

CAETERVM, vt clarius intelligamus, quale ſit PECCATVM in SPIRITVM ſanctum, eius differentiæ colligendæ ſunt per locum à concreto, ſiue à coniugatis: & videndum, quales fuerint, quibus hoc peccatum à Domino obiectum eſt, id quod ex hiſtoria Euangelica colligere non eſt difficile. PHARISAEI enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, PRIMVM erant prophetijs, doctrina Chriſti & miraculis eiuſdem conuicti de veritate Dei. SECVNDO ſcientes & volentes verbum cognitum odio habebant, eiq; rabioſè ſua obſtinatione renunciabant, tum tyrannide, ſophiſtica & hypocriſi oppugnabant verbum agnitum. Hinc concluditur, quòd peccatum in Spiritum ſit voluntaria veritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio ex odio veritatis nata, coniuncta cum tyrannica, ſophiſtica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum ſanctum peculiariter dicitur, quia mens, vera noticia Spiritus Dei beneficio illuſtrata, ſpontè reluctatur Spiritui illuſtratori. QVONIAM autem digito non poſſumus demonſtrare,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

in quibus ſit hoc peccatum, debemus nos à poſteriori de ipſo iudicare. Nam ſi quis à lapſu reſurgit, inde colligemus, talem ab iſto peccato abfuiſſe, quamlibet aliâs grauiter peccauit. Atque hinc eſt, quòd quidam Theologi hoc peccatum vocârunt, non quidem à ſubſtantia, ſed ab euentu, FINALEM IMPOENITENTIAM, quia inde nos tantum iudicium ſumere debemus, quantum quidem ad homines attinet, in quibus eſt. Manaſſes multis annis rabioſè perſecutus eſt verbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verùm quia poſtea pœnituit eum facti, & egit pœnitentiam, peccatum in Spiritum ſanctum nequaquam conſummauerat. Contrà, Phariſæorum pars maior hoc peccato obſtricta erat, Nam à lapſu non reſurrexit.

QVARTA DIVISIO.

Peccatorum alia voluntaria ſunt, alia inuoluntaria. VOLVNTARIA, quæ deſtinato conſilio & propoſito, ſcientes & volentes homines perpetrant. INVOLVNTARIA, quibus pij reluctantur, vt ſunt caligo in mente, dubitatio, item multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Hanc diſtinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro voluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

TESTI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

TESTIMONIA DE PECcato Originis.

Geneſis 3. hiſtoria lapſus primorum parentum recitatur, quemadmodum ſupra admonui, vbi cauſæ ſignificantur duæ principales, nimirum, inuidia Satanæ, & voluntas hominis.

Pſal. 19. Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouer. 20. Quis poteſt dicere? Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato.

Rom. 5. Quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum introiuit, & ſic in omnes homines mors inuaſit, quia omnes peccauerunt, id eſt, omnes rei ſumus & contaminati, & inuoluti peccatis primorum parentum.

Eph. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut et cæteri.

TESTIMONIA DE Actualibus.

3. Reg. 8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſal. 13. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſq; ad vnum.

Eccle. 8. Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, neq; improperes ei. Memento, quia omnes in corruptione ſumus.

Matth. 12. Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſed peccatum in Spiritum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſanctum non remittetur hominibus, neq; in hoc ſeculo, neque in futuro.

Marc. 1. Amen dico vobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia. At qui dixerit conuicium in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed obnoxius eſt æterno iudicio.

VSVS.

PORRO *huius capitis* VSVS *eſt, vt agnoſcamus noſtram immundiciem & peccatum, vt omnem arrogantiam ſeponamus, vt vera humilitate ad Chriſtum peccatorum propiciatorem confugiamus.*

CAPVT IX.

Pœna peccati.

PECCATVM *originis habet pœnas multiplices, ſpirituales & corporales: temporales & æternas, quemadmodum capite 3. Geneſeos, & multis alijs ſcripturæ locis oſtenditur. Breuiter, Mors & omnes calamitates generis humani, ſtipendia ſunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obſtringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quemadmodum totius mundi facies coarguit.* IN POENIS *autem obſeruentur tria: Gradus, modus et diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum.*

GRA-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

GRADVS quidem, quod aliæ pœnæ ſunt tantùm, aliæ & peccata, & pœnæ peccatorũ. Roman. 1. ſex gradus recitantur eorum, quæ & peccata ſunt & pœnæ peccatorum. PRIMVS gradus eſt, neglectus noticiæ Dei, qui eſt omniũ peccatorum fons et ſcaturigo, pœnaq; contemtus patefactionis diuinæ. SECVNDVS, excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolùm in citato loco, verumetiam 2. Theſſ. 2. his verbis grauiſſimis: Eò quod dilectionem veritatis non habuerunt, vt ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis Deus efficaciam erroris, vt ipſi credant mendacio. TERTIVS excæcationis fruct⁹ eſt idololatria. QVARTVS, idololatriam ſequuntur horrenda flagitia, contaminantia corpus et animã. QVINTVS, hæc flagitia mente reproba puniuntur. Eſt autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil rectè probat, ſed peruerſè ſcelera pro virtutib. amplectitur. SEXTVS, huius ſceleratæ & reprobæ mentis fructus eſt vniuerſalis iniuſticia, id eſt, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ ſunt tantùm, quæ tantiſper gradatim creſcunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem ſcelus, nunc iactura rerum, nunc deſertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non ſecus atque pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in viam eos reuocauerit.

MODVS pœnarũ Sap. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula vt plu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rimum vera eſt, tametſi interdum iudicio Dei ſingulari pœna commerita commutatur alia pœna.

DISCRIMEN *inter pœnas piorum & impiorum, hoc eſt. Illos, tametſi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipſos ſuam retinet in medijs afflictionibus, imo efficit, vt inde euadant probatiores, atq; ſint ipſi ſacrificium boni odoris. His verò, nimirum impijs, in exitium cedunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni ſupplicij præludia ſunt. Sed de his plura infrà in tertia Claſſe capite* XVIII. *dicentur.*

CAPVT X.

Verbum accuſans & damnans.

HOMO *in peccatum lapſus, verbum accuſans & damnans audit ex ore Dei. Eſt autem* VERBVM *accuſans & damnans, Spiritus ſancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati, quod ſanè iudicium ipſe Spiritus ſanctus exequitur per miniſterium verbi, ac ſtatim poſt lapſum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum eſt, & exercebitur donec hic mundus ſteterit, vel inuitis inferorum portis.*

Porro duo ſunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus ſancti arguuntur. Quidam enim ſeriò tanguntur, verè humiliantur, ac ſponte iudi-

cio,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cio, quo damnantur, ſubſcribunt. Atq; his ſalutare eſt Spiritus ſancti iudiciū, ſi modò ad Chriſtum peccati expiatorem confugiunt. Alij etſi conuicti reatum non poſſunt effugere, non tamen verè et ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spirit⁹ ſancti: quin potius ſubacti intus fremunt, & confuſi non deſinunt contumaciam & proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

Sed quodnam eſt illud verbum arguens? Hoc monſtratur & repetitur ſæpe in ſcripturis Moſis, Prophetarum et Apoſtolorū, cuius Epitome quædam eſt Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam et perpetuam erga Deum et hominem, accuſat & damnat omnes, qui hanc obedientiam non præſtant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis. Breuiter: Omnes ſententiæ, quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMnantis & accuſantis.

Geneſis 3. duplex iudicium Spiritus ſancti accuſantis & damnantis peccatum innuitur. Vnum in conſcientia. Nam cum Adam peccaſſet, abſcondit ſe vnà cum vxore à facie Domini. Conſcientia enim peccati ſui confuſus, conſpectū Dei ferre nequiuit. Alterum per verbum Dei: Vbi es tu? Item, quis indicauit tibi, quod nudus eſſes, niſi quod de ipſa arbore, de qua præceperam tibi, ne comederes, ex ipſa comediſti?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Geneſ. 4. Nonne ſi bene egeris recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus tuis peccatum tuum aderit?

Deut. 27. Maledictus qui non permanſerit in ſermonibus legis huius.

Pſal. 117. Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit?

Pſal. 142. Et ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere? Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato.

VSVS.

PORRO *vſus huius accuſantis et damnantis verbi eſt, vt nos ſubſcribamus iudicio Spiritus ſancti: vt humiliemur conuicti: vt ad Chriſtum propiciatorem confugiamus: vtq; abnegata omni impietate, iuſtè, piè & honeſtè viuamus.*

CAPVT XI.

Promiſsio Reparationis, ſiue Euangelium.

VERBVM *promiſſionis primum Geneſis 3. his verbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te et ſerpentem, et inter ſemen tuum & ſemen eius, ipſum conteret caput tuum, & tu conteres*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

conteres calcaneum illius. Hæc promiſſio multas doctrinas continet. PRIMVM *enim de duobus regnis, longè diuerſiſſimis, nimirum de regno diaboli abolendo, & Chriſti erigendo, concionatur.* DEINDE *docet, quòd hæc duo regna perpetuò ſibi inuicem aduerſentur.* TERTIO, *quòd perpetua ſit futura perſecutio Eccleſiæ, donec in hac militia ſub vexillis Chriſti Ducis in hoc mundo militauerit.* QVARTO, *quòd tandem potitura ſit Eccleſia victoria, & eluctetur ab omnibus perſecutionibus, idq́; per ſemen mulieris, hoc eſt, per Chriſtum, victorem Diaboli. Verùm huius promiſſionis repetitiones plures leguntur in Moſe & in Prophetis, quales hæ ſunt:*

Geneſ. 12. In te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ.

Geneſ. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.

Gene. 28. Et benedicentur in te, & in ſemine tuo, cuncti fines terræ.

Et quia id fieri non poteſt, niſi deſtructo Satanæ regno, Ioannes id explicat, dicens: Chriſtus apparuit, vt deſtruat opera Diaboli.

Hoc promiſſionis verbo erecti ſunt iterum Adam & Eua, & firma fiducia in hunc promiſſum liberatorem ſe ſuſtentabant, Nec ignorare poterant hunc liberatorem Deum eſſe, quia aſſumturus eſſet humanam naturam, in qua fieret victima pro peccato, cuius rei admonebantur per ſacrifi-

cia di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cia diuinitùs inſtituta. Nam quemadmodum Diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant: Ita promiſſionis verbum, humanitatem veram liberatoris demonſtrauit. CAETERVM huius completæ promiſſionis verbum ab Apoſtolis EVANGELIVM cœptum eſt appellari, de cuius vocis varia ſignificatione PRIMVM dicam: DEINDE, quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam. TVM planam rei definitionem tradam. POSTREMO teſtimonia & vſum adiungam.

Propriè itaque εὐαγγέλιον ſignificat, felix & fauſtum nuncium: qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, vbi ita inquit: εὐαγγέλια κἀγὼ φράσαι αὐτοῖς, id eſt, læta nuncia ipſis narraui, pro quo paulò ſuprà dixerat, λόγους ἀγαθοὺς εὐαγγελίσασθαι, id eſt, bonos rumores nunciare. Atq; hæc nominis ratio eſt. SECVNDO ſignificat præmium datum pro relatione fauſti nuncij, vt Odyſſeæ 14. vbi his verbis paſtorem ſenem alloquitur Vlyſſes:

εὐαγγέλιον δέ μοι ἔσω
αὐτίκ', ἐπεὶ κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ' ἵκηται,
ἕσσαί με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

hoc eſt, Euangelium mihi eſto ſtatim vbi redierit ille, vt veſtias me pulcris veſtibus, chlæna et tunica. TERTIO ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc εὐαγγέλια θύειν, id eſt, ſacrificia ob lætum nunciū offerre.

Atq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Atq; hæc ſunt ſignificata apud prophanos ſcriptores. VERVM Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ' ἐξοχήν. His enim EVANGELIVM ſignificat ſolenne patefactæ in Chriſto gratiæ præconium, ſeu lætum nuncium de ſalute per Chriſtum parta credentibus. Deinde, quia propria materia Euangelij eſt Chriſtus, Euangeliſtæ Euangelij nomen accommodarunt hiſtorijs, quæ Chriſtum apparuiſſe in carne, docuiſſe, paſſum, mortuum, à morte reſuſcitatum, ac tandem in cœlum receptum fuiſſe narrant.

Porrò DEFINITIO plana & perſpicua colligi poteſt ex verbis Domini Luc. 24. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit pati Chriſtum, et reſurgere ex mortuis tertia die, et prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, quod Euangelium ſit vniuerſalis prædicatio pœnitentiæ et remiſſionis peccatorum in nomine Chriſti, vt enim Euangelium requirit pœnitentiam, id eſt, conuerſionem: ita offert peccatorũ remiſſionem conuerſis. Sed addamus vberiorem hoc modo. EVANGELIVM eſt doctrina diuinitùs reuelata, in qua annunciatur liberatio à maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remiſſio peccatorum, ſalus ac vita æterna credentibus in Filium, propter eiuſdem victimam, ſecundum promiſſionem olim Patribus factam: vt perpetuò gloria

bonita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

bonitatis Dei prædicetur : vtq; porro dignos fructus Euangelio edant homines per Chriſtum liberati, tandemq; vita æterna fruantur. Hæc Definitio multa membra habet. PRIMVM *enim monet, quale ſit doctrinæ genus Euangelium: Deinde, à quibus malis per Euangelium liberemur: Tum quid boni Euangelium afferat: Poſthæc, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus: Additur & de propria materia Euangelij, quæ eſt Chriſtus, cum ſuis beneficijs: Poſtremò fines adijciuntur. Ex his facilè intelligi poteſt diſcrimen Legis & Euangelij:* LEX *enim promittit vitam facientib. legem:* EVANGELIVM *gratis offert ſalutem credentibus in Chriſtum.* EST ENIM DONVM DEI VITA ÆTERNA PER IESVM CHRISTVM DOMIMVM NOSTRVM, *ad Rom. 6.*

TESTIMONIA DE EVANG.

Ad Galat. 3. Chriſtus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.

Matth. 17. Hic eſt Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, *id eſt, in quo placatus ſum.*

Lucæ 24. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam et remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Vox μετάνοια *proprijſſimè conuerſionem ſignificat, quam ſolum Euangelium prædicat.*

Rom.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Rom. 1. *Euangelium eſt potentia Dei, in ſalutem omni credenti.*

Ioan. 3. *Qui credit in Filium, non peribit, ſed habebit vitam æternam.*

Act. 13. *Notum ſit igitur fratres vobis, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum nunciatur, & ab omnibus, à quibus non potuiſtis per legem Moſis iuſtificari, per hunc omnis, qui credit, iuſtificatur.*

2. *Cor.* 5. *Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt fieremus nos iuſticia Dei in ipſo.*

Ad Titum 2. *Apparuit ſalutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes omnem impietatem & mundana deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri* IESV CHRISTI: *qui dedit ſeipſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum peculiarem, ſectatorem bonorum operum.*

VSVS.

VSVS *huius doctrinæ eſt, vt diſcamus contemto mundo & caducis eius delicijs, incomparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumque complecti. Deinde vt in quauis afflictione ſolemur nos hoc læto de ſalute per Chriſtum parta nuncio.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT XII.

Pœnitentia cum ſuis partibus, Contritione & Fide.

Tota doctrina ſuperior prorſus manet ocioſa, niſi accedat pœnitentia, de qua rectè & clarè erudiri iuuentutem operæprecium eſt. Nam regeneratio, ſine qua nemo ſaluus fieri poteſt, (quemadmodum Dominus docet Nicodemum Ioan. 3.) in pœnitentia conſiſtit, quæ nihil aliud eſt, quàm conuerſio hominis ad Deum, vt ſit noua creatura, & iuxta eius voluntatem viuat. VERVM *quia hæc definitio paulo obſcurior eſt, tradam aliam:* POENITENTIA *eſt verus dolor de offenſa Dei, cum voto ac ſpe veniæ, & voluntate ſingularíq; ſtudio, peccatum omne poſthac vitandi, Deoq́; omnem vitam approbandi. Hi enim vere pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admiſſum peccatum & confugiunt fide ad Chriſtum Mediatorem, vt accipiant remiſſionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentia edunt,* EX *his patet, tres eſſe partes pœnitentiæ:* CONTRITIONEM, FIDEM, & NOVAM OBEDIENTIAM. *Quarum prima & ſecunda ſubſtantiales partes pœnitentiæ rectè dicuntur, quibus neceſſariò tertia pars tanquam inſeparabilis proprietas, adijcitur. Cùm igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem & Fidem, nominari*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nari audimus, partitio ſubſtantialis eſt. Cum verò tres, hoc eſt, cum duabus ſuperioribus additur noua obedientia, ſciamus proprietatem neceſſariam adiungi, quæ à conuerſione integra & vera nequaquam auelli poteſt.

Porro, CONTRITIO eſt ex agnitione peccati & ſenſu iræ Dei pauor conſcientiæ, fugaque peccati. Et habet vera CONTRITIO quatuor proprietates ſeu effectus, in definitione enumeratos. PRIMVM enim agnoſcit peccatum: DEINDE agnoſcit iuſtam iram Dei, & maledictionem ob peccatum: TVM ſerio dolet propter peccatum admiſſum: POSTREMO deteſtatur & abominatur peccatum.

FIDES autem eſt noticia & aſſenſus promiſſæ & expetitæ miſericordiæ, & in eandem firma fiducia. Hæc Chriſtum mediatorem & interceſſorem apud Patrem agnoſcit, hæc ſtatuit peccatum remiſſum propter mediatorem, & iuſticiam mediatoris ſibi imputari: Hæc conſcientiam conſolatur contra terrores peccati & legis: Hæc inuocat Deum, & nouam vitam incoat.

NOVA obedientia abſoluitur pietate erga Deum, caritate erga homines, ſanctimonia & puritate in tota vita, & diligentia in vocationis officio præſtanda. Has partes nouæ obœdientiæ coniungit Paulus ad Tit. 2. cum dicit, ideo nos regeneratos eſſe, vt pie, iuſte & ſobrie viuamus.

CAETERVM has eſſe partes cõuerſionis ho-

minis ad Deum, teſtimonijs & exemplis Scripturæ oſtendendum eſt. Marc. 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Hic pœnitentia pro contritione vſurpatur, quæ tamen cum fide cohæret. Nulla enim contritio ſine fide ſubſtantialis pars conuerſionis eſt. Paulus Rom. 6. ſimiliter aſtruit, duas eſſe partes præcipuas conuerſionis, nimirum mortificationem & viuificationem. MORTIFICATIO *ipſa contritio eſt, ſeu animæ dolor & terror ex agnitione peccati, ſeu ſenſu iudicij Dei conceptus.* VIVIFICATIO *in fide conſiſtit, eſt enim conſolatio, quæ ex fide naſcitur, Iuſtus enim ex fide viuet. Hæc vita non poteſt conſiſtere, niſi accedat ſerium ſtudium innocenter viuendi. Lucæ 7. tres pœnitentiæ partes pulcrè exprimuntur.* LACRIMAE *peccatricis mulieris ſunt teſtimonium pauoris conſcientiæ ob peccatum.* DEINDE *quod accedit ad Chriſtum, ſignificatur fiducia, quam de illo conceperat.* POSTEA *officium ſuum erga Chriſtum declarat, qua re fidei fructus oſtenditur.* SIMILE *eſt latronis exemplum, qui peccatum agnoſcit ſuum, Chriſtum ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem erga Deum, & dilectionem erga proximũ. Nam quod aberrantem ſocium admonet, caritatis fuit. Dauid à Nathan obiurgatus, primùm perterrefit, & voce declarat veram contritionem, dicens: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita abſolutione: Dominus abſtulit*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtulit peccatum tuum. Emendationem morum, ſeu nouam obedientiam ſequens vita teſtabitur.

TESTIMONIA DE Pœnitentia.

Ierem. 3. *Conuertimini filij reuertentes, & ſanabo auerſiones veſtras.*

Ierem. 31. *Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu es Dominus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam: & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.*

Idem 36. *Reuertatur vnuſquiſq; à via ſua peſſima, & propicius ero iniquitati & peccatis eorum.*

Ezech. 18. *Conuertimini et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum.*

Eiuſdem 33. *Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus. Reuertimini & viuite.*

Marc. 1. *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.*

IN *his teſtimonijs apertè conſpicitur, quod conuerſio hominum ad Deum, pœnitentia, pœnitentiam agere, pro eodem ſumatur. Locus ex Marco citatus conuincit duas eſſe præcipuas & ſubſtantiales partes pœnitentiæ, quas ſequitur*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

noua vita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici poteſt.

CAETERVM *quia vocabula pœnitentiæ et fidei ſunt* πολύσημα, *pauca ſubiungam de varia horum vocabulorum acceptione, ne* ὁμωνυμία *impediat nouitios.* POENITENTIA *itaq; duplex eſt: Legalis & Euangelica.* LEGALIS *eſt, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commiſſum, et in eo terrore conſtrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui in ſenſu iuſti iudicij Dei ob peccatum defecerunt.* EVANGELICA *pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim* PRO *tota conuerſione, quæ conſtat Contritione, Fide & Noua obedientia, ſumitur. Idque quoties ſolum pœnitentiæ vocabulum ponitur, hoc eſt, vbi fidei vox non expreſſe additur, vt Act.* 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum. Hic proculdubio non ſolum Contritio, ſed etiam fides requiritur, adeoq; tota hominis conuerſio. Item, Matth.* 3. *Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Aliâs pro* PRIMA *conuerſionis parte, nempe contritione capitur, nimirum cum fidei vocabulum expreſſe adiungitur, vt Act.* 10. *Paulus dicit, ſe Iudæis ac Gentibus teſtificatum pœnitentiam & fidem in Ieſum Chriſtum. Et Mar.* 1. *Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hic theſaurum miſericordiæ Dei proponit Euangeliſta: Deinde*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

inde conuerſionem exigit, quæ pœnitentia & fide conſtat. Vbi pœnitentiæ vocabulum pro parte tantum conuerſionis ſumi manifeſtum eſt. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ, Noua obedientia, quæ fidei veræ perpetua comes exiſtit.

IAM de varia fidei acceptione paucula adijciamus. FIDES itaq; in genere eſt ἔλεγχος ſeu certa aſſenſio, qua mens conuicta verbo Dei, & teſtimonio verbo addito, firmiſſime amplectitur vocem diuinam, de rebus non apparentibus. Seu, vt breuius dicam, FIDES GENERALIS eſt certa perſuaſio de omni verbo Dei. Cum igitur duplex verbum Eccleſiæ propoſuit Deus, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem eſſe Dei verbum, & perſuaſum habet, certas et firmas eſſe diuinæ legis promiſſiones & minas, vere credit. Ad eundem modum, quicunque credit, Euangelium Chriſti Dei verbum eſſe, & affirmat continere veritatem Dei, vere credit, ac fidem habet, ſed nondum eam, qua coram Deo iuſtificamur. Nam adhuc hiſtoriæ tantum fides, quæ ab obiecto diſcerni poteſt, vt illa legalis, hæc Euangelica appelletur. Hæc fides communis eſſe poteſt pijs & impijs, diabolis & Chriſtianis. Quæ ſi non vlterius progrediatur, vere mortua, hoc eſt, inefficax fides eſt. Non enim vitam parit, ſed nunc territat, nunc ocioſa langueſcit. Verum ſi noticia hiſtoriæ, ſeu huic generali fidei accedit expetitio et fiducia miſericordiæ Dei, propter Chriſtum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

promiſſæ, mox noua fidei forma emergit, quæ vocatur FIDES FIDVCIAE, *quam in hunc modum definire licet:* FIDES *eſt noticia, aſſenſus & fiducia promiſſæ & expetitæ miſericordiæ ac ſalutis propter Chriſtum, vt ſuprà dictum eſt. Hæc fides propriè eſt filiorum Dei, qua ſola in conſpectu Dei iuſtificantur credentes. Quare et fides iuſtificans à ſua proprietate dici meretur. Quod autem fiducia in miſericordiam Dei propter Chriſtum huius fidei forma eſt, his rationibus comprobatur.* PRIMA, *Chriſtus pronunciat credentes ſaluos, Sed iam manifeſtum eſt, noticia ſola neminem ſaluari: Vnde nemo non videt, fidem iuſtificantem non tantùm eſſe hiſtoriæ cognitionem.* DEINDE *Paulus dicit: Corde creditur ad iuſticiam: Ergo fides eſt non tantùm noticia hiſtoriæ, ſed etiam affectus.* TERTIA, *Paulus apertè vocat fidem* ὑπόστασιν, *hoc eſt, firmam fiduciam. Eſt enim* ὑπόστασις *militaris vox, qua ſignificatur certa fiducia aduerſus inſultus hoſtiles ſubſiſtendi, hoc eſt, ſuſtinendi & obtinendi victoriam. Hinc tranſtulit Apoſtolus vocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia ſalutem ſuam oppugnantia, certa fiducia concepta de victoria per* IESVM *Chriſtum. Unde fit, quod à Ioanne fides* VICTORIA MVNDI *dicatur.* QVARTA, *vſitatum eſt ſcripturæ, quod verba ſignificantia noticiam, vna etiam per Metalepſin ſignificent motus animorum,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rum, noticiam conſequentes, vt: Nouit Dominus viam iuſtorum. Hîc verbo noticiæ non ſolùm noticia, ſed cura et approbatio ſignificatur. QVINTA, *ſæpe fidei iuſtificanti vox* πληροφορία *adijcitur. Et Paulus cum fide Epheſ. 3.* πεποίθησιν *coniungit, inquiens: In quo habemus audaciam acceſſumq́; in fiducia per fidem. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in diſputationib. de iuſtificatione. De hac Dominus, quoties pronunciat homines fide ſaluatos, de cuius natura & proprietate Paulus Rom. 4. diſputat.* HIS *rationibus apertè redarguitur error Papiſtarum, qui clamitant fidem tantùm eſſe noticiam & aſſenſum hiſtoriæ, cui tribuimus iuſtificationem.*

SVNT *præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Eſt enim* FIDES *profeſſionis doctrinæ, quam Paulus in Romanis laudat. Eſt* FIDES OPERATIONIS *miraculorum, qua ornata erat primitiua Eccleſia. Eſt* FIDES REMVNERATIONIS *bonorum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus promittit. Cum igitur Deus promittit remunerationem, neceſſe eſt hanc fide apprehendi, ſed extra cauſam iuſtificationis. Nam cum de iuſtificatione agitur, fides in ſolam Dei miſericordiam, propter Chriſtum promiſſam, recumbit. Sunt & alia fidei diſcrimina, quæ non opus eſt hìc recitare. Porro teſtimonia de fide iuſtificante in capite ſequenti de Iuſtificatione adijciam.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT XIII.

Iuſtificatio.

DVO ſunt, in quibus conſiſtit noſtra ſalus: IVSTIFICATIO & GLORIFICATIO. ILLA initium: HAEC ſalutis perfectio eſt. De illa priori ſalutis parte hîc dicendum eſt. PRIMVM omnium vocabuli ſignificata enumerabo. DEINDE quæ ſit iuſtificatio Chriſtiana, & in quibus conſiſtat, breuiſſime oſtendam.

VERBVM Iuſtificandi in Scripturis forenſe verbum eſt, & ſignificat proprie ſecundum aliquem iudicare, cauſamq́; alicuius, ſiue bona, ſiue mala ſit comprobare. Deut. 25. Iuſtum iuſtificent. Prouerb. 17. Qui iuſtificat impium, aut qui condemnat iuſtum vterq; eſt abominatio Domino. Eſai. 5. Qui iuſtificat impium propter munus. SECVNDO, ab hac forenſi ſignificatione deductum eſt vocabulum ad genus, vt ſignificet in genere, approbare aliquem, & vt iuſtum agnoſcere & laudare, ſeu ſua ſententia iuſtum pronunciare, confiteri & agnoſcere, vt apud Lucam: Iuſtificauerunt Deum, id eſt, iuſtum agnouerunt & confeſſi ſunt. Pſal. 51. In te ſolum peccaui, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Item illud Domini: Vos iuſtificatis vos coram hominibus. TERTIO, à genere rurſus ad ſpeciem deflectit vocabulum Iuſtificandi, & Apoſtolico ſignificatu vſurpatur, pro

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

eo quod eſt hominem à Deo propter mortem filij ſui Domini noſtri IESV CHRISTI, condonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filium & hæredem vitæ æternæ. Vel, vt breuius dicam: Iuſtificari eſt abſolutum à reatu pro iuſto haberi, vt cum dicitur: Ex operibus legis non iuſtificatur omnis homo. Et: Nos in Chriſtum Ieſum credidimus, vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis, Rom. 3. Gal. 2. Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Roman. 8. Item 5. Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus cum Deo, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam hanc, in qua ſtamus, et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. QVARTO, nonnunquam iuſtificare eſt recte facientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua ſignificatione in Epiſtola Iacobi accipitur. QVINTO, Apoc. 22. proficere in iuſticia ſignificat, vt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. ATQVE hæc ſunt vocis ſignificata, ex quorum obſeruatione non erit difficile diſcernere has ſcripturæ quatuor loquendi formas: Iuſtificari coram Deo: iuſtificari operibus: iuſtificari fide: iuſtificari coram hominibus. Is enim IVSTIFICARI coram Deo dicitur ſimpliciter, qui iudicio Dei & cenſetur iuſtus, & acceptus eſt ob ſuam iuſticiam. Talis vnicus Chriſtus inuentus eſt. In conſpectu tuo, inquit Dauid, non iuſtificabitur

omnis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

omnis viuens, de omnibus natis ex corrupto ſemine, iuxta communem naturæ curſum loquitur. IVSTIFICATVR *ex operibus, qui ſuorum operum perfectione & integritate ſatisfacit legi Dei, adeoq; reſpondere poteſt Dei iudicio. Talem neminem mortalium eſſe docet Paulus, cum inquit: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.* IVSTIFICATVR *fide, qui operum iuſticia excluſus, Chriſti iuſticiam per fidem apprehendit, qua veſtitus in Dei conſpectu non vt peccator, ſed tanquam iuſtus apparet, Rom. 3. et 4. Galat. 2. 3. 4.* IVSTIFICATVR *coram hominibus, cuius vitam & actiones approbant homines, quæ ſanè iuſtificatio, iuſtificationis vitæ, quæ eſt ex fide, fructus eſſe debet.* HIS *iam fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iuſtificationis Chriſtianæ colligere in hunc modum:* IVSTIFICATIO *Chriſtiana eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato vel reatu, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad vitam æternam,* GRATIS, *propter Chriſtum.* IN *hac definitione quinq; ſunt:* PRIMO *loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus: Iuſtificamur fide, &c.* SECVNDO, *abſolutio à peccato. Nam cum Deus iuſtificat impium, non facit vt impij iudices, qui impium hominem iuſtificant, cuius tamen impietas manet. Sed Deus impietatem tollit, remittendo peccatum, atque ita ex iniuſto fit iuſtus, remiſſo*

pecca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

peccato, iuxta illud: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. TERTIO loco ſequitur imputatio iuſticiæ Chriſti. Huius enim ſanguis, mors, paſſio, reſurrectio, adeoq; tota obedientia, materia & fundamentum eſt noſtræ iuſtificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc oſtendit Rom. 5. cum inquit: Quemadmodum per obedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ſic etiam per obedientiam vnius, iuſti conſtituentur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Chriſti obedientia conſtitui iuſtos, ſignificat Chriſtum, eò quod Patri ſatisfecerit, iuſticiã nobis comparaſſe. Vnde ſequitur, iuſticiæ qualitatem eſſe in Chriſto, ſed nobis imputari, quod illi proprium eſt. Nam ad eundem modum iuſti ſumus coram Deo, qualiter Chriſtus fuit peccator. Perſonam enim noſtrã quodammodo ſuſcepit, vt reus noſtro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, ſed alienis delictis, cum purus foret ipſe & immunis ab omni culpa, pœnamq; ſubiret, nobis, non ſibi debitam. Ita nunc iuſti ſumus in ipſo, non quia operibus noſtris ſatisfaciamus iudicio Dei, ſed quoniam cenſemur iuſti Chriſti iuſticia, quam fide induimus, vt noſtra fieret. Huc præclara illa Pauli ſententia 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. QVARTO loco fit mentio acceptationis perſonæ ad vitam æternam, quem-

admodum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

admodum promiſſiones multæ oſtendunt: Qui credit in me, non peribit, ſed habebit vitam æternam, & huiuſmodi infinitæ. QVINTO *loco additur, Gratis quidem, vt omnia humana merita conticeſcant: Propter Chriſtum vero, vt ſolum* λύτρον *vnigeniti filij Dei meritorium, adeo ingentis theſauri, agnoſcatur. Atque hæc ſit breuis definitionis* ἀνάλυσις.

CAETERVM *vt apertius hæc iuſtificationis doctrina intelligatur, duo addam.* PRIMVM *inſtituam antitheſin Legis et Euangelij in his vocibus: Iuſtificari, iuſtificatio, iuſticia, iuſtus.* DEINDE *ordines cauſarum in iuſtificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo.* IVSTIFICARI *itaque legaliter eſt ab iniuſto iuſtum fieri, ob ſuam iuſticiam et legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Sed euangelice iuſtificari eſt à reo non reum fieri, & ab iniuſto iuſtum ob alienam iuſticiam, nempe Chriſti, quemadmodum ſupra probatum eſt. Ex hac collatione verbi iuſtificandi ſecundum Legem & Euangelium, tametſi non difficile eſt Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam Iuſtificatio igitur legalis eſt acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionem ſuæ obedientiæ erga legem Dei. Sed Euangelica iuſtificatio eſt acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientiæ Chriſti erga*

Deum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Deum Patrem. IVSTICIA LEGIS *eſt perfecta obedientia erga legem Dei. Sed* IVSTICIA EVANGELICA *eſt poſſeſſio imputatæ iuſticiæ Chriſti, remiſſis peccatis. Seu, eſt obedientia Chriſti credenti imputata. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſte agit iudicio* LEGIS: *ſed Euangelice iuſtus eſt, cui* DEVS *peccatum condonat, imputat iuſticiam Filij, acceptat ad vitam æternam.* PRAETEREA *tenendum & hoc eſt, quod qui credit in Chriſtum, habeat duplicem iuſticiam. Vnam perfectam, qua coram Deo conſiſtit, nempe Chriſti obedientiam, quam fide poſſidet.* ALTERAM *in ſe, nempe incoatam obedientiam, quæ prioris iuſticiæ fructus exiſtit, & hæc placet Deo propter fidem in Chriſtum, tametſi imperfecta eſt.* TERTIAM *autem iuſticiam, eamq́; formalem & abſolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.*

NVNC *de cauſarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæſtionibus ſubijciam: Quis ſit* IVSTIFICATOR, *Quis iuſtificandi* MODVS, *Qui iuſtificationis* FINES: PRIMA, *Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis eſt, ita etiam redemtionis ſeu iuſtificationis opus toti Trinitati aſſcribendum eſt, ſeruata tamen cuiuſque perſonæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum ſanctum creata ſuſtentat & viuificat: Ita idem Pater per Filium lapſum genus humanum redemit,*

& per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

& per Spiritum ſanctum viuificat & regenerat: vt ſuam dilectionem erga genus humanum declaret: vt miſerorum calamitatibus medeatur: vt deſtruat regnū Satanæ: vtq; ſuam gloriam mundo patefaciat. SECVNDA quæſtio fuit de modo iuſtificationis, qui in quatuor cernitur: In victima Filij, in verbo Euangelij, in fide promiſſionis, & in Sacramentis. VICTIMAM filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum eſt peccatum, ſecundum iuſticiam Dei, vt locus eſſet miſericordiæ. Nam ſi Deus ſine Filij victima recepiſſet genus humanum in gratiam, iuſticiæ diuinæ derogatum fuiſſet. Rurſus, ſi abſq; miſericordia iuſtas pœnas ſumſiſſet de homine, miſericordiæ Dei nullus fuiſſet locus relictus. Vt igitur iuſticia Dei & eiuſdem miſericordia æquis gradibus ſtarent, ſapientia Dei conſilium inuenit, vt Filius ſe interponeret, ac per ipſius victimam iuſticiæ & miſericordiæ Dei ſatisfieret. Secundo loco, VERBVM EVANGELII poſui, per quod Deus offert mundo beneficium ſalutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangeliū oblatum recipimus SOLA FIDE, quam Spiritus ſanctus, in verbo efficax, operatur in audientibus & meditantibus Euangelium. Hæc fides SACRAMENTIS augetur & confirmatur. TERTIA quæſtio fuit de finibus. Sunt autem iuſtificationis fines quatuor: GLORIFICATIO Dei, DILECTIO proximi, VITA æterna & GLORIA beatitudinis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tudinis. HAEC cauſarum diſtinctio à vulgo intelligi poteſt.

Verùm ſi διαλεκτικώτερον placet, eas diſtinguere licebit in hunc modũ: Imperans cauſa eſt Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum, &c. προκαταρκτικὸν verò triplex, nimirum ſuæ gloriæ manifeſtationem, miſeriam generis humani, tyrannidem Diaboli, hæc enim tria mouentia externa fuerunt. Obſequens cauſa eſt altera perſona, nempe Filius ipſe. Sic enim Pſal. 40. legitur: Vt faciam voluntatem tuam Deus meus, volo, & lex tua in medio cordis mei. Efficiens, Conſumans, ſeu Perficiens eſt Spiritus ſanctus, hic enim intus naturam renouat & ſanctificat. Ad Tit. 3. regeneratio & renouatio Spiritui ſancto tribuuntur. Hæc etiam 2. Cor. 1. obſignatio noſtræ ſalutis dicitur. Efficiens inſtrumentalis eſt duplex, Exhibens quidem vt verbum, in quo efficax eſt Spiritus innouator. Item, Sacramentum, quo non ſolùm exhibetur, ſed etiam confirmatur donum exhibitum. Eſt enim Sacramentum pignus & teſtimonium applicationis. Recipiens verò ſola fides, hæc enim eſt veluti manus, qua oblata gratia recipitur. Materialis porro cauſa eſt, cum legis impletio à Chriſto pro nobis præſtita, tum eiuſdem victima, qua placauit Patrem, & ſatisfecit pro pœna commerita. Huc accedit reſurrectio, victoria et triumphus ſu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

per peccato, morte & inferno. Formalis cauſa eſt remiſſio reatus, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio credentis perſonæ ad vitam æternam. Huic coniuncta eſt donatio Spiritus ſancti, & infuſio gratiæ, immutantis deprauatam naturam. FINES quatuor ſuprà commemorati ſunt. IN hunc modum diſcernere cauſarum, in iuſtificatione concurrentium, ordines, & videre quid peculiare ſinguli habeant, valde vtile eſt. Quamuis enim omnes enumeratæ cauſæ coniunctæ ſunt, & concurrunt in iuſtificatione, ſtantq; inter ſe mutuis auxilijs, tamen ſingulæ cauſæ proprium quiddam habent in ſuis actionibus, vnde euenit, quod excluſiua particula SOLA propriè ac rectè ſui ordinis cauſæ, ſi vna tantùm adeſt, accõmodari poteſt, quæ non excludit cauſas concurrentes, ſed tantum diſtinguit & diſcernit ordines cauſarum iuſtificationis. Rectè igitur dicitur, SOLA fides iuſtificat, quia ipſa vnicum inſtrumentum eſt, & vnica facultas in nobis, qua recipitur iuſticia Chriſti. Ad eundem modum de cæteris dici poteſt. Nam cum attenditur cauſa efficiens, imperans, rectè dicitur: Solus Deus iuſtificat. Si materia conſideratur, dici poteſt rectè: Sola obedientia filij iuſtificat. Quare in hiſce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio conſideranda eſt, vt diſtinctè intelligatur, qua ratione prædicatum ſubiecto tribuatur, ne confundamus cauſas, et cauillationibus Oſiandri ſinamus nos in errores abduci.

Huc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Huc REGVLAS *quaſdam adijciam, ex quibus peti poterunt ſolutiones argumentorum, quæ aduerſarij obijciunt contra veram iuſtificationis doctrinam.*

PRIMA: *Duo ſunt ordines teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus, vnus Legalis, Euangelicus alter.* LEGALIS *ordo aut concionatur de iuſtificatione legali coram Deo, aut de promiſſionib. legalibus, aut de minis, quæ intentantur legis tranſgreſſoribus. Quod autem legalis illa iuſtificatio, qua homo iuſtus à Deo approbatur propter legis impletionem, ſit homini impoſſibilis, docet Paulus Rom.8. Quod impoſſibile erat legi, eò quod infirmabatur per carnem, etc. teſtatur Dauid: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens: Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primùm oppone. Deinde mentem ſcripturæ declarabis. Nam illa teſtimonia iuſticiæ legalis primùm docent, qualis nam iuſticia conſiſtat coram Dei tribunali, nempe plena et perfecta legis obedientia: Deinde noſtram maculā ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeò inuoluti ſumus, quod non poſſumus præſtare obedientiam Deo iuxta ipſius legem. Tertiò, iſta teſtimonia nos commonefaciunt, vt quæramus aliundè iuſticiam, niſi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Chriſtum mittunt, qui eſt legis perfectio, in iuſticiam omni credenti. Quartò, iſta teſtimonia*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

admonent, vt nacti iuſticiam Chriſti, incipiamus nouam obedientiam ſecundum legem præſtare: quam plenè præſtabimus in æterna vita, vbi Deus erit omnia in omnibus. SECVNDVS ordo teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus, eſt EVANGELICVS, et continet teſtimonia, quorum ALIA pertinent ad cauſas iuſtificationis, de quibus ſupra dictum eſt: ALIA ad nouam animi qualitatem iuſtificatorum, vt: Qui facit iuſticiam, iuſtus eſt: quo etiam regeneratio et ſanctificatio pertinent: ALIA ad externa ſigna & iudicia iuſtificatorum, vt Zacharias et Elizabeth ambularunt in omnibus iuſtificationibus, coram Deo & hominibus irreprehenſibiles, ſeu ſine querela: id quod græca vox ſonat ꝓpriè: ALIA ad remunerationem obedientiæ, quæ nemini conferri poteſt, niſi prius fide iuſtificato. Hinc Apoſtolus Ebr. 11. dicit, Moſen reſpexiſſe ad remunerationem, quod ſanè ſancti faciunt, ſed extra iuſtificationis cauſam: ALIA ad compenſationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo, Rom. 8. ALIA ad comprobationem operis ex fide facti. Si quis huius ordinis teſtimonia confundit, et non diſcernit inter eum gradum, qui agit de cauſis iuſtificationis, & ſequentes qui ad iuſtificationis effectus referri debent, tota errat via, & confundit Legem cum Euangelio, imo Euangelium tollit, et Chriſti gratiam negat. Quare hi ordines teſtimoniorum cum ſuis gradibus diligenter

ligenter obſeruandi & diſtinguendi ſunt, ne in cauſarum & effectuum confuſionem incidamus.

SECVNDA, *In rebus aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas.* Cum itaq; diſputamus de iuſticia fidei, non diſputamus contra ſubſtantiam bonorum operum, ſed contra qualitatem, quam illis falſò tribuunt Sophiſtæ, qui bonis operibus contendunt iuſtificari homines iuſtificatione vitæ. Non igitur ſpoliamus homines operibus, ſed peruerſam fiduciam operum damnamus.

TERTIA, *Aliud eſt diſputare, quid per ſe valeant bona opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam iuſticiam fidei habenda ſint.* Si de operibus ſtatuendum eſt pro ſua dignitate, indigna ſunt, quæ in conſpectum Dei prodeant. Sed quatenus conſiderantur, vt ſequuntur iuſticiam fidei, non à ſuo merito æſtimationem habent, ſed à gratuita bonitate Dei recipientis opera propter perſonam. Hac ratione quæ fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur, ac in iuſticiam imputantur.

QVARTA, *Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem reſpectum.* Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si NON RENATIS accommodantur, iudicium legis proponunt de præmijs bonorum operum. Sed conditio annexa eſt impoſſibilis, nempe: Qui fecerit ea homo, viuet in eis, & qui in vno labitur, omnium reus eſt. At ſi RENATIS huiuſmodi ſententiæ accommodantur, tum tria perpendenda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſunt: PRIMVM, quod rigor legis ſit ipſis ſublatus, qui in tribus conſiſtit: QVOD obedientia non placet niſi perfecta: QVOD vita non promittitur, niſi legem facientibus: QVOD damnatio denunciatur tranſgreſſoribus vel in minimo. DEINDE perpendendum, quod perſona credens placet Deo, & eſt hæres vitæ æternæ. TERTIO, ab hac credente perſona requirit Deus obedientiam, & promittit mercedem, non ex debito, ob qualitatem operis, ſed ex gratia, propter paternam promiſſionem.

QVINTA, Cum iudicandum eſt de aliquo opere particulari: vel ex qualitate operis in ſe, vel ex qualitate perſonæ iudicandum eſt. Si ex QVALITATE OPERIS iudicandum eſt, nullum hominis opus ſatisfacit legi Dei, nec multiplex nec ſimplex ſiue particulare. Hoc enim non ſatisfacit legi Dei, quare nec inde iuſticia eſſe poteſt. Vel ex QVALITATE PERSONAE de facto iudicandum eſt, atq; ita perſona operans aut fidem habet, aut non habet. Si fidem habet, placet opus ſecundum legem Dei factum, & imputatur in iuſticiam, hoc eſt, cenſetur iuſtum. Placet enim Deo propter perſonam. Sin autem perſona, faciens opus, CARET fide, nequaquam poteſt opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus ſancti ſteterit: Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum. Item: Arbor mala non poteſt fructus bonos facere.

SEX-

S E X T A, *Iuſticia Euangelij, non eſt proponenda impœnitentibus, ſed tantum requirenda eſt ab illis legis obedientia, additis promiſſionibus & minis, pœnitentibus ſolis, & agnoſcentibus ſuam commeritam damnationem, iuſticia Chriſti, quæ fide accipitur, eſt proponenda. Sic Chriſtus Matthæi* 19. *Marc.* 10. *Luc.* 18. *impœnitenti proponit legem. Sed Lucæ* 7. *pauenti ob peccatum, & confugienti ad ſe mulieri, proponit iuſticiam fidei, quæ eſt remiſſio peccatorum gratuita.*

S E P T I M A, *Alia teſtimonia ſunt* θετικά, *alia complectuntur perſonas.* ΘΕΤΙΚΑ *ſunt diſtinguenda per ſubiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaq;* θετικῶς *ſonat, ad hypotheſes, hoc eſt, ad pios & impios transferendum eſt, & ex ſexta regula petenda ſolutio. Eleëmoſyna liberat à morte, theticum eſt, quod ſi impijs accommodatur, palam eſt, quod inde non liberantur à morte. Proinde pijs applicandum, ſed hi habent propiciatorem Chriſtum, qui eos à morte liberat. Quare figuratè intelligendum eſt dictum: Liberat à morte, hoc eſt, à pœna temporali. Eſtq; Metonymia.*

TESTIMONIA IVSTIFIcationis per fidem.

A C T. 13. *Notum ſit igitur vobis viri fratres, quòd per hunc vobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, à quibus non po-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tuiſtis per legem Moſi iuſtificari, per hunc omnis qui credit, iuſtificatur.

Rom. 3. Quapropter ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram eo (id eſt, coram Deo.) Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem iuſticia Dei ſine lege manifeſtata eſt, teſtificata à lege & Prophetis. Iuſticia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes credentes. Non enim eſt diſtinctio, Omnes enim peccauerunt, & deſtituuntur gloria Dei (qua poſſunt coram Deo gloriari) Iuſtificati gratis, ipſius gratia per redemtionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorium per fidem in ipſius ſanguine, in oſtenſionem iuſticiæ ipſius præſenti tempore, vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificans eum, qui eſt ex fide IESV CHRISTI. *Vbi ergo gloriatio? excluſa eſt. Per quam legem? operum? Non, ſed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iuſtificari hominem, abſque operibus legis. Hoc luculentum teſtimonium eſt, in quo pleræque cauſæ, quas antea commemoraui, recitantur.*

CVM *hîc ſæpius nominatur iuſticia Dei, recurramus ad cauſas ſupra commemoratas, ac rectè accommodemus. Deus enim eſt iuſticia noſtra effectiuè. Nam is credentibus iuſticiam Filij imputat, qua iuſti conſtituuntur, Rom. 5. Iuſtificati fide pacem habemus erga Deum, per Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM, *Roman. 8.*

Nulla

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Nulla igitur nunc comdemnatio ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis: Nam quod lex, eò quod infirmabatur per carnem, præſtare non potuit, hoc præſtitit Deus, miſſo Filio in ſimilitudine carnis peccati, & pro peccato (humani generis) damnauit peccatum, (hoc eſt, ipſum fecit hoſtiam pro peccato) vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Ad Galat. 2. Scientes, quod non iuſtificetur homo ex operibus legis, niſi per fidem IESV CHRISTI, *& nos in Ieſum Chriſtum credimus, vt iuſtificemur ex fide, & non operibus, propterea, quòd non iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro. Epheſ. 2. Gratia eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis:* DEI *enim donum eſt, & non ex operibus, ne quis glorietur.*

VSVS.

VSVS *præterea huius doctrinæ eſt, vt verbo credentes, fiducia ad Chriſtum confugiamus, quo iuſtificati ipſius iuſticia, Deo verum cultum præſtemus, & expectemus promiſſam beatitudinis gloriam.*

CAPVT XIIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Ordo Præparationis.

TAMETSI hoc caput ex ſuperioribus intelligi poteſt, tamen aliquid de eo dicendum eſſe hoc loco iudico, vt in conſpectu habeamus breuiter ſignatum totius noſtræ reparationis myſterium, quod in quatuor partes diſtinguam. PRIMVM enim, qui ſint actionis diuinæ gradus in reparatione noſtri: DEINDE quis reparationis modus: TVM, quod noſtrum officium, & quæ officij partes. POSTREMO, quæ ſit certitudo huius reparationis ſeu ſalutis noſtræ, dicam, idq́; breuiſſimè & clariſſimè.

PRIMAM itaq; partem, de GRADIBVS actionis diuinæ in noſtri reparatione peragenda, Paulus clarè docet his verbis. Quos præſciuit, eos & prædeſtinauit conformes imaginis Filij ſui, vt ſit ipſe primogenitꝰ inter multos fratres. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, hos & glorificauit. Hic Paulus quinq; commemorat. PRIMVM enim præſciuit Deus, quos vellet in gratiam propter Chriſtum recipere. Vult omnes eos, qui fide ad Chriſtum confugiunt. Eſt enim promiſſio vniuerſalis. DEINDE ordinauit eoſdem ad vitam æternam conſequendam. TERTIO præſcientiam & electionem per vocationem, qua homines vocat per Euangelium, patefacit & reuelat. Hæc enim vocatio ſenſibile ſignum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſignum eſt prædeſtinationis diuinæ. QVARTO loco vocatos iuſtificat, hoc eſt, abſoluit à peccato, veſtit Chriſti iuſticia, acceptat ad vitam æternam. POSTREMO glorificat ac donat æterna beatitudine iuſtificatos.

MODVS reparationis ad Gal. 4. his verbis deſcribitur: *At vbi venit plenitudo temporis, emiſit Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus. Quia autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem abba Pater.* Ecce initium ſalutis noſtræ facit caritatem illam Patris cœleſtis immenſam, qua Filium ſuum dedit. Deinde redemtionem noſtri factam per oblationem Chriſti aſſerit. Tertiò, noſtri adoptionem innuit. Quartò, Spiritus ſancti in corda noſtra miſſionem memorat. Quintò & vltimo inuocationem ſtatuit à Spiritu ſancto excitari.

Officium noſtrum in reparationis beneficio conſequendo Matth. 13. in quatuor partes diuiſum videtur, quarum PRIMA eſt oculis videre, hoc eſt, noſtram miſeriam & damnationem intelligere. SECVNDA audire verbum, in quo remedium proponitur. TERTIA, verbum amplecti, & ei aſſenſum præbere. POSTREMA, conuerti ad Dominum vera pœnitentia.

In certitudine de reparationis effectu tria ſunt ſpectanda: quódnam ſit ius Chriſtianorum ſalutis conſe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

conſequendæ, quæ ſecuritas, quodq; diſcrimen inter pios et impios. I V S *adeundi vitam æternam triplex habent pij, nimirum electionis, redemtionis & promiſſionis.* S E C V R I T A S *reſidet in caritate adoptionis, veritate promiſſionis, & facultate præſtandi quod promiſſum eſt.* D I S C R I M E N *piorum et impiorũ tribus abſoluitur. Pij enim ab impijs differunt* E L E C T I O N E *apud Deum,* D I L E C T I O N E *apud homines, &* F I D V C I A *cordis vniuſcuiuſque apud ſe. Hæc reparationis doctrina perquam vtilis & neceſſaria eſt, quæ meritò nos excitare debet ad gratiarumactionem, ad acre vigilantiæ ſtudium, ad perpetuò degendam in pietate vitam.*

CAPVT XV.

Regnum Chriſti.

R E G N V M *Chriſti triplex eſt, potentiæ gratiæ, gloriæ.* R E G N V M *potentiæ eſt, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre et Spiritu ſancto.* R E G N V M *gratiæ eſt, de quo Dominus loquitur Luc. 17. & definitur à Paulo eſſe iuſticia, pax et gaudium in Spiritu ſancto, in cuius regni ratione ſex potiſſimum ſunt conſideranda. Primùm, Erectio. Secundò, Propagatio. Tertiò, Conſeruatio. Quartò, Partes. Quintò, Dominium. Sextò, Seruitus regni huius monar-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

monarchæ præſtanda. ERIGITVR *autem hoc regnum ab ipſo Deo, quemadmodum Pſal. 2. docet, vnde mens pia fiduciam concipiet, fore, vt hoc regnum non aboleatur vllis Satanæ machinis. Inſtrumentum quo erigitur, verbum eſt, eodem Pſalmo docente.* DEINDE *propagatur per verbum & miniſtros Euangelij, iuxta dictum: Ite in mundum vniuerſum, et proclamate Euangelium omni creaturæ.* CONSERVATVR *ab eo, qui erexit, vnde fiducia concipienda eſt de eius firmitudine & ſtabilitate contra portas inferorum.* PARTES *regni ſunt: Iuſticia, pax, gaudium in Spiritu ſancto. Hæc non pompa mundana oſtenduntur, ſed in conſcientijs piorum ſentiuntur. Iuſticia quidem non ſolùm, qua iuſti ſumus coram Deo fide in Chriſtum, verumetiam incoatio obedientiæ, exiſtit.* PAX *conſcientiæ coram Deo placato per Filium, candorq́; omnis coram hominibus,* GAVDIVM, *conſcientiæ tranquillitas eſt, vnde mens freta bonitate Dei, in omnibus aduerſis gloriatur in Domino.* DOMINIVM *vnius Chriſti eſt, idq́;* ἀνυπεύθυνον. *Ille enim ſolus in hoc regno dominatur, nec vicarium habet vllum, ſed miniſtrorum opera vtitur ad propagandum ſuum regnum. Reſtat Seruitus præſtanda huic Regi, quæ qualis ſit, oſtendit Zacharias in ſuo Cantico, nimirum, quod oporteat huic Regi ſeruire in iuſticia & ſanctitate omnibus diebus vitæ noſtræ. Et Pſal. 2. Seruite Domino*

in ti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

in timore, & exultate ei cum tremore. Et Paulus Rom. 14. exponit, vnde proficiſci debeat hæc ſeruitus, nimirum ex corde pacato, hoc eſt, iuſticia, pace, & gaudio Spiritus ſerenato. Nec cum hac ſeruitute pugnat libertas Chriſtiana. Chriſtiana enim ſeruitus non eſt ſeruorum iugum, ſed filiorum ſpontaneum obſequium.

Cæterum REGNVM *Chriſti* GLORIOſum *conſideratur dupliciter.* PRIMVM *quantũ ad ipſum attinet Chriſtũ,* θεάνθρωπον, *qua ratione Chriſtus, poſtquam ſurrexit à mortuis, glorioſè ſuum regnum occupauit, ſedens ad dextrã Patris in cœleſtibus. Deinde, quantum ad myſticum ipſius corpus attinet, conſideratur, qua ratione tum perficietur regnum Chriſti glorioſum, vbi reſuſcitatos mortuos adduxerit ad æternũ Patrem. Tum enim in perpetua vita fruentur pij conſpectu Dei, & æternæ hæreditatis theſauro.*

TESTIMONIA NONNVLLA explicationi iuncta ſunt.

VSVS.

VSVS *eſt, vt ſinamus Chriſtum verbo & Spiritu ſancto in nobis dominari, & vt Pſalmus monet, erudiamur huius Regis diſciplina, ne quando iraſcatur, & abijciat nos in furore ſuo.*

FINIS PRIMAE CLASSIS.

EXPLI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

Doctrina vitæ communis filiorum Dei.

DOCTRINA *vitæ communis filiorum Dei in Decalogo tradita eſt. Continet enim* DECALOGVS *veram viuendi normam, ſecundum voluntatem* DEI, *eamq; perpetuam. Quare alia viuendi ratio communis in nouo teſtamento quærenda non eſt, quàm fuit in Eccleſia Patriarcharum ante Chriſtum exhibitum.* VT *autem hæc Decalogi doctrina rectius à tironibus Theologiæ percipiatur ,* PRIMVM *in genere, quæ in legis doctrina perpetuò conſideranda ſunt, dicam.* DEINDE, *quia præcepta Decalogi omnia ſunt Synecdochica, Inuentionis et tractationis præceptorũ decalogi methodum ſubijciam.* TVM *breuem ſingulorum præceptorũ explicationem, declarandæ Methodi cauſa, adijciam.*

DE PRIMO.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVAE SVNT ERGO IN LEGIS doctrina generatim conſideranda?

VT *hanc quæſtionem dextrè explicemus, quatuor neceſſariò declaranda ſunt. Primùm, Quid lex ſit: Secundum, an quiſquam legi ſatisfaciat: Tertium, Quis ſit legis vſus: Quartum, Quatenus lex abrogata ſit.*

QVID ERGO EST LEX?

Priuſquam definitionem Legis, vt pro norma viuendi communi accipitur, tradam, operæprecium eſſe iudico, breuiter eius varia ſignificata recenſere. Non enim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.

PRIMVM *itaq; totam cœleſtem doctrinam, hoc eſt, omne verbum Dei, quod ad nos docendos quocunq; modo pertinet, complectitur vox legis. Vt in Pſalmis: Beatus qui nocte dieq; meditatur legem Domini. Item: Lex Domini immaculata, &c. Hæc ſignificatio propria eſt Ebreæ vocis Thora, quæ à docendo nomen habet, quam vt ſeptuaginta ſemper* νόμον, *ita Latini perpetuò legem interpretantur.* SECVNDO, *Lex dicitur reſpectu Prophetarum, vt Matth. 7. Hæc eſt Lex & Prophetæ. Rom. 3. Teſtimonium habens à lege & Prophetis. Hìc lex ſolum Moſen complectitur, cum omnibus doctrinæ ipſius partibus, quæ ſunt quatuor, quarum Prima hiſtoriarum*

inde

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

inde vſque à creatione rerum ad annum mundi 2494. texit. Secunda, fœdus gratiæ, & promiſſionem benedicti SEMINIS continet. Tertia, Doctrinam vitæ, eamq; duplicem complectitur. Nam vt communem omnibus viuendi normam Decalogus: Ita peculiarem populo Iſraëlitico iudicia et ceremoniæ continent. Quarta, Promiſſiones, & minas præceptis vitæ additas recenſet. Has igitur quatuor partes continet legis vocabulum, quando Prophetis & Pſalmis opponitur. TERTIO, lex oppoſita Euangelio, opera Decalogi ſignificat, vt in diſputationibus Paulinis, vbi Apoſtolus contendit homines iuſtificari fide ſine lege, hoc eſt, vt ipſe interpretatur, abſq; operibus legis. QVARTO, lex oppoſita gratiæ, rigorem legis, hoc eſt, maledictionem, quam lex minatur tranſgreſſoribus, denotat. Vt in his dictis: Rom. 6. Non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Gal. 5. Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. QVINTO, Lex oppoſita veritati, vmbras & figuras veteris teſtamenti de Chriſto abſq; omni dubio ſignat. Ioan. 1. Lex per Moſen data, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic lex Primum gratiæ opponitur, & ſignificat rigorem legis ſeu maledictionem: Deinde opponitur veritati, & ſignificat legis vmbras, quas euaneſcere oportuit adueniente luce, hoc eſt, ipſo Chriſto. SEXTO, lex imperium, tyrannidem & vim impellentem (habet enim lex rationem præcipi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

entis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex ſpiritus. SEPTIMO, *pro epitheto interdum ponitur lex, vt lex operum, lex fidei, hoc eſt, opera & fides.* OCTAVO, *Lex accipitur pro tota Moſis politia cum regno & ſacerdotio. Gal. 3. Sub lege cuſtodiebamur. Hæ variæ acceptiones vocabuli legis, Synecdoche, Metonymia & Metalepſi facilè intelligi poſſunt.*

Iam Definitionem Legis, quæ norma vitæ eſt, videamus. LEX *eſt præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram & perpetuam obedientiam erga Deum: quæ vt promittit vitam & ſalutem obedientibus, ita mortem & damnationem minatur ijs, qui hanc obedientiam non præſtant, donec fiat remiſſio per fiduciam Chriſti.* HVIVS *definitionis quatuor potiſſimum membra ſunt.* PRIMVM, *de autore legis, nempe Deo, vnde homo hæc colligit: quod autor legis habeat ius mandandi & autoritatem, vt qui Dominus et Deus noſter exiſtit: quod habeat facultatem præmijs honorandi obſequentes, et puniendi contumaces: (eſt enim omnipotens) quod ſimus obnoxij ad obediendum, vt creatura creatori, & vt ſubditi ſuo domino: quod nullus poſſit euadere pœnam, cum eam velit iuſtus iudex infligere: (oculi enim eius ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat, non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondantur ibi*

ibi qui operantur iniquitatem:) quod iuſta ſit lex, & perfecta viuendi regula. eſt enim vt iuſtiſſimus, ita et ſapientiſſimus legis autor. S E C V N D V M *membrum eſt, de obedientiæ qualitate. Deus enim non requirit obedientiam legis pro noſtro modulo, ſed pro ſua iuſticia, nimirum perfectam, id eſt, omnium præceptorum Deì plenam obedientiam. Qui enim in vno labitur, omnium reus eſt: Puram, vt enim ipſe purus eſt, ita nihil niſi purum ei placere poteſt. Hinc illa ſæpius in ſcripturis repetita ſententia: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: Perpetuam, Vt enim Lex perpetuò obligat, ita obedientia eius, niſi fuerit perpetua, non poteſt legiſlatori placere ex ſe.* T E R T I V M *membrum eſt, de vita & ſalute eorum, qui obtemperant, & de morte et damnatione eorum, qui obedientiam perfectam, puram & perpetuam non præſtant. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Hoc ipſum docet generalis promiſſio, & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego ſum Iehoua Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem, &c.* Q V A R T V M *eſt de reſtrictione, quæ continet dulciſſimam* ἐπιείκειαν. *Nam maledictio legis non perpetuò tenet obnoxios homines. Chriſtus enim venit in hunc mundum, vt à maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima claſſe dictum eſt.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

AN QVISQVAM LEGI ſatisfacere poteſt?

NVLLVS *omnino omnium, qui nati ſunt ſecundum communem naturæ curſum: Id quod perſpicuis demonſtrationibus confirmandum eſt, non ſolum propter impios, iuſticiarios, papiſtas: verumetiam propter noſipſos, vt cum verè humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulceſcat nobis Euangelij promiſſio.* COLLIGAM *igitur quinque demonſtrationes euidentiſſimas.* PRIMA *ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura, et contagione peccati fœdata. Qui enim fieri poteſt, vt ex natura impura prodeat pura erga Deum obedientia? Vnde Propheta clamat, omnes noſtras iuſticias eſſe veluti pannum menſtruatæ mulieris. Effectus enim indolē ſuæ cauſæ refert.* SECVNDA *ſumitur ab experientia vniuerſali omnium hominū. Omnes enim homines experiuntur, obedientiam, quam præſtant ſecundum legem, habere quatuor conditiones, eaſq; cum lege Dei pugnantes.* PRIMVM *enim temporanea eſt obedientia, ſed lex Dei perpetuam requirit:* DEINDE *eſt contaminata: impurum enim cor eſt, vnde obedientia illa proficiſcitur:* TVM *imperfecta, non enim præſtatur iuxta exactam legis regulam:* POSTREMO *eſt fucata malis opinionibus. Quare ipſa experientia omnes homines reos clamat, nec minus certò de hac quæſtione per expe-*

rientiam

entiam ſtatuere poſſumus, quam ſtatuimus eadem experientia conuicti, ignem vrere, aut aquam humidam eſſe. TERTIA demonſtratio ſumitur à ſcripturæ pronunciatis. Scriptura enim pronunciat, nullum iuſtum eſſe, & ne vnum quidem, Si iniquitates obſeruaueris Domine (inquit Dauid) quis ſuſtinebit? Huc primum, ſecundum & tertium, capita ad Romanos pertinent, et multa alia ſcripturæ teſtimonia. QVARTA demonſtratio Pauli eſt ad Galat. 2. ſumta à victima filij Dei: Si ex operibus (inquit) eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Cum igitur nemo, niſi prorſus ἄθεος, dicat Chriſtum fruſtra mortuum, relinquitur ex operibus legis non eſſe iuſticiam, quæ profectò inde eſſet, ſi quiſquam legi ſatisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. QVINTA demonſtratio eſt ex iuſto iudicio Dei ſumta. Is enim neminem punit iniuſtè. At conſtat omnes homines morbis, morte, alijsq; calamitatibus obnoxios, idq; Dei iudicio. Quare reos eſſe omnes manifeſtum eſt.

Cur igitur Deus (dicat aliquis) LEGEM impoſſibilem tulit? PRIMVM reſpondeo, Iuſtum eſſe, debitum exigere, etiamſi creditor ſciat, debitorem non eſſe ſoluendo. DEINDE hac iuſta exactione Deus vult nos humiliare, mandando enim impoſſibilia non præuaricatores homines fecit, ſed humiles, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat totus mundus Deo: atq; ſciamus, quod

non ex operibus iuſticiæ, quæ fecerimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiā in Chriſto ſaluos nos fecit. Impoſſibilitas itaq; legis nos debiti iuſti admonet, et ad Chriſtũ compellit, legis impletorem.

TERTIA QVAESTIO DE vſu Legis fuit, qui triplex aſsignari ſolet.

PRIMVS *politicus eſt, qui conſiſtit in externa diſciplina, cuius cauſas quatuor recitat Philippus, quos hoc verſiculo complecti ſoleo:*

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Iesum.

PRIMVM *externa obedientia præſtanda eſt, propter mandatum Dei.* DEINDE *propter vitandas pœnas.* TVM *publicæ tranquillitatis gratia.* POSTREMVM, *quia non poſſunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent.* SECVNDVS *vſus eſt in conſcientia, nimirum vt nos lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iuſtæ iræ Dei agnitionem, et propriæ maledictionis ſenſum ob peccatum, vnde naſcetur vera contritio, & ſerium ſtudium quærendi Chriſtum: qui ſolus peccatum expiare, iratum Deum placare, et maledictionem legis tollere poteſt, iuxta illud: Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Galat. 3.* TERTIVS *vſus legis diuinæ eſt, vt ſit nobis perpetua viuendi regula. Poſtquam enim fide iuſtificati ſumus, fructus fidei edendi ſunt, iuxta*

Decalo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Decalogi præſcriptum, pro modo gratiæ nobis donatæ. Et tametſi legi perfectam obedientiam præſtare nequimus, tamen nulla eſt nobis iam condemnatio, qui ſumus in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum: nec opera, quæ ex fide facimus, etſi imperfecta ſunt, amplius impura cenſentur, ſed iuſta potius propter Chriſtum.

QVARTA SEQVITVR QVAEſtio, quatenus Lex abrogata ſit.

VT *autem ad hanc quæſtionem rectè reſpondeatur, obſeruanda eſt tripartita legis diſtinctio. Eſt enim Lex* CEREMONIALIS, *quæ tota cum Aaronico ſacerdotio abolita eſt, quo ad vſum, non quo ad ſignificationem: nam res quas figurabant, ceremoniæ ſunt æternæ. Eſt & Lex* IVDICIALIS, *quæ ceſſante republica Moſis expirauit, ita vt non neceſſariò vllum hominem obliget in ſpecie, niſi quatenus portio eius aliqua, aut pars eſt legis naturæ, vt lex contra inceſtas nuptias Leuit. 18. aut à magiſtratu proponitur politico fine. Tertia legis ſpecies* MORALIS *eſt, cuius Epitome eſt ipſe Decalogus. In hac lege duo conſideranda ſunt. Primùm, ipſa doctrina in ſe, deinde rigor, & appendix legis. Quantum autem ad doctrinam attinet, Decalogus eſt perpetua voluntatis Dei regula, quæ nunquam abrogabitur. Semper enim Deus obedientiam legis,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

hoc eſt, dilectionem Dei & proximi requirit. Sed quantum ad rigorem & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus eſt abrogatus. Conſiſtit autem rigor legis in tribus. Primò, quod perfectam, puram & perpetuam obedientiam requirit. Secundò, quod non ſalutem & vitam promittit, niſi ijs, qui hanc obedientiam præſtant. Tertiò, quod maledictioni ſubijcit omnes, qui non perfectè obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos eſſe credentes, docet Paulus perſpicuè Galat. 3.

DE SECVNDO.

QVIA *totus Decalogus eſt Synecdochicus, operæprecium iudico me facturum, ſi ſtudioſis Theologiæ viam quandam monſtrauero, quam ſecuti, poterunt cum inuenire methodicè ea, quæ præcipiuntur & vetantur in ſingulis Decalogi præceptis: tum tractationem tenere, qua aptè, quæ inuenerunt, diſponant & ordinent, vnde & tertia vtilitas ſequitur, aliorum explicationes rectè intelligere, dum eas ad regulas exigunt.*

INVENTIONIS *igitur operum, mandatorum & prohibitorũ in Decalogo præcepta hæc ſint: I. conſtituantur duæ* HYPOTHESES *in ſingulis præceptis, eæq; contrariæ in mandando & vetando: quarum* VNA *verbis expreſſa eſt, & aliquid imperat aut prohibet:* ALTERA *ſit expreßè contraria, hoc eſt, quæ prohibet quidem,*

ſi prior præcipit: & præcipit, ſi prior prohibet. Si enim hoc Deus præcipit, contrarium vetat: ſi hoc vetat, contrarium præcipit. Fieri enim non poteſt, vt iuſtiſſimus Legiſlator pugnantia ſimul imperet & prohibeat. Vt quarti præcepti: Honora parentes, Ne inhonores parentes, Hypotheſes ſunt. Quarum prior verbis expreſſa eſt, & præcipit aliquid. Poſterior per regulã intelligitur, & prohibet contrarium ei, quod mandatur. II. *Hypotheſes præcepti ita ordinatæ, per ἀνάλυσιν ad ſuas Theſes præcepti proprias transferantur, quæ propriæ Theſes præcepti, ſubiectæ eſſe debent communibus illis duabus, de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum veritas oſtendenda eſt, vt theſes propriæ quarti præcepti hac analyſi inueniuntur. Parentes honorandi ſunt, Parentes ſunt ſuperiores, Ergo ſuperiores honorandi ſunt: Parentes non ſunt inhonorandi, Parentes ſunt ſuperiores, Ergo ſuperiores non ſunt inhonorandi. Eadem ratio in alijs quoq; obſeruabitur, atq; ita haud eſt difficile videre, vt ſingulorum præceptorum duæ ſunt hypotheſes, ita duas eſſe theſes proprias, quæ inueniuntur (vt dictum eſt) analyſi.* III. *Partes Theſium analyſi quidem in ſignificata: (ſi opus videtur) diæreſi verò in ſubiectas ſpecies diuidantur, vt in propoſito exemplo, Honoris vocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam, obedientiam & gratitudinem ſecetur. Hæc enim in ſe continet honor. Superioris vox diæreſi diuidatur*

 in pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

in priuatum, publicum, domeſticũ. IIII. HYPOTHESES EX THESIBVS & ſubiectis earum partibus per Syntheſin extruantur, vt, Superiores honorandi ſunt, Ergo patresfamilias, pædagogi, patroni, atq; adeò omnes, qui in aliqua eminentia exiſtunt legitima, honorandi ſunt: hoc eſt, præſtanda eſt ipſis reuerentia, obedientia & gratitudo. Ad eundem modum theſis prohibita in ſuas hypotheſes ſecabitur. V. Quia omni actioni FINIS eſt propoſitus, finis cuiuſlibet præcepti conſtituendus eſt: Vnde omnia ordinata ad finem, Item cum fine coniuncta, concludenda ſunt: vt quæ ſub idem præceptum cadant. Contra verò, quicquid vel impedit finem, vel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto ſciendum eſt. Cum igitur quarti præcepti (vt in eodem exemplo maneamus) finis ſit conſeruatio politiarum et œconomiarum, ſequitur hoc præcepto præcipi, quicquid ad hunc finem facere videtur, vt, parentum, liberorum, dominorum, ſeruorum officia, adeoq; cuiuſq; honeſta vocatio et artificium. Breuiter, omnia ſtudia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ et œconomiæ: Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, vt deſidia in ſtudijs, ceſſatio in officio, corruptio ſtudiorum & artium, ocium, breuiter, quicquid impedit impoſitum finem.

De Inuentione hactenus, nunc TRACTATIONIS ordo indicandus eſt. Videtur autem

hic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

hic commodiſſimus. PRIMO *loco opera, quæ mandantur, ordine explicentur, ita vt primùm genera ponantur ſeu theſes. Deinde paulatim deſcendatur ad hypotheſes & exempla.* SECUNDO *loco per Antitheſin adijciantur, quæ prohibita ſunt ſimili ordine.* TERTIO, *præmia & ſupplicia generalia omnium & propria ſingulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis.* QUARTO, *examen conſcientiæ ad normam legis inſtituatur, & vſus adijciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus.* IN *his omnibus obſcura definiantur: ambigua & multiplicia diſtinguantur: vera argumentis confirmentur: & falſa firma confutatione reijciantur. Atque hæc de inuentionis & tractationis Methodo dicta ſufficiant.*

DE TERTIO.

POSTQUAM *in genere diximus de lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis Methodus expoſuimus, adijciamus breuem Decalogi explicationem, iuxta præſcriptum Regularum, quas recenſui. Id autem vt fiat commodius,* PRIMUM *recitabo verba Decalogi:* DEINDE *generalem diſtinctionem:* TUM *illas duas communes Theſes, ad quas Dominus Decalogum reuocat, adijciam:* POSTREMO *ſingula præcepta (vt dixi) breuiſſimè declarabo.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Decalogus.

Et locutus eſt Deus omnia verba hæc, dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruorũ: Non habebis Deos alienos coram me: non facies tibi ſculptile, aut vllam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra: Non adorabis ea, & non coles ea, quia ego Iehoua Deus tuus, fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens miſericordiam in millia ijs, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui in vanum, quoniam non habebit inſontem Iehoua eum, qui aſſumſerit nomen eius in vanum.

Memento diei Sabbati ad ſanctificandum eum. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, Septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui eſt, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum, & aduena tuus, qui eſt intra portas tuas. quoniam ſex diebns fecit Iehoua cœlum &

lum &

lum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo. Iccirco benedixit Dominus diei Sabbati, & ſanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam, vt prolongentur dies tui ſuper terram, quam Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non occides.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non reſpondebis aduerſus proximum tuum teſtimonium falſum.

Non concupiſces domum proximi tui.

Non concupiſces vxorem proximi tui, non ſeruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec aſinum, nec omnia, quæ ſunt proximi tui.

HOC *modo referuntur Decalogi præcepta, Exod.* 20. *Sed in diſtinguendis præceptis & numerandis, nec veteres Theologi, nec recentes conueniunt. Sunt enim, qui faciunt quatuor præcepta primæ Tabulæ, & ſex ſecundæ. Nam vt in prima tabula de non fabricandis idolis præceptum ſeparant à primo: Ita in ſecunda coniungunt concupiſcentiæ vetitæ præcepta. Sunt rurſus qui tria tantùm primæ tabulæ præcepta numerant (Appendicem enim primi præcepti, faciunt præceptum de idolis) & ſeptem ſecundæ tabulæ. Nam concupiſcen-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cupiſcentiæ interdictum in duo præcepta ſecant. Quid ergo ſentiendum? Magni autores ſunt vtriuſq; ſententiæ, quare in medio relinquo, nec multum refert quomodo diſtinguas, modo nihil excludas. Ego ſanè ſi me recepta Eccleſiarum multarum conſuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus eſſem, cum Nazianzeno et Ambroſio, Clemente et Baſilio, accederem priori ſententiæ, præſertim, cum illa Deut. 5. comprobari videatur, ſed contra receptam conſuetudinem noſtrarum Eccleſiarum diſtinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de diſtinctione ſolicitus.

QVOMODO VSITATE diuiditur Decalogus?

Decalogus conſtat duabus tabulis: quarum Prior iuxta vſitatam diſtinctionem tria, Poſterior ſeptem præcepta continet. Hæc diſtinctio eò pertinet, vt diſtinguamus inter obedientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametſi totus Decalogus in genere obedientiam erga Deum præcipit: tamen vt prior tabula immediatam, ita poſterior mediatam obedientiam efflagitat. PORRO omnia hæc decem præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes Theſes reuocat, quarum prior: (Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, et ex tota anima tua) in ſe continet omnia præcepta primæ tabulæ,

bulæ, vt theſis communis ſuas hypotheſes. Poſterior: (Diliges proximum tuum ſicut teipſum) complectitur omnia poſterioris tabulæ præcepta.

HARVM communium theſium triplex vſus mihi videtur: PRIMVM enim vtile eſt totam vitæ doctrinam ſummatim comprehenſam habere, quo magis ſcopus omnium actionum noſtrarum conſpici poſſit. Ea autem doctrinæ ſumma in his theſibus incluſa eſt. DEINDE ex his theſibus facilè eſt, propoſito aliquo facto, mandatumúe ſit, an prohibitum, videre, etſi verbis nequaquam expreſſum ſit, vt ſi de vſura quæratur, facilè ex eo damnandam pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamſi ſtatim non videas, eamq; quarto, quinto & ſeptimo præcepto interdici. TVM in explicatione ſingulorum præceptorum magna eſt harum theſium vtilitas. Nam inuenta alicuius præcepti theſis propria, cum ſua communi theſi conferenda eſt, videndumq; an in ea includatur, nec ne.

IAM ad præceptorum explicationem veniamus, vbi primùm proœmium legis occurrit examinandum. Eſt autem proœmium legis duplex. VNVM Moſis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Dominus eſt prolocuturus: ET LOCVTVS EST DEVS OMNIA VERBA HAEC. Hoc proœmium leuiter prætereundum non ſentio. Debent enim omnes veri miniſtri verbi, atq; adeo omnes Chriſtiani,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtiani, hoc primum Theologiæ principium habere in conſpectu, nimirum, vt, an DOMINVS *loquatur, attendant. Mens enim pia cupiens Deo viuere, certa non eſt, donec intelligat ea, quæ audit, hoc principio niti, Videlicet quod Dominus loquatur. Hinc eſt, quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum eſt. Hæc dicit Dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Iſraël. Et ipſe filius Dei ſermonem Patris ſe loqui teſtatur: ob eandem cauſam Paulus vbique titulum Apoſtoli obijcit.* DISCAMVS *igitur ex hoc proœmio,* κριτήριον *certũ & indubitatum rei Theologicæ eſſe* VERBVM *Domini.* ALTERVM *proœmium Domini eſt:* EGO SVM IEHOVA DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYPTI, DE DOMO SERVORVM: *Hoc* DOMINI *proœmiũ duo continet.* PRIMVM *enim modum cognoſcendi Deum monſtrat, nimirum per verbum & teſtimonium: verbum eſt: Ego ſum Iehoua Deus tuus. Teſtimonium, Qui eduxi te de terra Aegypti. De hoc modo cognoſcendi Dei, ſupra in primo capite primæ claſſis copioſè dictum eſt.* DEINDE *continet hoc Domini proœmium confirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. Primam à poteſtate, qua ſibi ius imperij vendicat, cum dicit: Ego ſum Iehoua. Eſt enim hoc nomen Dei proprium, quo eſſentia, potentia & maieſtas ipſius ſignificatur.*

Poten-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Potentia enim & maieſtas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ neceſſariò coniuncta ſunt. Secundam à promiſſione Dei, cum inquit: Deus tuus & Dominus tuus. Eſt enim hæc relatio diligenter obſeruanda, & eſt ſenſus: volo tuus Deus eſſe, & tu eris meus populus. Tertiam à beneficio, cum inquit: Qui eduxi vos de terra Aegypti, quo breui dicto totius hiſtoriæ, atq; adeo beneficiorũ ſuorum admonet. Hæc nobis applicemus, vt beneficijs Dei moti, ardentius ei cultum verum præſtemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

Non habebis Deos alienos coram me.

ANTITHESIS.

Habebis me ſolum Deum.

VT *autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheſes in ſe contineant, primùm tenendũm eſt, quid ſit habere Deum. Habere autem Deum eſt ipſum corde amplecti, aliter enim haberi non poteſt. Amplecti Deum corde, eſt eum vt Dominum timere, vt patrem diligere, vt veraci credere, omniaq; bona ab eo ſperare per patientiam. Eſt ergo ſumma præcepti, quod requirat cordis obedientiam erga Deum. Finis, vt illum ſolum eum eſſe agnoſcamus, à quo omnia bona expectanda ſunt.* IAM *diſtribuamus opera mandata*

in primo præcepto, quorum PRIMVM *eſt verus timor Dei, quo Deum & eſſe agnoſcimus, & omnipotentem creatorem conſeruatoremq́; omnium, et ſimul vindicem malorum ſtatuimus.* SECVNDVM *dilectio, qua proſequimur Deum quem timemus.* TERTIVM, *fiducia in Deum, quem diligimus.* QVARTVM, *ſpes in Deum, in quem confidimus, huic coniuncta eſt obedientia in cruce ſeu patientia.*

PORRO *quicquid vero timori Dei, dilectioni, fiduciæ, ſpeiq; aduerſatur, hîc prohibetur, vt timere, diligere vllas res ſine mandato Dei, fidere, ſperareq; in aliquid, quod non eſt Deus. Neq; enim aliud eſt habere deos alienos, quàm quicquã timere, diligere, in quicquam fidere & ſperare, præterquam in vnum verum Deum.* QVIA *autem huic præcepto nemo mortalium ſatisfacit, debet mens ſuam impunitatem hîc contemplari, ac pœnam commeritam agnoſcere, quæ pœna generalis quidem eſt maledictio, ſpecialis verò, hominem ſibi ſuisq́; concupiſcentijs relinqui, donec in omne genus ſcelerum Dei deſertor ruat, Rom. 1.* DEINDE *præmium præcepti fauor Dei eſt, et miſericordia. Verùm quia omnes promiſſiones in Chriſto Ieſu ſunt etiam & amen, tum demum hæc legis præmia conſequemur, vbi veſtiti Chriſti iuſticia in conſpectu Patris appareamus.*

Iam quis ſit huius præcepti VSVS *oſtendendum eſt, ſicut tota lex, ita hoc præceptum iram*

opera-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

operatur. Vnde hæc colligamus. PRIMVM, quilibet hic agnoſcat peccatum ſuum: SECVNDO, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: TERTIO, poſt odium peccati confugiat ad Chriſtum peccati expiatorem: QVARTO, nactus remiſſionem peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obedientiam præſtare Deo. Hæc noua obedientia, quamuis impura per ſe & imperfecta exiſtit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Chriſtum iam placet vt filius, non propter ſuam, ſed Chriſti iuſticiam, qua veſtitus in conſpectu Dei iuſtus cenſetur.

Hic VSVS conſiſtit in examine conſcientiæ, ad legem Dei, tanquam ad Lydium lapidem, et debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.

APPENDIX PRIMI PRAECEPTI.

Non facies tibi ſculptile.

Tametſi Nazianzeni ſententiam complector, qui hic ſecundum præceptum facit inquiens: μὴ ςήσῃς ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ: tamen nolo diſcedere à recepta conſuetudine Eccleſiarum noſtrarum, præſertim cum res nihil videatur habere incommodi, modo non excludatur, quod Dominus incluſum eſſe voluit. Porro ſenſus appendicis (vt ſic appelletur) eſt, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus, in Deum enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

blaſphema vox eſt eorum, qui dicunt: Nos ad honorem inuiſibilis Dei imagines viſibiles adoramus. Nam cum cultus Dei eſſe nequit, niſi qui iuxta Dei voluntatem fiat, quæ amentia eſt, cultum Deo erigere contra ipſius interdictum? Ille dicit: Non facies tibi ſculptile neq; imaginem, puluis tamen & cinis, et magiſter idolorum ſenſus carnis, audet contradicere, facies vtrunq;, idq́; in templis Chriſtianis. An non templa Chriſtianorum erecta ſunt propter cultum Dei conſeruandum? Quid quæſo ad cultũ Dei faciunt idola? Profectò nihil. In confeſſo enim eſt, cultum Dei duplicem eſſe: σέβασμα, internum animi cultum, qui ex fide proficiſcitur: & externum, προσκυνησιν, qui propriè λατρεία dicitur. Vtrumq; impediunt et corrumpunt idola, vt quæ à vero Deo, qui in cœlis quærendus eſt, mentem auocant. Cum igitur templa Chriſtianorum erecta ſint propter cultum Dei conſeruandum, et idola eum corrumpunt et impediunt, quis quæſo locus in templo Dei relinquetur idolis? Si quis vſus pius idolorum eſſet in templis Chriſtianorum, profectò vel orantib. vel communicantibus, vel docentibus vel diſcentibus prodeſſent. An docentibus proſunt? Doctrina petenda eſt ex Propheticis et Apoſtolicis ſcriptis. Pius enim animus non acquieſcere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus. Quid iuuant diſcentes? Admiratio imaginum ſæpe tenet attonitos & impedit, quo minus animus rebus, quæ traduntur, adijciatur.

An oran-

An orantibus quid commodi afferunt? Mens orantis ad cœlũ erigi debet, Id quod forma orandi à Domino præſcripta, monet: Pater noſter qui es in cœlis, vnde aſpectus imaginum orantes auocat. Communicantibus fortè commodant? Nihil minus. Nam communicantes in cœna Dominica contemplari oportet Chriſtum Dominum mortuum & reſuſcitatum pro peccatis noſtris, et noſtri iuſtificatione, & non vanis oblectari imaginum picturis. Cvm *igitur nullum vſum habeant imagines pium in templis Chriſtianorum, ſed magis pietati nocent, et pugnant ex diametro cum voce Dei, Exod.* 20. *Leuit.* 26. *Deut.* 5. *et* 27. *Eſai.* 44. 1. *Ioan.*5. *Quis poteſt tam infandæ turpitudini patrocinari, niſi qui omnino verbum Dei pro nihilo habeat? Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorũ. Dicunt enim libros idiotarum eſſe. Sed Eſaias cap.*44. *contra dicit, nullum idolorum vſum eſſe: Quis (inquit) ſculptile conflauit, ad nihil vtile? Aut igitur eradant hoc Eſaiæ teſtimonium ex ſcriptura, aut vana & inutilia ſimulacra eſſe fateantur. Quare laicos & idiotas ad legem et teſtimonium cum Eſaia mittere oportuit non ad ſculptilia & imagines. Non tamen inficias eo, haud minimam idolorum cauſam extitiſſe, quod cœperint in Papatu habere mutos ſacerdotes, qui cum non ſonarent ipſi verbum Dei, vt ſcelus congeminarent, idola muta et vana erexerunt in contumeliam Dei. Verùm quia nunc ex*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Dei gratia in noſtris templis docetur purum verbum Dei, defungantur idola iſto ſuo ficto munere, & dent locum viuis imaginibus Dei.

Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis, neq; in moneta, neq; in libris habere imagines licebit, neque monumenta & ſtatuas Ioſuæ et Samuelis, aut aliorum erigere licuit? Reſpondeo, Non damno artem pingendi & ſculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi aut ſtatuas erigi veto, ſcio enim iſta adiaphora eſſe: Sed vſum imaginum diſtinguo: qui eſt triplex: Typicus, Superſtitioſus, & Politicus. TYPICVS quidem vſus fuit Cherubim in templo Salomonis, & æneus ſerpens erectus in deſerto, verùm nunc typus ceſſauit. Deinde habebant particulare præceptum de Cherubim erigendis, et æneo ſerpente. At nos catholico præcepto obtemperare debemus: Cauete vobis ab idolis. Hic Apoſtolus non modò idololatriam damnat, ſed præcipit, vt ab ipſis ſimulacris, inſtrumentis idololatriæ, caueant Chriſtiani: quo ſignificat, non poſſe integrum ac ſincerum cultum Dei retineri, vbi ſimulacra ſunt, adeo enim ingenita eſt nobis ſuperſtitio, vt minima quæq; occaſio contagine ſua nos inficiat. SVPERSTITIOSVS vſus ſolus damnatur, qualis in templis eſt. Et tametſi non omnes ſuperſtitioſè procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus ſunt occaſio ruinæ & ſuperſtitionis, metuendum eſt, ne

post

poſt hanc claram Euangelij lucem ſequantur tenebræ : vnde in ſuperſtitionem Ethnicam inſtrumentis adhuc in templis relictis incidant facilè rudiores. Habenda eſſet ratio eorum, quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit, ne noſtris picturis & idolis eorum ſalutem euerteremus. POLITICVS *vſus imaginum à nemine reprehendi iuſtè poteſt, donec non tranſgrediatur iuſtos limites. Hic vſus politicus triplex eſt, Hiſtoricus, Symbolicus, & ornatus gratia adhibitus.* HISTORICVM *voco, qui & ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, et ad memoriam rerum conſeruandam facit : qualis eſt picturarum in libris, & ſtatuarum, quas erexerunt ſancti patres. Hic vſus ſanè valde vtilis eſt : quare nequaquam reprehendi debet.* SYMBOLICVM *imaginum vſum appello, qui nos de re, quæ imagine repræſentatur, admonet, politico fine. Vt imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quod & ipſius moneta eſſet, & quod Cæſari eſſent ſubiecti, vnde & Dominus iubet eos reddere quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Hunc imaginum vſum nequaquam improbandum eſſe docet factum Chriſti, qui accepta moneta, quæſiuit cuius imago eſſet : quam cum illis redderet, non præcepit vt abijcerent propter imaginem, quod ſanè feciſſet, ſi iſte vſus fuiſſet illicitus. Imo ipſi Apoſtoli monetam cum hac imagine circumferebant, & de piſce exemtum nummum cum imagine Cæſaris (nam alia*

moneta non recipiebatur pro tributo) Dominus in tributum pro ſe et Petro ſoluit. Vſus imaginum ORNATVS gratia adhibitus, eſt etiam politicus, qualis, quia in templo Salomonis fuit ſine reprehenſione, non eſt cur reprehendatur, modò nihil habeat admixtum periculi. Verùm ſi obijcitur, in templis poſſe eſſe hiſtoricum vſum, Reſpondeo, Sint tales imagines hiſtoricæ, quæ nec nunc viuentibus ſint ſcandalo, nec vllum periculũ afferre poſſint poſteris noſtris. Præterea conferatur abominatio et multorum lapſus cum illo commodo, & videbimus, grauiores eſſe cauſas deſtruendi idola templica, quàm ea ferendi in templis. Prætendunt ornatum. Si illi ornatui adiunctum eſt vllum periculum, vel nunc viuentibus, vel poſteris, ſit maledictus. Spiritus ſanctus Ezechielis 20. vocat idola abominationes oculorum: ac puluis & cinis ea vocat ornamenta oculorum. Maledictus ſit ornatus, qui eſt offendiculo veræ doctrinæ et membris Chriſti. Verus ornatus templorum vtilis & Deo gratus eſt: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ hæc vel impediunt vel viciant. PRODVCVNT præterea in patrocinium ſuæ cauſæ autoritatem ſanctorum Patrum et longam conſuetudinem, ſed ſi Patrum autoritate nitendum eſt, ſucceſſoribus Apoſtolorum et omnibus Patriarchis Eccleſiarum Græcarum, qui idolis templicis aduerſati ſunt, potius aſſurgendum eſt, quàm poſterioribus. Nec conſuetudo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tudo obijcitur rectè, cum mala conſuetudo nihil ſit aliud, quàm erroris vetuſtas. Quapropter iudico Diabolo non eſſe credendum, qui in mundum idola inuexit, vt verus cultus Dei corrumperetur, ſed potius contineamur intra terminos verbi DEI, nec ſinamus nos ſophiſticis impoſturis à claro verbo Dei abduci, etiamſi magnæ autoritatis viri videantur, qui ex carnis ſenſu aliud ſuadent & docent. Quoties igitur audimus verbo Dei idololatriam damnari, ſciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq; faciunt: qualia potiſſima ſunt idola et ſimulacra, quæ inſtrumenta ſunt idololatriæ, ex quibus idololatria nomen habet: quæ propriè externa veneratio idoli alicuius eſt, etſi poſtea vocabulum ad genus tranſlatum ſit, ſignificetq; omnem timorem, dilectionem, fiduciam, ſpem in id quod non eſt Deus. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam ſuam ſpem collocat auarus: atque ita de alijs. Quid ergo pius paſtor faciet? PRIMVM cauebit, ne quid per ſeditionem faciat: DEINDE docebit veram rationem cultus Dei: TERTIO obſeruabit, an quiſquam abutatur relictis in templis ſimulacris: quod ſi ſenſerit, admonebit Magiſtratum ſui officij, vt Ezechiam imitetur: QVARTO ornatum templorum, vnde non eſt ſuperſtitionis periculum, improbare non debet, modò ſumtus non fiant inutiles, neglectis viuis imaginibus Dei, qui ſunt pauperes: QVINTO

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

politicum vſum imaginũ nullum verbum Dei improbat. BREVITER, *pius paſtor proſpiciens futuras tenebras, facilè iudicabit ex quibus imaginibus ſit periculum.* PORRO PROMISSIONES *& Minæ, quæ attexuntur huic præcepto, ſunt generales, & habent annexam conditionem impletæ Legis diuinæ, de quibus aliâs.*

SECVNDVM PRAECEPTVM.

Non aſſumes nomen Iehoua DEI tui in vanum.

ANTITHESIS.

Aſſumes nomen Iehoua DEI tui legitimè & rectè.

ASSVMERE *autem nomen Dei in vanum, eſt vſurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic vera nominis Dei vſurpatio, cuius finis eſt, vt maieſtas nominis Dei inter homines habeatur ſacroſancta. Vt igitur, quicquid facit nomen Dei celebre inter homines, hic mandatur: ita quicquid prophanat nomen Dei, & facit vt non celebretur inter homines, hic prohibetur. Hinc collige opera huius præcepti.* PRIMVM, *inuocationem nominis Dei. Secundum, gratiarumactionem. Tertium, prædicationem. Quartum, glorificationem. Quintum, confeſſionem. Sextum, teſtifica-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

teſtificationem nominis Dei, ſeu cultum iuriſiurandi legitimi. Hæc omnia, vt partes ſunt ver vſurpationis nominis diuini: Ita ad præcepti finem legitimè ordinantur. PORRO, *quicquid cum his ſex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, vt inuocatio ſanctorum, ſtrepitus labiorum, battologia ſine fide, boatus templici, exorciſmi incantatorum, in orando tædium, nihil prorſus orare, vti Dei donis ſine gratiarumactione, fidem celare, vel ob amiciciam, vel ob metum, abnegatio Dei, deprauatio ſcripturæ, ſcandaloſa vita, hæreſis, ſchiſma, deieratio, execratio per nomen Dei, periurium, leuitas in iurando, temeraria vota: Breuiter, quicquid maieſtatem nominis Dei inter homines lædit & obſcurat.* NEC *huic præcepto quiſquam ſatisfacere poteſt, cuius ratio in primo expoſita eſt. Similiter* VSVS *præcepti idem ſtatuendus eſt cum vſu primi præcepti.*

TERTIVM PRAE-CEPTVM.

Memento diei Sabbati, vt ſanctifices eum.

ANTITHESIS.

Memento diei Sabbati, ne prophanes ipſum.

EST *autem ſanctificare Sabbatum, quieſcere ab operibus noſtris, et regnum Dei meditari operibus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ribus à Deo inſtitutis, recolere beneficia Dei, diſcendæq; legi Dei vacare. Sanctificandi enim vocabulum monet Sabbatum totum diuino cultui applicandum, et totum laudibus diuinis peragendum. FINIS *igitur præcepti erit, animum, corpus, & omnes actiones Deo dedicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare.* AD *hunc finem pertinet,* PRIMVM, *ſeria verbi Dei meditatio et tractatio.* SECVNDO, *verus vſus ceremoniarum, quas primùm Deus, deinde Eccleſia vtiliter inſtituit.* TERTIO, *promotio pietatis pro vocatione.* QVARTO, *iuuare Eccleſiæ membra omni officiorum genere. Quæ cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, vt omnia impedientia meditationem verbi, qualia ſunt ſeruilia opera, quæ non habent coniunctum pietatis exercitium ſua natura. Nec huic præcepto quiſquam ſatisfacere poteſt.* PORRO *præter generalem vſum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obſeruandum eſt: Tametſi autem ceremoniale eſt, quo ad ſpeciem, hoc eſt, certæ diei (ſeruata illa Iudæorum numeratione) obſeruationem, & ad Iudæos ſolos ſpectat, in memoriam creationis rerum inſtitutũ, tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primùm obſeruemus præcepta Dei duplicia eſſe, Catholica & particularia.* CATHOLICA *obligant omnes ex æquo, aut ad obœdientiam, aut ad pœnam,*

quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quia ab omnibus & vbiq; eorum obſeruatio requiritur. PARTICVLARIA, quæ non ab omnib. data ſunt, ſed vel vni genti aut vni homini. De his tres regulæ tenendæ ſunt. PRIMA, Nullum præceptum adeo particulare eſt, quin aliquatenus ad omnes pertineat. Secunda, Quicquid externarum circumſtantiarum annexum eſt præceptis Dei particularibus, vt eſt locus, tempus, perſona, numerus, ordo, &c. reſecandũ eſt, ijsq;, quibus ea particulariter mandata ſunt, relinquendum. Tertia, Quicquid eſt fidei vel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum eſt. Nullum enim præceptum Dei eſt, ex quo fidei & caritatis fructus percipi non poſſunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obſeruatione, peculiariter datum eſt Iudæis, ſed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in veteri Sabbato. PRIMVM, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum eſt. Secundum, Fidei. Tertium, Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent. Proinde VSVS legitimus Sabbati in his conſiſtit, vt beneficia Dei memoremus, gratiasq; pro ijs agamus: vt celebremus perpetuum Sabbatum, id eſt, quietem à peccatis: vt ſanctam conuerſationem & vitã ſectemur: vt quieſcamus in Chriſto per patientiam, donec nos in ſui regni gloriam tranſtulerit Deus: vt remittamus opera familiæ in qualibet ſeptimana vno die ad minimum. Hoc poſtremum caritatis eſt, ſuperiora fidei.

QVAR-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVARTVM PRAECEPTVM.

Honora patrem tuum & matrem tuam.

ANTITHESIS.

Ne ſint tibi inhonori parentes.

HONORARE *autem parentes eſt ipſis reuerentiam, obedientiam & gratitudinem exhibere.* FINIS *præcepti eſt, ſtatuum, quos Deus ordinauit, conſeruatio. Ordinauit autem politias & œconomias, mandantur itaq; hoc præcepto omnia, quæ ad politiarum et œconomiarum incolumitatem pertinent: vt ſunt officia mutua magiſtratus & ſubditorum, parentum & liberorum, miniſtrorum verbi et auditorum, præceptorum et diſcipulorum: atq; adeo omnium ſuperiorũ & inferiorũ, ſiue ſint priuati ſiue publici. Ex aduerſo omnia hic interdicuntur, quæ cum iſtis pugnant.* PORRO *in hoc et in ſequentibus præceptis obſeruandum eſt, quod obedientia omnis incoanda ſit à primo præcepto: ſine quo nulla obedientia cæterorum præceptorum placere poteſt, quæſtiones, an quis præcepto huic ſatisfaciat, & quis ſit vſus, ex ſuperiorib. notas, relinquo. Verùm promiſſio addita videtur nonnihil obſcura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto: cum tamen ſæpe pij erga parentes filij præmatura morte ſuccumbant. Sed hic obſeruand*a

uanda vtilis regula eſt: Quicquid nobis terreſtrium bonorum Deus promittit, ſub hac conditione accipiendum eſt, quatenus in bonum animæ noſtræ ſalutemq; expedit. Vnde fit interdum, vt quo quiſq; magis diligitur à Deo, eò citius eripiatur ex hac vita. Nam promiſſionis genus eſt, vt obedienti bene ſit. PORRO hoc loco quæſtionem breuiter tractabo, de TERMINO VITAE cuiuſlibet hominis. Sunt qui ſtatuunt Stoicam & fatalem neceſſitatem termini vitæ cuiuſlibet hominis: qui cum alios quoſdam locos, tum verò maximè illum, qui eſt Iob 14. adducunt: Breues dies hominis ſunt, & numerus menſium eius apud te eſt, Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri nō poterunt. Etſi autē hunc locum ideo reijcere poſſem, quia corruptus eſt in communi tranſlatione, (ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti ſunt dies eius, numerus menſium eius apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, & non præteribit. Vt ſit tantùm vna propoſitio hypothetica, cuius conſequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod ſit ſenſus Prophetæ: Deum terminum vitæ cuiuſlibet definire, quem nec anteuertere, nec præterire quiſquam poteſt, modò viciſſim nobis concedant, ſtatuti termini modum, non ex neceſſitate Stoica, ſed ex verbo Dei claro et perſpicuo petendū eſſe. SED quem modū definiti termini præſcribit verbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promiſſionib. et comminationibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæſtione promiſſiones & comminationes Dei cum vtrarumq; exemplis illuſtribus adhibere in conſilium. PROMISSIONIS teſtimonia ſint hæc pauca pro multis. Exodi 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terrā, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Prouer. 9. Per me multiplicabuntur dies tui, et addentur tibi anni vitæ. Prouer. 10. Iuſticia liberabit à morte. Ibid. Timor Domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur. EXEMPLA promiſſionum ſunt multa. Deut. 9. cùm Deus minaretur, quod populum contumacem vellet perdere, intercedit Moſes, & iuxta promiſſiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus voce Dei conſtitutus erat quadrageſimo die poſt inceptam concionem Ionæ, ſed pœnitentibus parcitur. 2. Reg. 24. Dauid ſupplicat Deo, erecto altari, vt ceſſet interfectio. Notum eſt Ezechiæ exemplum, Eſai. 38.

TESTIMONIA Comminationum ſunt hæc. Prouerb. 10. Qui maledicit patri & matri ſuæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Pſal. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos. Leuit. 20. Dominus minatur flagitioſis exterminationem de populo ſuo: quæ exterminatio nihil aliud eſſe poteſt, quàm abruptio termini vitæ, propter ſcelera perpetrata. Harum COMMINATIONVM exempla ex pluribus hæc obſeruentur. Geneſ. 38. HER, quia fuit nequam in conſpe-

conſpectu Domini, dicitur occiſus à Domino. Ibid. O N A N, *effundens ſemen in terram, ne ſuſcitaret fratri ſemen, occiditur à Domino.* A C H A N, *propter ſpolium de anathemate, voce Dei iubetur lapidari.* E x *his teſtimonijs & exemplis manifeſtum eſt, quod Deus iuxta ſuas promiſſiones & minas vel abbreuiet, vel prolonget terminum vitæ cuiuſq;. Idem teſtatur Iacobus cap. 5. qui ægrotos piorum precibus ſubleuari ſtatuit. Idem ſemper ſenſerunt omnes pij, qui ſuis precibus ſæpiſſimè pijs Principibus & doctoribus longiorem vitam impetrarunt.*

H v c *accedit firmiſſima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter eſt terminus vitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis ſupplicium. Si culpa ineuitabilis eſt, reuera Deus peccati autor erit. Sed hoc vel dictu horrendum maximè eſt. Quare cum culpa non ſit ineuitabilis, neq; terminus vitæ erit fatalis.* P R A E T E R E A *iſta Stoica opinio vehementer nocet moribus, & pietatis exercitia omnino impedit. Nam cum homines putant, euentus pendêre ex fato, fiunt ſegniores. Proinde timeamus Deum: ac cogitantes de futuris euentibus, reſpiciamus ad eius promiſſiones et minas: orantes, vt ipſe nos ſuo Spiritu regat, quo ea agamus, quæ ipſi grata ſunt: vtq; pro ſua miſericordia & clementia velit nobiſcum agere.*

D E I N D E *alia regula obſeruanda eſt in hoc*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

præcepto: Eatenus obediendum parentibus eſſe, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam ſi ad Dei inſtitutum, tanquam ad certam regulam, exigenda eſt filiorũ ſubiectio, præpoſterum foret per eam ab ipſo Deo abduci.

TERTIA *regula ſit hæc: Tametſi non eſt æqualis conditio ſuperiorum & inferiorum: tamen aliquod ius mutuum & analogum inter ipſos requiritur: quod ſicuti inferiores ſuperioribus obnoxios reddit: ita viciſſim proportione habita ſuperiores obſtringit inferioribus. Hæc proportio ſeu analogia ad legem caritatis exigenda eſt: quæ ſola vera eſt menſura in mutuis ſuperiorum & inferiorum, imo & parium officijs, de qua re poſtea in quarta Claſſe dicetur.*

QVINTVM PRAECEPTVM.

Non occides.

ANTITHESIS.

Vitam proximi conſeruabis.

VT *enim læſio omnis proximi hic interdicitur: Ita omnibus modis ipſum iuuare præcipitur.* FINIS *præcepti, vt alter alterius incolumitatem quærat. Mandantur igitur omnes virtutes, quib. proximo commodamus, et quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis ſunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuerſatio*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tio amica, clementia, adeſſe in quauis neceſſitate. Contra prohibetur, PRIMVM, externum homicidium, DEINDE maledicta, conuicia, ludibria. Breuiter, omnia facta, quibus vllo pacto lædi poteſt perſona proximi. Item omnia cogitata, quib. malè de proximo cogitamus: Similiter omnia dicta in proximũ acerbiora. Porro parentum, præceptorum & magiſtratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, vt quæ non ſolùm in quarto præcepto præcipiuntur, (faciunt enim ad ſtatus à DEO ordinatos conſeruandos) verumetiam præmijs peculiaribus à Deo ornantur, quemadmodum multa exempla ſcripturæ teſtantur.

SEXTVM PRAECEPTVM.

Non mœchaberis.

ANTITHESIS.

Caſtè viues.

VT autem hic impuritas omnis animi & corporis interdicitur: Ita præcipitur mentis & corporis puritas caſta, & caſtitas pura. Finis præcepti eſt, vt homo puritatem & caſtitatem ſui creatoris ſectetur. Mandantur igitur hic virtutes caſtitatis & pudiciciæ, quales ſunt σωφροσύνη, temperantia, ſobrietas, & quæcunq; faciunt ad caſtitatem conſeruandam, cùm in matrimonio ca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſto, tum extra matrimonium. Contra prohibentur externum adulterium, vagæ libidines, mollities, ſermones ſpurci, εὐτραπελία, *id eſt, ſcurrilitas, intemperantia, ebrietas, laſciui geſtus, & quicquid hominem à caſtitate corporis et mentis auocare poteſt.*

SEPTIMVM PRAE-CEPTVM.

Non furaberis.

ANTITHESIS.

Bona proximi promouebis.

Finis *præcepti eſt, vt noſtra ſorte contenti, vnicuiq; quod ſuum eſt, relinquamus. Mandantur igitur hîc iuſticia commutatiua præcipuè, & omnes eius partes, & prohibetur quicquid cum illa pugnat, vt expilationes, vſuræ, fraus, lances, & pondera iniuſta.*

2. Sam. 15. ſpecies quædam furti indicatur, cum Abſolon furatus dicitur eſſe cor virorum Iſraël: vnde patet, maximos fures eſſe eos, qui alienant animos ſubditorum à Magiſtratu, auditorum à miniſtris verbi, diſcipulorum à præceptoribus, ſeruorum à dominis, famulorum & ancillarum à patribusfamilias, liberorum à parentib. Hoc genus furti rectè diabolicum dixeris. Nam vt diabolus primorum parentum animos auertit à Deo:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

à Deo: Ita hi veſtigijs paternis inſiſtentes animos, ab ijs, cum quib. coniuncti eſſe deberent, alienant.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

ANTITHESIS.

Reſpondebis pro proximo tuo verum teſtimonium.

FINIS *præcepti eſt, vt veritatem ſine fuco inter nos colamus: Mandantur itaq; in hoc præcepto candor, veritas, conſtantia in dictis, diligens veritatis inquiſitio. Commendantur artes veritatis miniſtræ. Contra prohibentur falſum teſtimonium, calumniæ, mendacia, obtrectationes, malæ cordis ſuſpiciones de proximo, item Sophiſtica, & omnes deceptoriæ artes.*

NONVM ET DECIMVM PRAECEPTVM.

Non concupiſces domum proximi tui.

ANTITHESIS.

Toto corde ſis proximo carus & vtilis.

FINIS *præcepti eſt, vt omnem cupiditatem*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cum caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta diſcrimen faciunt inter legem humanam & diuinam. Humana tantum prohibet facta & dicta, Diuina etiam concupiſcentiam inordinatam coërcet. Tametſi autem in ſuperioribus præceptis concupiſcentia etiam prohibetur: tamen hæc duo poſtrema non cenſenda ſunt inutilia aut fruſtra addita. Nam in illis prohibetur voluntaria concupiſcentia, quæ eſt effectus eius concupiſcentiæ, quæ hîc prohibetur. In ſuperiorib. prohibetur actio interior & exterior, conſilia et deliberationes: In hiſce vltimis iſtorũ omnium fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hîc paſſiua concupiſcentia interdicitur. Cæterũ qui hæc duo præcepta diſtinguunt, nonum ad genus, decimum ad ſpecies referunt. Nonum: Non concupiſces domũ proximi tui. Hoc eſt, familiam & poſſeſſionem proximi tui promoueto. Decimum: Non concupiſces vxorem eius, mandat, ne quis vlla occaſione ſub ſpecie honeſta res alterius velit ad ſe allicere.

Quod autem nemo ſatisfaciat huic præcepto his rationibus conuincitur. PRIMVM enim maſſa tota naturæ noſtræ corrupta eſt. Eſt enim prauũ cor hominis ab adoleſcentia. SECVNDO vniuerſalis experientia in omnibus ſanctis, qui ingemiſcunt et dolent ſe impediri hoc malo, quo minus ea quæ volunt bona faciant. Hinc Paulus Ro. 7. exclamat: O' me miſerum, quis me liberabit de corpore mortis huius. Debet proinde vſus horum

præce-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

præceptorum perpetuus in animis noſtris hic eſſe, vt precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur, vt obtemperemus ei in ſuis concupiſcentijs: deniq; vt confugiamus ad Chriſtum Pontificem, qui credentium in ſe peccata interna & externa ſuo precioſo ſanguine abluit.

SECVNDVM CAP.

Legitima ſpiritualis cultus Dei ratio, & eius partes.

SVPERIORI capite materiam cultus diuini explicauimus: Nunc eius legitima ratio et partes exponendæ ſunt. Non enim omne opus præceptum, eſt cultus, niſi ex vera fide fiat propter verum finem. Nam qualitas operum non ſolùm ex ratione præcepti, ſed ex cauſis ſimul efficiente & finali cenſebitur. Vt igitur hanc doctrinam perſpicuè teneamus, PRIMVM, regulam, per quam probandus ſit verus cultus Dei, Deinde fundamentum eiuſdem cultus, Tum, quidnam ſit cultus Dei, Poſtremò, quæ ſint eius formæ, tradam. His enim quatuor cognitis, nihil reſtat, niſi vt mentem, cor, linguã & manus à Domino gubernari cupias, quo ipſi verum cultũ præſtare poſſis.

Sit itaque hæc REGVLA generalis, quod nullus cultus placeat Deo, niſi quem ipſe proprio verbo inſtituit. Hanc regulam vox Dei apud Eſai-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

am, & Dominus in Euangelio confirmat: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum. Paulus ad Coloſ. 2. ἐθελοθρησκείας *damnat. Idem pronunciat, nihil placere Deo ſine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo, qui id fieri poteſt, ſi verbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec ſinamus nos ab ea auelli vlla ſophiſtica. Huius regulæ* VSVS *multiplex eſt:* PRIMVM *enim hac regula ſtabilitur autoritas legiſlatoris. Vbi enim in republica liberum eſt, vnicuiq; condere leges, autoritatem ſupremi domini vileſcere neceſſe eſt. Hanc autoritatem ſibi vendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego ſum Iehoua Deus tuus, &c. Deinde liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Phariſaico & Papiſtico, ne cum illis ſine modo ſuperſtitiones &* ἐθελοθρησκείας *cumulemus, quorum anteſignanus eſt Romanus Pontifex, qui ſanè Hieroboam apoſtaſia, Achab homicidijs & ſanguine piorum, Ieſabel crudelitate, Nabuchodonoſor ſacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio oſculo ſuperat. Hactenus de regula.*

Fundamentum cultus Dei ſequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Eſt autem hoc fundamentum duplex, nimirum cognitio Dei & cognitio noſtri, de quibus quia abundè dictum eſt in prima claſſe, hìc breuius eadem attingemus. COGNITIONEM *Dei conſequimur per verbum & teſtimonium, quæ coniuncta docent nos,*

quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quod Deus ſit fons omnis virtutis, iuſticiæ, ſapientiæ & veritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda ſit, quod Deus ad iuuandum ſit promtus ſua natura: quod idem velit omnes ad ſe confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem eſſe fundamentū cultus Dei Eſaias 19. docet his verbis: Cognoſcent Aegyptij Dominum in die illo, et facient ſacrificia et oblationem, vouebuntq; vota Domino, & reddent. COGNITIO noſtri ex trium rerum contemplatione petenda eſt, nimirum ex fine creationis, ex virium præſentiū æſtimatione, et ex facilitate lapſus in peccatum. FINIS docet officium, quod eſt referre imaginem Dei in ſincera pietate et iuſticia vera. Vires oſtendunt, quod officium debitum præſtare minimè valeamus. Lapſus frequentes nos monent fragilitatis noſtræ & peccati. Unde admonemur omnem gloriandi materiam abijcere, vt qui fracti viribus nihil ſine auxilio diuino efficere boni poſſumus, imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, niſi manu Dei conſeruemur. Sine hac noſtri cognitione nec pœnitentia, nec fides exiſtere poſſunt: ſine quibus nihil, quantumuis ſpecioſum, Deo placere poteſt. Ubi hanc duplicem cognitionem Dei & noſtri probè tenuerimus, fundamentum veri cultus Dei iactum eſt.

NVNC, quemadmodum propoſuimus, quid ſit cultus DEI verus, definiamus. Eſt itaque CVLTVS Dei opus mandatum à Deo, factum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ex fide in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verùm ne hîc impingamus, perutile diſcrimen cultus diuini hîc eſt tenendũ. Eſt enim duplex cultus Dei: Vnus eſt Expiatorius, meritoriusq́; per ſe: Alter Euchariſticus ſeu obedientiæ, et nequaquã meritorius ſua natura. Expiatorius & Meritorius per ſe eſt obedientia filij Dei, per quã ſatisfecit legi Dei, ac meruit omnib vitam æternam, qui in ſe credunt. Quicunq; hunc honorẽ tribuunt alijs reb. quàm obedientiæ Chriſti, contumelia afficiunt filium Dei, qui ſolus expiatorium cultum præſtitit. Cultus Dei Euchariſticus ſeu obedientiæ omnium filiorum Dei eſt. Hic per ſe non meretur quicquã, ſed ex gratia habet promiſſiones præſentis vitæ & futuræ. HIS ita conſtitutis, definitionem poſitam breuiter excutiamus: PRIMVM fit mentio materiæ cultus Dei, quæ eſt opus à Deo mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili obedientia erga Magiſtratum eſt, viuere ſecundum præſcriptum legum: Ita in Eccleſia ſeu regno Chriſti cultus Dei æſtimandus eſt, qui verbo & lege Dei nobis præſcribitur, ſicuti regula ſupra tradita dilucidè docet. SED quia non ſatis, ex ratione præcepti opus facere, niſi accedat fides, ideo additum eſt in definitione: factum ex fide. Eſt enim Fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo neceſſariò requiritur? Quia opus nullum poteſt placere Deo, niſi prius perſona placeat: placet autem perſona fide, hæc

enim

enim facit, vt errata nec nobis nec operibus noſtris imputentur: ſed quemadmodum nos iuſti ſumus per fidem: ita & opera noſtra per eandem fidem iuſta habentur. DEINDE fides facit, vt voluntarium ac promtum ſit obſequium, alioqui minimè placeret. TERTIO, fides monet animi cultum & externam operationem coniungenda eſſe, vnde ſit, quod tametſi opus interdum externum ſit, tamen quia ex fide factum eſt, ſpiritualis Dei cultus exiſtit. POSTREMO hæc additio facit clarum diſcrimen inter cultum Dei verum et falſum. Nam omnis cultus extra fidem, ſiue ſit à Deo mandatus ratione operis, ſiue à Diabolo inuectus ſit, damnandus eſt, ſiquidem mera ſuperſtitio eſt. Hoc verum eſſe confirmat ipſe Deus, Eſaiæ 11. Quô mihi (inquit) multitudo ſacrificiorum veſtrorum? Nonnunquam abominationes vocat, interdum dicit ſe ea ſacrificia non præcepiſſe. An non præcipit ea ſacrificia quæ damnat? præcepit quidem, ſed vt fierent ex fide. Superſtitio enim non ſolùm ex re ipſa, ſed etiam ex animi affectione æſtimanda eſt. Dare eleëmoſynam ſecundum rationem operis eſt bonum, verùm ſi abſq; fide fiat propter impium finem, abominatio coram Deo eſt. Quapropter Pauli conſilium ſequamur. Quicquid (inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atq; ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei eſſe debet. TERTIVM definitionis membrum fuit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

fuit, quod opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim ſuperius membrum docet, vnde proficiſci debeat cultus Dei: ita hoc tertium, in quem finem tendere debeat, manifeſtat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei: Hoc quàm verum ſit, docet ipſa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus) qui inuocat nomen meum, in gloriā meam creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæum: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent Patrem veſtrum cœleſtem. Rectiſſimè igitur Iulianum admonet Auguſtinus lib. 4. cap. 3. aduerſus Iulianum ſcripto inquiens: Noueris itaq;, non officijs, ſed finibus à vicijs diſcernendas eſſe virtutes: Officium autem eſt, quod faciendum eſt, finis verò propter quod faciendum eſt. Cum itaq; facit homo aliquid, vbi peccare nō videtur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur. SED quid eſt Deum glorificare? Eſt PRIMVM rectè ſentire de natura Dei, maieſtate & veneratione: DEINDE tribuere ei omnem ſapientiam, miſericordiam & iuſticiam. TERTIO, illi obtemperare. QVARTO, alios noſtro exemplo ad illū agnoſcendum inuitare. Hanc gloriam ei eripiunt, PRIMVM, qui de ipſius natura, maieſtate & veneratione rectè non ſentiunt. SECVNDO, qui ipſius virtutes & beneficia non agnoſcunt. TERTIO, qui ſceleratè & flagitioſè contra ipſius

ſius mandatum viuunt. QVARTO, qui ſuo exemplo alijs offendiculo ſunt, vt ad Deum venire nequeant. QVINTO, qui vni Chriſto redemtionis gloriam non tribuunt. SEXTO, qui in rebus ad hanc vitam pertinentibus, fortunæ, ſapientiæ & conſilijs ſuis, tribuunt ſucceſſum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, ſpoliatur aliqua ſuæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipſum ſolum non referunt. Ille dixit, gloriam meam alteri non dabo. Qui ergo ſibi gloriæ eius vel minimam portionem vendicat, ſacrilegus cenſendus eſt. Atq; hæc de definitione dicta ſufficiant.

Nunc, veniamus ad illud, quod poſtremo loco de cultu Dei varijs generibus propoſuimus. In vniuerſum itaq; cultus Dei duplex eſt, Internus & Externus. Vtrumq; Deus iure à nobis requirit. Nam quoad animam, creauit Deus hominem ad imaginem et ſimilitudinem ſuã, quoad corpus, omnes vires contulit & conſeruat. Nec pugnat hæc diſtinctio cum eo, quod ſupra dictum eſt, omnem cultum Dei ſpiritualem eſſe debere. Eſt enim cultus Dei ex cauſa efficiente, obiecto & finali cauſa cenſendus. Cum igitur omnis cultus Dei proficiſci debeat ex fide, quam ſpiritus operatur in gloriam Dei, qui ſpiritus eſt, rectè ſpiritualis omnis cultus Dei verus iudicabitur. Sed quid eſt Internus Dei cultus? Eſt motus mentis & cordis, congruens cum lege Dei. Quid Externus? Cum actio externa congruit cum lege et voluntate Dei.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Dei. Sed vterq; iuxta duplicem Decalogi tabulam diuidendus eſt. Nam vt prima tabula præcipit cultum Dei internum et externum, ita et ſecunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus ſupra in explicatione Decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus ſecundæ tabulæ: INTERNVS conſiſtit in affectu cordis erga proximum: EXTERNVS in operis declaratione. Paulus 1. Theſſ. cap. 1. diuidit cultum Dei compendioſius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus ſunt: fides, ſpes et caritas. Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονήν, Caritati κόπον. Atq; hæc dicta ſufficiant de legitima ratione cultus Dei, atq; eius partibus.

CAPVT III.

Generalis doctrina Bonorum operum.

QVIA dictum eſt, bona opera eſſe cultum Dei, cum ex fide proficiſcuntur, propter verum finem, addam generalem doctrinam, ad quam recurrendum erit, quoties operum bonorũ quorumcunq; fit mentio. Valde enim neceſſarium eſt, erudiri rectè de bonorum operum ratione, vt ſciatur, quo in loco habenda ſint. Papiſtæ grauiter peccant, à quibus bona opera humana cauſis iuſtifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

iuſtificationis annumerantur. Peccant & illi, qui dum bona opera à cauſis iuſtificationis excludunt, minus frigidè de obedientia, Deo neceſſariò præſtanda, docent, ac ſi fides eſſe poſſet ſine ſuis naturalibus proprietatibus. Cæterum, vt clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam ſex quæſtionibus ſubijciam.

1. *Quæ opera docenda & facienda ſint.*
2. *Quomodo fieri poſſint.*
3. *Quomodo placeant Deo.*
4. *Quæ cauſæ bonorum operum, curq́; promiſſiones ſint additæ bonis operibus.*
5. *Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obedientia placeat, & quorum non.*
6. *Cur ſcriptura, bona opera mercedis honore dignetur.*

DE PRIMA.

CVM quæritur, quæ opera facienda ſint, duo perpendamus: qui Nos ſimus, quis Ille, cui obedientia per bona opera præſtanda eſt. Cum Nos intuemur, conſiderata noſtra corruptione, admonemur, ne nos fingamus opera, quibus volumus Deum colere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid vel placeat vel diſpliceat Deo. Vnde Dominus pronunciat, ſe fruſtra coli mandatis & doctrinis hominum. Hinc certò ſtatuamus, opera quan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quantumuis ſpecioſa, excogitata ab hominibus, nequaquam poſſe boni rationem veram habere. At ſi Deum intuemur, monemur reuerentia erga ipſum, vnde fit, vt hoc ſolum ipſi placere cogitemus, quod ipſe nobis ſuo verbo præſcribit. Nam is ſolus eſt legiſlator noſter. Vtrumq; complectitur Ezechiel 20. cap. inquiens: In præceptis patrum veſtrorũ nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea. Hoc Dei verbum regula nobis eſſe debet operum, quæ facienda ſunt, & tria continet. PRIMVM, quod Deus nolit opera ab vllo homine præſcribi, iuxta quæ coli debeat. SECVNDVM, quod ſua præcepta normam operum eſſe velit vnicam. TERTIO, quod addat huius rei grauiſſimã rationem, inquiens: Ego ſum Dominus Deus veſter, quo dicto non ſolùm ſibi ius vendicat legiſlatoris, vt qui ſolus autoritatem habeat ſuo populo præſcribendi vitæ leges: quod ſanè ius adimere illi videntur, qui nouos cultus ſine ipſius mandato excogitant, ſed etiam nos obligat ad obedientiam, et ſe noſtrum Deum & Dominum eſſe pronunciat. Hæc coërcere nos debent, ne temerario auſu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiam erga verbum traditum augebunt, vt dicamus cum Dauide: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Vt enim lucerna iter monſtrat in tenebris, ne impingamus:

Ita

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Ita vox Dei, ne in vita per ignorantiam erremus, efficit. Porro, ne quiſquam ad ignorantiæ excuſationem confugiat, edidit Deus vocem legis moralis, quam ſtupendis miraculis confirmauit: quam legem moralem vult communem vitæ regulam eſſe, quæ duob. capitibus, nempe dilectione Dei, & dilectione proximi, ſubijcitur, de quibus ſupra dictum eſt. Hic tantùm volo reſponſum ad primam quæſtionem, nimirum, quod nulla opera bona cenſenda ſint, niſi quæ à Deo præcepta ſunt. Quare ea ſola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

POSTQVAM mens pij hominis nouit, quæ opera ſint facienda, quærit quomodo fieri poſſint. Ad quam quæſtionem ex duobus dictis petenda eſt reſponſio. Apoſtolus dicit Ebræos 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Et Chriſtus pronunciat: Sine me nihil poteſtis facere. Quare hæc ordine requiruntur, vt fiant bona opera. 1. Cognitio Chriſti. 2. Fiducia Chriſti. 3. Viuificatio, qua nos Chriſtus per Euangelium viuificat, & effundit in nos Spiritum ſanctum. Nulla enim dilectio, nulla obedientia eſſe poteſt, niſi prius fide apprehenſa ſit miſericordia & reconciliatio propter Mediatorem. In hac conſolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium conſolantem voce Euangelij, verè eſt ibi efficax, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

datur à Patre & Filio Spiritus ſanctus accendens lætitiam et inuocationem, iuxta dicta: Effundam Spiritum gratiæ & precum. Item: Veniemus & manſionem apud eum faciemus. Item, 2. Cor. 3. Intuentes gloriam Domini, transformamur ad eandem imaginem, id eſt, intuentes λόγον, qui eſt imago æterni Patris, & in conſolatione oſtendit præſentiam & bonitatem Dei, efficimur ſimiles eius imaginis, Spiritu ſancto accēdente corda. Ita tunc Filius eſt Emanuel, per eum enim nos diuinitas viuificat, protegit, gubernat, geſtat nos, regit conſilia & euentus, ſicut dicit: Ego ſum vitis, vos palmites, ſine me nihil poteſtis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua petimus præſentiam & gubernationem Mediatoris in omnibus noſtris actionibus.

DE TERTIA.

POSTQVAM mens edocta eſt, quomodo fieri poſſint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Fruſtra enim fierent, niſi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, ſed non vtriuſq; opus placet Deo. Quare hîc rectè quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quam quæſtionem in genere reſpondeo, quod placeant in conuerſis. Scipionis opera nō placuerunt, quia non fuit conuerſus. At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid. At hîc tria ordine

ordine ſunt ſpectanda. PRIMVM ſtatuendũ eſt de perſona, quod ſit fide reconciliata & iuſta propter Chriſtum, gratis, non ꝓpter dignitatem perſonæ. Nam fide apprehenditur imputatio iuſticiæ, ſicut ſcriptum eſt: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam. DEINDE et hoc fatendũ, quod perſona fide iuſtificata nondum legi ſatisfacere poteſt. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omiſſionis, &c. Hæc immundities deploranda eſt, & repugnandũ dubitationibus & malis affectibus, & ſimul precandum veris gemitib. cordis, ne Deus nobis has ſordes, quibus inuoluimur, imputet. TERTIO, etſi has noſtras ſordes agnoſcimus, tamen ſimul ſtatuendum, quod et Deus poſtulat incoatam obedientiam, & quod placeat incoata hæc obedientia Deo propter Chriſtum. Sic enim Petrus clarè docet: Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo propter Chriſtum, qui et propiciator eſt, et nunc pro nobis interpellat. Non itaq; placet obedientia noſtra Deo propter ſuam dignitatem aut perfectionem, eſt enim per ſe indigna, vt prodeat in conſpectum Dei, nec ſatisfacit legi, vt dictũ eſt: ſed placet propter perſonam reconciliatam, quæ propter Chriſtum vt iuſta habetur: ita etiam placet, etſi circumferat in carne peccatum & multas ſordes.

DE QVARTA.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Cvm conſtat, hominem nequaquam iuſtificari operibus, quæri etiam commodè ſolet, quænam ſint bonorum operum cauſæ, quibus homines ad bene operandum accendi et impelli debent, et numerari hîc ſolent tres cauſæ grauiſſimæ, quæ ſunt: neceſſitas, dignitas, præmium. NECESSITAS quintuplex ſtatui poteſt, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, vitationis pœnarum, & conuerſationis. Neceſſitas prima Mandati eſt, quod Deus obedientiam erga ſuam legem ſeriò et ſeuerè mandat: In præceptis meis ambulate. Et Paulus: Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra. Secunda Neceſſitas eſt debiti officij, de qua Paulus concionatur, Rom. 8. Debitores ſumus Dei, non carnis. Non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine. Tertia Neceſſitas eſt Fidei retinendæ. Si quis, inquit Paulus, ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit, & infideli deterior eſt. Item: Milita militiam honeſtam, habens fidem et bonam conſcientiam: quarum neutra retinetur ſine obedientia. Tametſi vox illa immota ſit, vita æterna donum Dei eſt: tamen & hoc certum eſt, contriſtari & excuti Spiritum ſanctum, cum perpetrantur delicta contra conſcientiam. Quarta Neceſſitas eſt, qua Pœnas vitari oportet. Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum. Quinta Neceſſitas eſt Conuerſionis. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris,

ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſed vt conuertatur & viuat. Cum igitur ſit conuerſio, ſimul viuificatur homo fide per Spiritum ſanctum, Præterea coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ vitæ, quæ eſt noua & æterna lux, ſapientia, iuſticia, & renouatio imaginis Dei in nobis; quæ fit Deo ſe nobis communicante, cum filius voce Euangelij conſolatur corda, & effundit in ea Spiritum ſanctum. SECVNDAM cauſam obedientiæ præſtandæ ſeu bonorũ operum dignitatem poſui. DIGNITAS eſt, quod homo conuerſus iam ſit filius Dei, iuxta illud: Dedit poteſtatem, vt filij Dei fierent quotquot credunt in eum: Quanta dignitas eſt, quod credentes ſint templum ſpiritus Dei viuentis? quod Chriſtus in ipſis habitet per fidẽ, quod Pater, Filius & Spiritus ſanctus ad illos venire, & in ijs manſionem facere velint? quod Chriſti ſint membra? Iam perpende, quantum ſcelus ſit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculum ſit, templum Dei Satanæ fœtore conſpurcari: quàm immane ſit, Deum è ſuo hoſpitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari patrem cœleſtem, qui dixit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: præterea ſumus vocati ad ſanctificationem, vt ſimus conciues regni Chriſti, in quo angeli caſtiſſimi miniſtrant Chriſto & Eccleſiæ. PRAEMIVM tertia cauſa eſt, hoc eſt, compenſatio patientiæ & obedientiæ credentium. Hoc præmium non datur propter operis in ſe qualitatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ex debito, ſed propter promiſſionem ex gratia. Eſt autem hoc præmium multiplex, Spirituale, corporale, perpetuũ, temporale. PORRO huic quæſtioni eſt & alia coniuncta, Cur Deus adiecerit promiſſiones bonis operibus, & ſunt potiſſimum quinq; cauſæ. PRIMA, vt ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus, & bona corporalia res eſſe ab ipſo creatas, & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari, iuxta dictum: Ipſe eſt vita tua, & longitudo dierum tuorum. Item: In diebus famis ſaturabuntur: Diuites eſurierunt, timenti autem Dominum non deërit vllum bonum. Item: Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes. SECVNDA, vt ſint teſtimonia, quod velit Deus etiam in hac vita ſeruare Eccleſiam. Quare Paulus I. Timoth. 4. inquit: Pietas habet promiſſiones præſentis vitæ & futuræ. Quia enim vult Deus immenſa bonitate colligere Eccleſiam propter Filium mediatorem, tantiſper ſeruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, vt alat Eccleſiam in hac vita. Et cum propter Eccleſiam cæteros paſcat, nos præcipuè gratos eſſe oportebat. TERTIA, quia vult Deus & neceſſitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe & gratiarumactione, ideo promiſſiones edidit, & quidem vult hæc ipſa bona, fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione fidem, ſpem, patientiam creſcere. QVARTA, vt ſint

commone-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

commonefactiones de promiſſione gratiæ, quia fidem, quæ agnoſcit filium, et accipit reconciliationem, oportet ſemper prælucere in petitione corporalium rerum, et quidem propter filium cæteræ promiſſiones editæ & ratæ ſunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto: Quicquid petieritis Patrē in nomine meo, dabit vobis. QVINTA, quia Deus vult vtrunq; ſciri: & ſubiectam eſſe Eccleſiam cruci, & inter ipſa pericula tamen mirabiliter ſeruari in hac vita, vt vniuerſa admiranda conſeruatio Eccleſiæ, & omnes mirandæ liberationes ſint teſtimonia præſentiæ Dei in Eccleſia, vt dicitur in Numeris 14. Vt ſciant Aegyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo. Ioſuæ 3. Scietis quod Dominus Deus in medio veſtri ſit. 1. Reg. 17. Vt ſciat omnis terra, quod ſit Deus in Iſraël. Eſaiæ 37. Et nunc Domine Deus noſter ſalua nos de manu Zennacherib, vt cognoſcant omnia regna terræ, quod tu ſolus ſis Dominus.

DE QVINTA.

Cum omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur, quorum obedientia placeat & quorum non. Ad quam quæſtionem breuiter reſpondeo. Peccata ſunt duplicia, Quædam enim fiunt à ſcientibus & volentibus contra conſcientiam, qualia in conuerſis non ſunt. Nam ſi conuerſus labitur contra conſcientiam (vt Dauid adulterio &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

homicidio) excutit Spiritum ſanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & niſi agat rurſus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda inſania eſt, dicere tales retinere ſpiritum ſanctum ac fidem, cum Paulus apertè dicat, Gal. 5. Manifeſta ſunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non poſſidebunt. Præterea deficientes à fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant: ſed decepti præſtigijs, hi quoq; deſinunt eſſe ſancti, et excutiunt Spiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ iræ, Vt Arius, Fotinus, Manes, & ſimiles hæretici. Quædam peccata fiunt non contra conſcientiam, vt caligo & dubitatio, multæ omiſſiones et vicioſi affectus: quibus malis ſancti repugnant, ne ruant contra conſcientiam, & credunt ea deleri per filium Dei. Hæc caligo & immundities in homine non exiſtimetur leue malum eſſe, propter quam dictum eſt: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Et tamen filius Dei vmbraculum eſt credentibus. Etſi igitur hæc immundities eſt in ſanctis, tamen placent perſonæ propter filium Dei, fide accipientes imputationem iuſticiæ, iuxta illud: Beati quorum tecta ſunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis ſanctus. Item: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, viuetis. Hæc peccata ſupra dixi nominari VENIALIA.

DE SEXTA.

HIC

HIC primùm cauendum eſt, ne operum doctrinam cum cauſis efficientibus iuſtificationis confundamus. Opera enim non ad cauſas efficientes, ſed ad finales pertinent. Quare ne ſtudioſi hîc hallucinentur, nonnulla huc adijcienda ſunt, & declaranda vocabula MERCEDIS & MERITI. Scriptura vocat ſupplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, vnde et Deus μισθαποδότης, hoc eſt, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed ſciendum eſt nomen Mercedis, quæ bonis rependitur operibus, vſurpari bifariam. Aliquando enim ſignificat non Debitum, ſed planè gratuitum officij vel laboris alicuius debiti Præmium, vt cum paterfamilias filio ſuo vel ſeruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, ſed tamen debito. Debet enim filius & ſeruus ſuo patrifamilias, quæcunq; ad eius gratiam & vtilitatem poteſt præſtare, his filijs & ſeruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teſte Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, nedum mercedem. Aliquando autem accipitur merces Pro compenſatione officij aut laboris debita, vt Rom. 4. Operanti verò merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Talis merces à Deo nobis deberi non poteſt, nam nos filij & ſerui Dei ſumus, facti toti & refecti à Deo, & ab eius planè gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipſo viuimus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mouemur & ſumus. Quocirca debemus huic patri & Domino noſtro, longè et plura et perfectiora officia, quàm in hac vita vnquam præſtemus. Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id conſtat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex vllo aut debito aut condigno. Atq; ita vocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter et ſpecialiter: Generaliter quidem pro quauis laboris compenſatione, Specialiter verò aliâs pro debita, aliâs non debita compenſatione. Porro M E R E R I *ſignificat operam vel laborem pro mercede præſtare, hoc eſt, facere aliquid, quod non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præſtare valemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipſe nobis debere poſſit, præſtitæ ei operæ vel officij merito. Proinde ſcriptura nuſquam dicit, Sanctos cum benefaciunt, aliquid mereri de Deo, ſed ſancti patres interdum* καταχρηστικῶς *hac voce vtuntur, pro eo quod eſt facere Deo aliquid gratum, cuiq; Deus mercedem rependet, non debitam. Ita & Meriti nomen, ſi vſurpetur propriè, certum eſt ſignificare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur: quod cum ſancti patres vſurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, & quæ ille gratuita mercede remuneratur. Et Bernardus clarè dicit: Noſtra merita ſunt via regni, non cauſa regnandi: qua orationis forma excludit merita à cauſis iuſtifi-*

iuſtificationis, et ea tantùm eſſe opera grata Deo, quæ requirit à ſanctis. Quare tametſi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipſa bona opera meritoria dici nequaquam poſſunt, niſi duriſſima Catachreſi, à qua pijs omnino abſtinendum iudico.

CAPVT IIII.

Opera Caritatis.

QVONIAM *in præcedenti capite de bonis operibus dictum eſt, hoc loco viſum eſt ſpeciem certam operum, quæ Caritatis nominantur, explicare, & quatuor tantùm attingam, idq; breuiſſimè.* PRIMVM, *quibus rationibus impelli debeat quiſque ad præſtanda proximo opera Caritatis.* DEINDE *diſcrimen operum Caritatis ſignificandum eſt.* TERTIO *loco regulas ponam, ad quas opera præſtanda proximo, exigenda ſunt.* POSTREMO *loco pauca teſtimonia de operibus Caritatis colligam.*

Quantum ad PRIMVM *attinet, tria conſideranda ſunt, Efficiens cauſa, obiectum & finis.* EFFICIENS *prima eſt mandatum Dei, cui omnes creaturas obtemperare par eſt.* SECVNDA, *eſt fides, quæ efficax eſt per caritatem. Hæc enim per verbum iudicium format, cor excitat, atq; organa gubernat.* TERTIA, *ſpiritus ſanctus, quo donat Chriſtus credentes, quo ducuntur, modo ſint veri Chriſtiani.*

OBIE-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

OBIECTVM, eſt proximus, noſtro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus eſt, hoc nomine quod ſit proximus: Idq; PRIMVM ratione creationis. SECVNDO, ratione ſimilitudinis. Tertio, ratione communis vitæ & humanæ ſocietatis: atque hæc communia nobis ſunt non ſolùm cum Chriſtianis, verumetiã cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. Quartò, ratione myſtici corporis. Quintò, ratione regenerationis. Sextò, ratione vocationis communis piorum, qua ad vnitatem ſpiritus in vinculo pacis vocati ſumus, Epheſ. 4. Septimò, ratione futuræ gloriæ: Atq; hæc quatuor poſtrema Chriſtianorum propriè ſunt, quæ coniuncta meritò nos ad præſtanda officia proximo incitare deberent, ſi vel mica fidei in nobis eſſet.

FINIS porro quadruplex eſt, GLORIA Dei, SVBLEVATIO indigentis proximi, EXEMPLVM et ædificatio aliorum, PRAEMIVM, ſed de his alibi plura.

Diſcrimen operum proximo debitorum, quadruplex mihi videtur aſſignari, Luc. 6. PRIMVM, corde non iudicare perperam de proximo, ſed candidè de ipſo ſentire, ſemperq; meliora de ipſo ſperare. SECVNDVM, ore non condemnare, ſed potius benignè de ipſo loqui, ac ſine calumnijs in meliorem partem omnia accipere. Breuiter, voce quærere proximi honeſtum nomen ac incolumitatem. TERTIVM, peccanti in nos condo-

condonare: Remittite, inquit, & remittetur vobis. QVARTVM, indigenti adeſſe conſilio et opere. Conſilio, quoties illum à recto aberrare vides: Opere verò aliâs dando largius Eleëmoſynam, aliâs mutuando hilariter, etiamſi ſimile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione ſimilis officij vulgare officium eſt, etiam inter Ethnicos & peccatores, qui nondum ſunt in familiam Chriſti per fidem vocati.

Regulæ tres ſunt, VERBVM, FIDES, CARITAS, hæc enim tria modum præſtandi proximo officium facilè docebunt hominem pium. VERBVM: Fontes tui deriuentur foras, tu autem Dominus eorum eſto. Hoc verbum monet, vt non ita opes effundas, vt ipſe indigeas, ac ſtatum tuum honeſtè non tuearis. FIDES membra communia eiuſdem corporis myſtici complecti non deſinit. CARITAS fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Lucæ 6. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter miſericors eſt: Nolite iudicare, & non iudicabimini: Nolite condemnare, & non condemnabimini: Remittite, & remittetur vobis: Date & dabitur vobis. Hîc Dominus quatuor complectitur, præceptum, exemplum, diſcrimen operum Caritatis & præmium.

Matth. 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerſeris.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Iob 6. Iudicium abſq; miſericordia erit ei, qui non præſtiterit miſericordiam. Matth. 9. Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Prouer. 14. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.

Rom. 12. Caritatem fraternitatis inuicem diligentes. Item: Neceſſitatibus ſanctorum communicantes, per caritatem ſerui ab alijs, Epheſ. 5. Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit vos.

CAPVT V.

Vocationis ſeu officij cuiuſq; opera.

VALDE prolixam tractationem inſtituere oporteret, ſi ſingula officiorum genera, nobis explicanda eſſent. Quare generalem tantùm doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam. Vocationem vocamus vſitatè alicuius officij ſeu operis peragendi functionem legitimam, eamq; duplicem facimus, COMMVNEM & PERSONALEM. Illa omnium piorum communis, hæc propria ſingulorum eſt. Eſt ſiquidem COMMVMIS vocatio, qua ſumus per Euangelium euocati ex mundo, vt ſimus noua creatura, ſeu ſpirituales reges ſeu ſacerdotes. Quare regia officia & ſacerdotalia à nobis præſtanda ſunt, vt iuſticia induti ſimus, & in ſanctitate exultemus, perpetua laude Deum celebrantes,

tes, offerentes illi hoſtias placentes. PRIMVM, *ſpiritum contribulatum. Secundò, ſacrificium iuſticiæ. Tertiò, ſacrificium laudis, ac vitulos labiorum, confitentium nomini eius. Quartò, hoſtias beneficentiæ & communionis, quibus εὐαρεστεῖται, id eſt, oblectatur Deus, ſeu placemus Deo. Quintò, hoſtiam rationalem propriorum corporum. Breuiter, omnem noſtram obedientiam, quam in hac communi noſtra vocatione præſtamus, iuxta ipſius voluntatem, ſacrificij nomine dignatur Deus, idq́; ob has cauſas.* PRIMVM, *vt ſciamus noſtram obedientiam Deo placere.* DEINDE, *vt ſciamus Deum eam ſeriò requirere. Tertiò, vt hiſce notis pij ab impijs diſcernantur. Quartò, vt extet teſtimonium noſtræ erga Deum gratitudinis, vnde ſacrificium Chriſtianorum εὐχαριστικὸν dicitur: qua appellatione diſtinguitur à ſacrificio, quod ἱλαστικὸν vocatur: de quo in tertia communium capitum claſſe, vbi de morte & paſſione Domini agitur, dicendũ erit. Porro* REGIVM *Munus, quod commune omnium piorum eſt, in eo conſiſtit: vt iam peccato & mundo dominemur, ac ſuperemus ea per fidem, quæ mundi victoria eſt, vt quæ nos inſerit in* CHRISTVM, *qui ſolus eſt mundi victor.*

Hactenus de communi officio Chriſtianorum, nunc ad perſonalẽ vocationem veniamus. EST *autem* PERSONALIS *vocatio, legitima functio officij alicuius, certæ perſonæ propria, vt vo-*

catio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

catio ad imperandum, ad docendum, diſcendum, operandum. In hac requiruntur multa. PRIMVM, vt habeat vocatio verbum Dei, non enim poteſt legitimum eſſe, de quo verbum Dei non extat in genere ſaltem officij. Quare hæc regula tenenda eſt: Omne officium faciens ad conſeruandos et adiuuandos ſtatus à Deo ordinatos, vt œconomicum, politicum, Eccleſiaſticum, mandatur primo & quarto præcepto, atq; ideo in ſe legitimum, licitum & ſanctum eſt. Si huc acceſſerit iuſta & ordinaria vocationis deſignatio, fit etiam officium legitimum perſonæ reſpectu, & præterea cultus Dei in conuerſis & ſanctis. Requiritur ergo vt vocatio ſit legitima, & ratione officij, & reſpectu perſonæ. SECVNDVM, vt Fides & Caritas ſint actionum in vocatione Regulæ. Fides Deum reſpiciet, monebitq;, vt nequicquam in officio committas, quo gloriam Dei lædas: nec omittas quod requirit officij ratio: nec ſegniter facias opus Vocationis in conſpectu Dei, qui maledictum pronunciat qui facit opus Domini fraudulenter. Caritas proximum intuebitur, monebitq; ne cui ſis iniurius, hoc eſt, ne vel curioſè aliena inquiras tuo neglecto officio: vel inuideas ijs, qui te fortunatiores & præſtantiores videntur: vel contemnas eos, quos te inferiores putas, ſeu qui viliorem vocationem videntur adepti, quàm tu: vel dolo vllo aut fraude circumuenias proximum tuum in tuo officio & vocatione: vel

ſis

ſis πλεονέκτης quouis iuſticiæ & iuris titulo: Sed potius requirit Caritas, vt in tua vocatione maneas quietus, & propria agas, adeoq; omnia referas ad vinculum ſanctæ ſocietatis, quemadmodum Paulus præcipit ſuis Theſſalonicenſibus. TERTIVM, *perpetuò reſpiciendum eſt ad verbum, quo nititur tua vocatio, vnde conſolationem petes, ſi quid aduerſi obtigerit.* QVARTVM, *Vocatio ad gloriam Dei & vtilitatẽ Reipublicæ, in qua viuis referenda eſt.* QVINTVM, *Cogitandum, nihil feliciter agi ſine Deo iuuante, nullum enim officiũ eſt, nullaq; vocatio, quæ non multùm laboris et moleſtiæ habeat annexum. Vnde ſæpe in inuocationem Dei prorumpendum, vt ipſe difficultatẽ pro ſua bonitate mitiget.*

TESTIMONIA VOcationis.

1. Corinth. 7. Vnuſquiſq;, in qua vocatione vocatus fuit, permaneat.

Ad Epheſ. 4. Hortor ego vos vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honeſtè ambulemus.

CAPVT VI.

Votum.

O VOTVM

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

VOtvm promiſſio eſt ſpontanea, quæ Deo fit : Et eſt duplex : Commvne & Particvlare ſeu ſpeciale. Commvne Chriſtianorum votum eſt promiſſio, qua in vnius Dei, qui eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, nomen inauguramur, pollicemurq́; nos illi omnem obedientiam, ac renunciamus diabolo eiusq́; operibus. Hoc votum nuncupatum in Baptiſmo, confeſſione & Cœnæ Dominicæ ſumtione confirmatur : Eſtq́; extra dubium pium & ſanctum, vt quod habeat mandatum Dei & promiſſionem ſalutis. Sine hoc voto nullus adultus ſaluari poteſt. Particvlare ſeu Perſonale ſeu Speciale votum eſt, quod aliquis ſua ſponte Deo promittit. Hoc quia duplex eſt, pium & temerarium, opus eſt prudentia, vt alterum ab altero rectè diſtinguas : quod vt fiat, quatuor nobis perpendenda ſunt, Primvm, quis ſit is, cui nuncupatur votum. Deinde qui nos, qui vouemus. Tertio, quæ res, quam vouemus. Postremo, quo animo votum nuncupetur.

Qvis est, cvi votvm nuncupatur?

Devs, qui damnat ſuo verbo omnes ἐθελοθρησκείας : qui clamitat : Fruſtra ſe coli mandatis hominum. Unde hæc regula colligenda eſt : Quod nihil omnino vouere liceat, niſi conſcientia prius ſtatuat ex verbo Dei, placere Deo, cui nuncupa-

tur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tur votum. Cum enim votum ſit pars religioſæ inuocationis & confeſſionis Dei, fieri debet ſecundum verbum ipſius.

QVI NOS QVI VOVEMVS?

HOMINES *fragiles. Unde monemur, quod votum non debeat pugnare cum vocatione noſtra.*

QVAE RES QVAM VOVEMVS?

Hic tria ſunt perpendenda. PRIMVM, *an res ſit poſſibilis, & in noſtra manu poſita.* SECVNDVM, *an genus voti in communi voto includatur.* TERTIVM, *an ne ingrati videamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas pro commoditate noſtra cum gratiarumactione.*

POSTREMVM, QVOD PROpoſui ſpectandum eſt, quo animo quis votum nuncupet.

Hic admonemur, quo reſpiciat is, qui vouet: Debet autem reſpicere ad tempus PRAETERITVM *vel* FVTVRVM. *Si ad Præteritum reſpicit, erit votum aut exercitium pœnitentiæ, aut gratiarumactionis teſtimonium. Si ad Futurum reſpicit, eo pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vtq; ſtimulis quibuſdam eum ad pietatis officia excitet.*

PORRO *omne votum peccans contra has*

regulas, vt impium, reſcindendum eſt, nullum enim vinculum eſſe poteſt, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs votis Regula eſt: In malis promiſſis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretum. Malum quod promiſiſti (inquit Bernardus) non facias, quod incautè vouiſti, non impleas. Impia eſt promiſſio, quæ ſcelere adimpletur. Proinde Monachus, qui vouet Monachiſmum, aut ſacrificulus, qui cœlibatum vouet, poteſt & debet bona conſcientia votum ſuum reſcindere. PRIMVM *enim ſuum Monachiſmum & cœlibatum pro cultu æſtimat contra primam regulam.* DEINDE *quia temere nuncupatur ab ijs, quibus præſtandi facultas non eſt.* POSTREMO, *quia in voto communi, vt in genere, non includuntur, imo potius pugnant. Apertè enim cum voto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.*

PORRO *Errores Papiſtarum de votis ſunt plurimi.* PRIMVM *enim votum eſſe opus ſupererogationis dicunt,* DEINDE, *factum cum voto magis meritorium eſſe, quàm ſine voto factum.* TVM *voto matrimonium ſolui.* PRAETEREA *votum eſſe opus conſilij, & non præcepti. Sed has nugas miſſás faciamus, quia tantùm ſunt ocioſorum hominum ſomnia. Quare contra iſta omnia hæc teneatur demonſtratio. Nullum opus lege Dei comprehenſum, eſt ſupererogationis, aut conſilij, nec liberum, ſed neceſſa-*

rium,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rium, quia ſcriptum eſt : Cum omnia feceritis quæ præcepta ſunt vobis, dicite : Inutiles ſerui ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Omne opus Deo acceptum, eſt legi Dei comprehenſum. Nullum opus igitur Deo acceptum ſupererogationis aut conſilij eſt, nec liberum, ſed neceſſarium. Vnde relinquitur, votum lege Dei non præceptum ſaltem in genere facti Deo minimè placere. Quod autem omne opus Deo acceptum lege Dei comprehenſum eſſe oporteat, manifeſtum eſt, nihil enim placet Deo ſine fide. Item, Fruſtra me colunt mandatis hominum. Hac demonſtratione contenti ſimus, relinquentes Papiſtis ſua de votis deliria. Porro teſtimonia de votis extant plurima Leuitici 17. Deut. 23. Baruch. 6. Nahum 1.

CAPVT VII.

Conſcientia.

QVIA ſæpius conſcientiæ facta eſt mentio, hîc nonnulla de ea adijciam. Multa ſanè & Philoſophi & Poëtæ de conſcientia bona & mala ſcribunt. Plato in politicorum primo, conſcientiam bonam ἡδεῖαν γηροτρόφον vocat. Iuuenalis malam deſcribit inquiens:

Cur tamen hos tu
Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos & ſurdo verbere cædit?
Pœna autem vehemens, ac multò ſæuior illis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Quas aut Cæditius, grauis inuenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Utramq; ſimul definit Ouidius vt artifex, hiſce verbis:

Conſcia mens vt cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro meritis ſpemq; metumq; ſuis.

Verùm, quia hæc philoſophica & poëtica doctrina de conſcientia, imperfecta & legalis eſt, fuſius de ea dicam, & quatuor ordine exponam. PRIMVM *definitionem generalem tradam. Deinde regulas de factis indicabo. Tertiò, nonnulla de differentijs conſcientiæ bonæ et malæ adijciam. Poſtremò, quæſtiones ſunt expediendæ tres.*

Ex verbis Pauli, Rom. 2. DEFINITIO *generalis extrui poteſt: Oſtendunt, inquit, opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, conteſtante eorum conſcientia, & intra ſeſe rationibus excuſantibus aut accuſantibus. In hoc Pauli dicto quatuor ſunt diligenter expendenda.* PRIMVM *dicit, opus legis ſcriptum eſſe in cordibus eorum, hoc opus legis eſt diſcrimen honeſtorum & turpium.* SECVNDO *dicit eos hoc oſtendere. Nam dum religionem inſtituunt, oſtendunt Deum colendum: dum puniunt turpia et iniuſta ſcelera, honeſtatem et iuſticiam colendam teſtantur.* TERTIO *prouocat ad internum teſtimonium conſcientiæ.* QVARTO, *qualis ſit ille teſtis definit, intra ſeſe* λογισμῶν, *hoc eſt, rationibus excuſantibus aut*

accu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

accuſantibus. Nam cum dicit in mentem venire rationes, quibus gentes quod rectè factum eſt defendunt, & quod malè & turpiter factum eſt, accuſant & redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inſcriptam, apertè definit, conſcientiam eſſe naturalem quandam legis intelligentiam, quæ vt honeſtè facta probat, ita turpiter commiſſa deteſtatur. Vel vt clarius fortè dicatur: Conſcientia eſt iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium ſequitur, aut læticia aut trepidatio in corde. Conſtat itaq; conſcientia Syllogiſmo practico & motu cordis, ſyllogiſmum practicum naturaliter comitante. Huius Syllogiſmi practici maior eſt regula certa, huic regulæ cum accommodatur per rationem factum in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter ſequitur aut læticia aut trepidatio cordis. Hanc eſſe veram conſcientiæ deſcriptionem ipſa conſcientia in omnibus teſtari poteſt.

Regula autem triplex eſt, vna naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. NATVRALIS regula συντήρησις dicitur, & eſt ſcintilla quædam legis naturæ, quæ aduerſatur vicijs, & mala perpetrata continuò arguit, vt, Deus colendus eſt, honeſta ſectanda, & turpia fugienda, Syntereſes ſunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad conſeruationem hominis, ne ſe peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocaſta mater ſic colligunt:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Turpiter facta ſunt ſupplicio digna.

Nos commiſimus turpiſſimum factum, nempe inceſtum nefandiſſimum.

Igitur nos ſumus ſcelerati, ac ſupplicio digni.

Hunc ſyllogiſmum tanta mentium trepidatio eſt ſecuta, quod non ſuſtinentes tam graue onus, ille oculos eruerit, ne tantis maculis inuolutus aſpiceret hunc ſolem, hæc laqueo vitam finierit. Contra, Socrates accuſatus, ſe ita colligendo conſolatur: Honeſtè agere, ac benemeritum eſſe de republica, eſt glorioſum ac præmio dignum.

Ego honeſtè egi.

Igitur non culpandus ſum, ſed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulatè largientur.

Hanc collectionem lætitia quædam animi eſt ſecuta, qua leniuit præſentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non reſpondit. Nam ira Dei manet ſuper eos, qui non credunt in Filium. Altera REGVLA *eſt lex Dei, quæ decalogo continetur: cui etiam ſubijcio leges magiſtratus, cuius nos ſubditi ſumus, modò nihil præcipiant contra naturam aut ſcriptam Dei legem. Hæc regula ad duo capita refertur, ad obedientiá erga Deum, & iuſticiam inter homines. Ex hac regula Saul ſic colligit: Aut Deo obediendum, aut pœnæ expectandæ. Ego Deo non obediui, ſed contra ipſius mandatum feci. Igitur Deus mihi iraſcitur, & infligat pœnas. Hunc Syllogiſmum ſe-*

cuta eſt tanta trepidatio mentis, quod tandem deſperauerit. Verum Ioſeph in Aegypto ſolicitatus ad adulterium perpetrandum, & falſa delatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis & voluntatis Dei: Deo probantur honeſta facta, eiſq; promiſit præmia. Ego honeſtè feci, nolens aſſentiri impudicæ adulteræ. Igitur Deus tuebitur iuxta ſuam promiſſionem meam innocentiam. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt læticia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & ampliſſimo præmio donauit, propter ſeruatam caſtitatem. Tertia REGVLA eſt ignota rationi ac legi, quæ eſt vox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remiſſione propter Chriſtum. Qui credit (inquit veritas) in filium, habet vitam æternam. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Ex hac regula Dauid commiſſo homicidio & adulterio ſic colligit: Deus promittit veniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatū turpiter commiſſum, et in ipſum credo. Igitur Deus me recipiet in gratiam, etſi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc Syllogiſmum ſecuta eſt in corde Dauid tanta læticia, quod non ſolùm ſe reconciliatum Deo putauerit, verumetiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaſſes, Petrus, Paulus ſe erexerunt.

CAETERVM quia conſcientia talis, ex re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

gula Euangelij valde tenera eſt, nonnulla de eius certiſſimis ſignis ac veluti fulcris dicam, ne quis (quod multi, proh dolor, faciunt) conſcientiam ſuam inquinatiſſimam pro purgata habeat. Sunt itaq; quatuor fulcra bonæ conſcientiæ. PRIMVM & præcipuum eſt, FIDVCIA Chriſti, qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo. SECVNDVM eſt BONVM propoſitum, quo abijcitur peccandi voluntas. Qui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare poteſt, ſed ea prorſus vacuus eſt. TERTIVM, ardens Deſiderium, vitam totam in poſterum approbandi Deo veris cultibus, inuocatione, gratiarumactione, prædicatione Dei, dilectione Dei, dilectione erga omnes. QVARTVM eſt Sancta in cuiuſq; vocatione Cura. Nam qui ſuos negligit (inquit Paulus) abnegauit fidem, et eſt infideli deterior. Hanc conſcientiam Clemens Alexandrinus Stromateon ſexto pag. 284. in Florentinis exemplaribus deſcribit in hanc ſententiam, inquiens: Bona conſcientia (quam vna voce εὐσυνειδησίαν vocat) pietatem erga Deum, & iuſticiam erga homines tuetur, animam cogitationibus caſtis, verecundis ſermonibus & iuſtis actionib. puram conſeruans. Hoc modo virtute à Domino præcepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quàm inſcitiam, et actionem cum recta ratione pugnantem exiſtimans. Pro omnibus præterea Deo gratias

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tias agit, audiendo quæ iuſta ſunt, legendo diuina, quærendo vera, per oblationem ſanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, pſallens. Huiuſmodi anima ne ad momentum quidem temporis vnquam à Deo auellitur. Hactenus verba Clementis reddidi vt potui. Et profectò omnibus pijs conandum eſt, vt huiuſmodi ſuam eſſe conſcientiam verè affirmare poſſint.

QVARTO loco propoſui de differentijs conſcientiæ, nam aliâs mala, aliâs bona dicitur: Sed vtraq; nunc verè nunc falſò ita nominatur. Hic primùm obſeruandum, quod has differentias non ſumat conſcientia à iudicandi facultate, quæ naturale donum eſt, ideoq; in bonis numerandũ, quod donum nunc κριτήριον φυσικὸν, nunc lux mentis, & dictamen rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominib. dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præſenti, & euentu futuro. Nam ſi mens ſibi conſcia recti facti eſt, lætatur et ſpem bonam fouet (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος eſt, vt Pindarus ait) Conſcientia bona dicitur. Contra, ſi mens ſibi ſceleris conſcia eſt, trepidat, metuit pœnas, conſcientia mala dicitur. Hinc vtriuſq; definitiones extruamus. CONSCIENTIA bona eſt iucunda bene actæ vitæ recordatio, cum ſpe et expectatione læti euentus. Seu, eſt lætus et iucundus motus cordis, cum ſcientia recti facti coniunctus, propter quam copulã Conſcientia dicitur, & non Scientia. Mala verò

CON-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CONSCIENTIA eſt, mala ac crucians malè actæ vitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta. Porro conſcientia bona falſò dicitur, cum regula facti putatur vera et non eſt, & factum congruit cum regula. Monachus habet regulã de ſua Miſſa celebranda, quam cum celebrat habet conſcientiã quidem bonam, ſed falſò bonam. Contra, ſi negligit, habet conſcientiam malam, ſed falſò malam.

Iam Quæſtiones diluendæ reſtant. PRIMA, an liceat gloriari ob bonam conſcientiã, ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. At contra idem Paulus: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Reſpondeo: Quilibet poteſt in ſuis rectè factis gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones conſtituamus. Primùm, vt quicquid habemus boni, Deo feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. Deinde, vt retineamus illud fundamentum, In ſola miſericordia Dei ſitam eſſe noſtræ ſalutis fiduciam. Tertiò, vt in ſolo bonorum omnium autore acquieſcamus. His iactis fundamentis, bona eſt, imo neceſſaria gloriatio vera in rectè factis, quæ gloriatio non erit Thraſonicus faſtus, ſed approbatio conſcientiæ rectè iudicantis. ALTERA quæſtio eſt, Vtrum erronea conſcientia obliget, nec ne? Conſcientia erronea obligat ſic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen

quia

quia illa obligatio nociua eſt, cum diuina lege homo ad contrarium obligatur, Deus obligationem, quæ eſt per conſcientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit vel repugnante, vel hæſitante, vel errante conſcientia, peccatũ eſt. TERTIA *quæſtio eſt, num ſatis ſit cuilibet homini conſcientia bona apud ſemetipſum? Auguſtinus reſpondet, duæ res ſunt conſcientia & fama. Conſcientia neceſſaria eſt tibi, & fama proximo. Verùm ſi conaris famæ conſulere quantum poteris & nihil proficis, ſecurus eſto bona conſcientia apud Deũ.*

CAPVT VIII.

Vetus homo, & nouus homo, eorumq; diuerſa ſtudia.

VETVS *Homo & nouus homo metonymia Ebraica dicuntur. Nam ſubſtantiæ ſeu ſubiecti nomen pro adiuncto ponitur: et Epitheta diuerſa ſtudia innuunt. Dupliciter autem conſiderantur, aliâs enim vt inter ſe opponuntur, renatus & non renatus: expers fidei regniq; Chriſti, & vtriuſq; conſors atque particeps: ille vetus, hic nouus homo dicitur. Vetus quidem, quia detinetur in ſuæ originis iniuſticia & peccato: Nouus verò, quia iam à peccato abſolutus per fidem in Chriſtum, regeneratus eſt, vt ſit noua creatura. Definitur autem ad Epheſ. quarto, Nouus homo,*

hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

hoc modo: *Qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate vera.* Aliâs vetus homo & nouus non in diuerſis hominibus, ſed in iiſdem, hoc eſt, in regeneratis opponuntur. Ut enim Primo modo nouus dicitur propter fidem, ita Secundo modo nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc eſt, propter nouam obedientiam & vitam quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Quod autem in his, id eſt, regeneratis Spiritu opponitur, vetus homo dicitur. Unde Paulus veterem hominem interdum Carnis vocabulo, & nouum, Spiritus appellatione deſignat: Idq́; duplici metonymia: Primùm enim carnis & ſpiritus vocabula non pro ſubſtantiis, ſed pro qualitatib. vſurpat. Deinde cauſam pro effectu ſumit, nam vt caro, hoc eſt, carnis vicioſitas pro rebellione, ita ſpiritus pro motibus ſpiritualibus, qui excitantur per Spiritum ſanctũ, accipitur. Uerùm Externus homo & Internus alia dicuntur ratione. Eſt enim externus homo quicquid ad præſentem ſeu terrenam vitam ſpectat, 2. Cor. 4. Eſt autem duplex vita, terrena & cœleſtis. Ut igitur conſeruatio terrenæ vitæ, quæ non tantùm ætatis flore, bona valetudine, ſed opib. etiam, honoribus, amicitiis et aliis ſubſidiis continetur, exterior homo dicitur: ita interior homo eſt conſeruatio cœleſtis vitæ. Porro veteris & noui hominis diuerſa ſtudia ad Gal. 5. deſcribuntur, & ſancti perpetuam luctam veteris ac noui hominis in ſeipſis experiuntur, vt

Paulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Paulus de ſeipſo teſtatur, Rom. 7. Cæterum, 1. Cor. 15. eſt alia hominis diuiſio : Homo Primus Terrenus, Adam, Secundus Cœleſtis, Chriſtus, quæ diuiſio pertinet non ad ſubſtantiam, ſed ad qualitatem & vim vtriuſque. Quemadmodum enim ab Adam habemus, vt viuamus in hoc mundo tanquam rami à radice : ita Chriſtus nobis principium eſt & autor cœleſtis vitæ. Hoc adijcere volui propter Manichæos, qui perperam hæc epitheta ad ſubſtantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Vetus homo noſter crucifixus eſt, vt aboleatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato.

Epheſ. 6. Deponite ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris : Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis.

Coloſſ. 3. Nolite mentiri inuicem, cum exueritis veterem hominem cum membris ſuis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, qui creauit eum.

CAPVT IX.
Litera & Spiritus.

QVIA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVIA quid nouus et vetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuũ fortè erit, nonnihil hic adijcere de SPIRITV & LITERA. Huius enim rei recta explicatio geminum pariet nobis fructum. Primùm enim liberabit nos ab errore Origenis & Papiſtarum, qui has voces ad interpretationem ſcripturæ referunt. Nam Grammaticum et Literalem ſenſum interpretantur literam, quam dicunt occidere: Allegoricũ verò ſpiritum, quem dicunt viuificare: quo ſanè errore nullus peſtilentior eſſe poteſt, aperit enim non ſolùm feneſtram hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex quolibet, verumetiam fidem extinguit, quæ ex Grammatico ſenſu & literali concipitur. Deinde et hunc fructum percipiemus, quod magis ſimus amaturi verbum Dei, cum illud nequaquam in tot Protheos transformandum nouerimus, & ſtatuerimus, Deum clarè & perſpicuè per verbum ſuum nobis loqui. PORRO occaſionẽ iſtius erroris ſumſit Origenes ex dicto Pauli, 2. Cor. 3. vbi ſic loquitur Apoſtolus: Qui nos fecit idoneos miniſtros noui teſtamenti, non literæ ſed ſpiritus. Nam litera quidem occidit, Spiritus autem viuificat. Hìc quid per literam & quid per ſpiritum ſignificetur, ambigitur. Verùm vt ad huius rei noticiam pertingamus, primùm quid litera quidq; ſpiritus in genere ſint, videbimus: id quod ex collatione plurium locorum facilè deprehendetur. Rom.7. Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, et

non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

non in vetuſtate literæ. Rom. 2. Circumciſio cordis in ſpiritu, non litera. Ad Corinthios opponit ſpiritum Dei viui tabulis lapideis. Ex his locis apertum eſt, per vtrumq; ſignificari doctrinam et opus, ſed nomina illa differentias faciunt: vt litera quidem ſit doctrina vel opus inefficax ſine Spiritu ſancto, intus in corde efficaci: Spiritus verò ſit doctrina vel opus in cordibus virtute ſpiritus Dei efficax: Non igitur hæc vocabula ad interpretationem pertinent, ſed ad vim fructumq; referenda ſunt per metonymiam ſiue metalepſin. LITERA *proinde erit doctrina tota Dei, ſcripta, lecta, intellecta, atq; adeo omne opus hominis ſine efficacia ſpiritus intus corda renouantis. Lex ergo eſt litera, ſimiliter Euangelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa ſola ſunt, ſine ſpiritus energia, & ſalutari in corde motu. Ita contra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum viuo ſenſu cor penetrant, ſpiritus ſunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera eſt, cum efficax eſt, ſpiritus nominatur.* SED *quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto? Litera occidit, Spiritus viuificat. Si omnis doctrina ſine ſpiritu eſt litera, occidit vtiq;, quare prædicatio quoq; Euangelij videtur occidere, quod dictu abſurdum videtur. Reſpondeo. Nec Lex, nec Euangelium ſimpliciter occidunt, ſed propter euentum mors et vita illis tribuuntur. Cum enim lex auditur, &*

non adigit hominem ad Chriſtum viuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum, nam is, qui ſic legem audit, incurrit in mortem. Similiter cum Euangelium prædicatur, legitur, intelligitur, dicitur occidere, non quod ſit Euangelij occidere, ſed quia talis euentus eſt eorum, qui non credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc eſt, quod dicit Simeon, Chriſtum eſſe poſitum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet ſuper eum. SACRAMENTA *itidem dicuntur occidere, non inſtitutoris conſilio, ſed ex euentu, Sacramentis ſacrilegè abutentium, ſine fide & timore Dei. Atq; hæc ita intelligenda ſunt, cum litera & ſpiritus ſeorſum dicuntur de lege, Euangelio, Sacramentis, operibus. At ſi collationem inſtituis inter vetus & nouum teſtamentum, ſeu inter legem et Euangelium, quemadmodum Paulus facit, 2. Corinth. 3. alio reſpectu dicuntur. Nam vbi ad hanc collationem venitur, verè et congruenter dicitur, legis naturam eſſe literaliter docere homines, ita vt vltra aures non penetret. Euangelij autem naturam eſſe ſpiritualiter docere, quia gratiæ Chriſti ſit inſtrumentum. Quatenus itaq; Lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa litera occidens, hoc ſpiritus viuificans, quia illius prædicatio ſine Chriſto mortua eſt, huius prædicatio viuificum ſalutis miniſterium exiſtit.*

FINIS SECVNDAE CLASSIS.

EXPLI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

EXPLICATIO CAPITVM TERTIAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

Prædeſtinatio.

QVEMADMODVM *doctrina Prædeſtinationis longè vtiliſſima eſt, modò ritè ac ſobriè tractetur. Nam æterna Dei prædeſtinatio eſt fundamentum & prima cauſa bonorum omnium, quæ à Deo percipimus: Ita nullibi periculoſius erratur, quàm hic, vbi à verbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare conſilium Pauli in hac doctrina ſequamur, qui immenſam Dei bonitatem in ea conſiderandam proponit: ad gratiarumactionem incitat: inde petit ſalutis credentium certitudinem, per eamq; omnia merita humana deſtruit. Hic enim verus fons eſt, vnde haurienda eſt diuinæ miſericordiæ cognitio: Hic os obſtruitur omnibus hominibus, ne quid ſibi arrogare auſint vel queant. Iccirco meminiſſe oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non ſunt alij fines, præter et contra verbum Dei in noſtri perniciem, quemadmodum multos feciſſe, proh dolor, mani-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

feſtum eſt. Hæc præfanda duxi, vt ſtudioſi non abhorreant ab hac doctrina, ſed de ea forment iudicium ex ſcriptura & verbo Dei, non ex humano cerebro.

V T *autem ordinem aliquem in huius myſterij explicatione teneamus, ſex excutienda ꝓponam, quæ in prædeſtinationis doctrina præcipua momenta videntur.* P R I M V M *enim regulas quaſdam tradam, quibus confirmabitur conſcientia, ne ſtoicæ opinioni de prædeſtinatione ſubſcribat.* D E I N D E, *quis ſit ordo in prædeſtinationis negotio dicam.* T E R T I O, *vnde iudicium de prædeſtinatione ſit petendum, exponam.* Q V A R T O, *prædeſtinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam.* Q V I N T O, *qualis ſit prædeſtinationis certitudo, vndeq; petenda ſit, oſtendam.* P O S T R E M O *loco adijciam nonnihil de finibus & vſu prædeſtinationis.*

Regulæ itaq; obſeruandæ hæ ſunt: P R I M A, *Nequaquam ex ratione, ſed ex ſolo verbo Dei nobis patefacto, iudicandum eſt de prædeſtinationis myſterio. Hæc regula confirmatur ex eo, quod aliunde non ſit de voluntate Dei iudicandū, quàm ex verbo. Regulæ vſus, vt excludas ex hoc negocio ſtoicas de neceſſitate opiniones, quibus tollitur contingentia, & læditur gloria Dei, prauiq; mores confirmantur, & epicuriſmus inuehitur.*

Non ex ratione judicandum esse de praedestinationis mysterio, sed ex solo verbo Dei.

S E C V N D A, *Promiſſio gratiæ eſt vniuerſalis. Confirmatur regula multis teſtimonijs, Matthæi*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

thæi 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam vos. Ioan.* 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Rom.* 3. *Iuſticia Dei, per fidem* IESV CHRISTI *in omnes, & ſuper omnes credentes. Rom.* 10. *Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Rom.* 11. *Concluſit Deus omnes ſub inobedientiam, vt omnium miſereatur.* 1. *Timoth.* 2. *Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Eſa.* 53. *Omnes nos quaſi oues errauimus, & poſuit Dominus in eum iniquitates omnium noſtrum.* VSVS *regulæ eſt, vt hanc vniuerſalem promiſſionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei Chriſtum induamus, qui omnes ad ſe vocat, & omnibus ſua beneficia gratis offert fide accipienda.*

TERTIA, *Non eſt* προσωποληψία *apud Deum. Hæc regula expreſſè traditur Rom.* 2. *Act.* 10. *Verè comperio, quod non ſit* προσωπολήπτης *Deus, ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſticiam, acceptus eſt ipſi. Epheſ.* 6. *Scientes, quod & veſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, &* προσωποληψία *non eſt apud eum. Galat.* 2. *Perſonam hominis Deus non accipit. Deut.* 10. *Circumcidite præputium cordis veſtri, et ceruicem veſtram ne induretis amplius, quia Dominus Deus veſter ipſe eſt Deus deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terri-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera. VERVM *ad huius regulæ declarationem nonnulla aſſcribam ex Commentarijs Philippi ad Romanos, qui ſic ait: Vſitatè deſcribitur acceptio perſonarum eſſe, dare æqualia inæqualibus. Oritur autem ſententia prohibens* προσωποληψίαν *ex fontibus iuſticiæ. Iuſticia eſt æqualitas, ſed ordinata ſecundum menſuram aliquam, vt, Iudex tum eſt iuſtus, cum æqualiter menſuram ſeruat: punit ſontes & defendit innocentes, nec diſcedit à menſura propter alia accidentia in hominibus, et contra hanc menſuram facere inæqualitas eſt, quæ eſt iniuſta & tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non eſt acceptio perſonarum, tribuitur ei laus iuſticiæ & æqualitatis, cuius hæc menſura eſt: Vniuerſaliter iraſcitur Deus peccato in homine: vniuerſaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc menſuram ſuo ſapientiſſimo & iuſtiſſimo conſilio ſanxit, et vult immotam eſſe. Et fingere, quod non ſeruet hanc æqualitatem, eſt tribuere ei* προσωποληψίαν. *Ideo & Paulus inquit: Deus vult omnes homines ſaluos fieri.* HACTENVS *præceptor.* VSVS *regulæ eſt, vt ipſum opponamus ſtoicæ opinioni & imaginationi, quæ fingit, in Deo inæqualitatem eſſe, & conſolemur nos, quod Deus ſit æqualis, velitq; omnes ad mediatorem confugientes recipere ſine omni perſonarum acceptione.*

QVARTA, *In Deo non ſunt ponendæ contra-*

tradi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tradictoriæ voluntates. Confirmatur regula, quia ipſe cor, & cor damnat. Deinde eſt Deus verax, omnis homo mendax. V ſ v ſ *regulæ eſt, ne ſophiſtica ſinamus nobis auferri vniuerſales ſententias, qualis eſt illa Domini: Venite ad me omnes, &c. Et illa: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Matth. 22. Ieruſalem, Ieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Hic Chriſto Domino tribuere vel diuerſam à Patre voluntatem, vel quod alia ſecreta voluntate voluerit, quam verbis ſe voluiſſe oſtendit, horrenda in Deum blaſphemia eſt. Quare certò ſtatuamus, Deum verè id velle, quod ſe ſua voce velle teſtatur. Cum dicit Paulus: Deus vult omnes homines ſaluos fieri, Deum inconſtantiæ & mendacij arguit, quicunq; Deum quorundam ſalutem nolle putat, quantum ſanè ad conſilium creationis attinet. Quod autem quoſdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo volenti ipſorum ſalutem, obedire.*

Q v i n t a, *Gratia ſuperat peccatum. Hæc regula Pauli eſt, cuius hic eſt* v ſ v ſ, *ne ob magnitudinem peccatorum deſperemus, ſed confugiamus ad illum, qui plenus gratia & veritate eſt: ipſius enim ſacrificium ſufficiens eſt ad omnia quantumuis enormia peccata expianda.*

S e x t a, *Vt in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus: Ita promiſſio data*

Adamo pertinet ad totam eius poſteritatem. Confirmatur regula promiſſionis verbo: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur. Hoc non ſolùm de reſurrectione, quæ eſt futura, intelligendum eſt, verumetiam de ſalutari viuificatione in ijs, qui Chriſtum in hoc mundo poſſident. Regulæ itaque VSVS eſt, vt porrectam nobis dextram Dei, hoc eſt, Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, apprehendamus firma fide, vnde fiet, vt vita & iuſticia Chriſti donati promiſſam ſpem conſequamur.

SEPTIMA, Quia tamen videmus multos ruere in æternam damnationem, tenenda eſt & hæc regula: Deus non prædeſtinat quenquam hominum ad malum culpæ, ſed ad malum pœnæ, ſeu ſupplicium æternum, propter culpam admiſſam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs, qui conuertuntur, eſt immota voluntas Dei: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Si igitur ad creationis conſilium reſpicimus, Deus nullum condidit ad æternum exitium: At ſi reſpicimus euentum, multi ſunt ad exitium conditi. Pius pater nullum filium generat ad patibulum, ſi conſilium generantis ſpectatur: Verùm ſi euentus ob maliciam filij, patris pio voto non reſpondeat, dicitur pater filium ad patibulum generaſſe. Ad eundem modum, ſi creationis conſilium conſideretur, neminem deſtinauit Deus

certo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

certo exitio: at ſi euentus ſpectatur, impium dicitur ad diem malum creaſſe: Deus enim mortem non fecit, neque lætatur in perditione virorum. Sed vt culpa ab homine, ita iuſticia in Deo eſt, qui hominem non conuerſum ad ſupplicium iuſtum, non aliquod opus iniuſtum: ad pœnam non ad culpam: ad punitionem, non ad tranſgreſſionem: ad interitum, quem ira iuſti iudicis peccantibus reddet, non ad interitum, quo in ſe iram Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædeſtinaſſe dicendus eſt. Huius regulæ VSVS *eſt, vt timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei noſtra ſecuritate & impœnitenti corde, ac ita præter opinionem & expectationem incidamus in manus Dei viuentis.*

Has regulas ideo huic doctrinæ præponere volui, quia non dubito eas plurimum doctrinæ & conſolationis continere, ne vel ſinamus nos Sophiſtica in opiniones ſtoicas pertrahi, vel ſecuri reddamur, aut languidi ad apprehendendam gratiam omnibus oblatam, à qua nemo excluditur, niſi qui ſe ipſum ſua excludit malicia & diffidentia.

DE ORDINE *actionum Dei in prædeſtinationis negocio Paulus eſt conſulendus, qui ponit quinq; gradus actionum Dei in hac doctrina, quæ ſunt, præſcientia, electio, vocatio, iuſtificatio & glorificatio. Præſcientia præſcit Deus ſua futura facta. Electione ordinat & diſponit apud ſeſe, quod eſt facturus. Vocatione inuitat, quos*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

antea præſciuit & elegit. Iuſtificatione præſcitos, electos & vocatos à reatu abſoluit, & in Filio vnigenito caros habet. Glorificatione, iuſtificatos donat æternæ vitæ fruitione, quæ eſt fructus vltimus & meta prædeſtinationis. Hæc confirmantur verbis Pauli Rom. 8. Nouimus, inquit, quod ijs, qui diligunt Deum, omnia ſimul cooperantur in bonum, ijs ſcilicet, qui iuxta propoſitum vocati ſunt ſancti, quoniam quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit, conformes imaginis Filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos verò prædeſtinauit, eos & vocauit, eos etiam iuſtificauit: Et quos iuſtificauit, eos etiam glorificauit. Nec alia huius rei cauſa quærenda eſt, niſi ea, quam Paulus nouit, quæ eſt, εὐδοκία Dei in Chriſto Ieſu, & philantropia, quæ eſt ἕξις συνεργητικὴ τῶν ἀνθρώπων, habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obſcurè intelligi poteſt, quod tertio loco propoſui. Vnde videlicet IVDICIVM *de Prædeſtinatione petendum ſit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, ſentiens vocatos eſſe prædeſtinatos. Verùm vt hoc ritè intelligatur, ſex circumſtantiæ nobis ſpectandæ ſunt.* PRIMA: QVISNAM VOCAT? *Deus, cuius vocatio vt eſt gratuita, ita & ἀμεταμέλητος, hoc eſt, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obſeruandum, quod electionis vocabulum & pro cauſa & effectu ponitur in ſcriptura.*

Ali-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Aliquando enim ſignificat eam electionem, qua ante initium mundi elegerat ſaluandos, hoc eſt, credentes in Chriſtum. Aliquando huius electionis effectum, nimirum vocationem, cùm communem piorum, quia in filios Dei adoptantur, cùm particularem, qua miniſtros verbi ad prædicandi officium deſtinauerat. Porro electio illa prior dicitur interdum per tropum LIBER VITAE. *Liber autem Catalogum Ebraica conſuetudine ſignificat, vt Gen. 3. Liber generationum Adam, id eſt, catalogus. Unde liber vitæ, eſt catalogus iuſtorum, qui præordinati ſunt ad vitam. Dicuntur autem* PRAEORDINATI *propter euentum, non quod Deus diues in omnes, miſericordia & gratia vllum ad certum interitum, ſi conſilium formationis reſpicis, fecit. Hunc Catalogum Deus repoſitum apud ſe habet. Itaq; nihil aliud eſt liber vitæ, quàm æternum Dei conſilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad vitam æternam deſtinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. ſcripturam domus Iſraël appellat. Pſal. 69. liber viuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem et confeſſionem abijciunt. Cum iuſtis autem in hoc libro ſcribi dicuntur, qui fide ſe erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atque hæc ratio loquendi de arcano Dei conſilio, ſeu æterna Dei electione, ſumta ab humana conſuetudine eſt, ad quam demittit ſe Dominus, vt aliquo modo percipiamus prædeſtina-*

Quid liber Vitæ

tionis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tionis diuinæ doctrinam. SECVNDA circumſtantia: QVANDO VOCAT? Ab initio mundi, ſtatim poſt lapſum parentum noſtrorum, ipſe Dominus vocare cœpit, & poſtea nonnunquam per Angelos, interdū per prophetas, poſtea per Filium & Apoſtolos, & hodie vocat omnes, quibus ex ſua bonitate Euangelium patefacit.

TERTIA circumſtantia: QVOS VOCAT? Omnes, ad quos ſuum Euangelium venit. Omnes qui ſentiunt ſuum onus. Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos. Item: Ite in mundum vniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam vt promiſſio & miſericordia Dei eſt vniuerſalis, ita etiam vocatio, vt ſupra dictum eſt.

QVARTA circumſtantia: QVAE cauſa vocationis eſt? Nulla alia, quàm εὐδοκία paterna, miſericordia, philanthropia & dilectio. Rom. 9. Epheſ. 1. & Ioan. 3. Huc accedit meritoria cauſa, nempe λύτρον Filij, per quod vocati à reatu abſoluuntur, & donantur iuſticia Chriſti, in quo credentes ſibi caros reddidit Dominus, quos elegerat in ipſo ante conſtitutionem mundi.

QVINTA circumſtantia: QVID REQVIRIT Dominus in vocatis? Fidem & ſanctimoniam. Fide enim induimus Chriſtum, accipimus Spiritum ſanctum, quo obſignatur nobis electionis promiſſio. Sanctimonia vitæ eſt fidei indicium, ad quam ſanctimoniam electi ſumus.

SE-

SEXTA *circumſtantia :* QVIS FINIS? *Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei , qua caros nos habuit in dilecto. Verùm ſi extra verbum iudicare velis de hoc myſterio, hæc ſequentur incommoda.* PRIMVM *contemtus miniſterij verbi , & exercitiorum pietatis. Hinc ſequitur impœnitentia & peccandi indulgentia , ac tandem deſperatio. Quare ſemotis carnis prophanis cogitationibus , quas ratio ingerit ſæpe ſine verbo, retineamus vniuerſalem ſalutis promiſſionem : nimirum, quod omnis qui crediderit , ſaluus erit , quòd omnis qui inuocauerit nomen Domini , ſaluabitur. Iam ex ijs quæ dicta ſunt , colligi poteſt prædeſtinationis definitio in hunc modum.*

PRAEDESTINATIO *eſt electio , qua Deus æterno conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in Chriſto Ieſu , et ordinatio ſeu diſpenſatio diuina , qua ordinauit & vocauit , ordinat & vocat electos voce Euangelij, iuxta beneplacitum ſuum in adoptionem filiorum Dei , per eundem Chriſtum , quem fide poſſident , electionis æternæ teſtimonium certiſſimum , idq́; vt in vera ſanctitate & puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex ſuperioribus collecta eſt, & Epheſ. 1. Paulino teſtimonio confirmatur. Verùm ſi placet , breuior definitio ſit hæc Auguſtini :* PRAEDESTINATIO *eſt gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædeſtinatos adoptauit in filios per Ieſum Chriſtum. Breuius adhuc :*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

huc: PRAEDESTINATIO *eſt diuinæ voluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, ſempiternam eſſe diſpoſitionem futuri operis Dei.*

QVINTVM *quod propoſui, fuit de* CERTITVDINE *Prædeſtinationis, quantum ad ſingulos homines attinet, quæ nobis clariſſimè in Domino noſtro Ieſu Chriſto patefit. Quemadmodum enim in electione noſtri primas gratuito beneplacito Dei tribuere oportet, ita rurſus ea ab effectibus proprijs nobis cognoſcenda eſt. In hac certitudine aſſignanda periculoſè à Sophiſtis erratur, quare illorum ſententia omiſſa, ex verbo Domini colligam quatuor cauſas, quarum* PRIMA *eſt, Vocatio & communicatio myſterij ſalutis, per vocalem prædicationem. Nihil enim periculoſius aut magis præpoſterum eſt, quàm omiſſa vocatione electionis noſtræ, certitudinem quærere in abſcondita Dei præſcientia, contra verbum & voluntatem Dei. Quare ex vocatione de hoc arcano iudicandum eſt, iuxta conſilium Pauli ad Rom.8. Quos elegit, hos & vocauit, & contra: Quos vocauit, hos & elegit. Itaq; Paulus vnicuiq; vult vocationem eſſe pro electionis teſtimonio. Eſt enim vocatio Dei fixa & rata, vt Deus ab ea diſcedere minimè velit.* SECVNDA *certitudinis cauſa eſt Spiritus ſanctus, intus operans fidem ad vocationis verbum, certificans de promiſſis diuinis, & excitans ad Dei cultum. Hoc comprobatur ad Epheſ. 1. his verbis: In quo & vos*

vos qui credidiſtis, obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis veſtræ. TERTIA *cauſa certitudinis eſt* NOVITAS *vitæ, ſeu ſanctitas, ad quam electi ſumus. Neq; enim debent à ſe inuicem ſeparari ſanctitas vitæ & electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Eph.* 1. *Vt ſimus ſancti et irreprehenſibiles coram ipſo in dilectione.* 2.*Theſ.* 2. *Elegit vos Deus ab initio in ſalutem, per ſanctificationem Spiritus & fidem veritatis. Et Petrus: Quapropter fratres operam date, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis. Hac enim nota electi ſe probant non fruſtra vocatos, ſi bona conſcientia, vitæ integritas fidei profeſſioni reſpondeat. Has tres cauſas hoc ſequens Pauli teſtimonium continet: Qui vocauit vos per gratiam & Euangelium noſtrum, in acquiſitionem gloriæ Domini noſtri* IESV CHRISTI. *Hic vocatio, fides & ſanctificatio coniunguntur. Hæc diligenter notanda ſunt, ne præterita voluntatis Dei reuelatione, in qua acquieſcendum, feramur extra verbum in profundum labyrinthum.* QVARTA *certitudinis cauſa,* SACRAMENTA *ſunt, verbo vocationis addita. Sunt enim Sacramenta, vt ſigilla gratiæ Dei, ita æternæ prædeſtinationis noſtræ certiſſima teſtimonia. His certitudinis cauſis contenti ſimus, & cum timore & vera inuocatione expectemus promiſſam ſalutem, hæc ſpes nequaquam fallet nos. Eſt enim fundata*

in dile-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dilectione Dei, à qua nulla creatura nos poterit auellere.

POSTREMVM *ſequitur de* VSV & FINIBVS *prædeſtinationis, quæ in quinq; poſita ſunt.* PRIMVM *enim prædeſtinationis doctrina tollit opinionem meritorũ humanorum. Quî enim fieri poteſt, vt ſua cauſſa effectus ſit prior? Nunc autem ſanctificatio effectus eſt prædeſtinationis, proinde fieri nequit, vt ex meritis æſtimetur electio.* SECVNDO *magnifacere nos facit hæc doctrina miniſterium verbi, per quod vocamur. Nam cum nos vocat Dominus, electionem ſuam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus, Prædeſtinatio, Deſignatio ab vtero, et Vocatio, quæ eſt effectus & complementum vtriuſq;. Nam prædeſtinatione ante mundi initium elegit: Deſignatione ab vtero elegit, cum nos in hunc finem edimur, vt in nobis, quod ſtatuit, compleat: Vocatione adoptat in filios, quos elegit et deſignauit. Huc pertinet miniſterium verbi, quo nobis tantus gratiæ theſaurus offertur.* TERTIO, *electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis noſtræ eſt, vt conſecrati Deo, ipſum per omnem vitam noſtram corde, ore et opere laudemus & celebremus.* QVARTO, *conſolabitur nos hæc doctrina ſub cruce. Quoties enim caſtigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui vocauit, etiam liberet, quantumuis vel totus orbis collabi videatur.*

Tres electionis gradus.

QVIN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVINTO, *quoties aliquid ſubitæ mutationis, præter opinionem & ſpem noſtrã ſuboritur: quoties audimus perſecutores Euangelij graſſari in pios: cum circumferuntur rumores de defectionib. regnorum, prouinciarum, ciuitatum & magnorũ hominum ab Euangelio, conſolemur nos hac electionis doctrina, vt veniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſigillum hoc: Nouit Dominus qui ſunt ſui.*

TESTIMONIA PRAEdeſtinationis.

*Ephe.*1. *Quemadmodum elegit nos in ipſo ante mundi creationem, vt ſimus ſancti & inculpati in conſpectu ſuo per caritatem, qui prædeſtinauit nos in adoptionem per Chriſtum Ieſum in ſeſe, ſecundum beneplacitum voluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, qua nos caros reddidit in dilecto.*

Act. 13. *Et crediderunt, quotquot erant prædeſtinati ad vitam æternam.*

Ioan. 15. *Ego ſcio, quos elegerim.*

Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego noui eas, & me ſequuntur, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.*

HVC *pertinet* 9. 10. & 11. *capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas à propoſito, vt plurimi faciunt, diſputationes ſectemur.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAP. SECVNDVM.

Eccleſia.

ECCLESIA *Græca vox eſt ab* ἐκκαλεῖν, *hoc eſt, euocando dicta, cuius vocis vſus apud Athenienſes fuit. Cœtus enim ciuium voce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam ſententiam ſenatus,* ἐκκλησία *dicebatur. Hinc vocabulum Apoſtoli tranſtulerunt ad ſuum inſtitutum, propter ſimilitudinem. Eſt enim Eccleſia Apoſtolico vſu cœtus hominum, voce præconum verbi euocatus è regno mundi, ad audiendam & recipiendam ſententiam Dei, de ſalute generi humano parta per Chriſtum Pontificem. Huius rei pulcerrimum exemplum in Abrahamo habemus, qui cum eſſet idololatra apud Chaldæos, inde voce Dei euocatus in terram Canaan, cui obtemperauit, et cultum iuxta eius voluntatem præſtitit, etſi in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere non erit difficile, qualis hæc eſſe poterit:* ECCLESIA *eſt cœtus hominum, euocatus è regno Satanæ, vt Chriſtũ audiat, ſequatur, eiq; vero cultu ſeruiat, vtq; huic Chriſto vero capiti ſuo ita adhæreat, vt ſuis membris coaleſcat, vnumq; corpus conſtituat, ac tandem per eundem Chriſtum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum conſortio. Breuius:* ECCLESIA *eſt congregatio membrorũ Chriſti, id eſt,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

id eſt, ſanctorum, qui credunt verè, & obediunt Chriſto, cui in externa ſocietate hypocritæ et multi mali admixti ſunt, iuxta parabolam de zizanijs. Hæc Eccleſia varijs titulis ornatur in ſcriptura, 1. Timo. 3. DOMVS *Dei viuentis dicitur, quia in medio noſtri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus architectus eſt Chriſtus. Ebræ. 4. & Fundamentum. 2. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, qui eſt Chriſtus Ieſus. Sed quomodo ritè ſuper Chriſtum ædificatur Eccleſia? Si ipſe ſolus ſtatuitur pro ſapientia, iuſticia, ſanctificatione, redemtione, ſatisfactione, purgatione, deniq; vita & gloria. Columna & Fundamentum veritatis, 2. Timot. 3. dicitur, quia ſuo miniſterio veritatem propagat & tuetur, pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic non eſſe Eccleſiam, vbi veritas ſepulta iacet, et horrendũ in modum diruta, euerſa pedibus calcatur. Non dicitur columna veritatis, quaſi ex ipſa ſimpliciter penderet veritas, ſed hominum reſpectu. Suſtinet enim Eccleſia veritatem, dum eam puram retinet et ſinceram: dum prædicatione tranſmittit ad poſteros: dum ſuo præconio ornat. Gal. 4. Cœleſtis Ieruſalem & mater fidelium dicitur. Ieruſalem quidem cœleſtis, quia originem à cœleſti gratia trahit, & fide ſurſum habitat.* πολίτευμα *enim Eccleſiæ in cœlis eſt, Philip. 3. Mater verò fidelium dicitur Ieruſalem, quia ſemen vitæ incorru-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ptibile apud ſe depoſitum habet, quo nos format, fouet in vtero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorũ mater eſt Eccleſia, Deus pater eſt, qui per Eccleſiæ miniſterium filios ſibi generat & tollit. Vocatur & Hæreditas Domini, Pſal. 2. 1. Pet. 5. idq́; ideo, quia Chriſto in peculium data eſt Eccleſia, cum reliquus mundus interim maneat in ſua cæcitate ſub regno Satanæ. Epheſ. 1. Corpus Chriſti dicitur, cuius caput eſt Chriſtus, quia ſua plenitudine Eccleſiam abſoluit perficitq́;, & quia capitis gloria membris cæteris communis eſt, monentur hac appellatione de glorificatione Eccleſiæ, quam habitura eſt vnà cum capite ſuo Chriſto Domino. SVNT *& aliæ appellationes Eccleſiæ, vt ſunt: Virgo, ſponſa, ciuitas murata, vinea, ager, meſſis, regnum cœlorum, regnum Chriſti. Has appellationes intelligere & excutere facile eſt, modò metaphoricæ hæ appellationes integris ſimilitudinib. reddantur.*

Diſtinguitur Eccleſia in militantem & triumphantem, et definit MILITANTEM *congregationem eſſe omnium fidelium ſub Chriſto rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mundũ. Huius Eccleſiæ arma ad Eph. 6. recenſentur.* TRIVMPHANTEM *dicunt eam Eccleſiam, quæ parta victoria per Chriſtum nunc in cœlis cum beatis ſpiritibus triumphat, quæ olim poſt reſurrectionem plenum triumphum aget.*

Sed quare VNA *dicitur, cum tot ſint cœtus*

diſperſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

diſperſi per orbem, quarum ſinguli Eccleſiæ titulum ſibi vendicant? Eccleſiæ vnitas non conſiſtit in cohabitationibus, neq; in externis ritibus aut ceremonijs, ſed in doctrinæ et fidei conſenſu. Nam in omnibus, qui in Chriſtum verè credunt, vnus eſt Spiritus, vnus eſt Dominus, vnum caput Chriſtus, vna fides, vna ſpes, vnum baptiſma, vnus Deus & Pater omnium, vnusq́; aduocatus & mediator IESVS *Chriſtus. Hinc eſt, quod toti Eccleſiæ dicitur Galat. 3. Omnes vos vnus eſtis in* CHRISTO IESV. *Atq; ob hanc cauſam Catholica etiam dicitur, quia vbiq; et ſemper omnia Eccleſiæ Chriſti membra in ſpiritu, doctrina & fide conſentiunt. Id enim Catholicon vſu Eccleſiaſtico cœptum eſt appellari, quod in Eccleſia creditum eſt, ſemper & vbiq; & ab omnibus.*

Hinc naſcitur & alia Eccleſiæ diuiſio, qua diuiditur in CATHOLICAM *et* PARTICVLAREM. *Sed hæc pars eſt catholicæ Eccleſiæ.*

Porro vt Eccleſia conſtat & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, ſacramentis, ceremonijs & diſciplina, de quibus ſuis locis dicetur, ita eiuſdem ſigna non fallacia ſunt hæc tria ſimul. 1. CONSENSVS *in doctrina Euangelij incorrupta, ſcilicet, in fundamento.* 2. LEGITIMVS *vſus Sacramentorum.* 3. OBEDIENTIA *miniſterio debita, iuxta Euangelium.*

TESTIMONIA de Eccleſia.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Ebræo. 12. Acceſſiſtis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cœleſtem, & ad innumerabilem angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & ad iudicem vniuerſorum Deum, & ad ſpiritus iuſtorum perfectorem.

Epheſ. 5. Chriſtus dilexit Eccleſiam, et ſemetipſum expoſuit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundatam lauacro aquæ per verbum.

Pſal. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in Domini domo omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini, & viſitem templum eius.

Pſal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Pſal. 91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei florebunt.

Pſal. 35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Pſal. 121. Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem, & felicitas diligentibus te propter domum Dei noſtri, quæſiui bona tua.

Ebræ. 10. Non relinquentes congregationem noſtram.

1. Cor. 1. Non ſint inter vos ſchiſmata, ſed ſitis coagmentati eadem doctrina et eadem voluntate.

Matt. 12. Qui non congregat mecum, diſpergit.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT III.

Symbolum & Teſſera Eccleſiæ.

SYMBOLVM *Eccleſiæ Chriſti nota quædam eſt, per quam à reliquo mundo diſcernitur Eccleſia. Seu, eſt profeſſio Chriſtianæ religionis. Quemadmodum enim Symbolum militare, quod Latinis Teſſera dicitur, eſt ſignum, quo ſocij ab hoſtibus & exploratorib. dignoſcuntur, ita Symbolum Eccleſiæ eſt teſſera militum Chriſti, id eſt, credentium, per quam ſe & vni Chriſto nomina dediſſe, et ab alijs omnibus in mundo ſectis diſſentire teſtantur. Hoc Chriſtianũ Symbolum Irenæus traditionem apoſtolicam vocat, quia Apoſtoli putantur vnanimi conſenſu articulos noſtræ fidei, qui Symboli Apoſtolici nomine vſitatè appellantur, collegiſſe & Eccleſiæ commendaſſe. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Chriſtianæ. Nam cauſas noſtræ ſalutis optimo ordine enumerat. Orditur à primo fonte, et ita paulatim, vt per gradus progreditur ad finem, qui eſt vita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei vigebit. Verùm vt vos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primùm Symboli partitionem, deinde, quid in ſingulis partitionis membris quærendum ſit, obſeruemus.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Partitio Symboli.

Quatuor ſunt Symboli membra maxima. PRIMVM *eſt de Deo Patre, & fide in ipſum.* SECVNDVM *de Deo Filio, & fide in eundem.* TERTIVM, *de Spiritu ſancto, & fide in illum.* QVARTVM *& vltimum eſt de effectu totius Trinitatis et fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in vniuerſum duo requirit à Chriſtianis: Primùm veram* NOTICIAM *perſuaſionemq; doctrinæ. Deinde fidem, per quam acquieſcimus in Dei verbo, & firmiter ſtatuimus nos verè accepturos, quæ Deus promittit.*

Nam ſymbolum Chriſtianum non tantùm eſt externa quædam doctrinæ confeſſio, ſed cordis ſeria fiducia in Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. CAETERVM *in explicatione partium Symboli hunc ordinem ſequi non erit inutile.* PRIMVM *hiſtoria conſideretur.* SECVNDO *eius ꝓbatio ex verbo Dei adijciatur.* TERTIO *fides ipſa, quæ verſatur circa doctrinam, qualis ſit oſtendatur.* QVARTO *quid fides inde colligere doctrinæ et conſolationis debeat.*

PRIMVM MEMBRVM.

CREDO in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Hîc primùm hiſtoria de Deo cognoſcenda eſt, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quæ ad tria capita refertur, nimirum ad vnitatem eſſentiæ diuinæ, perſonarum trinitatem, & diuinæ virtutis efficaciam, de quibus in genere vide ea, quæ in prima claſſe capite primo dicta ſunt. Hic ſolummodo ea exponam, quæ verba Symboli recenſent. Loquitur itaque hoc membrum de Deo Patre prima in diuinis perſona, atq; ei tria tribuuntur. I. *Quod ſit* PATER. 2. *Quod ſit* OMNIPOTENS. 3. *Quod ſit* CREATOR *cœli & terræ.* SECVNDO, *huius hiſtoriæ confirmatio petatur ex primo, ſecundo & tertio capitibus primæ claſſis.* TERTIO, *qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius hiſtoriæ de prima perſona in Trinitate, & fiducia in ipſam, quod verè talis ſit nobis, qualis hîc deſcribitur, quod ſit Pater, qui nobis bene velit: quod omnipotens, qui poſſit tueri & defendere eos, quos in ſuam tutelã recipit.* QVARTO, *vt ex eo, quod ſit Pater, colligamus ipſius paternã erga nos voluntatem, qua vult nobis libenter adeſſe & nos iuuare. Ita ex eo, quod ſit omnipotens, ſtatuamus illum & poſſe aduerſarios noſtros opprimere, & velle potenter liberare nos ab omnib. malis. Hîc quoq; fides meminerit, quare Deus ſit ſibi Pater, nimirum propter Chriſtum, qui dedit poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere poſſunt.* PORRO, *de creatione vide ſupra claſſe prima, capite ſecundo.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SECVNDVM MEMBRVM DE FILIO DEI.

ET in IESVM CHRISTVM Filium eius vnicum, Dominũ noſtrum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine: Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus: Deſcendit ad inferna: Tertia die reſurrexit à mortuis: Aſcendit ad cœlos: Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

PRIMVM *hiſtoria Chriſti ad quatuor capita referri poteſt: ad diuinitatem, humanitatem, officium & fidem in ipſum. De primo & vltimo in prima claſſe dictum eſt, de duobus medijs hîc dicendum eſt. Hiſtoria itaq; humanitatis Chriſti in ſex partes in Symbolo ſecatur.* PRIMA *eſt de conceptione & natiuitate Chriſti.* SECVNDA *de paſſione & morte.* TERTIA *de deſcenſu ad inferos.* QVARTA *de reſurrectione à mortuis.* QVINTA, *de aſcenſione in cœlum.* SEXTA, *de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum eſt, vbi prius huius ſecundæ perſonæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipſius & officium intelligi poſſunt.*

Primùm vocatur IESVS. *Hoc nomen Ebraicum eſt, Filio Dei in Circumciſione impoſitũ, idq; mandato Dei per Angelum, Matth. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis ſit*

ſit perſona Filius Dei, quale officium, adeoq́;, cur in hunc mundum venerit. Nam primùm hæc vox (IESVS) ſignificat, quod Filius Dei ab æterno à Patre genitus, ſit verus Deus verusq́; homo, ac ſaluator populi ſui. Huius enim gratia aduenit in mundum, vt populum ſuum, hoc eſt, credentes, ab æterna morte & ira Dei liberatos, vita donaret æterna. Hoc ita eſſe, docetur multis ſcripturæ teſtimonijs. Primùm ex promiſſione ſeminis: Secundò, ex Euangelica hiſtoria: Tertiò, ex plurib. locis veteris et noui Teſtamenti, quæ non eſt opus referre, præſertim cum in prima claſſe non pauca huius generis enumerata ſint. Porro fides in hunc IESVM θεάνθρωπον talis eſſe debet, qualis in vnicum ſaluatorem, hoc eſt, certa, fixa, qualis Hæmorrhouſæ, Iairi, atq; aliorum plurimorum, qui ad ipſum Dominum in ſua neceſſitate tanquam ad vnicam ſalutis ancoram confugerunt. Porro, Meditatio fidei in his conſiſtit, Primùm, quotieſcunq; hoc nomen nobis in mentem venit, cogitabimus nos ſine hoc IESV extremè perditos eſſe. Nam ſi nobis ſaluator eſt datus, ſequitur profectò, quod ſine hoc ſaluatore hæreamus in damnatione, idq́; ob peccatum noſtrum. Secundò admoneamur hoc nomine, quod ſalus ab ipſo ſolo ſit petenda et expectanda. Nam ſi ſolus Filius eſt IESVS, hoc eſt, ſaluator, relinquitur, nulla opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos è damnatione commerita eximere poſſe. Tertiò oppo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ponendum eſt hoc nomen deſperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ et viribus Diaboli. Nam cum hic Ieſus verus ſit θεάνθρωπος, haud dubiè poterit & volet omnes ad ſe confugientes tueri & ſaluare. Quartò ſciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri, nam & admonet nos peccati noſtri, & monſtrat Filium Dei ſaluatorem, qui fide apprehendendus eſt, quemadmodum verba Symboli ſonant: Credo in Ieſum, &c.

Secundus titulus, quem Filio Dei tribuit, eſt CHRISTVS, *qui ſanè titulus modum ſalutis per Filium Dei partæ compendioſè monſtrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei ſaluatorem eſſe monet, ita hæc, quomodo nobis ſit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod ſit Chriſtus noſter. Hæc enim appellatio metonymicôs ſignificat, quod* IESVS *ſit Rex, Pontifex & Propheta, qui ſuo regali ſacerdotio & doctrina ſuis ſalutem acquiſiuit.*

SED QVOMODO REGIS nomen illi competit?

Etſi regnum Chriſti conſiderari poteſt tripliciter, nam eius eſt triplex modus, quorum primus eſt Potentiæ, ſecundus Gratiæ, tertius Gloriæ: tamen ſolummodò medij rationem habebo. Regis itaq; nomen PRIMVM *Chriſto competit, quia vendicauit ſibi regnum, nempe Eccleſiam, quam inuaſe-*

inuaſerat diabolus, Pſal. 20. SECVNDO *propter victoriam, qua ſuperauit ſuperbum illum tenebrarũ regem.* TERTIO, *ꝑpter defenſionem, qua potenter omnes eos, quos in ſuam tutelã ſuſcepit, hoc eſt, eos, qui ad ſe confugiunt, qui ſe Dominũ ac Regem agnoſcunt, qui deniq; ſibi homagium præſtant fidele, defendit. Hic omnes ſui regni, h. e. Eccleſiæ ciues ex fide in æternũ beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Chriſti officio.*

CVR DICITVR SACERDOS?

Quia de ſacerdotio Chriſti nuper admodum à me diſputatum eſt, volo eaſdem hypotheſes huc aſſcribere, quæ ex diſputatione Apoſtoli ad Ebræos collectæ ſunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

I.

QVoniam peccatores ſumus, reiq; mortis æternæ, propter peccatum, aut æternùm nobis fuit pereundum, aut reconciliatio cum Deo offenſo ineunda erat.

2.

Verùm quia conciliatio ſine compenſatione iniuriæ Deo factæ, & ſine ſacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos neceſſarius erat, qui nobis Deum offenſum reconciliaret, facta ſimul iniuriæ compenſatione.

Quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

3.

Quoniã autem maior eſt ira Dei, quàm vt eam ſuſtinere poſſet purus homo, et iuſticia Dei requirebat, vt aliquis in humano genere ſatisfaceret, λόγος Dei æternus aſſumſit humanam naturam, vt fieret mediator et ſacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum, quia in huius ſacerdotis noticia & fide noſtra reconciliatio cum Deo, et ſalus eſt poſita, pio ſtudio ratio ſacerdotij Chriſti quærenda eſt.

5.

Videtur autem mihi plana & perſpicua ſacerdotis noſtri Chriſti noticia referri poſſe ad quinq; capita, quæ ſunt: Conditio perſonæ, officium, teſtimonium, duratio & applicatio cum vſu.

6.

Conditio duplex conſideranda occurrit in perſona huius ſacerdotis, naturarum videlicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum eſt, quod hic ſacerdos ſit Deus et homo, vna perſona, aliâs enim Mediator eſſe haud potuiſſet. Nam vt ſua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ ſocietate coniunctus eſt.

8.

Huius coniunctionis cauſas Irenæus explicat, hiſce verbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum, propter ſuam ad vtroſq; οἰκειότητα, in amicitiam & concordiam vtroſq; reducere, & facere,

cere, vt Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis noſtri Sacerdotis ab Apoſtolo explicatur, quod ſit ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, et excelſior cœlis, quo vnica oblatione perfungi poſſet ſuo ſacrificio.

10.

Officij partes tres numerantur, docere ſuum populum, orare pro ipſo, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi ſui expiandis.

11.

Doctrina ipſius eſt Euangelij prædicatio, Interceſſio durat vſq; ad iudicium. Oblatio ſemel peracta eſt in perpetuum efficax, et tanquam recens ſemper apparet in conſpectu Dei.

12.

Porro in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quib. fides concipitur, fouetur et alitur. Primùm, quod ſacerdos & ſacrificiũ ſimul ſit ipſe Chriſtus θεάνθρωπος, deinde, quod Deo Patri obtulerit ſemetipſum per æternũ Spiritum, tum quod pro humano genere reconciliando Patri cœleſti ſacrificiũ ſuũ peregerit. Poſtremò, quod ſemel peracta victima nunquã iteranda ſit. Nam vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos.

13.

Porro, quia ſacerdos omnis alicuius fœderis ſeu teſtamenti ſponſor & mediator exiſtit, viden-

dum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dum neceſſariò, qualénam ſit huius noſtri ſacerdotis fœdus.

14.

Tametſi autē multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra ſunt: obligatio mutua inter Deū et homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei eſt, quod Deus promittit, ſe propicium fore iniquitatibus noſtris, fore Deum noſtrum (qui daturus ſit leges ſuas in mentem noſtram, & ſcripturus eaſdem in cordibus noſtris, idq́; propter Filium, & ſacerdotem & hoſtiam, qui ſemper viuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu ſancto, & tandem in glorioſum Chriſti regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe viciſſim committat fidei Dei, credat in ipſum, expectet bona promiſſa, ac ipſi ſuam vitam perpetuò approbare conetur. Hæc vitæ approbatio eſt conditio conſequens, non antecedens. Chriſtus enim conſummatus omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti noſtri ſacerdotis facta eſt, in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, diuinitùs in Eccleſia duo Sacramenta ordinata ſunt, Baptiſmus et Cœna Domini. Dura-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino & victimæ præſtantia comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat. Nam ſecundum ordinẽ Melchiſedech eſt ſacerdos conſtitutus, qui neq; initium dierum, neq; vitæ finem habens, aſſimilatus filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonium Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus, et non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternũ, ſecundum ordinẽ Melchiſedech.

21.

Præſtantia victimæ eſt, quod ſemel ingreſſus Chriſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemtionem perpetuò duraturam, & nunc appareat vultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea ſacrificij Chriſti fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Quem Deus conſtituit propiciatorem per fidem in ſanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & philanthropia ſua beneficia offert: ita nos viciſſim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere & tenere debemus.

24.

Cum autem hanc gratiam fide poſſidemus, regales ſacerdotes conſtituimur, quibus incumbit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vt iuſticia & ſanctitate induti hoſtias offeramus Deo gratas per Chriſtum, mediatorem vnicum. Nam vt ipſe noſtras conſcientias ab operibus mortuis emundat: Ita nos viciſſim, excuſſo peccati iugo, Deo viuenti ſeruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta ſunt, (vt rem in anguſtius contraham) duas extruam definitiones, vnam ſacerdotis Chriſti, alteram noui Teſtamenti, cuius ſponſor eſt Chriſtus.

26.

Sacerdos itaq; ſummus & verus, eſt perſona vna, Deus & homo Ieſus Chriſtus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominũ, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens ſeipſum ſemel pro hominibus, et perſoluens λύτρον, et applicans ſua merita credentib. in æternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Teſtamentum eſt pactum Dei cum hominibus, ſancitum ſanguine Chriſti, in quo vt Deus promittit ſe ignoſciturum peccatis hominum propter Filium victimam & Mediatorem: Ita homo viciſſim fidei Dei ſe committit, credit in Deum: cum promiſſione obedientiæ erga ipſum.

28.

Ex his patet, non ſolùm Leuiticos ſacerdotes typicos tantùm fuiſſe, verumetiam ſacrilegos eſſe Papiſtas, qui ſuum miſſaticum ſacrificium & hi-

ſtrioni-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtrionicam ſaltationem mundo obtrudunt, in contumeliam Chriſti ſacerdotis, ac ſi ſua vnica & perfectiſſima victima non feciſſet ſatis pro mundi peccatis. Porro de veteri & nouo Teſtamento copioſius dicam infra. Hic de ſacerdotio Chriſtianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

SVNTNE CHRISTIANI omnes Sacerdotes?

Sunt profectò. Nam per cõmunicationem omnis regeneratus aqua & ſpiritu, quemadmodum à Chriſto Chriſtianus appellatur, ita per eundem rex & Sacerdos conſtituitur. Hinc Petrus Chriſtianos regale ſacerdotium nuncupat. Per Chriſtũ enim habemus ius verbum Dei docendi, ſeruata cuiuſq; vocatione. Habemus ius inuocandi Deũ, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis, &c. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Habemus præterea ius offerendi ſacrificium ſeu eucharisticon vel laudis: Nam nemo mortaliũ ſacrificium propiciatoriũ offerre poteſt, is enim honos ſoli ſummo Pontifici Chriſto Domino competit. Chriſtianorum enim ſacrificia ſupra enumerata ſunt, cap. 5. ſecundæ claſſis, vbi quinq; genera recenſui: Spiritum contribulatum, ſacrificium iuſticiæ, ſacrificium laudis ſeu vitulos labiorũ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

confitentium nomini Dei, hoſtias beneficentiæ & communionis, & hoſtiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerrent: Huic reſpondetur: Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum, et quid Dominus requirit abs te: Vtiq; facere iudicium et diligere miſericordiam, & humilem ambulare coram Deo tuo.

PORRO *quantum ad illos attinet, quos hodie vulgo ſacerdotes appellamus, ſciendum eſt, quod triplici nomine ita appellentur.* PRIMVM, *quia vnà cum alijs Chriſtianis inaugurati ſunt Chriſto, & ſacerdotes eatenus rectè vocantur, quatenus verè Chriſtiani ſunt.* DEINDE *imitatione populi Iſraëlitici, qui ſacerdotes appellarunt eos, qui in miniſterio verbi & ſacrificijs legis occupati erant, atq; hic honos ſoli tribui Leuiticæ concedebatur.* TERTIO *placuit ſanctis patribus, Apoſtolorum ſucceſſoribus, hoc auguſto titulo ſacerdotali eos ornare præ alijs, qui verbum Dei docent, adminiſtrant Sacramenta, annunciant hominibus, ſola Chriſti ſacerdotis ſummi victima, deletũ peccatum, mortem & damnationem. Veteres ſacerdotes legales animalia obtulerunt: Sed Apoſtoli & reliqui ſacerdotes Chriſti ſeu Euangelij, homines ipſos mactant, viuumq; ſacrificium Deo per Euangelium offerunt. Paulus Apoſtolus hoc ſacrificio ſe functum teſtatur, cum gentes mactârit gladio Euangelij, vt fieret oblatio acceptabilis Deo, ſanctificata per Spiritum ſanctũ, ad Ro. 15.*

Cæte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Cæterum, ſacrificium Papiſticum planè ſacrilegum eſt, non enim inſtitutũ eſt, vt doceat Chriſtum, et mactet homines Deo gladio Euangelij, ſed vt immolet Chriſtum pro viuis et mortuis: ita contaminans & conculcans ſacrificium Chriſti. Qui Chriſtus ſolo ſacerdotio æterna redemtione inuenta eſt functus. Ita enim cap. 10. ad Ebr. legimus: Hic autem vnam pro peccatis offerens hoſtiam in ſempiternum, ſedet ad dexteram Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius: vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos, id eſt, eos, qui ſanctificantur. Sacrilegi ergo ſunt ſacerdotes Papiſtici, qui, quod à Chriſto ſacerdote perfectum eſt in æternum, impudenter iterare audent.

SED CVR ADDIT SYMBOLVM, Filium eius vnicum?

Cum Chriſtus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, ſed diuinam: non temporariam, ſed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit, vnde Micheas cap. 5. Ex te enim egredietur, qui ſit Dominator in Iſraël, & egreſſus eius ab initio à dieb. æternitatis. Hæc vox, Filius, diſtinguit perſonã Chriſti ſeu æterni λόγου à perſona Patris. Debemus igitur certò ſtatuere, quod Chriſtus & vnigenitus & verè Dei filius ſit, quod ſemper fuerit cum Patre, alia tamen perſona, quemadmodum Ioan. cap. 1.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

teſtatur. QVOD *autem additur, quod* VNICVS *ſit Filius Dei, diſtinctionis cauſa additur. Nam neceſſe eſt hunc Filium ab adoptiuis diſtinguere. Solus enim Chriſtus eſt æternus & naturalis Dei Filius, eiuſdem potentiæ et eſſentiæ cum Patre. Alij autem ſunt filij adoptione, nimirum, qui credunt in hunc vnicum Filium Dei. Dedit enim poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia Filius Dei eſt, poteſt omnia quæ vult, vult autem omnia, quæ ſunt in ſalutem animarum noſtrarum. In hoc ergo vnico Dei Filio, in omni tentatione hærendum eſt certa fiducia. Promiſit enim ſe apud nos futurũ vſq; ad conſummationem ſeculi. Fides itaq; noſtra hunc fructum vberrimum haurire poteſt in omni afflictione. Nihil enim potentius eſt ad conſolandam afflictam conſcientiã, quàm cogitare, nobis regem et ſacerdotem eſſe Filium Dei, qui hoc titulo vnicè oblectatur, vt rex, ſacerdos & ſaluator ad ſe confugientiũ dicatur. Præterea Chriſtiani hunc Chriſtum agnoſcunt ſuum Dominum, idq; potiſſimum ob duas cauſas.* PRIMVM *iure creationis, gubernationis & prouidentiæ. Etenim vt creator omnium eſt, ita Dominus, cuius nos ſubditos profitemur.* DEINDE *iure redemtionis, nos enim ſuo ſanguine redemit,* 1. *Cor.* 6. 1. *Ioan.* 1. *Roman.* 4. *Tit.* 1. *Sed de hac re infra copioſius. Atq; in hunc modum tituli, quos Domino tribuit Symbolũ, naturam et officiũ Chriſti apertè docent.*

PRI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

PRIMVS ARTICVLVS DE humanitate Chriſti, nempe de conceptione & natiuitate.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine.

IN *conceptione & natiuitate Domini noſtri Ieſu Chriſti circumſtantias ſex potiſſimum conſideremus. Prima, quod ab Angelo annunciata ſit eius conceptio.* 2. *quod conceptus ſit de Spiritu ſancto.* 3. *quod nat⁹ ſit de virgine.* 4. *quod ea virgo fuerit deſponſata viro.* 5. *quod ex ꝓſapia Dauid fuerit illa virgo.* 6. *quo tempore natus ſit Chriſt⁹.*

DE PRIMA.

PRIMVM *igitur ab Angelo annunciatur Domini conceptio, quia ſummum bonitatis diuinæ erga homines beneficium eſt natiuitas Chriſti. Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare, vt totus mundus ſciat, negocium diuinum eſſe & arduum. Hic Angelus Mariam primum ſalutat, deinde legationem ſuam exponit, tum obiecta carnis diluit, & ſigno certificat. Salutatio fauorem Dei Virgini annunciat, vt ſciat ſe Deo gratam eſſe, eiq; placere.* 2. *legatio exponit, quod ſit paritura Dei Filium, mundi ſaluatorem.* 3. *obiecta carnis cùm diluit, potentiam Dei nobis commendat, vt quantumuis tota rerum natura contraria eſſe videretur, tamen voce Dei, & ſigno*

ei addito, firmiter nitendum ſit. Non enim impoſſibilis apud Deum vlla res.

DE SECVNDA.

DEINDE *conceptus eſt de Spiritu ſancto, hoc eſt, non de ſubſtantia, ſed operatione & efficacia Spiritus ſancti. Ita enim Angelus reſpondet Virgini: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, et virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Hinc Auguſtinus: Per gratiam Dei, ſeu potentiam Dei et operationẽ Spiritus ſancti, de carne Virginis aſſumtum eſt, quod verbo eſt vnitum. Idq; ideo, ſi ex virili ſemine fuiſſet, cum omnibus natis Adam, immundus extitiſſet. Quod autem ex carne natum eſt, caro, mendacium, & vanitas, Ioan. 3. Nunc autem per Chriſtum oportuit fieri gratiam & veritatem, non igitur potuit de viro concipi, ſed oportuit id fieri occulta quadam Dei virtute. Quo omnis peccati purus & ſanctus, nos quoq; purificaret & ſanctificaret, futurus Patri hoſtia ſancta & incontaminata. Deinde de Spiritu ſancto conceptus eſt, vt ſciamus, quicquid Filius loquitur, eſſe ipſiſſimam Patris voluntatem. Eſt enim Spiritus ſanctus amor Patris & Filij ſubſtantialis. Præterea, quia Spiritus ſanctus eſt ſpiritus ſanctificationis et purificationis, hic enim & ſanguine, quem purificauerat, Chriſti corpus ædificauit & ſanctificauit, vt eſſet mundum & immune ab omni peccato, vt ſupra quoq; dictum eſt.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

DE TERTIA.

Tertia circumſtantia eſt, quod natus ſit de Virgine. Hic primum obſeruemus varias hominũ in mundum propagationes, quæ quatuor ſunt: Prima ſolius Adam, qui ex humo creatus eſt. 2. ſolius Euæ, quæ ex Adæ coſta ædificata eſt. 3. ſolius Domini Chriſti, qui ex ſanguine virginali, per operationem Spiritus ſancti, ſine virili ſemine, natus eſt. 4. cõmunis, eſt enim hominum omnium aliorum, qui ex ſeminis virorũ & mulierum coniunctione naſcuntur. Quod autẽ ex Virgine naſci debuerit, plures ſunt cauſæ. Prima, ſi fuiſſet ex viri & mulieris ſeminib. coniunctis natus, in peccatis fuiſſet conceptus et natus. Sed decuit eum, qui venit vt tolleret peccatum, abſq; peccato eſſe. Conueniebat igitur, vt nouo quodam modo & conciperetur in virgine, et naſceretur ex virgine. Secunda cauſa vaticinia fuerunt, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Gen. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec veniat Silo, h. e. eius, ſcilicet mulieris, filiꝰ. Eſa. 7. Ecce virgo prægnans pariet filiũ, et vocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcũ Deus, θεάνθρωπος et Saluator. Nam idem hoc nomen valet, quod Ieſus, quemadmodum ex ſupra dictis manifeſtũ eſt. Tertia cauſa, vt eſſet ſignum ſpiritualis regenerationis, quæ non ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo eſt, Ioan. 1. Vnde Auguſtinus: Opor-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tebat caput noſtrũ inſigni miraculo ſecundum corpus naſci de virgine, vt ſignificaret ſua membra de virgine Eccleſia ſecundum Spiritum naſcitura.

DE QVARTA.

Quarta circumſtantia eſt, quod virgo mater Domini fuerit viro deſponſata, idq́; ob quatuor cauſas potiſſimum factum eſt. Prima, vt hac ratione commendaretur dignitas matrimonij. 2. vt conſuleretur pudicitiæ, famæ et vitæ virginis. 3. vt Ioſeph eſſet cuſtos Virginis, & Pueri nutricius. 4. ne hoſtes haberent quod obijcerent Chriſtianis, ac dicerent illorum Chriſtum illegitimum eſſe.

DE QVINTA.

Quinta circumſtantia, quod ex proſapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus cauſis eueniſſe videtur. PRIMA, *propter oracula. Fuit enim prædictum, vt naſceretur de proſapia Dauid, id quod notiſſimum fuit, non ſolùm ipſis Scribis ac Phariſæis, ſed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant iſti populo. Fuit enim primùm Abrahæ promiſſus, deinde, quod ex tribu Iuda eſſet oriundus. Tum iuratus eſt Dauid, Pſal. 132. Iurauit Dominus Dauid veritatem, et non fruſtrabitur eum, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* SECVNDA, *vt magis confirmaretur, hunc eſſe Meſſiam, quem ex Abrahæ Dauidiſq́; lumbis oracula legis et Prophetarum tanto tempore antea promiſerant.*

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

DE SEXTA.

Sexta circumſtantia eſt temporis, quo natus eſt Chriſtus, in quo primùm oracula ſunt obſeruanda. Eſt enim natus regnante Auguſto, Luc. 2. Vnde prophetia Iacob certificatur, qui Gen. 49. ita prædixerat: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent: Vnde hæc temporis circumſtantia conuincit, hunc Filium virginis verè eſſe Chriſtum. Nam eo tempore eſt natus, quo dictum erat. Confirmatur igitur hinc fides in Chriſtum verum Meſſiam, et confutantur Iudæi, qui excæcati ob ſuam maliciam adhuc Chriſtum expectant, quem ſperant fore monarcham mundi. HAE SEX *circumſtantiæ, de quibus breuiſſimè dixi, in hoc articulo diligenter ſunt conſiderandæ. Plurimum enim faciunt, tum ad hiſtoriam rectè intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.*

PORRO *Chriſtus Dominus veniens in hunc mundum, reſpectum habuit ad quatuor potiſſimum.* PRIMVM, *ad Patris voluntatem, cui obediendum fuit. 2. ad ſcripturas certificandas & confirmandas. 3. ad genus humanum, quod ſua victima erat liberaturus. 4. ad diabolum, ad quem ſuperandum venit. Chriſtus enim apparuit (vt inquit Ioannes) vt deſtrueret opera Diaboli.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SECVNDA PARS DE HVMAnitate CHRISTI, nempe de paſsione & morte.

HAEC pars hiſtoriæ Chriſti maximè admirandum opus continet, de paſſione et morte Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui paſſus & mortuus eſt propter peccata noſtra, quemadmodum plurima teſtimonia veteris & noui Teſtamenti oſtendunt. Ipſius enim paſſio & mors ſacrificium propiciatorium eſt, quo Deus propiciatus, id eſt, pius & clemens redditur iјs, pro quibus ſacrificium peractum eſt. Vt autem doctrinam Dominicæ paſſionis diſtinctius teneamus, PRIMVM dicam de ſacrificio propiciatorio, quid ſit, & quot ad illud requirantur. DEINDE cauſas paſſionis Dominicæ breuiter attingam. TERTIO de effectibus nonnulla adiungam. QVARTO antitheſin adijciam. POSTREMO veram meditandæ Dominicæ paſſionis rationem exponam.

QVID EST SACRIFICIVM propiciatorium, & quæ ad illud requiruntur?

SACRIFICIVM propiciatorium eſt opus placans iram Dei pro alijs, & ſatisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioan. 17. Pro iјs ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati in æternum. Deinde conſtat ex ſcri-

ſcripturis, proprium fuiſſe officium Chriſti ſeipſum offerre, ſicut dicit ſcriptura, ipſum vnica oblatione ſanctificaſſe ſuos. Item, ſemel apparuiſſe per oblationem ſui. Hinc & quid ſit ſacrificium propiciatorium, & quod vnicum ſit, nempe IESV CHRISTI, apertiſſimè colligitur. PORRO, ad huius ſacrificij perfectionem quinq; requiruntur, Primùm, Deus, cui offerendum eſt. 2. ſacerdos, qui offert. 3. res quæ offertur. 4. res, pro qua offertur. 5. fœdus ſeu fundamentum. Eſt enim omnis ſacerdos ſponſor fœderis alicuius. Hinc Filius Dei eſt ſacerdos, qui ſeipſum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

QVAE SVNT CAVSAE paſsionis Domini?

OBIECTVM mouens, προκαταρκτικὸν, quod vocant, fuit calamitas humani generis, et tyrannis diaboli in genus humanum. IMPELLENS cauſa interna, fuit amor Dei Patris erga ſuam creaturam. Sic enim inquit Dominus, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitũ daret. OBSEQVENS cauſa, fuit ipſe Filius Dei, qui, vt inquit Paulus, vſq; ad mortem crucis obediens fuit Patri. Inſtrumẽta fuerunt diabolus, Scribæ & Phariſæi, Pilatus & carnifices ipſi. FORMALIS cauſa fuit ipſa paſſio, quæ petenda eſt ex hiſtoria Euangelica, quæ diſtingui poteſt in quinq; actus ſeu membra, quæ his verſib. continentur:

Hor-

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; ſepulcrum,
Hiſtoriæ paſſi membra notanda Dei.

Harum ſingula membra plures habent articulos, de quibus Euangelica hiſtoria conſulenda eſt. FINALES *verò hæ ſunt, Prima, vt glorificetur Deus ob iuſticiam & miſericordiam. Secunda, vt ſaluetur genus humanum, quod peccato perditum fuit, quando hunc ſacerdotem fide apprehenderit. Tertia, vt deſtrueret Chriſtus opera Diaboli ſua morte. In hoc enim apparuit (vt inquit Ioannes) vt deſtruat opera diaboli. Has cauſas omnes miro compendio complectitur Dominus, Ioan. 3. vbi ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.*

QVI SVNT EFFECTVS paſsionis Domini?

De ijs tantùm Effectibus breuiter attingam, qui ad humanam redemtionem pertinent, de quibus extant ſanctorum Patrum breues ſententiæ, quibus ſummam fructus Dominicæ paſſionis complexi ſunt, qualis hæc eſt: Chriſtus paſſione ſua vicit diabolum, quem ligauit, infernũ, quem ſpoliauit, Mortem, quam ſuperauit, Mundum, quem contemſit, Supplicium, quod detulit, Cœlum, quod aperuit. Et Auguſtinus: Per redemtoris noſtri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionẽ, de exilio ad patriam,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

triam, de luctu ad gaudiū, de terris ad cœleſte regnum vocati ſumꝰ. Huiuſmodi quàm plurimæ ſanctorum Patrum ſententiæ de fructu paſſionis Dominicæ paſſim leguntur: ſed ego breuiter quoſdam effectus colligā, ac eos numeris diſtinguam memoriæ gratia, additis teſtimonijs ex ſacra Scriptura.

PRIMVS, *Deo præſtita eſt obedientia, Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem crucis.* SECVNDVS, *diabolus victus. In hoc, inquit Ioannes, apparuit Filius Dei, vt deſtrueret opera diaboli.* TERTIVS, *homo à peccato ſaluatus eſt & iuſtificatus. Ecce, inquit Ioannes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.* QVARTVS, *æquatio Iudæorum & gentium, abolita inimicitia per mortem Chriſti. Ad Ephe. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, & interſtitium maceriæ ſoluens, inimicitias per carnem ſuam, legem mandatorum in decretis abolens, vt duos conderet in ſemetipſum, in vnum nouum hominem, faciens, vt reconciliaret ambos in vno corpore Deo per crucem.* QVINTVS, *mors abolita eſt, Oſeæ 13. Ero mors tua ô mors, &c. morſus tuus ero inferne. Vita Chriſti (inquit Bernardus) viuendi mihi regula extitit, mors à morte redemtio. Breuiter: Chriſti hoſtia eſt λύτρον, quo Deus placatus, homo redemtus, diabolus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

lus victus, omnia in cœlo & in terra vni capiti Chriſto ſubiecta ſunt, Epheſ. 2.

Cum hoc ſacrificio et paſſione pugnat, quicquid homines mali excogitant pro ſatisfactione peccati, cuius generis ſunt, Iuſticia operum, Miſſæ, Indulgentiæ, Inuocationes ſanctorum, fictum Purgatorium, & huiuſmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliam crucis Chriſti. Nam ſi Chriſtus, vt Eſaias inquit, vulneratus eſt propter peccata noſtra, ſequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paſſione Domini, quibus volunt homines placatum ſibi Deum reddere. Nec poteſt maior contumelia Filio Dei fieri, quàm vlli rei, præterquam ipſius paſſioni et morti, tribuere redemtionis beneficium. Nec eſt vllum idololatriæ genus maius, quàm hominis operibus tribuere ſatisfactionis gloriam, quod tamen totum Papiſticum regnum ex inſtinctu diaboli facit.

IN QVIBVS REBVS CONSIſtit vera Dominicæ paſsionis meditatio?

Meditatio Dominicæ paſſionis vtilis ad ſex capita referri poteſt. PRIMVM *veniat nobis in mentem, quantam neceſſe ſit iram Dei fuiſſe ob peccatum, quæ non poterat placari, niſi morte vnigeniti Filij Dei.* SECVNDO *cogitandum, quam immenſa & imperueſtigabilis fuerit miſericordia Dei Patris, qui potius voluit Filium ſuſtinere*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nere turpiſſimam mortem, quàm genus humanum à ſe conditum, perdere. Hæc miſericordia multis in locis ſacræ Scripturæ cõmendatur. TERTIO *cogitandum eſt etiam de ſummo & inenarrabili amore Filij Dei erga genus humanum, volentis in ſe deriuare iram Patris, ac ſuſtinere tam ignominioſam mortem, idq́; pro ingratiſſimis hominibus.* QVARTO *de applicatione Dominicæ paſſionis cogitandum eſt. Niſi enim nobis fide applicetur, inanis quædam hiſtoriæ noticia manebit. Quare fide ſtatuendum eſt, ipſum Deum pro* TE *mortem ſubyſſe, quod cum feceris, paſſionis dominicæ factus es particeps, vſq; adeo, vt tota obedientia Chriſti tua ſit iuſticia, qua veſtitus, non amplius vt peccator, ſed tanquam iuſtus, in conſpectu Dei appareas, Rom. 5. Vnde Bernardus: De remiſſione quidem peccatorum validiſſimum teneo argumentum, dominicam paſſionem. Vox quidem ſanguinis eius valet plus, quàm ſanguinis Abel clamans in cordibus electorum remiſſionem peccatorum. Traditus eſt enim propter peccata noſtra. Nec dubito, quin potentior & efficacior ſit mors illius in bonum, quàm peccata noſtra in malum.* QVINTO *admonebit nos paſſio Domini ſortis piorũ in hoc mundo. Quemadmodum enim Chriſtus eſt paſſus, ita vult & reliquos pios pati, vt ſint conformes imaginis Filij Dei. Ideo enim compatimur, vt vnà cum illo glorificemur, Rom. 6.* SEXTO *admonebit nos paſſio Domini vitæ in*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

poſterum rectè formandæ, vtq; caueamus, ne rurſus volentes Deum peccatis noſtris offendamus. De hoc membro vide, Rom. 6. Hinc enim ſumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honeſtam vitam.

Tertia pars de humanitate Chriſti, nempe de ſepultura & deſcenſu ad inferos.

Typus ſepulturæ Chriſti fuit dies Sabbati, id eſt, quietis, vnde prophetia Dauidis: Et caro mea requieſcet in ſpe. Eſa. 11. Et erit ſepulcrum eius glorioſum. In horto ſepultum ideo ſancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus eſt.

Sed cur ſepultus fuit?

Primum *ad oſtendendum, quod verè fuit mortuus. 2. vt iter nobis præberet à ſepulcro ad vitam. 3. vt nos ſpiritualiter mortui peccato, nunc quieſcamus à peccato, & deſideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus) ſumus cum ipſo per baptiſma in mortem, vt quemadmodum ipſe excitatus eſt à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.*

Sed cur oportuit Dominum ad inferos deſcendere?

Quemadmodum Chriſtus mortuus eſt, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos deſcendit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſcendit, ne nos inferorum poteſtati ſubijciamur.

An non Chriſti corpus iacuit in ſepulcro?

An non animam commendauerat Patri?

Quomodo ergo fuit apud inferos?

Auguſtinus reſpondet: Totus Filius fuit apud Patrem, totus in vtero Virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, et totus in inferno. At ſi quis dixerit, ſecundum animam, & non ſecundum corpus Dominum deſcendiſſe ad inferos, ipſius ſententiam nequaquam improbo, neq; refert ſcire magnopere, quomodo ad inferos deſcenderit, modò vera fide teneatur, ipſum ab inferorum poteſtate nos liberaſſe.

QVARTA PARS DE HVMAnitate Chriſti, nempe de reſurrectione ipſius.

Hæc Quarta pars eſt de reſurrectione: quæ eſt ipſius victoria & triumphus ſuper mortem & infernum. Nam hic Dominus ſe verum Deum eſſe declarat. 1. Virtute enim diuina ſurrexit. 2. hac reſurrectione meruit à ſuo Patre, vt omnia ſibi ſint ſubiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat ſe ſua reſurrectione eſſe benedictum illud ſemen, quod contriturum erat caput ſerpentis, hoc eſt, aboliturum regnum diaboli.

SED QVID COMMODI NOBIS ex Chriſti reſurrectione accedit?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Meruit Chriſtus nobis ſua glorioſa reſurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iuſticiam & æternam ſalutem. Vt enim obedientia & morte ſua pro peccatis noſtris ſatisfecit, ita ſua reſurrectione iuſtificationem & vitam æternam acquiſiuit credentibus. Quemadmodum Paulus miro compendio complexus eſt: Mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri, nimirum vt nobis ſuam iuſticiam impertiret. DEINDE *habemus fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Chriſti.* TERTIO, *Chriſti reſurrectio nos admonebit, vt reſurgamus non ſolùm in extremo iudicio (eſt enim reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis certiſſimum teſtimonium) verumetiam in hoc mundo. Nam vt morientis, ſic & reſurgentis Chriſti membra debemus eſſe.* QVARTO, *reſurrectio Chriſti meritò admonere deberet omnes Chriſtianos intimi cuiuſdam amoris & fraternitatis erga ſe inuicem. Nam ita iuſſit Chriſtus reſurgens nunciari diſcipulis ſuis: Aſcendo ad Patrem meum, & ad Patrem veſtrum, ad Deum meum, & ad veſtrum. Aut ſi apertius placet, Primùm eſt donum quo iuſtificamur. 2. eſt virtus, quæ in nos credentes transfunditur, vt poſſimus à vicijs reſurgere. 3. exemplum eſt & ſymbolum nouitatis vitæ. 4. eſt cauſa noſtræ reſurrectionis, eiuſdemq; pignus.*

QVINTA PARS DE HVMAnitate Chriſti, nempe de aſcenſione in cœlum, & ſeſsione ad dexteram Patris.

IN hac parte duo ſunt potiſſimum obſeruanda. PRIMVM *mandatum Chriſti dicentis, Euntes in mundum vniuerſum, et prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Palæſtinæ docebatur manifeſtè verbum Dei: Nunc iubet eos exire in omnem terram, qua voce declarat ſuam mortem, reſurrectionem & aſcenſionem efficacem eſſe in omnibus partibus & angulis mundi: non quibuſdam generoſis hominibus, ſed promiſcuè omnibus ſuam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædeſtinatione, et de indignitate noſtra. Quid? Euangelium, hoc eſt, nouum nuncium, videlicet, quod Chriſtus victor et triumphator offerat omnibus credentibus remiſſionem peccatorũ. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit et baptiſatus fuerit, ſaluus erit, etc.* ALTERVM *hoc loco obſeruandum eſt, vt ipſa Chriſti aſcenſio rectè à nobis æſtimetur. Hic ſemel aſcendens in cœlum, adeptus eſt nobis & ſibi in perpetuum ius & dignitatem manſionis cœleſtis. Huc Pſal. 10. Huc dictũ Pauli pertinet ad Eph. 4. Aſcendit, vt omnia impleret: non vt abeſſet, ſed vt præſenti virtute repleret cœlum & terram,*

vt eſſet nobiſcum, iuxta verbum et promiſſionem ſuam, vſq; ad conſummationem ſeculi. Eleuatus enim ſupra cœlos, ſparſit ſuas virtutes et bonitatis ſuæ radios vltra et ſupra omnes fines terræ, et aperuit nobis viam in cœlum, quæ per Adæ delictum & noſtrum occluſa erat. Quod autem Symbolum adijcit, CHRISTVM SEDERE AD *dexteram Patris, ſignificat ipſius regnum ita ſtabilitum eſſe, vt fruſtra ſe illi opponant omnes inferorum portæ.* DEINDE, *vt habeamus apud Patrem præſentem aduocatum, quemadmodum Ioannes inquit,* 1. *Ioan.* 1. VERVM *vt breuiter totam rem complectar, Spiritus ſancti concionem de glorioſa Chriſti in cœlum aſcenſione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex ſpiritu concionantur, Pſal.* 68. *& Ephe.* 4. *Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria ſunt.* PRIMVM *teſtimonium aſcenſionis Chriſti.* 2. *deſcriptio triumphi. Ipſe enim vt victor captiuum ducit Diabolum, infernum et mortem.* 3. *liberalitas ipſius ac beneficentia erga homines, & potiſſimum erga Eccleſiam, cui largitur Spiritum ſuum, & alia dona, quibus Eccleſia in hoc mundo conſeruatur.*

Porro, VSVS *huius partis eſt, vt nos hîc in terra verſantes, cogitemus conuerſationem noſtrã ſeu politiam debere eſſe in cœlo, vnde expectemus reuerſurũ eſſe eum, qui aſcendit vt iudicet omnem carnem, quemadmodum ſequenti parte dicetur.*

SE-

SEXTA PARS DE HVMANItate Chriſti, nimirum de aduentu eius ad iudicium.

HAEC *pars horrenda eſt quidem impijs & Chriſti hoſtibus: Chriſtianis verò ſumme delectabilis, et in omni anguſtia veluti ſacra anchora eſt. Nam cum audit pius oppreſſus in hoc mundo varijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum eſſe, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos. Item: Qui credit in Filium, nō guſtabit mortem in æternum: concipit ſpem et fiduciam, ſe aliquando cum ſumma gloria liberatum iri ab omnibus anguſtijs. Quomodo enim clementiſſimus Princeps perderet populum ſuum? Quomodo membra, ſua morte ſibi adiuncta, caput diſſiparet? Quomodo ſuos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo* IESVS *non ſaluaret? Quomodo is, qui ſanguine ſuo precioſo, in patibulo crucis effuſo, nos ſibi aſſeruit, nunc in extremo periculo deſereret? cum hic Chriſtus rex & pontifex noſter iureiurando promiſerit, ſe ſeruaturū omnes, qui ad ſe confugiunt. quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint.* HACTENVS *de naturis, de perſona et officio Chriſti dictum eſt. Vnde tota ſalutis noſtræ ſumma ac ſingulæ eius partes dependent. Quare cauendum eſt, ne vel minimam partē ſalutis noſtræ aliò deriuemus. Si enim ſalus quæritur, ipſo nomine*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

docemur, penes eum eſſe omnem ſalutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipſo vncto rege & ſacerdote noſtro reperientur, qui ſedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius domino quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, excepto peccato, vt condoleſcere diſceret infirmitatib. noſtris: Si redemtio quæratur, in eius paſſione ſita eſt: Si abſolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remiſſio, in eius cruce eſt: Si ſanctificatio, in eius ſacrificio: Si purgatio, in eius ſanguine eſt: Si mortificatio carnis, in eius ſepulcro: Si vitæ nouitas, in eius reſurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cœleſtis, in cœli ingreſſu: Si præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi, quæ illi tradita eſt. Deniq; in ipſo theſauri omne genus bonorum cum ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno Chriſto nō contenti feruntur huc atq; illuc in ſpes varias, certam viam non tenent, ſed exciderunt ſalute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI.

Credo in Spiritum ſanctum.

Tametſi in primo primæ claſſis capite de Spiritu ſan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tu ſancto dictum eſt, hic tamen verba Symboli explicanda ſunt. Hæc verba Symboli tria nobis ſuggerunt cogitanda. PRIMVM, Quis, qualisq́; ſit Spiritus ſanctus. 2. Quale ſit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum ſanctum requiratur.

QVIS IGITVR QVALISQ; eſt Spiritus ſanctus?

Spiritus ſanctus eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre et Filio, ſed diſtincta ὑπόστασις, id eſt, perſona ab vtroq; Patre & Filio procedens, purificator, cum vtroq; ſimul adorandus. Soli enim Deo tribuendus eſt diuinus cultus, qualis eſt fides. Hic cultus iuxta verba Symboli Spiritui ſancto tribuendus eſt, proinde Spiritus ſanctus verè eſt Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationē diuinitatis Spiritus ſancti, petantur ex Symbolo Athanaſij.

QVALE EST OFFICIVM Spiritus ſancti?

IN hac vnica voce Sanctitatis comprehenditur tanquam in genere. Nam iccirco Spiritus dicitur, quia quicquid eſt gratiæ Dei, id conſequimur, ſi per Spiritum ſanctum communicatur nobis. Verùm, quia hoc in genere quodammodo dictum obſcurius eſt, ſpeciatim ſeu per partes, quomodo per hunc Spiritum Dei ſanctificemur, oſtendam. Multis enim nominibus ſanctitatem nobis impertit. PRIMVM, quia eſt CLAVIS theſaurorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cœleſtium. Is enim illuminat aciem mentis noſtræ, vt myſteria fidei intelligere valeamus, quæ procul poſita ſunt à rationis captu. Animalis enim homo (vt inquit Paulus) non capit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Et Dominus dicit: Vbi Paracletus venerit, ducet vos in omnem veritatem. 2. Quia eſt ARRABO promiſſionis, ad Epheſ. 1. Eſt enim nobis tanquã arra, quam nobis donauerat in certitudinẽ futuræ hæreditatis. 3. Quia eſt SIGNACVLVM, quo certitudo diuinarum promiſſionũ noſtris mentibus obſignatur. 4. Quia eſt MAGISTER veritatis, ducens nos in omnem veritatẽ, purgantem mentes noſtras ab ignorantia. 5. Quia eſt AVTOR lucis, expellentis tenebras per peccatum inuectas. 6. Quia FONS ſapientiæ & intelligentiæ eſt. 7. Quia eſt AQVA repurgans nos à prophanis ſordibus, in ſancta Dei templa nos conſecrans, atque vt germina iuſticiæ proferamus fœcundans. 8. Quia OLEVM & VNCTIO eſt, quo nobis verum vitæ vigorem effundit. 9. Quia IGNIS eſt, excoquens & expurgans noſtræ conſcientiæ vicia, incendit corda noſtra amore iuſticiæ, vt aduerſus carnem indeſinenter pugnemus. Hæc aliaq; huiuſmodi Spiritus ſancti officia in Eccleſia elegantiſſimè deſcribuntur in hymno: Veni creator Spiritus.

QVALIS FIDES IN SPIritum ſanctum requiritur?

Fides

Fides in Spiritum ſanctum tria complecti debet. PRIMVM, *agnoſcet Spiritum ſanctum tertiam in diuinitate perſonam eſſe æqualem & conſubſtantialem Filio & Patri, quemadmodum deſcribitur in Symbolo Athanaſij.* DEINDE *officium Spiritus ſancti intuebitur fides.* POSTREMO *in eius bonitate niti & acquieſcere debebit, cauebitq; ne impuritate & fœditate Spiritum ſanctum contriſtet & expellat homo.*

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLI.

Sanctam Eccleſiam catholicam, Sanctorum communionem, remiſsionem peccatorum, Carnis reſurrectionem, & vitam æternam.

Hoc quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim Symbolum de cauſa efficiente & materia noſtræ ſalutis diſſeruit. Nunc autem, quo illa omnia beneficia Trinitatis, miſericordia Patris, victima Filij, ſanctificatio Spiritus ſancti pertineant, adijcit. Nam hæc omnia beneficia ad Eccleſiam pertinent, quam donatam remiſſione peccatorum, in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc Symboli membrum in quinque articulos, quos ordine declarabo.

PRI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

PRIMVS ARTICVLVS QVARti membri, nempe de Eccleſia.

Tametſi ſupra quædam de Eccleſia dixi, tamen hîc Symboli verba breuiter ſunt explicanda. In Symbolo Apoſtolico & Athanaſij quatuor potiſſimum huius ſanctæ Eccleſiæ conditiones numerantur. PRIMA, *quod ſit vna.* SECVNDA, *quod ſit ſancta.* TERTIA, *quod ſit catholica.* QVARTA, *quod ſit firma.*

VNA *ideo dicitur & credenda eſt, quia vt vnicum Pontificem Ieſum Chriſtum agnoſcit, ita vnicam regulam religionis, quæ conſiſtit in vera fide, ſpe & caritate, habet. Hanc Eccleſiæ vnitatem conſeruat vnus Spiritus per verbum & Sacramenta, quo totum miniſterium verbi referendũ eſt.* SANCTA *credenda eſt: Primùm, quia ſanguine Chriſti purgata eſt, iuxta illud,* 1. *Ioa.* 1. *Et ſanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate noſtra.* 2. *Quia ſpirituali vnctione Eccleſiæ membra, hoc eſt, omnes credentes, vncti ſunt, vt ſint Chriſtiani, hoc eſt, reges & ſacerdotes. Nam Chriſtus omnibus in ſe credentibus tribuit honorem ſpiritualium regum & ſacerdotum.* 3. *Quia ipſa ſancta Trinitas habitat in Eccleſia, quemadmodum Chriſtus ipſe teſtatur in concione poſt cœnam vltimam: Qui diligit me, et mandata mea ſeruat, ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* 4. *Inuocatione ſanctificatur*

Eccle-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Eccleſia. Præterea CATHOLICA, *hoc eſt, vniuerſalis eſt credenda. Primùm, ratione loci. Non eſt enim Eccleſia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs. Sed vniuerſalis ſeu Catholica dicitur, quia ſparſa eſt per totum mundũ. Sic enim Matthæi vltimo dicitur: Euntes in mundum vniuerſum. Quare Papiſtarum error refutatur, qui Eccleſiam Romæ alligant, tanquam ibi eſſet ſedes veræ Eccleſiæ. 2. Conditione hominum Eccleſia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur à cœtu Eccleſiæ, ſiue dominus ſiue ſeruus ſit, ſiue maſculus ſiue fœmina. Vnde deſtruitur error Iudæorum, qui putant Eccleſiam ſolam pertinere ad ſemen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Eccleſia. Non enim durabit in mundo, ad aliquot centenos annos, vt ſomniant Anabaptiſtæ & vetus hæreſis: ſed durabit perpetuò in mundo, iuxta promiſſionem Chriſti: Ego ero vobiſcum vſque ad conſummationem ſeculi. Hoc ipſum docet Pontificatꝰ Chriſti, qui perpetuus eſt. 4. ratione doctrinæ Catholica appellatur Eccleſia, nam in ipſa Eccleſia vniuerſaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuò manet. Id eſt enim Catholicum, quod vbiq; ſemper & ab omnib. creditum eſt. Poſtremò credenda eſt* FIRMA *Eccleſia, vnde fides noſtra integrum (vt ita dicam) mare diuinarum conſolationum in omnibus tentationib. haurire poteſt. Hæc fides ſuſtentat trepidantem conſcientiam. Pia mens contra imbecillitatẽ car-*

nis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nis, contra rabiem diaboli, contra furorem mundi, conſolabitur ſe firmitudine huius Eccleſiæ, quæ vſque adeo firma eſt, vt nulla vis aduerſus eam præualere poſſit. Portæ inferorum (inquit Dominus) non præualebunt aduerſus eam, ac ſi dicat: Bellabunt aduerſus Eccleſiam inferorũ poteſtates, ſed nequaquam aduerſus ipſam præualebunt aut expugnabunt, Ipſa enim Eccleſia victrix erit per fidem, Quæ FIDES VICTORIA eſt mundi.

SECVNDVS ARTICVLVS Quarti membri, nempe de communione Sanctorum.

SANCTORVM communio eſt æqualis participatio omnium Euangelicarum promiſſionum. Sicut enim in omnibus eſt vnus Chriſtus, æquale precium & meritum redemtionis & ſalutis: Ita omnibus vna & eadem reconciliatio, redemtio, iuſticia, ſanctificatio, vita & ſalus. Paulus ad Ephe. 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorum concordiam. Quid enim magis conuenit, quàm vt illi ſe proſequantur amore & beneuolentia, quibus tantus theſaurus cœleſtium bonorum exiſtit, præſertim cum ſint eiuſdem cœleſtis Patris filij dilecti, & eiuſdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem vocentur. Pertinet & ad hoc communia Eccleſiæ bona, quod credentes mutuis precibus ſubleuentur, quarum nequaquam ſunt participes, qui Eccleſiam deſerunt.

TER-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Tertius Articulus Quarti membri, nempe de remiſsione peccatorum.

Remissio *peccatorum eſt præcipuum ornamentum Eccleſiæ, quo donatur à ſuo ſponſo Chriſto. Nam forma propria iuſtificationis Eccleſiæ, & ſingulorum membrorum in Eccleſia, hic exprimitur, quæ eſt remiſſio peccatorum & imputatio iuſticiæ Chriſti & acceptatio perſonæ credentis gratis propter Chriſtum.* Svnt *autem hic tria conſideranda.* Primvm, *quid Deus in homine inuenit ante iuſtificationem.* 2. *Quomodo Deus peccatum tollit.* 3. *Qua ratione homo remiſſionis peccatorum ſit particeps.*

Qvid ergo invenit?

Peccatvm, *iram Dei, maledictionem, tyrannidem Diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter, meritum æternæ mortis. Vnde nulla noſtra dignitas eſſe apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remiſſionem. Omnes enim aberrauimus, nec eſt vnus inuentus mundus à peccato inter filios hominum, nec quiſquam debitum honorem Deo exhibuit.*

Qvomodo Devs tollit peccatum?

Tollit remittendo, id eſt, condonando pœnam comme-

commeritam, & largiendo iuſticiam alienam, nempe Chriſti. Quemadmodum per vnius inobedientiam totus mundus obnoxius eſt iræ Dei: Ita per obedientiam & iuſticiam vnius Chriſti multi conſtituentur iuſti. Sic enim Paulus multis in locis docet. 2. ad Cor. 5. ita inquiens: Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Proinde iuſticia Chriſtiana, qua remiſſionem peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud eſt, quàm iuſticia & obedientia Chriſti, imputata credentibus.

QVA RATIONE REMISSIONIS peccatorum fit homo particeps?

FIDE. Sic enim Symbolum habet: Credo remiſſionem peccatorum, id eſt, certò certius mihi perſuadeo, remiſſionem peccatorum mihi contingere propter victimam Chriſti. Eſtq; hoc dictum Symboli multis erroribus de iuſtificatione opponendum: nempe Turcorum, Iudæorum, Papiſtarum, Hypocritarum, atq; adeo omnium, qui non ſola victima Chriſti iuſtificari homines credentes exiſtimant. Deinde quiſque exerceat hoc dictum quotidiana praxi, vt magis ac magis dulceſcat ſibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquam ad ſcopum, totum verbi miniſterium. Huc pertinent Sacramenta, quæ omnia eò referantur, vt hæc Symboli pars radices agat in cordibus noſtris.

QVAR-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVARTVS ARTICVLVS Quarti membri, nempe de carnis reſurrectione.

Huius partis explicationem habes copioſiſſimã 1. ad Cor. 15. vbi Paulus diſſerit multis et validis argumentis de hoc articulo, & vana eſſe oſtendit omnia, quæ in ſcripturis traduntur, niſi futura eſſet reſurrectio, quæ eſt fructus reſurrectionis Chriſti. In hoc articulo Primùm eſt conſideranda reſurgentium conditio: Deinde vſus fidei reſurrectionis. CONDITIO *eorum, qui reſurgent, in vniuerſum eſt quadruplex. Prima, quod eiſdem corporibus reſurgemus, ita enim Paulus docet 1. ad Corint. 15. Item ad Philip. 3. Item Iob ca. 19. Secunda conditio eſt, quod corpora reſurgentium ſint incorruptibilia: bonorũ quidem in gloria, malorum verò in pœna, 1. ad Cor. 15. Tertia conditio eſt, quod boni & mali reſurgent cum integritate omnium partium corporis, vt in citato loco Paulus teſtatur. Quarta conditio eſt, quod reſurgentes nunquam ſint rurſus morituri.*

Porro, quantum ad bonos attinet, quadruplex rurſus erit reſurgentium conditio. Prima CLARITAS, *Mat. 12. Secunda* IMPASSIBILITAS, *1. Cor. 15. Tertia* AGILITAS. *Sap. 4. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quarta* SVBTILITAS, *Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, ſurget cor-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

get corpus ſpirituale: non quod omnino ſit ſpiritus, ſed quia per omnia Spiritui ſubijciatur. Cæterum quantum ad malos attinet, reſurgentium conditio contraria erit conditioni beatorum.

VSVS.

Vsvs præterea fidei reſurrectionis in his conſiſtit. Primùm conſolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs, quibus obnoxium eſt hoc corpus, dum viuimus. Secundò, hæc fides mitigabit triſticias, quas de mortuis concipimus. Tertiò, minuet timorem mortis, dum credimus meliorem vitam poſt hanc mortem ſecuturã, ad Ebr.2. Vt per mortẽ deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolũ, et liberaret eos, qui per timorem mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Quartò, fides hæc reddit nos ſolicitos et alacres ad bene operandum, et bene merendum de ijs, cum quibus nobis futura eſt perpetua ſocietas in æterna vita. Quintò, hæc fides retrahet nos à malo, ne contaminemus nobiliſſimam animam, et corpus ſanguine Chriſti conſecratum, quod corpus in illa perpetua ſanctitate viuet, conuerſabitur cum Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq; omnibus, qui hinc directa ad Deum mente diſceſſerint.

QVINTVS ARTICVLVS
Quarti membri, nempe de vita noſtra.

Hic articulus additur, vt ſignificet nos reſurrecturos,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

recturos, non ad calamitates aut momentaneas fortunas, ſed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diſertè meminit æternæ vitæ, ſignificat aliam vitam propoſitam eſſe credentibus, quam quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur. Porro, Theologi ex ſcriptura tria vitæ diſcrimina faciunt, vt Prima ſit VITA *naturæ, qua boni & mali promiſcuè in hoc mundo viuunt. Secunda vita ſit* GRATIAE, *qua ſoli filij Dei in ſpirituali regno Chriſti in hoc mundo viuunt. Tertia vita ſit* GLORIAE, *de qua hic articulus Symboli intelligendus eſt, qua viuent in æternum, qui credentes hinc diſcedunt.*

AD *eundem modum ſecundum ſcripturas triplicem eſſe mortem accipimus.* PRIMA *eſt, qua morimur peccatis, & Deo viuimus, Beata profecto mors, quæ culpæ refuga, Domino debita, à mortali nos ſeparat, immortali nos conſecrat. Alia* MORS *eſt vitæ exceſſus, qua mortuus eſt patriarcha Abraham, Dauid, & alij plurimi, & ſepulti ſunt cum patribus ſuis. Hæc mors definitur eſſe diſſolutio corporis & animæ, videlicet, cum anima nexu corporis liberatur.* TERTIA *Mors eſt, qua corpus & anima moriuntur, non vt non ſentiant, ſed vt coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc* AETERNA MORS *vocatur. Poſſunt & alia diſcrimina vitæ & mortis aſſignari. Sed hæc præcipua ſunt.*

VSVS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

VSVS huius articuli eſt, qui et præcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendiũ. CREDO in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Ieſum Chriſtum, qui homo factus, ſua victima ad Patris iuſſum me redemit. Credo in Spiritum ſanctum, qui me beneficiorum Chriſti participem reddit, vt aſſcriptus cœtui Sanctorum, & donatus remiſſione peccatorum, tandem à morte reſurgam ad vitam æternam: ad quam vitam nos perducat victor mortis, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Deus benedictus in ſecula, AMEN.

CAPVT IIII.

Oratio.

QVia propriũ opus Eccleſiæ eſt ORATIO, opportunè hoc loco de illa dicendum videtur. Id autẽ vt diſtinctè & methodicè fiat, quinq; ordine nobis ſunt explicanda. 1. Quænam in omni oratione neceſſariò ſint ſpectanda. 2. Quid & quotuplex ſit oratio. 3. Circumſtantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi, geſtusq́; corporis. 4. Obiectiones quædam diluendæ. 5. Methodus ſeu regula enarrandi Orationem Dominicam, cum eiuſdem ſuccincta declaratione.

DE PRIMO.

IN omni oratione quinq; neceſſariò ſunt ſpectanda. 1. Affectus orantis. 2. Cauſæ orationis.

3. Quis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

3. *Quis orandus.* 4. *Quo mediante ſit orandum.* 5. *Quid orandum.* *Hæc vno velut intuitu contemplanda ſunt, quæ memoriæ gratia hoc qualicunq; verſu complector:*

Affectus, Cauſæ, Quis, Per quem, Quidq; petendum.

AFFECTVS *itaq; orationis huiuſmodi eſſe debet.* 1. *vt exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ.* 2. *vt certa fide ad orandum incendatur animus.* 3. *vt verè inopiam ſuam ſentiat.* 4. *vt in vera pœnitentia ſe coram Domino proſternat.* *Nam qui vel tumet cogitatione propriæ gloriæ, vel fide vacat, vel non ſentit ſuam inopiam, vel de ſeria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat verè & efficaciter.*

CAVSAE *inuocationis ſunt hæ: Prima,* MANDATVM *Dei, quo ſeriò à nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit) me in die tribulationis. Item: Orate, ne intretis in tentationem.* 2. PROMISSIO *Dei, promittentis ſe auditurum preces ad ſe clamantium. Quicquid (inquit) petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* 3. SENSVS *noſtræ inopiæ & crucis, cum totius Eccleſiæ, tum politiarum & œconomiarum.* 4. VICTORIA *ſuper tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facilè vel inſidijs Diaboli, vel improbitate mundi, vel inſtigatione vicioſæ carnis ſuperabitur, qui ſeriò & aſſiduè orat. Hinc Salomon: Turris fortiſſima nomen Domini.* 5. *Vt* COR *noſtrum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

orandi conſuetudine ad verum Deo cultum præſtandum magis magisq; inflāmetur. 6. Exemplum, cùm Chriſti tum omnium ſanctorum, quorū præcipua cura in vita fuit, Deum feriò inuocare.

Hae ſunt magnæ cauſæ, quibus meritò excitari deberemus ad ſeriam inuocationem: quam cum ſtatuere debeamus, Deum exaudire vbiq; et vbicunq; ſumus, et in quouis periculo, admoneamur, vt nihil agamus, cuius teſtem vereamur Deum: vt eius prouidentia omnia adminiſtrari cogitemus, vt bonitatem paternam in Deo volente exaudire meditemur, vtq; ſtoicam neceſſitatem deteſtemur. Nam ſi verum eſſet ſtoicum illud paradoxum, vanæ eſſent noſtræ preces, vt doctè conuincit Chryſoſtomus in orationib. περὶ τῆς εἱμαρμένης.

Cauſis cognitis ſciendum eſt etiam, quòd Solus Devs ſit inuocandus, qui eſt æternus Pater, Filius & Spiritus ſanctus, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare enim creaturas, maxima idololatria eſt. Nam quod Deo debetur, ſacrilegè illi aufertur, & creaturis tribuitur. Deinde nulla alia, quàm vnius Dei inuocatio, habet aut mandatum Dei, aut promiſſionem, aut exemplum in Eccleſia probatum. Vnde conſtat, inuocationem creaturarū minimè ex fide proficiſci. Quare talis inuocatio impia et ſacrilega iudicanda eſt. Porro, quoniā peccatores non exaudit Deus, ſciendum eſt, quod noſtra merita, noſtram dignitatem aut opera noſtra coram Deo iactare

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

iactare non debeamus : quemadmodum Chryſes et Agamemnon apud Homerum fecerunt, et Phariſæus in Euangelio. Sed quod nomen CHRISTI *vnici Mediatoris, in omni oratione noſtra prætendere oporteat. Sic enim inquit Chriſtus : Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Quaſi dicat : Nequaquam debetis veſtra opera aut dignitatem iactare in conſpectu Dei, ſed* ME *nominabitis, et propter* ME *petetis.* SCIENDVM *autem hoc loco quod Chriſtus duplici modo inuocari debeat. Primò vt Deus, dator bonorum cum Patre & Spiritu ſancto : Deinde vt Mediator et Interceſſor, vt per ipſum exaudiamur, ac vt ipſe pro nobis ſit deprecator apud æternum Patrem, & vt ipſe perferat noſtros gemitus & preces ad æternum Patrem, iuxta dictum Pſalmi* 110. *Tu es Sacerdos in æternum. Et Rom.* 8. *Qui eſt ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et Ebræ.* 7. *Semper viuens, vt interpellet pro eis.*

POSTREMO *loco, quid orandum ſit ſcire oportet, quod duplici genere cõtinetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut ad vtilitatem noſtrã et commodum omnis referetur oratio. Pro* GLORIA DEI *perpetuò orandum eſt, idq́; ſine conditione: Tametſi modus non eſt Deo præſcribendus. Nam ſæpe quæ ad ipſius gloriæ minimè intereſſe arbitrabimur, ad ipſius gloriæ illuſtrationem maximè faciunt. Verùm ſi ad noſtrum* COMMODVM *oratio referetur, tenendũ eſt hoc diſcrimen : quod*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Alia ad ſalutem animæ , Alia ad præſentem vitam ſpectent. Illa ſine conditione petenda ſunt: quia habent promiſſionem immotam, Ioël 2. & Rom. 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Debemus igitur certò ſtatuere, Deum verè velle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermiſſione petere debemus. Hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem vitam, petenda quidem ſunt, ſed cum conditione ſalutis noſtræ, & gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudentes, Deus vt eſt bonus & amans noſtri, minimè nos exaudiet, in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largietur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

DE SECVNDO.

ORATIO *Chriſtiana nihil aliud eſt, quàm explicatio cordis noſtri coram Deo, qua vel precamur vel deprecamur aliquid, vel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus* 1.*Tim.*2. *quatuor orationis genera ponit,* Δέησιν, *Deprecationem:* Προσευχήν, *Adorationem:* Ἔντευξιν, *Interceſſionem:* Εὐχαριστίαν, *Gratiarumactionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. Deprecatio,* δέησις, *eſt oratio, qua deprecamur mala à nobis & ab alijs. Adoratio eſt oratio, qua petimus ſalutaria nobis ipſis. Interceſſio eſt oratio, qua petimus ſalutaria alijs. Gratiarumactio eſt oratio, qua & agnoſcimus beneficia Dei, & pro illis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

illis gratias agimus, pollicemurq́; gratitudinem, cum perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum preces referendæ ſunt, quarum omnium compendium eſt Dominica oratio.

DE TERTIO.

Circumſtantias Chriſtianæ orationis externas, (nam de internis in primo partitionis membro dictum eſt) quinq; hoc loco conſiderandas proponam. Prima ſit de tempore. 2. De loco. 3. De ordine orationis. 4. De geſtu corporis. 5. De mora. D E *Tempore ſciendum eſt, quod Paulus ſcribit 1. ad Theſ. 5. Indeſinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Item, Eccl. 28. Ne impediaris ſemper orare. Eſt enim Oratio cultus, quem Deus vult eſſe perpetuum. Verùm diſciplinæ gratia hæc tempora à pijs potiſſimum obſeruari ſolent. Matutinum cum ſurgis. Deinde ante cibum ſumendum, et poſt cibum ſumtum. 3. cum cubitum eundum eſt. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut triſtia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis ſemper orare & non deficere. Omnia enim pia Chriſtianorum vota & ſuſpiria orationes ſunt, tametſi non ſemper in verba erumpant.*

D E *Loco præterea ſciendum eſt, quod nullo non loco ſit orandum. Si enim ſemper orandũ eſt, aptus vtiq; omnis locus erit orationi, ſiue ſis domi, ſi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mi, ſiue foris, ſiue mari, ſiue terra. **Breuiter, vt vbiq; Deus eſt colendus, ita et inuocandus vbiq; exiſtit.** *At diſciplinæ gratia templum deſtinatum eſt communibus & ſolennibus precibus : vbi Eccleſia congregata communes neceſſitates ꝓponit, idq; multorum exemplo.* QVID ergo eſt, quod dicit Dominus Matth.6. *Tu autem cum oraueris, intra in conclaue tuum, et clauſo oſtio, adora Patrem tuum, qui eſt in occulto ? Hic ex ſigno affectum orantis exprimit, Dominus enim hoc loco taxat viciosum affectum hypocritarum, nimirum, inanem gloriã, quam quærebant ſuis orationibus, dum in publicum egreſſi orarent. Deinde ſententiam verborum Domini hoc pacto colligito : Qui intrat in conclaue ſuum, clauſo poſt ſe oſtio ſuo, non facit ibi quicquam, vt videatur quod facit. Qui non facit vt videatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ oſtenſionis gratia. Ergo Metalepſi Ebraica per ingreſſum in conclaue ſignificat Domin⁹, ab omni oratione hypocriſin, oſtentationem & inanem gloriam excludendam eſſe.*

TERTIA *circumſtantia orationis externa eſt, de Ordine in oratione ſeruando. Hic* ORDO *conſiſtit in tribus : Compellatione, Propoſitione & Confirmatione. Compellatio excitat animum ad orandum. Hæc enim recitat mandata Dei & promiſſiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandum. Propoſitio res enumerat petendas. Quamuis autem propoſitio in nulla ora-*

tione

tione abeſſe poteſt, tamen propoſitionis ordo hic inter circumſtantias externas eſt numerandus. Confirmatio promiſſionem gratitudinis & emendationis vt plurimum continet. Huius ordinis exempla à Philippo in locis Theologicis præſcriptæ formulæ precandi ſuppeditant.

QVARTA circumſtantia orationis externa, eſt GESTVS corporis, qui etſi nullis regulis aſtringitur, tamen honeſtū eſſe conuenit. Optimus orantis geſtus, omninoq; neceſſarius, eſt genua cordis flectere, quemadmodum Manaſſes fecit. Verùm hîc de corporis geſtu agitur, qui varius commemoratur in ſcriptura. Moſes manus in cœlum leuat: & Paulus monet, puras manus eſſe leuandas. Qui ſanè geſtus liberorum eſt, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare volunt, tanquam certi, quod ſtatim accepturi ſint petita. Quidam in genua procumbunt, quo geſtu humilis ſubiectio ſignificatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei & ardori precantium ſeruit. Paulus virum non velato capite, mulierem velato vultu orare iubet. Hi corporis geſtus tametſi liberi ſunt, vt externæ circumſtantiæ, tamen non ſunt contemnendi, ſed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim ritè formandis & excitandis affectibus.

QVINTA & poſtrema circumſtantia eſt de MORA. Iudith obiurgat ciues ſuos, quod dies quinq; præfiniuerant Deo, intra quos opem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ab ipſo expectarent, dicens: Qui eſtis vos, qui tentatis Deum? Poſuiſtis tempus miſerationis Dei. Abacuc 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam veniens veniet, & non tardabit.

De qvarto.

Iam *aliquot obiectiones, quibus vel orandi ſtudium prorſus extinguitur, vel negligentiores alioqui fieri ſolent carnales homines, refutandæ ſunt. Quidam, quia oratio eſt cordis potius quam oris, vt in Moſe cernimus, & Chriſtus confirmat Ioan. 4. vbi dicit, Deum ſpiritu & veritate adorandum eſſe: iudicant orationem Chriſtianorum fieri debere ſine verborum expreſſione. Sed breuiter illis hoc ſit reſponſum: Affectus cordis verbis excitatur orantis. Et Chriſtus diſertè dicit Lucæ 11. Quando oraturi eſtis, dicite:* Pater *noſter. Præterea innumera Sanctorum exempla, voce orantium, nobis Scriptura commendat.*

Sunt rurſus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipſe nos amat, et ſcit, quibus indigemus, etiam ſine noſtra oratione. Verùm pios ſcire oportet, præferendum eſſe mandatum omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & ſcit optimè, quibus indigeamus, tamen orare præcipit, vt intelligamus, vnde auxilia quærenda ſint in quauis afflictione: vt admoneamur noſtræ inopiæ & mendicitatis: vt ſtatuamus eum præſentem inſpectorē

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

eſſe omnium actionum noſtrarum: vtq; ſciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipſe orantib. velit conferre, quæ petunt, iuxta ipſius voluntatem. Nec vult hunc ordinem ſuæ prouidentiæ à nobis contemni. Ipſius enim prouidentia eſt, omnibus afflictis, ſe in vera fide inuocantibus, opem ferre. SVNT quoq; imbecilles, qui ſe indigniores putant, quàm vt orare auſint, et maiores peccatores ſe agnoſcunt, quàm vt impetrent quod petunt. At mandatum Dei indignitati, & promiſſiones vniuerſales peccatorum ſenſui opponere oportet. Scriptum eſt enim: Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. SVNT præterea, qui tametſi orare audeant, tamen, quia non ſtatim impetrant quod volunt, deſpondent animũ, & ſegniores ad orandum fiunt. Interim ignorant, Deum patris affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia noſtras preces contemnit, ſed quia quæ petimus, nobis minimè ſalutaria ſunt. Nam vt medicus peritus cum ægroto, ita Deus cum homine ſe inuocante agit: id quod pulcrè Hieronymus oſtendit his verbis: Et quomodo (inquit) ſi ægrotus & æſtuans febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum: Vim patior, crucior, vror, exanimor, vſquequo medice clamabo, & non exaudies? & ſapientiſſimus medicus reſpondeat ei: Scio quo

tempo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tempore dare debeam quod poſtulas, & non miſerebor modò, quia miſericordia crudelitas eſt, & voluntas tua contra te petit. Ita et Deus clementiæ ſuæ ſciens pondera atq; menſuras, interdum non exaudit clamantem, vt eum probet, prouocet eum ad rogandum, et quaſi igne excoctum iuſtiorem & puriorem faciat. Hæc Hieronymus. Auguſtin⁹ quoq; ait: Sæpe non exaudit ad voluntatē, vt exaudiat ad ſalutē. Idem: Si non dat ad horā, exercet quærentem, & non contemnit petentem.

Duplex præterea eſt Deo modus exaudiendi: Nunc enim apertum auxilium præbet, Nunc virtute Spiritus ſancti aſſiſtit, ne malis victi deficiamus. Viris in Babylonica fornace, et Danieli obiecto leonibus, apertum auxilium præbuit. Stephano & Laurentio virtute Spiritus ſui aſtitit, ne crucis acerbitate victi deficerent. Vtriuſq; modi exempla multa recitat Epiſtola ad Ebræos II.

Quidam prӕterito Deo, qui ſolus iuxta ſcripturam eſt inuocandus, ex eo ſtabilire conantur inuocationem ſanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, vt nos hîc in terris pro nobis inuicē orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. PRIMVM enim ex dubijs non ſunt dogmata extruenda. DEINDE, ſi conſtaret, ſanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non ſequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim ſcrutator cordium eſt inuocandus. Quia vera oratio ex intimo cordis proficiſcitur, vt quæ potius eſt cordis affectus,

affectus, quàm ſtrepitus oris, & Paulus dicit: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quod autem alij pro alijs hic in terris orant et intercedunt, habent mandatum, promiſſionem, & probata piorum exempla, quibus omnibus deſtituitur mortuorum inuocatio. Deinde interceſſio ſeu oratio pro fratribus viuentibus nititur ſolido fundamento, nempe Chriſto Ieſu, cuius merito preces noſtræ exaudiuntur pro fratrib. Præterea etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certiſſimum argumentum eſt, hac enim teſtantur ſe mutuis affici commodis & incommodis.

DE QVINTO.

QVINTO *loco promiſi me methodum enarrandi Dominicam Orationem, vnà cum ſuccincta eiuſdem orationis declaratione, traditurũ, id quod breuiſſimè nunc expediam: inprimis itaq; hæ tres regulæ diligenter obſeruandæ ſunt.* PRIMA, *cuiuſq; precationis propoſitio reſoluenda eſt in ſuas partes, quæ methodo Didaſcalica ſimplici ſunt declarandæ: declaratæ coniungentur: & oratione exponendũ, quid valeant coniunctæ.* SECVNDA, *Quoties vnum petimus, ſimul omnia precamur, & quæ ad illud vnum conſequendum requiruntur, & quæ cum illo, quod petimus, coniuncta ſunt. Expetito enim fine, ſimul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta ſunt, & vnum eorum dicitur, cætera,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tametſi non exprimuntur, intelliguntur tamen. TERTIA, *In ſingulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, et aliquid deprecamur: vnum quidem expreſſè, & alterum implicitè, quæ eodem modo iuxta ſuperiores regulas tractari poſſunt. His ita conſtitutis, breuiſſimè Dominicæ orationis explanationem ſubijciam, vt regularum vſum aliquo modo oſtendam.*

COMPELLATIO.

PATER NOSTER, QVI es in cœlis.

HAEC *compellatio ſeu exordium non eſt temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & conſolationem continet. Quanquam autem piè & rectè dicitur, duo continere hanc compellationem, nimirum voluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur (Ex eo enim quod Pater eſt, paterno affectu præditus libenter opem ferre vult filijs ſe implorantibus, & quoniam Cœleſtis eſt Dominus, poteſt vtique præſtare quæ vult, vt qui omnibus inferioribus poteſtatibus mundi et inferorũ potentiſſimè dominatur) tamen vtile eſt, accuratius & diſtinctius proponere, quarũ rerum orantem admoneat hoc exordiolum.*

PRIMVM *itaq; docet hoc exordium, quis ſit inuocandus, nempe* DEVS, *quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare*

care licet, quàm eum, quem Dominus inuocandũ præcipit. Obſeruandum autem, quod PATER hoc loco non vnius perſonæ, ſed eſſentiæ nomen ſit. Omnis enim inuocatio, quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum ſanctum. Deinde Filius duplici modo eſt inuocandus, primùm cum Patre & Spiritu ſancto, vt Deus, dator omnium bonorum, deinde vt Mediator miſſus & intercedens. SECVNDO docet hoc exordium, quod velit Deus libenter & ex animo exaudire inuocantes. Eſt enim Pater. Patris enim vocabulum vim promiſſionis continet, & affectum Dei erga inuocantes. TERTIO, quod poſſit præſtare petita. Eſt enim cœleſtis Dominus, vt qui poſſit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maieſtatis titulus eſt: Qui es in cœlis. QVARTO ſubindicat hæc compellatio, qui nam debeant et poſſint verè orare, nempe filij Dei. Nam ſoli filij Dei Patrem compellare poſſunt. QVINTO, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei conſtituimur. Dederat enim poteſtatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius. SEXTO, per quem orandum ſit, inſinuatur, nimirum per filium Dei vnigenitum. Si enim filij Dei ſumus, per illum quoq; et in ipſius nomine orare eſt neceſſe. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. SEPTIMO & vltimo colligitur ex his omnib. diſcrimen inter Chriſtianorũ, Turcarum et Iudæo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rum et aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Chriſtianorum preces ex fide per Chriſtum fiunt, aliorum autem minimè. Atq; hæc ex connexis & coniunctis collecta eſſe manifeſtum eſt.

PRIMA PRECATIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Cvm nomen Dei ſit noticia, fama & gloria Dei, et ſanctificare ſit non ſolùm celebrare Deum, verumetiam omnem nominis Dei ꝓphanationem cauere: dicemus nomen Dei tum demum ſanctificari, cum Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebretur, caueaturq;, ne vel noticia Dei obſcuretur, vel fama ſileat, vel gloria ceſſet. Cæterum, quia Deus celebrari non vult niſi à credentibus, & fides non poteſt haberi ſine verbo Dei, ſine publico miniſterio, ſequitur nos hac prima precatione precari, Primvm miniſterij verbi conſeruationem, Deinde noticiam Dei & virtutem Dei, Tertiò fidem, Quartò prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio ſuperiorum finis eſt, Quintò, vt auertat Deus, quicquid ſuperioribus vllo modo aduerſatur.

Secvnda precatio.

Adueniat regnum tuum.

Hîc primùm definiendum eſt regnum Dei, Deinde

inde conſiderandæ partes, tū præſidia et adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & ſimul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verùm de his omnibus dictum eſt ſupra, cap. 15. primæ claſſis.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra.

Quia voluntas Dei tum fit, cum ei obtemperamus, & facimus quod præcipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino) PRIMVM *hic petimus verum intellectum voluntatis Dei.* DEINDE *alacrem voluntatem obtemperandi. Tertiò vires præſtandi. Quartò, vt nos in Chriſto ſimus tanquam ſurculus in vite. Quintò, vt ipſe nos ſuo ſpiritu regat. Sextò, vt ſinguli Deo in ſua vocatione ſeruiant, in iuſticia & ſanctitate, omnibus diebus vitæ ſuæ. Deprecamur autem, quæ cum his pugnant.*

QVARTA PETITIO.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Panis nomine non tantùm intelligitur cibus & potus, verumetiam quicquid ad ſuſtentationem noſtri in hac vita pertinet. Sed quia hæc haberi non poſſunt, ſine diligenti labore, adminiſtratione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ciuili, legibus, diſciplina, pace, bona valetudine, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc ſimul precamur & deprecamur, quæ contraria ſunt.

QVINTA PETITIO.

Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

PER *debita, peccata intelligit potiſſimum, et quotidianos lapſus fidelium. Septies enim in die cadit iuſtus. De remiſſione peccati vide ſupra in Symbolo.*

Porro appendix quomodo intelligenda ſit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matt. 18. Simile eſt regnum cœlorū homini regi. Quemadmodum enim hic rex ſupplici ſeruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: Ita Deus Pater confugientibus in vera pœnitentia ad Chriſtū, condonat gratis omnia debita, hoc eſt, peccata. Verùm ſicut rex ille ſeruum illum ingratum et durum aduerſus conſeruos reuocat ad pœnam, & quod antea ſupplicanti condonauit, iam à contumaci ac duro in conſeruos repetit: Ita Deus Pater, poſtquam recepit gementes in gratiam, vult nos imitari ſuum exemplum benignitate erga proximum. Non igitur iſta appendix cauſam remiſſionis continet, ſed effectū ſeu conſequens neceſſarium. Quare hæc appendix

admo-

admoneat nos noſtri officij erga fratres, vt ipſis in nos peccantibus condonemus, idq́; exemplo Patris cœleſtis. Quod ſi fecerimus, certum ſignum remiſſi noſtri peccati à Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quoniam tentatio perficitur (teſte Gregorio) tribus: Suggeſtione, delectatione & conſenſu, precamur hac precatione, ne Deus ſinat nos malis SVGGESTIONIBVS *impeti, Peruerſa* DELECTATIONE *obrui, et* CONSENSV *in laqueos tentatoris incidere. Tametſi autem Diabolus propriè tentator dicitur, vt qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat: tamen Deus tentare dicitur probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Geneſ. 22. de qua re ſupra in* ὑπομνήσει.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Hæc generalis petitio eſt, qua deprecamur omnia nobis vllo pacto nocentia. In malo enim, vt in genere, continetur quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur, vt ærumnæ huius vitæ, peccata, tyrannis Diaboli, perſecutiones. Breuiter, quicquid vel Eccleſiæ ſeu regno Chriſti ſpirituali, vel politico ſtatui, vel œconomijs impedimento & damno eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

AMEN.

Particula AMEN, *& votum & admonitio ſeu confirmatio eſt.* VOTVM *quidem, quo optamus, vt verè exaudiamur, & verè fiant quæ petimus.* ADMONITIO *verò, vt verè ſtatuamus, nos exauditos propter Chriſtum Mediatorem. Vberiorem explanationem petant ſtudioſi aliunde. Hic tantùm volui inuentionem iuxta regulas præſcriptas aliquo modo oſtendere.*

Porro ſi quis tractationis ordinem requirit, hîc ſanè ordo minimè incommodus eſſe videtur, ſi de ſingulis precationibus quatuor proponantur. Primùm, res expreſſa verbis nominatim. 2. Enumeratio eorum, quæ ad rem expreſſam verbis neceſſariò requiruntur & ordinantur. 3. Quæ cum re coniuncta ſunt verbis expreſſa. 4. Pugnantia.

CAPVT V.

Doctrina Eccleſiæ.

HOC *fixum mente tenendum eſt, quod Doctrina* ECCLESIAE *Chriſti alia non ſit, quàm quæ in lege, Prophetis, Euangelicis hiſtorijs & Epiſtolis Apoſtolicis traditur. Ad legem enim et teſtimoniũ mittitur Eſaias. Chriſtus dicit: Oues meæ vocem meam audiunt. Item: Habent Moſen & Prophetas, illos audiant. Verùm quia multa ſunt in ſcriptura, non omnib. obuia, accedunt piorum*

rum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rum interpretationes, quæ tanquã lucem obſcuriorib. locis afferunt. At ne nos ſinamus à fonte aquæ viuæ abduci ad ciſternas & puteos contritos, qui continere aquam non valent, tenendum eſt diſcrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis à quolibet vel ſanctiſſimo patre dictum, eiuſdẽ ponderis & autoritatis in Eccleſia Chriſti eſſe debet.

Sunt itaq; dicta Patrum in triplici diſcrimine. Quædam enim demonſtrata ſunt, Quædam probabilia, ſed præter ſcripturam: & Quædam enunciata contra ſcripturam et analogiam fidei. DEMONSTRATA voco, quæ ex apertis ſcripturæ teſtimonijs, & immotis axiomatibus euidenti conſequentia collecta ſunt. Cuius generis ſunt Symbolum Apoſtolicum, Nicenum, Athanasij, Chryſoſtomi, Gregorij, Ambrosij, &c. Nam hæc immota conſequentia ex verbo Dei collecta ſunt. De his tenenda eſt regula, quod pondus et autoritatẽ non habeant ab hominibus, ſed ab ipſo verbo Dei, vnde fluxiſſe demonſtrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis eſſe debet hoc genus dictorũ Patrum, quàm ipſiſſima vox Dei de cœlo ad uos allata. PROXIMVM genus dictorum eſt eorum, quæ etſi appoſitè et ſapienter dicta ſunt, attamen demonſtratione ex verbo Dei carent. Huius generis dicta tantiſper magnifacere oportet, propter reuerentiam ſanctorum Patrum, donec trahantur in malam conſequentiam ab hoſtibus ſanæ doctrinæ. Sancti Patres ſæpe ſatisfactionis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ac meriti mentionem faciunt, non ſtrictè vocum proprijs ſignificationib. inhærentes, ſed eas abuſiuè propter aliquam alluſionē transferentes ad ſuum propoſitum. Quare ſi quis contra mentem Patrum huiuſmodi dictis abuti velit aduerſus doctrinæ ſinceritatem, nos non debemus ſinere Patrum dicta præferri apertæ ſcripturæ. POSTREMVM *genus eſt eorum, quæ enunciata ſunt contra ſcripturam et analogiam fidei, ex incogitantia quadam, vnde facilè homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambroſij ſequenda eſt, qui lib.* I. *Officiorum ſic inquit: Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelib. via Chriſtus eſt. Si igitur Chriſtus non docuit quæ docemus, & nos id deteſtabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Cauete à fermento Phariſæorum, hoc eſt, à corruptione doctrinæ. Item: Cauete à falſis Prophetis. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema ſit.*

Præterea & hoc in Eccleſiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæſtionib. inuoluamur, quemadmodum à ſententionarijs factum eſſe videmus, qui innumeras & inutiles quæſtiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter ſe iaciunt. Unde fit, vt neceſſaria Eccleſiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum et inutilium quæſtionum Eccleſiæ Chriſti obtrudatur. Quare nos, qui Chriſti diſcipuli eſſe volumus &

gloria-

gloriamur, ſequamur verbum Dei, tanquam lucernam veram, quæ ſola à tenebris ignorantiæ ad lucem veræ noticiæ Dei nos adducere poteſt. Et alienis periculis admoniti ſimus, ne omiſſo viuo fonte quæramus ciſternas, ac ita paulatim in errores priſtinos recidamus.

Præterea & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illuſtratione ſcripturæ vti liceat triplici probandi genere. Nunc enim Scripturæ apertis axiomatis, Nunc ratiocinatione, eaq́; directa & indirecta, Nunc exemplis approbatis. Hoc triplici genere vſus eſt ipſe Dominus non rarò: Paulus frequentiſſimè, ac alij Apoſtoli, quibus probandi rationib. nos pronunciata Patrum adijcere poſſumus, ſed hac ratione, ſi habeamus præeuntem lucernam Dei. IAM multa addi poſſent de autoritate, dignitate, neceſſitate ac vtilitate doctrinæ Eccleſiæ, ſed iſtis tanquam apertis omiſſis, nonnulla de certitudine adijciam, vt contra furores Mahometicos ac Atheiſmum prophanorum hominum, Epicureiſmum, Romaniſmum, atq; adeo aduerſus omnem aſtutiam ac verſutiam Diabolorum & hominum, quibus ad fallendum vtuntur, mentes noſtras muniamus, ac vt certi de doctrina Eccleſiæ eam auidius diſcamus, moresq́; noſtros iuxta normam ipſius formemus.

Gloriantur Philoſophi de ſuæ doctrinæ certitudine, iactant ſua κριτήρια, demonſtrationes proferunt, vniuerſalem experientiam prædicant, ordi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amuſſi philoſophica, vt vocant) extollunt. Fateor certè, iſtas certitudinis cauſas non eſſe contemnendas, imo tanquam dona Dei ſuſpiciendas, attamen ſi cum certitudine rei Theologicæ iſta philoſophica conferantur, apparebit, multis nominibus doctrinæ Eccleſiæ certitudinem demonſtrationibus philoſophicis præponendam eſſe. Sed PRIMVM *de doctrinæ Eccleſiæ certitudine dicam.* DEINDE *nonnihil de collatione doctrinæ Eccleſiæ & Philoſophicæ adijciam.*

CERTITVDO *itaq;* DOCTRINAE *Eccleſiæ ſolo teſtimonio nititur, quod eſt duplex: Externum & Internum, de vtroq; ordine dicendum eſt.* EXTERNVM *teſtimoniū voco, quod in ſenſus incurrit, quod verbum cœleſte confirmat tanquam firmiſſimum ſigillum. Verùm hoc habet ſex partes, nimirum patefactionem diuinam: miraculorum varietatem: prophetiarum firmitudinem: conſenſum veræ Eccleſiæ perpetuum: tanti temporis durationem: ac cruentam plurimorum Martyrum confeſſionem. Verùm hæc paulò apertius declaranda ac diſtinguenda ſunt.*

PRIMA *igitur pars externi teſtimonij eſt patefactio diuina, per quam ipſe Deus de ſua arcana ſede procedens, ſe olim ſanctis Patribus patefecit, & ſuum verbum eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus ſæpe apparuiſſe legitur, tamen paucas eius apparationes recitabo, in qui-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

in quib. ſummam doctrinæ Eccleſiæ proponit, inculcat, repetit & illuſtrat. Primùm itaq; apparuit Adamo poſt lapſum, Geneſ. 3. & doctrinam legis & Euangelij primus ſua voce tradidit, & pœnas inflixit ob peccatum. Ab hac doctrina vera Eccleſia Dei nunquã defecit, ſed perpetuò eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noë, ac facto confirmauit doctrinam legis & Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit, Noë verò cum ſua familia ex gratia promiſſionis clementer liberauit. Poſt diluuium, vt doctrinam ferè hominum malicia collapſam erigeret, apparuit Abrahamo decies, eius filio Iſaac bis, nepoti Iacob ſexies: in quibus apparitionib. eadem doctrina eſt propoſita, et promiſſionis verbum clarius illuſtratum eſt. Iuſtificationis quoq; doctrina in Abrahamo certiſſimo typo expreſſa eſt apertius. Poſt hæc in Aegypto Moſi apparuit, eandemq; doctrinam repetijt & confirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, verbum ſuum amplectentem, & reliquum mundum intereſſet. Præterea multis Prophetis idem verbum in viſionibus & ſomnijs apparens commendauit. In nouo quoq; Teſtamento idem Deus ſuum verbum ſonuit de cœlo, & proprio ore nobis Chriſtum doctorem commendauit, dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC *audite. Ac ſi dicat: Olim promiſi ſemen mulieris deſtructurum caput ſerpentis, & reparatorem ge-*

neris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

neris humani ſublata legis maledictione: Ecce hic adeſt, eum audite, in eum credite, quibus vita et ſalus cordi eſt. In hoc enim mihi complacui, & reconciliatus ſum mundo per ipſum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, vnà cum Angelorum concionibus & reuelationibus, noſtræ infirmitati ſeruire debent, ac confirmabunt noſtros animos, ne credamus impoſturis Diaboli, qui cum omnibus Sophiſtis et Mahometiſtis, prophaniſq; gentibus in hoc totus incumbit, vt nos ab iſto verbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abſtrahat, quemadmodum noſtros parentes à verbo vitæ, quod acceperant, abſtraxit.

SECVNDA pars externi teſtimonij, eſt varietas miraculorum, quæ miracula ſunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquã ſigillis firmiſſimis verbum ſuum, hoc eſt, legem et Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia ſunt plurima, cùm in veteri, tum in nouo Teſtamento. Veteris teſtamenti miracula in hæc tempora commodè diſtingui poſſunt: Vt primo loco conſiderentur, quæ ante diluuium contigerunt: ſecundo, quæ in diluuio: tertio, quæ poſt diluuiũ: quarto, quæ in Aegypto: quinto, quæ in exitu ab Aegypto: ſexto, quæ in monte Sinai, dum lex pr omulgebatur: ſeptimo, quæ quadraginta annos in deſerto: octauo, quæ ſub Ioſua: nono, quæ ſub Iudicibus: decimo, quæ ſub Regibus: vndecimo, quæ ſub captiuitate populi in Chaldæa: duodecimo, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mo, quæ reliquo tempore vſque ad Chriſtum ſub varijs Ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus. ANTE Diluuium itaq; duo inſignia occurrunt. Primùm in oblatione Abel & Cain, vbi Dominꝰ aperto teſtimonio confirmauit legem & Euangelium, non reſpexit Cain, ſed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus, hic pius propter fidem in promiſſum ſemen. Vnde primùm reſpexit ad Abel, deinde ad munus ſeu ſacrificium eius, quod propter offerentis fidem placuit. Secundum in Enoch, quem Dominus à conſortio hominum ſuſtulit in cœlum, vnde doctrinam Euangelij confirmat de victoria ſuper regno Satanæ.

IN DILVVIO duo quoque ſunt præcipua, Vnum miraculoſa pœna ob peccatum iuxta legis doctrinam. Alterum admiranda liberatio credentium, iuxta promiſſionis verbũ. Ita Cataclyſmus mundi, obſignatio eſt vtriuſq; doctrinæ Eccleſiæ, nimirum legis & Euangelij. POST Diluuium primùm occurrit confuſio linguarum in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ ſterilis per Angelũ annunciatus: Pugna Iacob cum Angelo: Scala extenſa in cœlum viſa ab eodem, promiſſionis gratuitæ certitudini ſeruiunt. IN AEGYPTO ardet rubus, ſed incolumis manet. Virga in colubrum vertitur. Vrgente Moſe mandatum Domini de exitu populi, decem mirabilia ſigna eduntur, quæ his verſibus complecti ſoleo:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Sanguis, Rana, Cinyps, cum Muſca, Peſtis & Vlcus,
Grando, Locuſt', Tenebræ, Natorum mors inimica.

Hæc omnia clarè teſtantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem ſuos tueri. IN EXITV *ab Aegypto, vt miraculoſa maris exiccatio, per quam liberantur Ebræi, promiſſæ gratiæ teſtimonium eſt, ita ſubmerſio Pharaonis cũ ſuo exercitu, legis diuinæ eſt ſigillum. Deinde eodem pertinet miraculum columnæ Nubis per diem, & columnæ Ignis per noctem, qua ſuum populum Dominus in itinere direxit.* IN MONTE *Sinai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis Tabulis inſcribitur, ibi fulgura, tonitrua, miraculoſum ieiunium Moſis, colloquium Dei cum Moſe, teſtantur, legis doctrinam verè à Deo profectam eſſe.* TEMPORE XL. *annorum, quibus populus in deſerto permanſit, plurima ſunt miracula edita, quibus vtraq; doctrinæ pars confirmata eſt. Legis doctrina confirmatur miraculoſa pœna Choræ, Dathan et Abiron, cum eorum ſociis, quos terra aperto ore abſorpſit. Deinde thurificantes contra legem ignis de cœlo abſumſit. Inobedientes ſerpentibus percutiuntur, &c. Euangelium quoq; ex altera parte confirmant miraculoſa beneficia Dei. Aqua de petra manat, et comitatur populũ quocunq; proficiſcitur. Man de cœlo datur, vnde tot millia hominum aluntur quadraginta annis. Aſpectus ænei ſerpentis erecti ex mandato Domini,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mini, quo ſanantur percuſſi à dipſadibus. Veſtimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur. S V B I O S V A *duce primùm occurrit tranſitus per mediū Iordanis, ſtante aqua ab vna parte inſtar muri, et defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho ſepteno circuitu, et voce tubarum iuxta vocē Domini, euerſio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demiſſi, quibus occiſi ſunt hoſtes populi Dei. His omnibus confirmari vtrunq; doctrinæ caput nemo non videt.* S V B *Ducibus etſi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs ſunt inſignia. Vellus Gideonis, & fortitudo Samſonis, vtrumq; veritatis diuinæ ſigillum eſt.* T E M P O R I B V S *Regum Elias & Eliſæus miraculis plurimis claruerunt, quibus vtramq; doctrinæ partem Dominus mirabiliter confirmauit. Helias excitat mortuum. Hoſtiam perfuſam aqua impetrato miraculoſè igne de cœlo accendit, in teſtimonium doctrinæ ſuæ. Ad preces eiuſdem trib. annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes ſtatim denſantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, ſiccus tranſit, & ignito curru in cœlū tollitur. Eliſæus ſanat aquas peſſimas & ſteriles: ditat mulierem oleo: ſuſcitat mortuum: ſanat Naaman Syrum à lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Eccleſiæ doctrinam, quæ breuitatis cauſa omitto.* S V B *captiuitate populi in Chaldæa, hæc ſunt præcipua: Miraculoſa*

libera-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

liberatio trium virorum, qui propter confeſſionem doctrinæ Eccleſiæ in ardentem fornacem coniecti ſunt. Ignis enim imperio creatoris ceſſit, & non læſit, quos Dominus illæſos in teſtimonium ſuæ doctrinæ voluit. Miraculoſa defenſio Danielis, coniecti in lacum, vt deuoraretur à leonibus, eò quod nollet abijcere doctrinam Eccleſiæ, & idola prophana loco veri Dei colere. MIRACVLA ſub Ducibus vſq; ad Chriſtum poſt tranſmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum eſt, quod Deus populum adeò exiguum, tot perſecutionib. fractum, contra adeò potentes Reges & Principes defenderit, vt firmum ſtaret vaticinium Iacob de expectatione gentium, ſeu aduentu Meſſiæ. PORRO. Noui Teſtamenti miracula plurima ſunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primùm occurrit ſterilis aniculæ partus, deinde Virginis, vterq; ab Angelo annunciatus, non ſine doctrinæ Eccleſiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur Angelorum conciones, Magorum ſtella, facta Chriſti diuina, eaque plurima: vt ſanationes ægrotorum, ſuſcitationes mortuorum, &c. Apparitiones in monte. Reſurrectio Chriſti. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica hiſtoria, quibus omnib. accedit veluti regia quædā obſignatio, viſibilis donatio Spiritus ſancti quinquageſimo die poſt reſurrectionem Domini. EODEM pertinent miracula Apoſtolorū, quibus doctrina confirmata eſt in primitiua Eccleſia.

ſia. Hunc eſſe verum miraculorum VSVM ſequentia teſtimonia confirmant. Exo.13. Erit quaſi ſignū in manu tua, et quaſi monimentum in oculis tuis, vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Num. 14. Vſquequo non credent mihi in cunctis ſignis, quæ feci in medio eorū? Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operib. meis. 3. Reg. 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc ſcio, quod vir Dei es tu, et verbū Domini in ore tuo verum eſt. Atq; hæc de miraculis, & de ſecunda parte externi teſtimonij.

TERTIA pars externi teſtimonij, prophetiarum obſeruatio & veritas eſt. Cuius generis ſunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Chriſti. Prophetia Balaam de Chriſto ſub imagine ſtellæ. Vaticinium Eſaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Chriſti, de eius morte æternoq; regno. Hæ prædictiones omnes ſcopum habuerunt Chriſtum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, vt æternam iuſticiam donaret credentibus, quemadmodum Eſaias et Daniel clarè concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidē doctrinæ Eccleſiæ teſtimoniū præbere, quam Deus ab initio ſua voce propoſuit, ac miraculis confirmauit. Sciamꝰ igitur vaticinia prophetica eſſe quædam doctrinæ Eccleſiaſticæ ſignacula.

QVARTA pars externi teſtimonij eſt conſenſus Moſis, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, ac catholicæ totius Eccleſiæ in doctrina, cul-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tu & vita. Nam hi omnes legem & promiſſiones vrgent, ac alij alijs clarius exponunt.

QVINTA pars externi teſtimonij eſt ipſa duratio Eccleſiæ, ac doctrinæ legis & Euangelij. Nam ſi ex hominibus fuiſſet, aut etiam ex Diabolo, nequaquam tot annis perduraſſet aduerſus tot tyrannorum inſultus, tot hæreticorum ſectas, tot ſophiſtarum technas, quibus mundus ſe oppoſuerat Eccleſiæ & doctrinæ cæleſti. Atque adeò verum eſſe oſtenditur, quod Dominus promiſit: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Huc quoque pertinet dictum Gamalielis Act. 5. Si ex hominibus eſt opus hoc, diſſoluetur.

SEXTA pars externi teſtimonij, eſt cruenta confeſſio tot Martyrum, inde vſque ab Abel ad Chriſtum Dominum, & ab ipſo in hunc vſque diem. Nam tanta et tam atrocia ſupplicia nequaquam ſubijſſent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc teſtimonij genus infringit, quod multi enthuſiaſmo quodam inſtigati, non dubitarunt pro erroribus ſuis confirmandis mortem oppetere. Nam deſtituti fuerunt ſuperioribus teſtimonijs, quæ ſemper tanquam regula adhibenda ſunt, vt diſcernatur inter veros Martyres & enthuſiaſmo concitatos à Diabolo, ad oppugnandam veritatem. Hactenus de externo teſtimonio, quo confirmatur doctrina Eccleſiæ.

INTERNVM teſtimonium vnicum eſt, nimirum arrabo ſeu pignus Spiritus ſancti, quo ob-

ſignatur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſignatur verbum in cordibus fidelium. De hoc interno teſtimonio concionatur Paulus 1. Corin. 1. et 5. Ad Epheſ. 1. &c. Hæc teſtimonia, quæ ſunt cauſæ certitudinis in cœleſti doctrina, ſi conferuntur cum Philoſophica certitudine, plurimum excellent. Omnia enim in Philoſophia lumini rationis & ſenſibus ſubijciuntur. Verùm hic lumen Dei, imo ipſe Deus eſt, qui ſuam doctrinam proponit & confirmat. Philoſophia κριτηρίοις quibuſdā mentis facultatibus nititur: Sed hic Spiritus ſanctus doctrinam confirmat atq; obſignat, adeo, vt nihil certius pio cordi haberi poſſit, quàm hæc ſpiritus obſignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei Theologicæ in tertium locum poſt ſcientiam reijciunt, et ferè cum εἰκασίᾳ coniungunt. Atq; hactenus de doctrina Eccleſiæ.

CAPVT VI.

Sacramentum.

PRIVSQVAM ad tractationem Sacramentorum noui Teſtamenti deſcendam, pauca dicenda ſunt de inſtitutione & ratione Sacramentorum, & cur voce hac Sacramenti vſa ſit Eccleſia. Hæc enim nos deducent in veram Sacramentorum noticiam, vt nulla nobis amplius relinquatur hæſitandi occaſio. Vt itaq; inſtitutionem intelligamus, obſeruandum eſt, quod Deus ſemper, et antequam homo lapſus eſt ab innocentiæ ſtatu, et

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

poſtquam ipſi viſum eſt genus humanum peccato ſuaq; culpa perditum reparare, conſueuerit ſuam voluntatem homini patefacere duabus rebus, nimirum verbo, & ſigno verbo addito, vt ita hominum ſaluti conſuleret. SIGNA autē duplicia ſunt adiecta verbo. Nam alia confirmabant certitudinem verbi, de quib. dictum eſt in præſentis claſſis 5. cap. Alia fuerunt fauoris Dei obſignationes et ſigilla, de quo genere hîc nobis eſt ſermo.

Cum homo adhuc eſſet in ſtatu innocentiæ, accepit verbum, cui ſi obtemperaſſet, in æternum beatus vixiſſet: VERBO adiecit Deus duplex ſignum ſeu Sacramentum: Alterum Immortalitatis, quod ſignum à fine dictum eſt. Alterum Probationis, quod ſignum ſcientiæ boni & mali ab euentu eſt nominatum. Poſt lapſum propoſuit verbum reconciliationis, quod ſemen mulieris contriturum eſſet caput ſerpentis, hoc eſt, deſtructurum opera Diaboli, adducta iuſticia ſempiterna. Huic verbo adiecit ſignum, nempe ritum ſacrificandi: Qui viſibilis quædam concio erat de venturo Meſſia. Deinde cum Noë locutus eſt Dominus, & promiſſioni ſignum fœderis addidit arcum cœleſtem. Abrahamo poſteà promiſſionem ſeminis propoſuit verbo, ſed ſignum adiecit Circumciſionem, quæ eſſet veluti viſibile ꝓmiſſionis verbum, quod durauit vſq; dum Chriſtus venit iuxta promiſſionis verbum. Moſi quoq; data Lege, et facta promiſſione, commendauit ſigna externa varia,

quibus populus admoneretur de promiſſionib. diuinis. Eodem prorſus modo Chriſtus, poſtquam de cœlo adueniſſet, confirmaſſetq́; promiſſionis doctrinam, ſigna & teſtimonia ſuo verbo, numero quidem pauciſſima, ſed ſignificatione maxima, vt Baptiſmum & Cœnam, adiecit: quæ eſſent veluti aſpectabiles quædam noui fœderis per ſanguinem Chriſti ſanciti conciones. Hæc ſigna cùm veteris, tum noui Teſtamenti, propterea, quod aliud continebant quàm foris apparebat, Orientalis Eccleſia μυστήρια, *Occidentalis, hoc eſt, Latina, Sacramenta appellauit.*

His ita de inſtitutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda eſt. Hanc rationem vt inueſtigemus certius, proponenda ſunt nobis aliquot particularia Sacramenta, vnde generalem definitionem extruemus. Proponamus itaq; in medium Circumciſionem, cui noſter Baptiſmus ſucceſſit, deinde agnum Phaſe, cui Cœna Domini ſubſtituta eſt. IN *Circumciſione Domini itaq; Primùm vox Domini inſtituentis et mandatum occurrit. Dicit enim Dominus: Cuſtodies pactum meum. Et Opus commendatum externum, quod in oculos & ſenſus incurrit. Tertiò, promiſſionis verbum additur: Ero Deus tuus, et ſeminis tui poſt te. Quartò, requirit ab Abraham fidem in promiſſionem. Omnis enim* PROMISSIO DEI *fide accipienda eſt. Similiter agnus Phaſe* PRIMO *mandatum Dei habuit.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

SECVNDO externa & viſibilis erat commeſtio, certo ritu celebrata. TERTIO additum erat promiſſionis verbum, quod Deus in ſuam fidem reciperet iſtum populum, cuius promiſſionis veluti viſibilis concio quædam erat commeſtio agni. QVARTO requirebat Deus à populo, vt ſe ſuæ fidei committeret, expectaretq; promiſſa bona. Hæc quatuor ſimiliter concurrunt in aſperſione ſanguinis, atq; adeo in omnibus reliquis ſignis, à Deo inſtitutis, vt teſtentur de ipſius fauore erga homines: Quorum vnum ſi ſuſtuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruamus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum: SACRAMENTVM eſt ſignum viſibile, mandatum & inſtitutum à Deo, quo vt Deus ſuam teſtatur erga homines promiſſionem de conciliatione humani generis, ita homines viciſſim ſuam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perſpicua & immota definitio Sacramenti eſt, adeo vt quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non poſſit, modo cum Eccleſia veteri de Sacramentis loqui placet.

Ex quo etiam conficitur, duo tantùm eſſe noui Teſtamenti Sacramenta, nimirum BAPTISMVM & COENAM Domini. Ex his quoq; planum eſſe iudico, quod prudentiſſimo conſilio ſancti Patres talibus ſignis Sacramenti nomen dederunt. Nam vt externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam & ſignificatam, oculis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definiuerunt actionem externam habentem ſpiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum eſt pignus promiſſionis. Sed quia hoc pignus aliâs fit verbis tantùm, vt iuſiurandum: aliâs rebus, videlicet, cum ſigna quaſi pignora adduntur promiſſionibus, hoc ſignificatu transferunt Sacramenti nomen ad ſigna ſacra noui Teſtamenti. VERVM, priuſquam accedamus ad explicationem Sacramentorum noui Teſtamenti, hîc quoq; obſeruatione dignum eſt, quod ſigna gratiæ ſeu Sacramenta diuinitùs ordinata, ſymbolica ſunt, nam habent quandam analogiam ad rem inuiſibilem, quam continent & ſignificant, præterquam quod ſint ſigna gratiæ et externa fiduciæ erga Deum & profeſſionis teſtimonia. Quare Circumciſio non eſt tantùm ſignum gratiæ, vt externa nota, qua populus Dei diſcernebatur ab impio mundo: ſed erat etiam ſymbolum ſeu ſignum per comparationem, quam habet cum re ſignata, docens Abraham & eius poſteros. Docebat enim Circumciſio, humanam naturam eſſe immundam, ideoq; mundandam. Deinde quia erat in membro genitali, docebat de futuro Semine, quod eſſet naturam humanam ſuo ſanguine ab omni peccato & macula mundaturum. Atq; ita tria ſunt in ſignis ſpectanda, PRIMVM, quod ſint ſigna gratiæ, DEINDE quod ſint teſſeræ profeſſionis. TERTIO, quod ſua analogia nos doceant. Vnde Au-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

guſtinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum ſunt ſacramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non eſſent.

Poſtquam autem hæc in genere de Sacramentis dicta ſunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Teſtamenti, quæ ſunt: Baptiſmus & Cœna Domini: in quibus illa quatuor inſunt, quæ ſupra dixi, ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ ſimul complectar in definitione. SACRAMENTVM noui Teſtamenti eſt ſignum viſibile, diuinitùs mandatum & inſtitutum, promiſſioni in Euangelio traditæ additum, vt ſit teſtimonium exhibitæ promiſſionis gratiæ, et applicatæ ijs, qui Sacramentis vtuntur, fideq́; promiſſionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, ſigni externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei ſeu promiſſionem gratiæ. Poterit & hoc modo definiri: SACRAMENTVM noui Teſtamenti eſt ceremonia & actio à Chriſto inſtituta, in qua adhibito promiſſionis verbo, ſub viſibili re, inuiſibile donum & gratia offertur, & obſignatur credentibus. Hanc definitionem perſpicuam & propriam eſſe non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorũ noui Teſtamenti ſubſtantiam requiri videntur. Quæ vt apertius à ſtudioſis conſpiciantur, breuiter eam retexam, ac in membra quatuor diſtribuam. PRIMVM eſt inſtitutor & autor Sacramentorum noui Teſtamenti. SECVNDVM promiſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

promiſſionis verbum & mandatum ſeu inſtitutio. Eſt enim verbum promiſſionis veluti vita Sacramenti. TERTIVM, ſignum ſeu elementum ſeu ſymbolum vna cum re, quæ cum his iuncta eſt. Non enim ſenſus noſtros ludit Deus vanis ſimulacris, ſed vt verax eſt, ita veraciter complet ſuam promiſſionem, cuius teſtimonium eſt externũ ſignum ſeu elementum, ſeu ſymbolum. Nam hæc tria vocabula, etſi eandem rem in hac doctrina ſignificant, ratione tamen differre videntur. Signum enim habet relationem ad rem ſignatam. Elementum dicitur, quia eſt res corporea & ſenſibilis, in oculos & ſenſus incurrens. Symbolum propter analogiam & comparationem ſigni ad rem ſignatam. In re itaq; externa tria concurrunt. Primùm, res illa externa, & ſignum & teſtimonium gratiæ. Deinde eſt nota profeſſionis. Tertiò eſt ſymbolum, hoc eſt, ſignum, comparatione quadam docens nos virtutem Chriſti & noſtrum officium, ſicuti poſtea rurſus dicetur. QVARTVM eſt fides, qua verbum promiſſionis apprehenditur. Hæc quatuor membra ſupra in definitionis complexum incluſi, quæ ideo diſtinctius propoſui, vt poſtea commodius ſingulis noui Teſtamenti Sacramentis accommodari poſſint.

Sunt autem noui Teſtamenti Sacramenta duo tantùm, nimirum BAPTISMVS et COENA Dominica, vt ſupra oſtenſum eſt. Illo in familiam Chriſti recipimur, ideoq; initiale Sacramentũ noui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Teſtamenti dici poteſt, vt Circumciſio initiale erat veteris populi Sacramentum: Hac recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex verbis Cœnæ poteſt appellari. Has enim duas Ceremonias ſolas Dominus (penes quem vnicum ius eſt Sacramenta in Eccleſia inſtituendi et ordinandi) inſtituit et ordinauit. Tametſi autem multæ ſunt promiſſiones in nouo Teſtamento, qualis eſt illa: Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, etc. tamen aliud eſt, ſolis verbis promiſſionem confirmare, aliud verbis ac elementis, ſeu ſymbolis viſibilibus ſimul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa ſigna adiecerit Dominus ſuis promiſſionibus quàm illa duo, nempe Baptiſmũ et ſacram cœnam, rectè duo tantùm noui Teſtamenti Sacramenta numerantur, quæ quomodo à ſacramentis veteris Teſtamenti diſtinguenda ſint, breuiter explicandum eſt.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarum PRIMA à temporis circumſtantia petitur. Vetera enim illa prænunciarunt rem futuram, Noua ſignificant rem exhibitam. Hæc differentia confirmatur etiam Auguſtini teſtimonio, qui ſic inquit: Lex et Prophetæ ſacramenta habebant rem futuram prænunciantia: Noſtri verò temporis Sacramenta veniſſe conteſtantur, quod illa venturum prædicebant. SECVNDA differentia ſumitur à diuerſitate ſignorũ, Sacramenta (inquit Auguſtinus)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

nus) Iudæorum in ſignis à noſtris ſunt diuerſa. Vetera enim ſigna, vt Circumciſio, oblationes variæ, ſanguis, &c. abolita ſunt, quia typus fuerunt venturi, quibus Baptiſmus & Cœna Dominica ſubrogata ſunt, vt quæ Chriſtum exhibitum oſtendunt. TERTIA *differentia ſumitur à numero, ſignificatione & virtute. Sic enim inquit Auguſtinus de Sacramentis loquens: Noſtra numero pauciora, ſignificatione pauciora, virtute præſtantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli 1. Corint. 10. dicentis, omnes eandem ſpiritualem eſcam comediſſe. Nam Paulus de ſpirituali virtute & fructu loquitur, qui planè ſimilis eſt in vtriuſq; Teſtamenti Sacramentis. Vt enim idem eſt Chriſtus vtriuſq; Teſtamenti: Ita idem Spiritus Chriſti, qui in illis & in nobis eſt efficax.*

CAPVT VII.

Baptiſmus.

GRAECA *vox* βάπτω *tingo et lauo ſignificat. Hinc deducitur aliud verbum* βαπτίζω, *quod ſignificat immergo, intingo, abluo. Hinc verbale nomen* βαπτισμὸς, *item* βάπτισμα, *hoc eſt, immerſio, ablutio, intinctio, lotio: quo nomine ſæpe vſi ſunt Euangeliſtæ, atq; hæc eſt nominis ratio.*

Rei definitio hæc ſit: BAPTISMVS *eſt Sacramentum noui Teſtamenti, inſtitutum diuinitùs per miniſterium Ioannis, conſtans ablutione hominis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

minis per aquam, cum verborum pronunciatione, iuxta inſtitutionē Chriſti, non ſolùm ad obſignandam ablutionem hominis à peccato per ſanguinem Chriſti, verumetiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & viuificatione Spiritus perficitur. Aut ſi mauis breuius, in hunc modum: Baptiſmus eſt Sacramentum ablutionis peccatorum per mortem Chriſti, & nouæ regenerationis. PORRO duplicis Baptiſmi meminit ſcriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externū Eccleſiæ cœtum, hoc in internum ſeu ſpiritualem Eccleſiam & conſortium Chriſti, nec tamen alter ab altero ſeparandus eſt. Externus enim interni teſtimonium eſt, hoc eſt, Aquæ baptiſmus pignus eſt ſpiritualis baptiſmi, & internæ ablutionis. CAETERVM, vt omnia clarius conſpiciantur, quatuor illa, quorum ſuperius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex ſingulis fides percipiat, videamus.

PRIMVM itaq; de inſtitutione huius Sacramenti videndum eſt. Tametſi autem Ioannes miniſterium Baptiſmi incoauit, tamen ex Euangelica hiſtoria conſtat, Ioannem verbo Dei vocatum ad baptizandū, et prædicandum pœnitentiam. DEINDE Chriſtus ſuos diſcipulos ad docendum & baptizandum poſt ſuam reſurrectionem miſit hoc mandato: Ite in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Qui crediderit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

diderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes inſtitutionem. IN HAC *inſtitutione multa concurrunt meditanda.* PRIMVM, *inſtitutoris maieſtas. Secundò, vnde vis & efficacia Baptiſmi. Tertiò, vniuerſale mandatum. Quartò, qualis inauguratio ſit Baptiſmus. Primùm,* MAIESTAS *Inſtitutoris Chriſti, meritò nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim eſſe neceſſe eſt, quod prius de cœlo verbo ſuo præcepit, poſtea exemplo confirmauit, deinde ipſe baptiſmum recepit, figuram imminentis ſuæ mortis, ſepulturæ, reſurrectionis, communionis corporis ſui nobiſcum. Poſtremò reſuſcitatus diſcipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptiſmum ſuæ Eccleſiæ commendauit, vt interim ſileam plurimos huius ſacroſancti lauacri typos fuiſſe, vt diluuium, mare rubrum, Iordanis tranſitus, lotionem Naaman Syri leproſi in Iordane, piſcinam probaticam, etc.* EX *his omnib. hunc fructum fides colligere debet, quod hæc actio verè exhibeat quod figurat. Vult enim Chriſtus hoc ſignum non inane ſymbolum eſſe, ſed quod ſimul offerat reconciliationem baptizato, ſiue infans fuerit ab Eccleſia oblatus, ſiue adultus fidem in promiſſionis verbum profeſſus. Quantum enim ad adultos & rationis cõpotes attinet, fidei baptiſmi profeſſio requiritur, ſine qua nec ſymbolum externum nec verbum efficax eſt.* SECVNDO,

vis &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vis & efficacia baptiſmi non dependet à miniſtro baptizandi, ſed à Chriſto purgante et abluente nos per lauacrum in verbo vitæ, ad Ephe.5. Nullum igitur diſcrimen baptiſmi externi facit perſonarũ diuerſitas. Nam miniſtri tantùm externam ceremoniam adhibent ex mandato Chriſti. Chriſtus ipſe, iuxta promiſſiones, verè ijs, qui baptizantur, adeſt, et efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides noſtra diſcat non intueri baptizantis miniſtri dignitatem, ſed inſtitutionem Chriſti, quia ipſe, & non alius, purgat. TERTIO, *Vniuerſale mandatum eſt, vt baptizentur omnes gentes, vnde fides fructum geminum colligat. Primùm, quod infantes citra ſacrilegium excludi non poſſint à baptiſmo. Deinde, quod Dominus verè velit ſalutem omnium hominum. Quorſum enim attineret pignus gratiæ offerre, niſi cum pignore rem promiſſam exhibere vellet? Externus igitur baptiſmus ſi inefficax manet, id non Chriſti, ſed hominum culpa fieri neceſſe eſt.* QVARTO, *Inauguratio noſtri per baptiſmum eſt ſignificata his verbis: Baptizantes eos in nomine Patris, et Filij, & Spiritus ſancti. Hæc verba Primùm teſtantur, baptizatos à Patre cœleſti recipi in gratiam: Deinde Filij beneficia ipſis donari & applicari: Tum Spiritum ſanctum promitti, imo infundi, qui ipſos reget & ſanctificabit. Vnde fides noſtra confirmari debet in hunc vnum Deum, qui*

eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus: in cuius nomine ideo inauguramur, vt illum vera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniuſticia & iniquitate.

DEINDE Verbum promiſſionis additum Baptiſmo eſt hoc: Quiſquis crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Quemadmodum autem omnis promiſſio Dei, ita hæc fide accipienda eſt, et firmiter ſtatuendum, quod Deus verè præſtet, quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſſionis verbum arcet infantes à Baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſſionem in adultis requirit, quales fuerunt præcipuè, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circumciſio non ſolùm fuit adultis ſignum gratiæ cœleſtis, verumetiam infantibus: ita baptiſmus vtriſq; ſalutaris eſt. Nam vt efficax fuit Spiritus ſanctus in vtero Elizabeth, matris Ioannis Baptiſtæ, ad infundendum infanti, in mundum nondum edito, gratiam: Sic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Eccleſia ſibi oblatos, cum ipſe Dominus iuſſerit ad ſe infantes adduci, et illorũ eſſe regnum cœlorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſſio accedit: Ero Deus tuus, & ſeminis tui. Verùm inter Chriſtianorum & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi vtroſq; oblatos ab Eccleſia in gratiã Dei, iuxta promiſſionis ver-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

bum recipi, non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint vtrię;, infidelium quidem pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fideliũ verò infantes promiſſionis huius: Ero Deus tuus, & ſeminis tui, verè participes ſunt. Nam in illa promiſſione etiam Chriſtianorum infantes includi non dubito. Et vt pueris Iudæorum nihil nocuit, qui obierunt ante octauum diem ſine Circumciſione: ad eundẽ modum nec Chriſtianorum infantibus obfuturum piè credendum eſt, ſi ſubita morte præuenti, baptiſmatis lauacro non abluantur. At dices, renaſcentiam eſſe neceſſariam ad ſalutem, iuxta illud Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non introibit in regnum cœlorum. Reſpondeo: Renaſcentia eſt res ſpiritualis, quæ peragitur aliâs virtualiter tantùm, ſine externo ſymbolo, vt Ebræorum pueri præuenti morte ante octauum diem, verè participes erant benedictionis promiſſæ: Ero Deus tuus, et ſeminis tui in æternum: Ac ita virtualiter regenerati ſunt ſine externo ſigno. Ad eundem modum Chriſtianorum infantes, qui morte præuenti diſcedunt, conſortes ſunt promiſſionis eiuſdem. Aliâs virtualiter & actualiter (vt loquitur Bernardus) ſimul, nempe, cum externum ſymbolum accedit. Quare Auguſtini ſententiam hîc cõplector, qui dicit: Sed tum impletur inuiſibiliter, cum myſterium baptiſmi non contemtus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto impu-

imputatur, vbi factum excludit neceſſitas. SIGNVM externum eſt aqua, immerſio ſeu ablutio hominis, atq; adeo tota illa viſibilis actio cum pronunciatione verborum. Hæc actio cum repræſentet ipſius ſanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominē, qui baptizatur, merito ſumma cum reuerentia & religione celebrari deberet, ſine nugis iſtis, quas addiderunt Papiſtæ: vt ſunt, Ceroma ſacrum, ſaliua, ſal, exorciſmus aquæ, adiuratio Satanæ, etc. quæ omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obedientiam inſtitutionis Chriſti requirit. Porro in hoc ſacro Baptiſmo triplex eſt ſignum. 1. Teſtimonium gratiæ exhibitæ & applicatæ. 2. Teſſera & nota profeſſionis. 3. Symbolum quadam comparatione nos docens de virtute Chriſti et noſtro officio. Virtus Chriſti ita docetur Baptiſmo, quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum, ita ſanguine Chriſti ſpiritualiter, ſed verè abluitur conſcientia baptizati à mortuis operib. Hæc veritas cum externo ſigno coniuncta eſt. Chriſtus itaq; hominem, qui baptizatur, recipit in Eccleſiam, abluit à peccato, Spiritus ſancti gratia regenerat, vt iam ſit noua creatura, ciuiſq; regni Chriſti, Deo ſeruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam et tutelam receptus eſt. Vnde Petrus definit baptiſmum non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed ſtipulationē bonæ conſcientiæ cum Deo per reſurrectionē Chri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſti. Ex quo diſcrimen colligitur, inter fideles habentes ſignum, ac infideles, qui de externo ſigno gloriantur, vacui veritatis propter ſuam incredulitatem. Nam vt Paulus Rom. 2. negat Circumciſionem literæ valere ſine circumciſione ſpiritus: ita Petrus ſtatuit de baptiſmo, non ſufficere nudã et externam carnis ablutionem, niſi accedat bonæ conſcientiæ ſtipulatio, quæ eſt mutui fœderis conſenſus. Vt enim Deus verbo et Sacramento baptizato promittit gratiam: ita conſcientia baptizati promiſſam & oblatam gratiam fide, qua ſtatuit Ieſum Chriſtum verè pro ſe mortuum & reſuſcitatum eſſe, accipiet: alioqui pedibus gratiam conculcare videtur. Si igitur veritas ſigno non reſpondeat, culpa eſt gratiam Dei abijcientis.

Cæterum, quomodo noſtrum officiũ nos doceat Baptiſmus, eleganter à Paulo explicatur Rom. 6. his verbis: An ignoratis, quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti igitur ſumus cum ipſo per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis, ſic et nos in nouitate vitæ ambulemus. Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos veniſſe ad baptiſmum, ſed per baptiſmum in ſanguine Chriſti ablui, Chriſtum induere, ac reddi participes mortis, ſepulturæ ac reſurrectionis ipſius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immerſionem in aquã, et ſepulturæ per moram ſub aqua,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ita reſurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræſentatur. Breuiter, ſpiritualem renaſcentiam figurat baptiſmus, quæ conſtat mortificatione & viuificatione. Nam vt corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam, ita morti addicitur vetus homo, vt crucifigatur cum ſuis concupiſcentijs, quod fit contritione et abnegatione ſui. Et vt ex aqua homo baptizatus eleuatur & eximitur, ita nouus homo viuificabitur, id quod vera fide fit, & obedientia noua declaratur.

Ex his obſcurum eſſe haud poteſt, quæ ſit vera et pia meditatio huius ſanctiſſimi lauacri, quod nos per totam vitam conſolabitur. PRIMVM enim ſtatuere oportet, hunc baptiſmũ Sacramentum eſſe noſtræ cum Deo reconciliationis. DEINDE Baptiſmo admonebimur, quod hæc reconciliatio ſit facta per ſanguinem, mortem & ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti. TERTIO admonebimur mortificationis carnis, et viuificationis ſpiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, et futuræ cum Chriſto, quem induimus per baptiſmum, glorificationis. QVARTO admonebit, quod regenerationis beneficium ſit donum totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, vt ipſi adhæreamus, ipſum inuocemus ac colamus per totam vitam. HAEC ſi verè meditati fuerimus, iuxtaq; ea vitam inſtituerimus, legem ſeruamus baptiſmi. Sin minus, noſter externus baptiſmus in ſordes nobis vertitur, idq; propria no-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtra culpa, qui noſtra fœditate ſacroſanctum Baptiſma commaculamus.

ADDAM *huc nonnihil de modo Baptiſmi. Video enim quoſdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt, alij ſpargunt aquam in capita infantum. Hi mihi videntur offendi re valde exigua.*

TENEATVR *itaq; hæc Regula: Baptizare omnes iuſſit Dominus, ſed modum baptizandi liberum reliquit. Chriſtus mandauit baptizare, id eſt, tingere, mundare, madefacere, quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi ſeu madefaciendi modo, neq; explicans, corpus ne totum, an ipſius partem aliquam ablui vellet.*

DEINDE, *vt ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat, ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctum ſiue mundatum eſt. Illa legalis aſperſio fuit figura ſanguinis Chriſti (quo aſperguntur conſcientiæ) & Baptiſmi noſtri.*

DEINDE, *cum vis emendandi animos non proficiſcitur ex aqua, perinde eſt, ſiue totum corpus, ſiue pars aliqua, vt caput abluatur. Satis igitur fuerit, ſi obſeruetur ſpiritualis baptiſmi ſignificatio.* QVOD *autem baptizare non ſignificat totum hominem immergere in aquam, ex capite ſeptimo Marci, & vndecimo Lucæ facilè colligitur, illic reuerſi à foro non comedunt, niſi prius*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

prius baptizati. Hic miratur Phariſæus, quod Chriſtus non baptizatus accumbat menſæ.

CAPVT VIII.

Cœna Domini.

COENA *Domini eſt Sacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemtionis, ab ipſo Chriſto inſtitutum, in quo cum pane & vino verè & realiter exhibetur et recipitur corpus & ſanguis Domini: vt ſit confirmatio noui Teſtamenti, hoc eſt, fœderis gratiæ et remiſſionis peccatorum: vt ſit recordatio immolationis corporis et ſanguinis Chriſti in cruce pro nobis. Hæc definitio ex ipſis Cœnæ verbis deſumta eſt, quare labefactari nō poteſt. Et quanquā ex hac breui definitione intelligi poteſt, quid ſit de hoc Sacramento piè ſtatuendum: tamen breuiter iſta quatuor attingam, quæ ſupra in omni ſacramento conſideranda admonui.*

De Inſtitutore eadem hîc perpende, quæ ſupra de Baptiſmi inſtitutore enumeraui. In inſtitutione ſunt hæ potiſſimum circumſtantiæ: Tempus, locus, perſonæ, mandatum, res, executio mandati, finis, quæ omnia ex contextu ſunt aperta. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. In hac ipſa inſtitutione verbum ipſum promiſſionis clarè expreſſum eſt. Promittit corpus & ſanguinem, mandat diſcipulis, vt edant porrectum corpus, & ſanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

mortem ſuam, quoties hæc Cœna celebratur.
EXTERNVM *Symbolum eſt panis verus, & vinum verum, non mutatis ſubſtantijs naturarũ, ſed veraciter manentibus, iuxta verba Pauli: Panem quem frangimus. Et Gelaſius ait: Certè Sacramenta quæ ſumimus, corporis & ſanguinis Domini, diuina res eſt, propter quod et per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia vel natura panis & vini.*

Veritas cum ſigno externo coniuncta eſt, quæ eſt gratia remiſſionis peccatorum, & obſignatio noui fœderis per ipſum verum corpus et ſanguinẽ Domini. Ut enim cum viſibili columba in baptiſmo Domini, & flatu Chriſti dicentis: Accipite Spiritum ſanctum, & cum linguis flammeis in die Pentecoſtes, verè aderat Spiritus ſanctus: Ita firmiter credendum eſt, quod verè et eſſentialiter & realiter aſſit Chriſtus in Cœna totus. Neque enim dicendus eſt, adeſſe fictè aut ſimulatè aut tropicè, ſed verè ac propriè, id quod verba Domini conuincunt: Quod datur pro vobis. Qui effunditur pro vobis, quæ verba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus eſt in verbis ſingulis, nec in Pane nec in Vino, nec in Corpore aut Sanguine, nec in verbo eſt, quo verbo ſignificatur nexus prædicati cum ſubiecto ſimpliciter, vt propria natura vtriuſq; Symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus. VERVM *ſi de prædicandi modo quæris, ſcito non eſſe Philo-*

ſophicum,

ſophicum, ſed ſacramentalem & diuinum, quales ſunt iſti: Columba erat Spiritus ſanctus. Flatus Chriſti dicentis, accipite, eſt Spiritus ſanctus, linguæ diſſectæ ſunt Spiritus ſanctus. In his prædicationibus naturarum veritas manet, præſertim in duabus poſterioribus, & ſub appellationibus rerum viſibilium & ſenſibilium res inuiſibilis intelligenda manifeſtatur, quæ certò adeſt, & veraciter cum rebus ſenſibilibus. Proinde Sacramentalis prædicatio eſt, cum ſubiecti natura manet, quæ vocabulo ſignificatur, & per illud prædicati veritas, quæ eſt inuiſibilis, præſens cum ſubiuncta re adeſſe creditur. Si quis igitur Synecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod ſupra dixi, nullum tropum eſſe in verbis ſingulis, propriè enim & Panis & Vinum, & Corpus & Sanguis, & verbum Eſt accipiuntur, ſed quia non oculis apparet corpus & ſanguis, quæ verè aſſunt, adeſſe per externa ſigna intelliguntur. Cum enim panis eſt corpus, vinum eſt ſanguis, ſub appellationibus panis et vini intelliguntur res inuiſibiles, corpus & ſanguis Domini, quæ certò & veraciter aſſunt, & cum pane & vino manu miniſtri porriguntur dignis et indignis. Hæc ſobriè de modo prædicandi ſacramentali dicta ſufficiant.

ANALOGIA panis ad corpus Chriſti, & vini ad ſanguinem Chriſti hæc eſt: Quemadmodum panis vim habet ad nutrienda corpora, vt præſens vita conſeruari poſſit: ita corpus Domini

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vim habet ad ſpiritualiter nutriendas animas noſtras. Et vt vinum reficit vires, et exhilarat corda hominum: Ita Domini ſanguis reficit & exhilarat animas noſtras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirum panis et vinum, vt ſciamus Chriſtum non ſolùm cibum nobis eſſe, verumetiam potum, ne alibi quàm in eo ſolo vllam ſpiritualis vitæ partem quæramus. Paulus 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, nónne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Domini eſt? Vnus panis, vnum corpus ſumus nos, qui de pane vno participamus. His verbis ſignificat Paulus, & nos Chriſto coniungi ac incorporari per hoc Sacramentum, & inter nos effici vnum corpus, cuius caput eſt Chriſtus, ſeu vt inquit Athanaſius: Quemadmodum corpus illud vnitum eſt, ita nos per panem hunc ei copulamur. Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de varijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione, & de ſalutari eiuſdem meditatione.

IN *Cœnæ doctrina vtitur Eccleſia varijs appellationibus, vt eius cognitio ſit familiarior, & vſus illuſtrior. Panis & vinum Elementa dicuntur, propterea quod ſint res corporeæ & ſenſibiles, incurrentes in ſenſus, ſeu quia ſunt veluti materia Sacramenti, cuius forma eſt quod verbo adijcitur. Conſtat enim quodlibet ſacramentum materia & forma, hoc eſt quod dicit Auguſtinus:*

Acce-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Sacramentum autem dicitur hæc Cœna, quod ſub rebus terrenis & ſenſibilibus, cœleſtis res & inuiſibilis fidei oculis proponitur. Signi appellatio relationem ad ſignandam rem, non quidē abſentem, ſed verè præſentem indicat. Symbolum quoq; dicitur, propter ſpiritualem fructum, qui ex eo percipitur, hoc eſt, propter comparationem rerum terrenarum ad res cœleſtes. Ut enim panis & vinum externum hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus et ſanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Chriſti, ad vitam æternā. Hinc Auguſtinus: Niſi ſacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum ſunt ſacramenta, ſacramenta non eſſent. Agape quoq; nomen Græcis fuit vſitatū, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiuſdē corporis myſtici membra, mutua præſtando officia ſe inuicem fouent. Synaxis appellatur, Primùm, quia conſociationem animorum communicantium requirit: Deinde, quia eſt publica multorum in vnum congregatorum cœna, non vnius ſacrificuli tantùm: Tertiò, quia nunquā conuocabatur olim Eccleſia ſine communione corporis & ſanguinis Domini. Euchariſtia dicitur, propter gratiarumactionem, ſine qua hoc ſacramentum cœnæ celebrari nequit. Oblatio appellatur, tum propter donationes, quæ fiebant in vſus pauperum & mini-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtrorum, tum quia Cœna offerebatur communican tibus à miniſtris Eccleſiæ. Hoſtia quoq; dicitur, propter preces, quæ offerebantur Deo: & quia memoria eſt hoſtiæ Chriſti, ſemel peractæ pro nobis in cruce, vnde & memoria mortis Domini dicitur ad Euangeliſtis. Eandem ob cauſam Sacrificium quoq; dicebatur. Sed Papiſtæ corruptores Cœnæ, aliam rationem commenti ſunt, nimirum, quod ideo ſacrificiũ dicitur hæc ſacra Cœna, quod in Miſſa offeratur à ſacrificulo filius Dei in hoſtiã & ſacrificium propiciatoriũ pro viuis et mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epiſtola ad Ebræos. Porro ex iſto Papiſtico errore, de ſacrificio, ortus eſt & alius error, de eleuatio ne et ventilatione panis et vini in cœna. Poſtquã enim in veteri Teſtamento ſacrificia quædã fuiſſe, quæ eleuabantur ſurſum, & ventilabantur ſeu m ouebantur certo geſtu, antequam igni cremarent ur, animaduerterunt: cacozelia Aaronica theru ma & thenupha, hoc eſt, eleuationem ac ventilationem panis & vini in Miſſatico ſuo ſacrificio inſtituerunt, vt vel iſto pacto ſacrificiũ eſſe oſtenderent. Verùm cum iam rectius eſt edocta Eccleſia Chriſti, nouit Cœnam Sacramentum eſſe, & non ſacrificium, propriè loquendo, debet iſtam Aaronicam eleuationem & ventilationem ſiue mouendam abolere, ac ſacra Chriſti Cœna vti, ſine peregrinis ceremonijs, quæ Aaronicam cacozeliam, et Papiſticam impietatẽ redolent. Græci totã actio-

nem ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ vocant, idq; ꝓpter administrationē Cœnæ. Si quæ ſunt aliæ voces, quibus appellata eſt hæc Cœna, facilè vel ex parte aliqua cœnæ, vel ex actione, vel fine & vſu dijudicari poſſunt. Originem vocabuli MISSAE ipſi Papiſtæ ignorarunt multis ſeculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem Miſſam reuocat, nam Miſſa Ebræis oblationem ſignificat. Verùm ſanior eſt eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cepiſſe, cœnam dicunt, nimirum quod miſſa, h. e. remiſſio peccatorum annunciaretur in cœna, vnde claudunt cœnam his verbis conſolationis: Ite miſſa eſt, hoc eſt, remiſſio eſt. Hæc ratio nominis nihil habet incommodi, imo de vero vſu Cœnæ communicantes commonefacit. PORRO tria ſunt veluti paria rerum diuerſiſſimarum in Cœna Domini. 1. Externum verbum et internum verbum. Cum enim externum verbum ſonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, vt quod in auribus ſonat extrinſecus, intrinſecus corde percipiatur. 2. Homo externus & homo internus. 3. Viſibilis panis & viſibile vinum, quibus veraciter aſſunt corpus inuiſibile et inuiſibilis ſanguis. In his tribus obſeruanda eſt diſpenſatio diuina. Verbum externum & elementū deſtinatur externo homini. Verbum internum et corpus ſanguiſq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis vocale verbum, & ſumit viſibile elementum ore corporis: Ita

homo

homo internus internum verbum & corpus ſanguinemque Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & vino paſcitur: Ita internus homo vero corpore & vero ſanguine Chriſti (quæ ineffabili modo verè ſacra in Cœna aſſunt) paſcitur ad vitam æternam.

PORRO *vera meditatio in his conſiſtit membris. Primùm, cùm accedis ad ſacram hanc Cœnam, certò ſtatuens iuxta promiſſionem Chriſti adeſſe verum corpus et verum ſanguinem Domini, de peccato tuo, ꝑpter quod mortuus eſt Chriſtus, cogita. 2. Cogita de victima corporis et ſanguinis Chriſti peracta ad redimendum te à iure peccati. 3. Hæc victima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduerſus peccatum, de inenarrabili miſericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in ſe iram Dei. 4. Pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides verò cogitatione miſericordiæ & amoris filij Dei et victimæ peractæ. 5. Hæc fides confirmabitur ſacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide conſideras in hac ſacra cœna, agnum Dei. Eſt enim hæc cœna quædam contemplatio, & veluti ſpeculum, in quo Chriſtũ crucifixum & reſuſcitatum contemplaris. Hinc qualem probationem requirit Paulus, facilẽ intelligitur, nimirum vt vnuſquiſq; ſe probet vtrum pœnitentia & fides verè ſentiantur. 6. Hanc fidem*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dem confirmatam ſacramento, ſequi debet, gratiarumactio, mutua dilectio, adeoq; nouitas vitæ, ne quid facias quod indignum ſit corpore Chriſti, cui incorporatus es (modo verè credis) per hanc ſacratiſſimam Cœnam.

CAPVT IX.
Teſtamentum.

TESTAMENTVM *vſu ſcripturæ eſt fœdus ſeu pactum inter Deum & homines, in quo vt Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittentē fiducia promiſſionis recumbit, fidemq; ſuam teſtimonio fœderis alit confirmatq;. Hæc definitio generalis collecta eſt ex cap. Gen. 16. Exod. 24. Ioſuæ 24. Iere. 31. Ebræ. 8. Teſtamentum ſanè, ſi quis rationem nominis quærit, dictum, quia voluntatis Dei teſtimoniū quoddam exiſtit.* PORRO *in omni teſtamento inter Deum et homines, tria concurrunt, Promiſſionis verbum, fides promiſſionis, ac eiuſdem externa teſtificatio & teſtimonium: vnde fit, vt Synecdoche Ebræis vſitatiſſima, ſingula horum trium Teſtamenti nomen accipiant. Gal. 3. pro promiſſione. Pſal. 10. pro fide & obedientia hominis erga Deum. Gene. 17. Acto. 8. pro promiſſionis externo teſtimonio Teſtamenti vox vſurpatur. Huius varietatis obſeruatio diſcrimen veteris & noui Teſtamenti illuſtrius & facilius reddet.* VT *igitur*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tur ſimplicius habeatur diſcrimen veteris et noui Teſtamenti, promiſſionum varietas eſt ſpectanda, quarum quædam ad reconciliationem cum Deo, quædam ad terrena commoda referuntur. Omnes promiſſiones de reconciliatione, vbicunq; leguntur, ad nouum Teſtamentum, quo Deus reconciliationem & nouam vitam promittit, pertinent. Contra legales promiſſiones, quibus Patribus ſe obſtrinxit, imo totus mundus legi naturæ obſtrictus eſt, præterea quoq; promiſſiones terræ Palæſtinæ, cum ſignis & ſacramentis, vetus Teſtamentum dicuntur. Promiſſiones itaq; has ſi conſideras, illuſtre erit diſcrimen veteris & noui Teſtamenti, vt Vetus ſit Teſtamentum, quod promiſſiones legales et terrenas, Nouum autē, quod Euangelicas & cœleſtes habet. Pro differentia promiſſionum variat & fides. Cæterum ſi ſigna reſpicis, hoc diſcrimen ex Epiſt. ad Ebræ. colligitur: quod ea ſigna, quæ venturū Chriſtum ſignificabant, veteris, quæ verò exhibitū, noui ſint fœderis ſeu Teſtamenti. Vnde Chriſtus: Hic calix eſt nouum Teſtamentū in meo ſanguine. Porro ſi omnia, hoc eſt, promiſſionem, fidem et ſigna, complecti ſimul velis definitionibus, ad hunc modum diſcernere inter vetus et nouum Teſtamentū licebit.

VETVS Teſtamentum eſt pactum, ſancitum ſanguine animalium, quo obligatus fuit vetus populus ad Legem & totam politiam Moſaicam, vt in ea politia conſeruaretur & propagaretur pro-

miſſio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

miſſio de venturo Semine. Teſtamentum quidem dictum, vt autor eſt ſcriptor ad Ebræos, eò quod fœdus erat ſanguine animalium & victimis confirmatum: Vetus verò, propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potiſſimum ad veteris populi pædagogiam pertinebat, vſque ad aduentum Chriſti, vnde Ambroſius: Teſtamentum dicitur, quoniam ſanguine dedicatum eſt, Vetus in typo, Nouum in veritate.

NOVVM *Teſtamentum eſt fœdus, ſancitum ſanguine Chriſti de remiſſione peccatorum & reconciliatione promiſſa omnibus gentibus & populis credentibus in Chriſtum crucifixum. Hoc Teſtamentum quidem dicitur eò, quod ſanguine & morte filij Dei ſancitum & confirmatum eſt: Nouum verò, cùm quia veteri ſucceſſit, tum quia ad nouum hominem & regeneratum pertinet, eſtq; nouæ cuiuſdam iuſticiæ & vitæ æternæ teſtimonium.* HAEC *duo Teſtamenta, tametſi ab vno Deo profecta ſunt, & in eundem ſcopum, nempe Chriſtum tendunt, tamen quinq; differentijs differunt, quas his verſiculis complexus ſum:*

Tempore, ſubiecto, reſpectu, fine, figura,
Tu vetus atq; nouum fœdera bina ſeca.

TEMPORE *quidem differunt, quia vetus tempore antecedit inſtauratione͂ naturæ incoatam. Eſt autem triplex tempus noui Teſtamenti, nimirum promiſſionis, exhibitionis & completionis. Promiſſio facta eſt primis parentibus, qua omnes*

Patriar-

Patriarchæ & electi, inde vſq; ab initio ſe ſuſtentarunt, ac hoc promiſſo fœdere ſalutem conſecuti ſunt, quotquot promiſſioni fœderis crediderunt. Exhibitio facta eſt, dum Chriſtus ſanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Teſtamentum confirmauit, quod paulò antea ſacratiſſima Cœna commendauerat. Completio erit æternæ vitæ poſſeſſio & fruitio, quam hîc fide expectamus, ſed poſtea reipſa poſſidebimus, abolita morte, & reſuſcitatis corporibus. DEINDE SVBIECTO *differunt. Vetus enim propriè ad veterem hominem, Nouum ad nouum hominem pertinet, quemadmodum ſupra dictum eſt.*

RESPECTV *quoq; differunt, vetus carnem, nouum ſpiritum ipſum reſpicit. Sic pij veteris Teſtamenti, etſi iuxta carnem veteri Teſtamento ſubijciebantur, tamen ſecundum ſpiritum noui fœderis erant participes.*

FINE *quoq; differunt, quia Vetus pædagogia quædam erat in Chriſtum, Nouum gratiæ Chriſti communicatio.* POSTREMO *differunt in hoc quoq;, quod Vetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutum: Nouum ipſam veritatem ſine vmbris continet. Hæc de veteri & nouo Teſtamento ideo breuius dixi, quia copioſè omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.*

TESTIMONIA DE TEſtamento vtroq;.

Iere-

Ieremiæ 31. & Ebræ. 9. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci cum patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non manſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc teſtamentum, quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inſcribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebunt vnuſquisq; ciuem ſuum & vnuſquisq; fratrem ſuum dicens: Noſce Dominum. Quia omnes ſcient me, à paruo eorum vſq; ad magnum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, peccatorum eorum, & iniquitatum eorum nequaquam meminero amplius.

Iudith. 9. Memento Domine teſtamenti tui, & da verbum tuum in ore meo.

Pſal. 48. Neq; prophanabo teſtamentum meum neq; quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Pſal. 24. Vniuerſa via Domini miſericordia, & veritas requirentibus teſtamentum eius.

Pſal. 77. Non cuſtodierunt teſtamentum eius, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Danielis 3. Ne diſsipes teſtamentum tuum.

Zachariæ 9. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu.

Actor. 7. dedit ei teſtamentum circumciſionis.

Z CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT X.

De ordine Eccleſiaſtico.

QVONIAM *Spiritus ſanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat certaq; ratione omnia facit, non eſt exiſtimandum, quod regnum Chriſti omnium pulcerrimum, citra ordinem adminiſtrari velit. Quare videndum, qualis ſit legitimus ordo Eccleſiæ, & in quibus rebus conſiſtat.*

PRIMVM *igitur in Eccleſia, ſeu in regno Chriſti, præſidet vnus Monarcha* IESVS CHRISTVS, *qui à Deo Patre acceptum regnum ſuo ſpiritu verboq; gubernat. Hic Monarcha eſt* ἀνυπεύθυνος *ſolus, ſuæ enim adminiſtrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius eſt. Eſt enim ſupremus, imo ſolus ſui regni gubernator, id quod plurima teſtimonia ſcripturæ conuincunt. Pſalmus 2. Dominus dixit ad me &c. Et Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da &c. Zach. 9. Luc. 1. Ioan. 17. Regnum huius Monarchæ eſt ipſa Eccleſia, id eſt, omnes qui huic Regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcerrima ſymmetria cohæret, vt vnum corpus conſtituat, quemadmodum Paulus docet ad Epheſ. 2. & 4. Eſt enim Eccleſia cœtus hominum, qui in Chriſto rege ſuo renati, & de carne & oſſibus eius facti, Domino ipſi capiti ſuo ſic adhærent, & inuicem ita ſunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſq; fidei menſura, pro donorum Spiritus*

ſancti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſancti varietate, pro vocationum coaptatione, ac veluti connexione, vt vnum corpus, quemadmodum dixi, conſtituant: Vt eodem omnes ſpiritu viuant & agantur: vt ſinguli ſuum proprium munus habeant, & donum, quo commoda & incrementa vniuerſi corporis pro ſe quiſque efficiat & promoueat, nullum enim membrum in hoc corpore poteſt eſſe ocioſum, aut non aliquid communi corpori conferre, cum animata ſint omnia, ac viuant ſpiritu Chriſti, & in hoc ipſum varia ſecundum datam gratiam dona huius ſpiritus habeant, vnde & caritate mutua inter ſe indies magis magiſq; coaleſcunt. An non hic pulcerrimus ordo eſt? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior diſpoſitio? Vnus enim Monarcha vni regno, adeo iuſta connexione ſociato, doniſq; varijs ornato præſidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Eccleſiæ Catholicæ admixti ſunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Chriſtiani, ſed reuera rabioſi canes. Nam Catholica Eccleſia non æſtimanda eſt ab ipſis ſordibus, ſed à ſua propria natura & indole.

Præterea cum hic cœtus verbo Dei regitur, duo ſunt in eo genera hominum: Nimirum verbi præcones, & eorum auditores, qui non ſecus atque patres & filij ſe inuicem venerantur & colunt, verum in miniſtris magna eſt diuerſitas. Quanquam enim poteſtas omnium eadem eſt miniſtrorum, quantum ad ſpiritualem iuriſdictionem attinet (de ex-

terna enim diſciplina ſuo loco dicendum eſt) tamen diſpares dignitatis ordines & gradus ſunt. Idq́; partim iure diuino, partim Eccleſiæ approbatione. Chriſtus ipſe aſcendens in altum, dat dona hominibus, Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Doctores & Paſtores. Hi omnes eiuſdem ſane poteſtatis ſunt, ſed dignitatis & functionis minime. Apoſtoli enim, Euangeliſtæ, Prophetæ, Doctores & Paſtores eorundem myſteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadem poteſtate ſpirituali vſi ſunt: Attamen Paulus gradu dignitatis & ordine Timotheo & Tito erat ſuperior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Epheſinæ vrbis Presbiteros, & Titus Cretenſibus præerat. Hæc prælatura in tribus videtur mihi poſita: In donorum excellentia: Laborum magnitudine: & Vocationis diuerſitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus, vocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaſſis donis & laboribus æqualis fuit, ſed vocatione ipſo ſuperior erat. Hæc prælatura erat non dominij, ſed miniſterij. Qui maior eſt veſtrum (inquit Dominus) ſit omnium miniſter.

Eccleſia, cui Dominus poteſtatem dedit in ædificationem, ordinem miniſteriorum inſtituit pro commodo ſuo, vt omnia ſint rite ordinata ad inſtaurationem corporis Chriſti. Hinc Eccleſia purior ſecuta tempora Apoſtolorum, fecit alios patriarchas, quorũ erat curare, vt Epiſcopi cuiuſq; diœceſios rite eligerentur, & ordinarentur: vt ſuum munus Epiſcopi

ſinguli probe adminiſtrarent : vt cuiq; ſuus clerus & ſua plebs in his , quæ Domini ſunt , pie obſequerentur. Alios chorepiſcopos (coadiutores nimirum Epiſcoporum, quos hodie præpoſitos appellamus) alios Paſtores & Catechetas. Hæc fuit purioris Eccleſiæ ordinatio , SED *poſtea paulatim vicia & ſuperſtitiones irrepſerunt , donec prorſus Apoſtolorum & veteris Eccleſiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ poſt corruptionem doctrinæ , monſtroſa quædam Eccleſiæ œconomia inuenta eſt , idq; aſtu Satanæ , vt ita paulatim regnum Chriſti inuaderetur & deuaſtaretur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum , tamen paulatim res in deterius commutata eſt, donec tyrannide Papæ fere ſit Chriſti Eccleſia oppreſſa. In hac œconomia* PRIMVM *ordinem miniſtrorum faciunt ſacramentum , præter verbum Dei :* DEINDE *Chriſma* κακοζηλία *Aaronica adhibent , & raſuras contra conſuetudinem Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ : tum ordines Eccleſiaſticos ſeptem numerant , vt Primus Ianitorum ſit. 2. Lectorum. 3. Exorciſtarum. 4. Acoluthorum. 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum. Poſtremus Presbyterorum , quorum plures gradus fecerunt. Alios enim vocarunt Epiſcopos , alios Archiepiſcopos , Metropolitanos, Parochos , Antiſtites & Præſides. Deinde his gradibus non contenti , fecerunt tres Patriarchas : Romanum , Antiochenum & Alexandrinum. Verum temporis progreſſu , inter hos quem maximum voluerunt Papam appella-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

runt, quem Papam monarcham Eccleſiæ creauit impius Phocas Imperator, qui ſanctiſsimum Mauricium obtruncauit cum vxore & liberis. Ex eo tempore inuaſerunt Romani Pontifices Eccleſiam, & vſurparunt ſibi ius vtriuſque gladij, vt vocant, & ita regnum Antichriſti erectum eſt, quod initium à libidine dominandi ſumſit.

SED quid hic Antichriſtus facit? deſtitutus eſt Scripturæ aperto teſtimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam ex eo, quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorum, & Chriſtus dicat, eos ſufficere: inde inferunt adulatores Papæ, vtrumq; gladium, nimirum verbum Dei, ac politicam adminiſtrationem (vt illi quidem interpretantur) penes Papam reſidere. Sed iſtius dicti occaſio videnda eſt. Chriſtus dixit: Qui non habet gladium, emat. An hic incitat ſuos ad arma? Nequaquam debebant igitur interpretationem iſtius loci quæſiuiſſe, non pugnantem cum Domini mente, aut regni eius conditione. Notum eſt omnibus qui in ſacris literis vel leuiter verſati ſunt, Metonymiam frequentem eſſe in ſcripturis, qua res per ſignum deſignatur. Cum igitur Chriſtus dicit: qui non habet gladium, emat, certe nolebat ſuos ad arma incitare, ſed belli tempus inſtare ſignificabat. Vnde patet, errare vehementer Papiſtas, qui ex dicto Chriſti reſpondentis diſcipulis, dicentibus: Ecce duo gladij hic, Satis eſt, extruunt Papæ tyrannidem. Nec valet vlla allegoria ad confirmanda dogmata, niſi habeat præeuntem Scripturam.

Præte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Præterea illa allegoria ex diametro pugnat cum regno Chriſti, quod eſt ſpirituale, cuius arma etiam ſpiritualia eſſe docet Paulus 1. Cor. 10. Huc accedit, quod Dominus apud Lucam miniſterium verbi ab officio Principum ſeparat: huic dominationem relinquens, illi prorſus adimens: Reges, inquit, gentium dominantur ipſis, Vos autem non ſic. Inde enim ortus erat ſermo, quod inter ſe Apoſtoli contenderent quis inter eos maior eſſet futurus, ac veluti rector aliorum in regno Chriſti. Vt eiuſmodi ambitio tolleretur, monet regnum ſuum ſpirituale eſſe, non in mundana celſitudine poſitum, non in pompa aut dominatione, ſed omnem miniſtrorum ſuorum eminentiam in hoc conſtitutam eſſe, vt ſeruiant. Cum ergo hoc loco dicat Dominus, Apoſtolos & miniſtros Eccleſiæ regibus non fore ſimiles, nempe vt dominentur, ſummæ impietatis eſt & impudentiæ, quod Papa ſibi contra interdictum CHRISTI, *regiam autoritatem & poteſtatem vendicet. Verum vt tegat vulpem immanis ille ψυχοτύραννος, ouina pelle ſe texit, ac ſeruum ſeruorum Dei ſe appellare cœpit. Sed factum ipſius & tyrannis ſecus docet.* PORRO *ex huius pſychotyranni officina prodierunt Cardinales & infinita Monachorum agmina, quibus horrendis modis Eccleſiam Chriſti iſta beſtia vaſtauit & fere oppreſſit.*

Contra huius beſtiæ tyrannidem ſubinde Dominus excitauit pios & doctos viros, qui tyrannidem Papæ voce, ſcripto & ſanguine oppugnarunt, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

poſtremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnum Papæ potenti ſpiritu inuaſit: errores reuelauit: concionibus & ſcriptis confutauit: & Eccleſiam iuxta Apoſtolicam obſeruationem, & purioris Eccleſiæ exemplum reformauit. Nam cum videret totum mundum & Papatum conſpiraſſe contra & aduerſus Euangelium, ipſe ſpiritu Dei auctus ſe mundo oppoſuit, & veritatis viam alijs monſtrauit. Vnde & noſtra Eccleſia emendata: purum Euangelium Chriſti amplectitur, ordinat miniſtros vtiles Eccleſiæ, inſiſtit veſtigijs Apoſtolorum & primitiuæ Eccleſiæ, Abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus: retinet & ordinat pios ritus, quibus Eccleſia exercetur pie & vtiliter. Et quanquam primatum Papæ atq; omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen Eccleſia noſtra Danica, non eſt ἀκέφαλος, ſed agnoſcit cum Eccleſia Catholica vnum CHRISTVM *regem & ſacerdotem. Deinde quantum ad diſciplinam externam attinet, agnoſcit magiſtratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet ſecundum ſuas leges in reos. Agnoſcit etiam Eccleſiaſticam diſciplinam, qua ſuperiores legitime vocati ad miniſterium, vt Epiſcopi, Paſtores, Doctores in ſcholis, vti poſſunt ad coërcendos contumaces verbo, ſine vi corporali. Arma enim miniſtrorum verbi ſpiritualia ſunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Cor. 10. Inter hos miniſtros agnoſcit etiam Eccleſia noſtra gradus dignita-*

tis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tis, & ordines pro diuerſitate donorum, laborum magnitudine ac vocationum dignitate, ac iudicat barbaricum eſſe, de Eccleſia hunc ordinem tollere velle. Iudicat cæteros miniſtros ſuis Epiſcopis oportere obtemperare in omnibus, quæ ad ædificationem Eccleſiæ faciunt, iuxta verbum Dei, ac vtilem Eccleſiæ œconomiam. Iudicat Epiſcopus ius habere in cæteros miniſtros Eccleſiæ, non deſpoticum, ſed patrium. Et quanquam fatetur noſtra Eccleſia, æqualem miniſtrorum verbi poteſtatem eſſe, quantum ad iuriſdictionem ſpiritualem attinet, de qua re poſtea dicemus: tamen quia diſciplina Chriſtiana retineri non poteſt, niſi corrigantur vicia, & officia ſingulis debita commendentur, iudicat recte facere Epiſcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non ſolum laicos (vt vocant) verumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non ſolum officij exequendi neceſſitate, verumetiam Pauli teſtimonio, qui ſuum Timotheum hortatur, ne presbyteros aſpere obiurget, ſed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli teſtimonio duo aperte colliguntur: Primum Epiſcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. DEINDE *quia fruſtra fiet obiurgatio & hortatio præfractis & contumacibus, vult Paulus, vt inferiores pijs præceptionibus, monitionibus & obiurgationibus ſuperiorum cedant. Pijs dico, quia ſi Epiſcopi aliquid præceperint, quod non ſit ſui officij, hic modeſte licet inferiori miniſtro quod imperatur recuſare.* DEINDE *et hoc ex mandato Dei*

apertum eſt, quod epiſcopis vel verbum Dei corrumpentibus, vel ſupprimentibus nullo pacto ſit obtemperandum. Epiſcoporum enim poteſtas ad ædificationem Eccleſiæ non ad deſtructionem ſe extendit. 2. Corinth. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus miniſtris liceat ſuperiores pie & modeſte admonere, ſi quando recto pede ad veritatem Euangelij non incedant. Neq; hoc ægre ferre debent Epiſcopi, ſed tanquam patres benigne filiorum ſuorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus eſt à Paulo, cum non recto pede ad veritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius presbyter ſententiæ Epiſcoporum de interdicto ſacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Epiſcopi ceſſerunt.

HVNC *ordinem amplectitur noſtra Eccleſia, hos dignitatis in miniſterio gradus ſeruientes decoro & diſciplinæ agnoſcit. Nec mouetur Anabaptiſtarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Eccleſiam Chriſti barbaricum quendam hominum cœtum, ſine ordine fingunt: in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut vocationum ratio habeatur, cum habeat noſtra Eccleſia non ſolum exemplum Apoſtolicæ purioris Eccleſiæ, verumetiam mandatum Spiritus ſancti, omnia ordinate & decenter ad ædificationem faciendi.*

CAPVT XI.

De po-

De poteſtate Eccleſiaſtica.

POTESTAS *Eccleſiaſtica Symbolo clauium, Matth. 16. vbi dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, et quodcunq; ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœlis, deſignatur.* Claues itaq; regni *cœlorum ſunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum, quod eſt Eccleſia, adminiſtratur, hoc eſt, aperitur & clauditur prædicatione Euangelij. Proinde claues regni cœlorum nihil aliud eſſe poſſunt, quam munus & poteſtas adminiſtrandi Eccleſiam Chriſti, idq; ſecundum verbum Chriſti. Appellationis ratio hæc eſt: Qui œconomi conſtituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, vt omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini ſui. Inde factum eſt, vt clauium Symbolo in ſcripturis ſignificetur domus adminiſtratio. Eſa. 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, aperiet & nemo claudet, claudet & nemo aperiet. Hic aperte clauis domus Dauid ſignificat adminiſtrationem regni Dauidici. Vnde miniſtri verbi, qui prædicatione verbi aditum ad cœlum patefaciunt recipientibus verbum, & clauſum eſſe cœlum inobedientibus verbo docent, Oeconomi regni Dei, & claues regni cœlorum habere dicuntur. Quare Eccleſiaſtica poteſtas recte definitur eſſe facultas Eccleſiæ data,*

qua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

qua ipſa recipit (quos iubet Dominus , remiſſis peccatis) in conſortium regni ipſius: reijcit quos ipſe reijci præcipit : paſcit receptos, & regit verbo, Sacramentis & diſciplina , vt veterem hominem indies magis magisq; aboleant, & nouum inſtaurent. Eijcit rurſus ex conſortio regni Chriſti, qui ſuis moribus promerebant, ac iterum eiectos , ſi egerint pœnitentiam , recipit. Poſtremum vocat miniſtros ad miniſterium verbi , quibus hanc adminiſtrationem commendat. Hæc vera Eccleſiaſticæ poteſtatis eſt deſcriptio , quæ in genere ita quoque definiri poteſt, quod ſit munus Eccleſiæ collatum , quo ipſa adminiſtrari debeat iuxta verbum Dei. Quod autem in verbo Dei fundata debeat eſſe hæc poteſtas , ex eo liquet , quod Paulus omnem poteſtatem à Deo datam Eccleſiæ ad ædificationem (fidei) dicat : Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei in verbo Dei continetur. Proinde poteſtas Eccleſiaſtica omnis vt ex verbo eſt , ita in eodem verbo incluſa exiſtit. Et cum Dominus Ioan. 7. dicit. Doctrina mea non eſt mea , ſed eius qui miſit me , miniſtris Euangelij omnibus quam in docendo regulam ſequi debeant , ſuo exemplo præſcribit. Non igitur Eccleſiæ poteſtas infinita eſt , ſed certis limitibus definita , vt quæ verbo Dei ſit ſubiecta & ei incluſa. EX HIS *etiam manifeſte colligitur , tria requiri in poteſtate Eccleſiaſtica. 1. Vt à Deo ſit data. 2. Vt in ſalutem & ædificationem Eccleſiæ exerceatur. 3. Vt verbo Dei nitatur. Data quidem eſt toti Eccleſiæ , ſed eam*

rite

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

rite exercent, qui mandato eius fideliter obediunt legitime vocati, idq́; ſi verbum Dei tanquam vnicam agendi regulam ſequantur. PORRO hæc Eccleſiaſtica poteſtas duplex eſt, nimirum Ordinis & Iuriſdictionis. ORDINIS POTESTAS eſt miniſterium verbi, quo recipiunt in Eccleſiam eos, qui vel dant ipſi Chriſto nomina, vt illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri, compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Eccleſiam communicato Baptiſmo. Vel qui offeruntur Eccleſiæ per credentes, vt, Infantes, qui pro ſe loqui non poſſunt, quos Dominus nihilominus vult recipi in Eccleſiam, iuxta illud: Baptizantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadem poteſtate in Eccleſiam receptos regunt doctrina, Sacramentis & ceremonijs. Hanc poteſtatem ideo ordinis eſſe dico, quia certam & ordinatam regulam habet, quam ſemper ſequi debet, nec in bene conſtituta Eccleſia requirit deliberationem, aut ſenatus Eccleſiaſtici ſententiam, ſed ad miniſterium vocati miniſtri, iuxta ordinis præſcripti rationem ſe gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet. ALTERA PARS poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt IVRISDICTIO, quæ maxima ex parte pendet à poteſtate clauium. Hæc nihil aliud eſt, quam ius ſpiritualem politiam conſeruandi. Et in tribus conſiſtit. 1. In cognitione veræ doctrinæ. 2. In improbatione falſæ doctrinæ. 3. In diſciplina.

Quod autem ECCLESIA VNIVERSA-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

LIS habeat ius cognoſcendi veram doctrinam, teſtantur plurima teſtimonia. Chriſtus inuitat ad ſe omnes, vt à ſe diſcant. Apoſtoli mittuntur vt doceant. Deus requirit noticiam ſui verbi, ſine qua ſalus nemini contingere poteſt. Quare horrendo ſacrilegio tenentur Papiſtæ, qui laicos arcent à lectione ſacrorum librorum, & interdicunt, ne ſacra Biblia vulgata lingua excudantur, & legantur à laicis (vt vocant) qua re declarant ſe immanes hoſtes eſſe ſalutis hominum, quos Dominus Luc. 11. obiurgat dicens: Væ vobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis. Item Matth. 27. Væ vobis Scribæ & Phariſæi, Hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, vos enim non intratis, nec aduenientes ſinitis intrare. Hæc vehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Phariſæos, qui ſibi docendi ius vendicant, ſed interim veram viam ad Chriſtum intercludunt. DEINDE quod ius habeat Eccleſia improbandi falſam doctrinam, oſtendit mandatum Chriſti, Matth. 6. Cauete à Pſeudoprophetis. Matt. 8. Lucæ 12. Cauete à fermento Phariſæorum. Item ad Galat. 1. Si quis aliud docuerit Euangelium, anathema ſit. TERTIA Iuriſdictionis pars eſt DISCIPLINA, qua membra corporis Chriſti, hoc eſt, Eccleſiæ inter ſe cohærent. Nam vt doctrina ipſa eſt veluti anima Eccleſiæ: Ita diſciplina inſtar neruorum eſt, quibus membra ſuo quoque loco aptantur, connectuntur & continentur. Huius diſci-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

plinæ magna laus eſt. Prædicatur enim eſſe ſanitatis ſubſidium, ordinis fundamentum, vnitatis vinculum. Nam ſine diſciplina nulla domus, nulla Reſpublica incolumis perſiſtere poteſt. Et quia quæque familia, quo honeſtior fuerit, eo iuſtiorem ſectatur diſciplinam, par eſt, vt omnium honeſtiſsima familia Chriſti, hoc eſt, Eccleſia, optima diſciplina regatur. Quare huc pauca de diſciplina Eccleſiaſtica adijciam, idq́; non ex Pontificijs decretis, quæ ſapiunt tyrannidem: ſed ex verbo Domini, traditione Apoſtolica & exemplo purioris Eccleſiæ.

DEFINITVR autem DISCIPLINA ECCLESIASTICA hoc pacto: quod ſit pædagogia quædam, qua homines in familiam Chriſti recepti coërcentur, & ad pietatem iuſticiam, modeſtiamq́; aſſueſiunt, ne quid adeo auguſta profeſsione indignum committant, ſed vt iuxta doctrinæ Euangelicæ præſcriptum ſinguli ſuum officium faciant. EST autem hæc diſciplina duplex. COMMVNIS & CLERI peculiaris. Illi ſubeſſe omnes debent ex æquo, huic ſoli clerici. Porro Communis duplex eſt: Ordinaria & Extraordinaria, de quibus diſtincte deinceps dicendum eſt, ac primum de ordinaria.

ORDINARIA itaq; diſciplina eſt, quæ verbum Dei ac traditionem Apoſtolicam pro regula habet, à qua nunquam licet diſcedere. Eſt enim iuris diuini ac dependet proprie à poteſtate clauium. Hæc quia lapſus contra legitimam viuendi rationem corrigit, Primum lapſuum genera nobis ſunt explicanda:

DEIN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

DEINDE qualis diſciplina in ſingulis obſeruari oporteat: POSTREMO penes quos ſit corrigendi facultas, declarandum eſt. LAPSVS itaq; diſciplina corrigendus duplex eſt: Occultus nimirum & manifeſtus. OCCVLTVM voco, cuius vnus aut pauci admodum ſunt conſcij. MANIFESTVM vero, qui eſt publice notus & apertus. Occultus rurſus aut ex ignorantia aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifeſtus ſeu publicus aut delictum eſt, aut flagitium. DELICTVM quidem quod errore vel infirmitate perpetratur, aut etiam caſu inopinato: Flagitium vero eſt enorme ſcelus, vt homicidium, adulterium, vſura, furtum &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaſerunt: alia paucos tantum de multitudine. Nunc qualis in his lapſibus diſciplina adhibenda ſit videamus.

Si itaq; LAPSVS occultus eſt, regula emendandi ac corrigendi, quam Dominus præſcribit Matth. 18. ſequenda eſt. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit: lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum aut duos, vt in ore duorum aut trium teſtium conſiſtat omne verbum. Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ. Quod ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi velut Ethnicus & Publicanus, hoc eſt, prophanus & impius. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlo. IN HAC concionis

*cionis Chriſti pericopa, quatuor ſunt nobis diligen-
ter obſeruanda.* PRIMVM *eſt mandatum Chriſti,
quod nemo contemnere citra magnum ſacrilegium
poteſt. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, id
eſt, te conſcio vel ſub tua conſcientia. Nam in græco
eſt* εἰς σὲ, *quod phraſi græca non ſignificat contra
te, ſed coram te, ſeu te conſcio. Eſſet enim contra
Chriſti doctrinam, propriam iniuriam perſequi. De-
inde monſtratur hic præcipuum diſciplinæ Eccleſia-
ſticæ fundamentum, quod eſt priuata correptio. Va-
de, inquit, & argue eum inter te & ipſum ſolum.*
TERTIO *loco indicantur gradus priuatæ cor-
reptionis, & tres enumerantur. Primus vt arguas
ipſum pro modo delicti inter te & ipſum ſolum: hoc
cum dicit Dominus, non vult vt peccatum fratris,
quod tibi ſoli aut paucißimis eſt notum, omnibus
manifeſtum facias, hoc enim cum caritate fraterna
pugnat, & magis ad deſtructionem quam ædifica-
tionem facit. Nam alijs ſcandalo eſt poſtquam eno-
tuit factum. Quod ſi hoc primo gradu promoueris
aliquid, & emendauerit ſe reus frater, feciſti offici-
um & lucratus es fratrem tuum. Verum ſi hac via
nihil profeceris, gradus ſecundus tentandus eſt:
hoc eſt, adhibebis vnum aut alterum teſtem tecum
ac in ipſorum præſentia conaberis fratrem in viam
reuocare. Quod ſi fruſtra feceris, adhuc non deſpe-
randum de fratre, ſed extrema tentanda ſunt, &
coram Eccleſia, hoc eſt, vel coram ſenatu Eccleſiaſti-
co, vel coram pluribus fratribus, contumacem ob-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

iurgabis, vt vel hoc pacto ſuffuſus rubore reſipiſcat. Verum ſi hac via nihil ſuccedit, habendus eſt pro impio & prophano, qui nihil habet commune cum Eccleſia Chriſti. Tunc enim vero iſti contumaci continget, quod Salomon Prouerb. 15. dicit: Qui increpationes odit morietur. POSTREMO *Eccleſiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronunciat his verbis: Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Eccleſiæ infra plura dicenda ſunt.*

PORRO SI LAPSVS *fratris fuerit Manifeſtus, ſequendum eſt præceptum & factum Pauli. 1. Tim. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum niſi intelligatur de manifeſtis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipſum ſolum, ſtare non poteſt. Quare non dubium eſt, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum ſit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli quo præceptum confirmatur, habetur ad Galat. 2. Vbi Petrum palam in facie Eccleſiæ obiurgauit. Fuit enim lapſus Petri Eccleſiæ præſenti cognitus. Ex his duas colligamus regulas.* PRIOREM: *In occultis delictis corrigendis procedendum eſt ſecundum gradus à Domino præſcriptos, nimirum, vt primum ſolus, deinde adhibitis teſtibus, poſtremo coram Eccleſia, ſeu quibuſdam delectis viris, quorum pietas & grauitas eſt ſpectata, fratrem delinquentem corripias.* POSTE-

RIO-

RIOREM: *In manifeſtis delictis ſtatim procedendum eſſe ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, idq́; cum vt lapſus emendetur, tum vt reliqui fratres timeant, & ipſius exemplo reddantur cautiores.*

VERVM *quemadmodum in occulto lapſus, ita etiam in publico prudenter caſtigatio adhibenda eſt. Si enim quis lapſus eſt ignorantia aut infirmitate, ſufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in poſterum vitandi tale delictum. At ſi ex malicia peccatum eſt, lapſus quidem occultus ſeuerius corrigendus. Manifeſtus vero excommunicatione feriendus eſt, ſed ita tamen omnia moderanda ſunt ne caſtigationis ſeueritas errantem in deſperationem adigat. Eſt enim æquitate & clementia temperanda diſciplina Eccleſiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus eſt, ne impunitate, quæ peccandi illecebra eſt, mali reddantur audaciores. Ac rurſus quia periculum eſt, ne is, qui caſtigatur, animum deſpondeat, adhibenda eſt moderatio, nempe vt Eccleſia ſimul atque reſipiſcentiam illius certo cognouerit, ad dandam veniam ſit parata. Loco huius regulæ de moderatione, ſit nobis conſilium Pauli 2.Cor. 2. qui obſecrat Corinthios, vt inceſtum reſipiſcentem caritate proſequantur, condonent ei flagitium, ac pœnitentem conſolentur, ne forte abundantiori triſticia abſorbeatur. Quemadmodum enim correptio fraterna à caritate proficiſci, ita etiam in emendationem & ædificationem fratris delinquentis tendere debet. Id quod euincitur ex finibus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

diſciplinæ Eccleſiæ, vnde conſilium in corripiendis fratribus omnino petendum eſt.

Sunt autem tres FINES *caſtigationis Eccleſiaſticæ, ac potiſsimum* EX *communicationis.* PRIMVS *eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur, qui turpem ac flagitioſam vitam degunt.* SECVNDVS, *ne aſsidua malorum conſuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit.* TERTIVS, *vt lapſi pudore ſuffuſi tandem reſipiſcant et reconcilientur Eccleſiæ. Ex his finibus ſatis apparet, in caſtigatione Eccleſiaſtica gloriam Dei quærendam, ædificationem Eccleſiæ, & reſipiſcentiam lapſi fratris, quo ſi reſpexerimus, non erit difficile ſeueritatem æquitate & clementia temperare.*

Reſtat vltima diſtinctio, qua flagitia alia in multitudinem graſſantia, alia paucorum eſſe dixi: de quibus hoc loco in vniuerſum tenendum eſt: Quod ſuo genere omnino digna ſint excommunicatione, vt teſtatur dictum Pauli. 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter vos, vel ſcortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebrioſus, vel maledicus, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Verum hic prout ſtatus eſt præſentis Eccleſiæ, cauendum eſt, ne in maiorem deſtructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat venenum. Quare cenſeo ſequendas eſſe duas regulas Auguſtini, quarum prior eſt de peccatis in multitudinem graſſantibus, qualia, proh dolor, in hoc regno ſunt, ebrietas, luxus

veſtium,

veſtium, commeſſationes, vſura, & huius generis ſere infinita: Non aſpere, inquit, quantum exiſtimo non duriter, non modo imperioſo, iſta tolluntur magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Hoc Auguſtini conſilium regulam præſcribit agendi cum multitudine peccantium: quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis ſupra poſitis. Nam ſi hic excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animoſos malos. Neque tamen ex eo ſequitur, non eſſe taxanda publice graſſantia ſcelera, ſed tantum modum caſtigandi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Auguſtinus: Seueritas exercenda eſt in peccata paucorum. Hæc enim ſtare poteſt cum correptionis Eccleſiaſticæ finibus.

PORRO hic duo genera hominum admonere oportet: Nimirum infirmos, ne deficiant ab Eccleſia propter graſſantia flagitia, & MINISTROS verbi, ne vel deſpondeant animum, vel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum ſe proficere ſuis laboribus & vigilijs animaduertunt. INFIRMI itaq; ſciant, abſtinendum eſſe à flagitioſis quantum ad priuatam conuerſationem attinet, non quantum ad Eccleſiæ externam communionem, niſi cenſura Eccleſiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apoſtoli. 2. ad Theſ. 3. Præcipimus autem vobis fratres in nomine Domini Ie-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſu Chriſti, vt ſubducatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Non enim hic Paulus de externa Eccleſiæ communione agit, ſed de priuata conuerſatione & familiaritate. In libertate enim noſtra ac facultate poſitum eſt, an familiariter verſari cum ſceleratis velimus, nec ne. At in arbitrio noſtro nequaquam poſitum eſt, à communione Eccleſiæ abſtinere. OBSERVETVR & hæc regula Auguſtini: In corripiendis fratribus, miſericorditer corripiat homo quod poteſt: Quod autem non poteſt, patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Miniſtri verbi huius regulæ ſint memores, quod omnis pia ratio & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatem ſpiritus in vinculo pacis intueri ſemper debeat. Quiſquis igitur vel quod poteſt arguendo corrigit, vel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis vinculo excludit: vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat, hic à maledictione liber & ſolutus eſt: ita enim eradicanda ſunt zizania, ne frumenta lædantur.

IAM PENES quos ſit corrigendi facultas breuiter eſt dicendum. Quantum igitur attinet ad Priuatos lapſus omnium Chriſtianorum, qui eius lapſus ſunt conſcij, officium eſt eos corrigere doctrina admonitione & obiurgatione, iuxta gradus à Chriſto præſcriptos, qui ſupra enumerati ſunt & declarati. PVBLICA delicta à miniſtris verbi palam coram omnibus arguenda ſunt, ſi videbitur ad ædificationem facere. Idq́; non vnius paſtoris cen-

ſura,

ſura, ſed vel totius Eccleſiæ, vel ſaltem quorundam grauium virorum, qui vice totius Eccleſiæ funguntur, fieri oportet, ita tamen vt paſtor toti Eccleſiæ excommunicationis ſententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Eccleſia ſeruata eſt, & habet pro regula Apoſtolicam traditionem 1. Cor. 5. Præterea eiuſdem Eccleſiæ eſt, emendatos in Eccleſiam recipere per miniſtros verbi, qui miniſtri pœnitentiam ſeriam eorum, qui reconciliari Eccleſiæ cupiunt, exponere debent. Hactenus de ordinaria diſciplina, quæ propriè dependet à poteſtate clauium, huic ſubſeruit ordinatio certi temporis, loci, quando & vbi populus conuenire debeat, ad audiendum verbum, & ad ſacram Cœnam. Hæc ordinatio tametſi quantum ad certi temporis & loci circumſtantias attinet, eſt libera, vt quæ non obliget nos verbo Dei, tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini eſt. Omnibus enim mandatum eſt verbum audire, & participare Sacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & vbi verbum & Sacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, ſed libenter ſe huic diſciplinæ Eccleſiaſticæ parti ſubijcit. Nec hoc pugnat cum Chriſtiana libertate. Nam qui in Chriſto ſunt liberi, vt ſciunt ſe per CHRISTVM *à peccato, maledictione Legis, ac ritibus humanis eſſe liberos: Ita quoque norunt, ſe diſciplinæ & ordinis gratia, quantum ad externum Eccleſiæ regimen attinet, honeſtæ ac piæ diſciplinæ ſubiectos eſſe.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

HACTENVS de communi diſciplina & ordinaria dictum eſt: nunc paucis de extraordinaria dicendum.

HAEC nec tempus, nec modum, nec formam præſcriptam verbo Dei habet: ſed in Eccleſiæ arbitrio poſita eſt, & temporum rationem cum euentu habet, vnde in hac extraordinaria diſciplina reſpicere oportet ad tria tempora, præteritum, præſens & futurum. Ad PRAETERITVM, vt ſi aliquid præter opinionem euenit, veluti magnorum virorum liberatio è periculis, felix Eccleſiæ & miniſterij verbi ſucceſſus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus. Hic officium miniſtrorum verbi fuerit, conſentientibus præcipuis Eccleſiæ membris populum certo tempore conuocare, ac ad gratiarum actionem inuitare. Ad PRAESENS, vt ſi graſſari incipiat peſtilentia, vel fames, vel bellum, hic populus conuocandus eſt: exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, inſtituenda eſt. Ad FVTVRVM tempus, vt ſi vel clades aliqua imminere videtur, vel aliqua magna deliberatio, ſiue de religione, ſiue de ſtatu politico ineunda eſt, piorum paſtorum officium fuerit, hortari populum ad ſolennes preces, vt Dominus pericula imminentia vel auertat prorſus, vel conuertat in ſui nominis gloriam, ac deliberationes inſtituendas ſuo ſpiritu gubernet. Hæc extraordinaria diſciplina cum Prophetarum, tum Apoſtolorum puriorisq; Eccleſiæ exempla habet. Quare nequaquam vbi res poſtulat, negligenda eſt.

Nunc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Nunc reſtat diſciplina, quam CLERI PECVLIAREM *dixi. Hæc canone & executione conſtat.* CANON *verſatur circa quatuor.* ALIAS *enim circa certarum rerum prohibitionem, vt ne quis clericus venationi, ne quis aleæ, ne quis commeſſationi, ne quis fœnori aut mercaturæ vacet, ne quis laſciuis ſaltationibus interſit.* ALIAS *circa certa exercitia, vt ſunt cantationes, ſacræ lectiones, vigiliæ:* ALIAS *circa officiorum in Eccleſia diſtinctionem, vt in Eccleſia alius doceat, alius recitet aliquid ex ſacris literis, alius præſit Cœnæ Dominicæ.* ALIAS *circa pœnas, quarum gradus fuerunt, priuata obiurgatio ab Epiſcopo, publica à conſeſſu Epiſcoporum & Presbyterorum, depoſitio ab officio, excommunicatio, Extremus gradus fuit anathematizatio, quæ ſolum adhibebatur contra obſtinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cerinthus &c. Veteris enim Eccleſiæ mos fuit, ſine vi externa in ſuum clerum animaduertere.* HVIVS *diſciplinæ executio potiſſimum Epiſcopis commiſſa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando ſæpius in anno ſynodos prouinciales conuocabant, vbi non vnius Epiſcopi cenſura, ſed totius cleri collecti ſententia res agebatur. In hiſce ſynodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de diſciplina, atq; alijs rebus Eccleſiæ vtilibus tractabatur, atq; tantiſper res feliciter ſucceſſit, donec dominandi libido inuaſit Papam, alioſq; creatos ab eo Epiſcopos.* HAEC DE DISCIPLINA *Eccleſiaſtica communi & clericali dicta ſint.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Verum ſi quis cupit priuati hominis diſciplinam, ſciat eam in quatuor conſiſtere, vt ſuos affectus petulantes & cogitationes prauas meditatione verbi & oratione domet: vt verba pietate regat: vt facta ad normam legis exigat: vtq; geſtus ſimiliter pietati congruos amet. Sed de his ſatis: nunc de tertia hierarchiæ Eccleſiaſticæ parte dicendum eſt.

CAPVT XII.

De autoritate Eccleſiaſtica.

Cvm poteſtate coniuncta eſt Autoritas, in qua duo conſideranda. Vnum, Quarum rerum ſit. Alterum, penes quas perſonas reſideat Eccleſiæ autoritas. Duas res ſubijciunt Eccleſiæ autoritati, traditiones nimirum & interpretationes ſcripturæ. Traditiones ſunt ritus, qui abſque ſcriptura traditi dicuntur, vel ab Apoſtolis, vel poſt Apoſtolos à ſanctis Patribus. Huius generis ſunt baptiſma infantium, obſeruatio diei Dominicæ, quod Cœna Domini à ieiuuis celebretur et à ieiunis percipiatur, Item canones pleriq; de diſciplina Eccleſiæ & cleri. Sed quid ſentiendum ſit de huiuſmodi traditionibus, vide in locis Theologicis Philippi. Interpretationes ſcripturæ ſunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur & in lucem producuntur, quæ obſcura videbantur. In hoc genere ſequenda eſt Regula Pauli, nimirum quod omnis

omnis ſcripturæ interpretatio debeat eſſe analoga fidei, hoc eſt, conuenire debeat cum primis & apertis pronunciatis ſcripturæ, continentibus veræ religionis fundamenta. DEINDE & hoc diſcrimen obſeruetur quod dicta interpretum ſint in triplici genere. Alia enim ſunt demonſtrata, alia probabilia, ſed præter ſcripturam, alia pugnantia cum ſcriptura. PRIMI generis ſumma eſt autoritas, nam eiuſdem firmitudinis ſunt, quæ immota conſequentia ex verbo aperto Dei colliguntur, atq; ipſa oracula Dei. Huc pertinet ſymbolum Nicenum, Athanaſij. MEDIVM genus tantiſper propter autoritatem Patrum retineri poteſt, donec à Sophiſtis in malam conſequentiam trahatur. De poſtremo genere vtilem tradit regulam Ambroſius lib. 1. Officiorum: Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via Chriſtus eſt. Si igitur Chriſtus non docuit, quod docemus etiam nos, id deteſtabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum ſcriptis cum autoritate ſcripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum: quod autem non congruit, cum pace illorum reſpuendum eſt, ſed de his ſupra.

RESTAT vt dicatur, penes quas perſonas reſideat autoritas Eccleſiæ. Papa ſibi hanc autoritatem vendicat, ſed falſo: Eſt enim autoritas Eccleſiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana autoritas valet. Quare ſciendum eſt, hanc AVTORITATEM penes totam & vniuerſam Eccleſiam eſſe, ſed diuerſimode. Maior enim eſt eorum in Eccle-

in Eccleſia autoritas, qui ex veris fructibus ſpiritus declarant, ſe ſpiritum Chriſti habere. Item. MAIOR *piorum miniſtrorum quam laicorum.* AMPLIOR *adhuc penes pios doctores, longo tempore exercitatos.* GRANDIOR *adhuc penes piorum conſilia, vbi ex fructibus ſpiritus Chriſti adeſſe cognoſcitur. Verum hic iuxta conſilium Pauli 2. Cor. 11. probandi ſunt ſpiritus, an ex Deo ſint, quod nulla alia re certius fieri poteſt, quam ipſa ſcriptura, ipſa lege Dei, ad quam Dominus ipſe probationem ſpirituum exigendam præcepit, Deut. 13. his verbis: Si ſurrexerit in medio tui Propheta, qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur Deos alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis, non audies verba prophetæ illius aut ſomniatoris, quia tentat vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non. In toto corde, & in tota anima veſtra, Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite, & audite vocem eius, ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Quod autem interpretationem ſcripturarum certis perſonis, & certo hominum ordini aſſcribunt, falſiſsimum eſt. Nam interpretatio ſcripturarum donum Dei eſt, quod largitur Dominus in Eccleſiæ ſuæ ædificationem cuicunque voluerit. Hæc breuiter de Hierarchia Eccleſiaſtica, & eius partibus ſint dicta.*

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

CAPVT XIII.

Satisfactio.

VT autem doctrina de SATISFACTIONE *clara et perſpicua habeatur,* PRIMVM *de ciuili ſatisfactione:* SECVNDO, *de ea quæ coram Deo valet:* TERTIO, *de Eccleſiaſtica ſatisfactione dicendum eſt.*

CIVILIS SATISFACTIO *duplex eſt. Hominibus enim læſis dupliciter ſatisfit.* VNO *modo, cum hi qui offenderunt, læſis tantum præſtant rei vel officij, vt id quod læſis iniuria detractum eſt, iure compenſatum habeatur.* ALIO MODO, *cum hi, qui offenderunt, culpam tantum agnoſcunt, & dolere eam ſibi teſtantur, veniamq; ſupplices orant, cum officij in poſterum plenius præſtandi promiſſione. Hæc duplex ciuilis ſatisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari poteſt, ſed hoc ſeruato diſcrimine. Quantum enim ad priorem attinet modum ſatisfaciendi, ſolus Chriſtus ſatisfecit Patri pro iniuria* DEO *ab humano genere illata. Hunc enim ſolum Scriptura prædicat eum eſſe, qui ſua victima Patrem cœleſtem placauerit, vnde ſolus eſt expiatio pro peccatis noſtris. Supra eum ſolum correctio pacis noſtræ, per ſolum eius nomen obtinetur remiſſio peccatorum. Vnde conſtat ex Scriptura, quod hic Ieſus Chriſtus ſit iuſta ſatisfactio pro omni offenſa qua cœleſtem Patrem offenderat genus humanum,*

Huius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Huius ſatisfactionis ſoli credentes participes ſunt. Quare ſacrilegium eſt, tribuere vlli rei hanc ſatisfactionis gloriam, quæ ſoli Chriſto competit. Verum quia iuſtificati ſatisfactione Chriſti ſæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & deinde ſupplices per veram pœnitentiam deprecamur culpam per Ieſum Chriſtum, dicimur interdum à ſanctis patribus Deo ſatisfacere, ſed vt filij offenſum patrem pœnitentia ſibi conciliant. Hinc Cyprianus: Offerimus vobis animi & conſilij noſtri ſalutare munus, & quia odiſſe non licet nobis, & ſic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria vicem reddimus, hortamur, dum facultas, dum aliquid de ſeculo ſupereſt, Deo ſatisfacere, & ad veram religionis candidam lucem de profundo tenebroſæ ſuperſtitionis emergere.

ECCLESIASTICA SATISFACTIO *pars eſt diſciplinæ Eccleſiæ, & refertur non ad tribunal Dei, ſed ad placandum offenſos fratres in Eccleſia. Fuitq́ olim ritus externus Eccleſiæ, non pertinens ad conſcientiam ſeu remiſsionem peccatorum coram Deo, ſed duos alios fines habuit, vt exploraretur, an ſerio redirent lapſi ad Eccleſiam, deinde etiam vt alij admoniti diligentius regerent mores, ne ſimili pœna aliquando lapſi caſtigarentur. Hæc ſatisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant a lapſis coram Eccleſia quando recipiebantur, diuiſerunt ſancti Patres in* CONTRITIONEM

(quæ

(quæ ex lacrimis pœnitentis agnoſcebatur) CONFESSIONEM *(qua reus coram Eccleſia deplorabat ſuum lapſum)et* SATISFACTIONEM, *qua ſatisfiebat Eccleſiæ. Has poſtea indocti Monachi ad conſcientiam tranſtulerunt. Hæc, quia ad poteſtatem Iuriſdictionis pertinebat, non priuato vnius paſtoris arbitrio, ſed maturo deliberatoq́ſ ſeniorum conſilio, res gerebatur, ne quid imperito aut intempeſtiuo zelo fieret contra caritatis regulam, aut etiam ne crimen lapſi propalatum vnius zelo maius ſcandalum excitaret.*

CAPVT XIIII.

Chriſtiana libertas.

LIBERTAS CHRISTIANA *eſt manumiſsio ſpiritualis, parta ſanguine Chriſti, quam offert Euangelium credentibus in Chriſtum, per quam liberati à peccato, à damnatione legis ac ritibus humanis, donamur Spiritu ſancto, vt formidoloſæ noſtræ conſcientiæ pacificentur, & ſub cruce gloriemur, certi quod breui liberator noſter ſit nos ex omnibus malis erepturus, vt amplius non ſimus hominum ſerui, hoc eſt, humanarum traditionum, ſed vt liber populus, ijs libere, boni ordinis, & decori ſeu diſciplinæ gratia vtamur, citra opinionem iuſticiæ, cultus, meriti, neceſſitatis. Hæc deſcriptio multa continet.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

continet. PRIMVM, quod libertas Chriſtiana non ſit ciuilis aut carnalis, ſed ſpiritualis, vt quæ in Chriſti regno ſpirituali locum habet, & in conſcientia dominatur. DEINDE quia natura ſumus ſerui peccati, monet deſcriptio, quod ſanguine Chriſti ſit hæc parta libertas, quæ vt offertur per Euangelium ita fide recipienda eſt. Si enim Filius vos liberauerit (inquit liberator noſter) vere liberi eritis.

DEINDE recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametſi natura coniuncti ſunt, tamen eos diſcerni vtile eſt, vt cor pium inde maiorem conſolationem haurire poßit. PRIMVS itaque gradus eſt liberatio à peccato, cum quo SECVNDVS libertatis gradus coniunctus eſt, liberatio à maledictione legis. Chriſtus enim (inquit Paulus) redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et ſignificanter dicitur, à maledictione legis, nam quantum ad obedientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati ſumus, vt Domino ſeruiamus, præſtemusq; ei iuxta verbum obedientiam. TERTIVS gradus eſt donatio Spiritus ſancti, per quem non ſolum confirmatur primus & ſecundus, verumetiam viuificamur ad præſtanda ea opera, quæ ſpiritualis vita requirit. Et tametſi opera ſic facta propter vicioſitatem carnis minime ſatisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis ſpiritum, quo donati ſunt credentes. QVARTVS gradus eſt, quod liberi ſimus à ritibus, non ſolum Moſaicis, verumetiam ab omnibus humanis ritibus, quan-

quantum quidem ad conſcientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galatas, & ad Coloſſ. diſputat.

VSVS.

VERVM ne quis abutatur hac libertate, Fines quoque adiecti ſunt, vt, pacificatio conſcientiarum contra peccatum & ſententiam legis, Conſolatio in cruce, liber vſus rituum externorum, ne conſcientijs noſtris laqueos iniiciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritasq́ʒ ſuadent, vt pios ritus ordinis diſciplinæq́ʒ gratia ſeruemus, modo ne cultus Dei neceſſarius aut opinio iuſtitiæ, meriti & neceſſitatis in illis collocetur.

CAPVT XV.

Ceremonia.

CEREMONIAE ſunt ritus & ordinationes, ad regendam Eccleſiaſticam politiam inſtitutæ. Harum Aliæ pugnant cum verbo Dei, quales pleræq́ʒ hodie Papiſtarum, à quibus liberos nos eſſe ſuperiore capite declaratum eſt: ALIAE non pugnant cum verbo Dei, ſed AVT apertum verbum & mandatum habent, vt Baptiſmus & Cœna Domini, Aut faciunt reuera ad conſeruandam doctrinam & politiam Eccleſiaſticam, & ſunt a ſenatu Eccleſiaſtico ordinatæ, vocanturq́ʒ à Paulo παραδόσεις, id eſt, traditiones. Hæ traditiones aut de-

cori aut ordinis gratia inſtitutæ eſſe debent. DECORI quidem pars duæ ſunt: PRIOR eſt, vt excitemur ad pietatem illis adminiculis, POSTERIOR, vt modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec hiſtrionicæ eſſe debent, quales pleræq; in Papatu fuerunt. ORDINIS vero partes ſunt tres. 1. Vt præſidentes habeant certam agendi regulam. 2. Vt auditores aſſueſiant ad obedientiam & diſciplinam. 3. Vt bene compoſito Eccleſiæ ſtatu paci & tranquillitati conſulatur. Sed de hac re ſupra dictum eſt.

CAPVT XVI.

Adiaphora.

TRIPLICIA ſunt opera. QVAEDAM enim opera neceſſario facienda ſunt, vt quæ expreſſo verbo Dei præcipiuntur: QVAEDAM neceſſario cauenda ſunt, vt quæ Deus aperto verbo prohibuit. QVAEDAM ſunt inter hæc media, quæ vſitate ἀδιάφορα vocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα vocat, de quibus quid ſentiendum ſit breuiter exponam.

VSITATE definiunt ἀδιάφορα res eſſe, quæ neq; mandantur, neq; prohibentur verbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum eſt, & inprimis tres regulæ obſeruandæ ſunt.

PRIMA, operis in ſpecie non expreſſe præcepti vel prohibiti genus, aut eſt præceptum aut prohibitum:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tum: Si præceptum eſt genus, recte opus cenſetur ἀδιάφορον. At ſi genus prohibitum eſt, nequaquam opus ἀδιάφορον dici poteſt. Eſt enim in genere prohibitum CELEBRARE Miſſas hodie Papiſtæ clamitant eſſe adiaphoron, quia vt nullibi eſſe præceptum, ita nec prohibitum eſſe vociferantur. Verum quia genus eius, quod eſt colere Deum mandatis hominum, aperte prohibitum eſt: Sequitur ad hanc prophanationem Miſſaticam in genere interdictam eſſe, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde ſic definienda adiaphora colligo, quod vera ADIAPHORA ſint, cum genus quidem facti eſt mandatum, ſpecierum vero circumſtantiæ ſunt liberæ & indifferentes, vt verbum audiendum eſt ex mandato Dei, decorum ſeruandum eſt & ordo. Sed circumſtantiæ, loci, temporis, veſtitus ſunt liberæ & indifferentes.

SECVNDA regula: In adiaphoris & opus & vſus indifferentia eſſe debent. Adiaphorum natura eſt, candida & linea veſte res ſacras, vt Baptiſmum, Cœnam Domini peragere. Verum ſi vſus non eſt liber, ſed ſuperſtitionis gratia ſeruatur, non poteſt amplius inter res adiaphoras numerari, tum enim, vt in caſu confeſſionis adiaphora eſſe deſinunt. Quare recte fecerunt miniſtri verbi, qui per nouas & Papatum redolentes conſtitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas iſtas veſtes, quas propter abuſum & ſuperſtitionem iam longo tempore abiecerant.

TERTIA, Adiaphora conſiderari debent du-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

pliciter. PRIMVM in ſe, vt ſunt res mediæ abſq; relatione ad perſonas. DEINDE ex ratione perſonarum quæ illis vtuntur. Si per ſe conſiderantur neq; placent neq; diſplicent Deo, vt quæ nec ſub præceptum, nec ſub interdictum ipſius cadant. Verum ſi ex perſonis conſiderantur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod perſonæ vtentes adiaphoris, aut ſunt fideles aut non. Si ſunt fideles, Deo placet obedientia in adiaphoris propter fidem fidelium, nec obſtat quod Paulus dicit: Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum, quia non omnino verbo Dei carent vera adiaphora, Imo habent verbum quantum ad genus facti attinet, vnde æſtimationem capit opus coram Deo, vbi fides accedit. Ezechias non habuit verbum expreſſum de tollendo æneo ſerpente: attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum eſt, nimirum tollere idololatriam, et idololatriæ occaſiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eiq; gratus cultus fuit. At ſi vtentes adiaphoris ſunt infideles, polluta ſunt & mens et conſcientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid non fit ex fide, peccatum eſt, hoc eſt, reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

Scandalum.

SCANDALVM in genere eſt, quicquid alijs vel cauſa vel occaſio offenſionis eſt, & vſitate

diuiditur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

diuiditur in Datum & Acceptum. DATVM *quidem vocant, cum aliquis efficacem cauſam lapſus alij præbet ſeu dat.* ACCEPTVM *vero, quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, ſibi ipſis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo eſt, quam ſcandalum, et Chriſtus dicit: Væ mundo à ſcandalis, vtile erit vtrumq; genus additis regulis certis de cauendis et non cauendis ſcandalis explicare.*

DATVM *itaq; ſcandalum, ſi materiale ſeu fundamentum ſpectes, Aut oritur ex facto in ſe malo,* AVT *ex facto in ſe adiaphoro, ſed intempeſtiue facto, contra caritatis regulam. Vtrumq; quidem malum, ſed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum eſt voce Dei. Et Chriſtus pronunciat, melius eſſe hominem demergi in mare, alligata mola aſinaria ad collum, quam vlli eſſe ſcandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obſeruandæ.* PRIMA: *Scandalum datum malo facto, hoc eſt, dicto, opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes quibus ſalus curæ eſt, non ſecus quam infernum cauere debent.* SECVNDA: *In vſu adiaphororum conſideretur triplex hominum genus. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem, ideoq; firmi, quidam ſunt infirmi, quidem obſtinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc eſt, primo & tertio, rebus adiaphoris vti licet: illis enim non eſt ſcandalo factum adiaphorum, imo gaudio potius & conſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negocijs pie-*

tatis non parum gaudent vere pij: His quidem ſcandali occaſionem præbes, ſed non cauſam efficacem. Nam occaſionem offenſionis arripiunt ſua malicia, ideoq; acceptum eſt illorum ſcandalum, & non datum abs te. De MEDIO GENERE hæc ſeruetur regula: quod nihil contra caritatem proximi faciendum ſit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Chriſtum peccant, percutientes illorum conſcientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus ſcandalizat fratrem meum, nequaquam comedam carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. 1. Cor. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obſtinatis, ſed de infirmis duntaxat. Breuiter fides & dilectio fraterna ſatis admonere poſſunt, quando adiaphoris vtendum ſit & quando non.

RECIPIT hoc ſcandalum, quod datum nominant, plura diſcrimina: Eſt enim PRIVATVM, quod vnum aut paucos offendit. Eſt & Publicum, quod totum cœtum turbat, Vtrumq; ſuo genere malum eſt, verum hoc poſterius multo grauius, vt quod pluribus nocet. Sumitur & aliud diſcrimen à differentijs perſonarũ. ALIAE perſonæ in aliqua dignitate conſtitutæ ſunt, ALIAE obſcuræ priuatam vitam degunt. Quod igitur datur à perſona in dignitate conſtituta, multo grauius eſt, & meretur grauiora ſuplicia, cum propter perſonam ipſam, quæ ſuum locum in quem à Deo euecta eſt, commaculat: tum propter homines alios, quibus lapſus cauſam præbuit efficaciorem ſuo facto. Vt enim quo ingentius

gentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quo dignior fuerit perſona, & in ſublimiore dignitatis culmine conſtituta, eo plures in lapſum ſecum trahit cum cadit. Vt, ſtudioſus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagitio maiori offendiculo eſt, quam miles aut nauta, atq; ideo grauiori pœna coërcendus & puniendus eſt, nam plures ſecum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non ſolus peccauit, non ſolus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius ſcandalum inde ortum, in conſpectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus. Atq; hæc de dato ſcandalo breuiter dicta ſufficiant. ACCEPTVM SCANDALVM eſt, quod aliquis ſibi ſumit à recte factis aliorum aut alijs rebus, quod duplex, docendi gratia conſtituam, nimirum, Humanum & Diabolicum. HVMANVM partim impiorum, partim piorum eſt. IMPIORVM quidem, quando impij offenduntur piorum aut recte factis, aut libero Adiaphororum vſu, aut etiam externo habitu ſeu Eccleſiæ forma. Nam cum impij vident cruce premi pios, & eſſe veluti reiectamenta in mundo, occaſionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi, qui offendebantur humilitate CHRISTI, & calamitate Eccleſiæ. Sic Cicero ſubiectione Iudæorum motus offendebatur adeo, vt conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipſorum. Contra PII ACCIPIVNT ſcandalum, quan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

do vident impios florere, & quando Eccleſia à tyrannis opprimitur, cum multi innocentes trahuntur ad ſupplicia, cum hæreſibus turbari Eccleſiam animaduertunt. Verum hoc ſcandalum rurſus ſuperant, partim confirmante eos ſpiritu ſancto, partim exemplis Eccleſiæ Chriſti, partim ardentibus precibus. Nec vllum præſtantius eſt aduerſus huius generis ſcandala remedium, quam opponere perpetuam conſuetudinem Dei, qui in hoc mundo, ideo ſinit ſuam Eccleſiam obrui varijs calamitatibus, vt olim glorificetur cum Filio ipſius dilecto. Diabolicum ſcandalum voco, cum homines præpoſtere captant, quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham, qui abſq; dubio ita proterue inſultauit patri, vt ſibi impune peccandi licentiam acquireret. Tales hodie videmus permultos, qui vitia ſanctorum patrum pluſquam ſtudioſe conquirunt, vti inceſtum Loth, ebrietatem Noë, adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quod impoſuit Aegyptijs Ioſeph, rapinam Zachæi, vt ſine pũdore ad omnem nequiciam ſe proijciant. Imo ex hominum vicijs quærunt, quomodo ſe obdurent ad Dei contemtum. Quare non immerito hoc genus ſcandali Diabolicum vocaueris, vt quod calumnijs fulciatur in Contumeliam Dei.

CAPVT XVIII.

Crux.

QVIA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

QVIA CRVX perpetuo Eccleſiam Chriſti comitari ſolet, neceſſaria eſt doctrina de cruce, vt pij armentur aduerſus ſcandalum crucis. Eſt autem CRVX quæuis afflictio, cum totius Eccleſiæ, tum ſingulorum membrorum in Eccleſia. Et eſt multiplex: eſt animi anguſtia, eſt corporis vexatio, eſt ſpiritus & carnis lucta, eſt ex præſenti & imminenti malo ſæpe probatio, eſt in œconomia, politia & Eccleſiaſtico ſtatu difficultas. Quatuor itaq; de cruce dicemus. PRIMVM, de cauſis crucis. DEINDE, diſcrimen inter crucem piorum & impiorum. TERTIO, Quo animo ferenda ſit crux. POSTREMO, vnde conſolatio petenda.

CAVSAE autem CRVCIS, cum in nobis ipſis, tum extra nos quærendæ ſunt. Sed vtrumque genus varium eſt. In nobis enim tres cauſæ crucis inueniuntur. PECCATVM INHABITANS, CONCVPISCENTIA inde pullulans, & QVOTIDIANI LAPSVS, quos peccatum originis ſeu inhabitans per ſuas concupiſcentias gignit. Iam niſi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet: adeo peſtilens radix peccatum eſt originis, vnde Sancti potiſſimum conqueruntur, vt Dauid cum exclamat: In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim, in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiſcentiam eſſet pertractus. Et Paulus, cum inquit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nam ex lucta carnis & ſpiritus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tantam tribulationem in ſe ſenſit, quod optarit mori liberariq́; ab hac cruce. Ob hanc igitur cauſam crux neceſſaria eſt Eccleſiæ, vt quaſi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium ferociat aduerſus ſpiritum. Hinc Dauid: Bonum eſt mihi, quod humiliaſti me. Quamdiu igitur in hoc mortali corpore manendum eſt, opus erit cruce, ad compeſcendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant ſpiritum. ALTERVM GENVS *eas crucis cauſas complectitur, quæ extra nos quidem poſitæ ſunt, ſed tamen in noſtrum bonum cedunt, modo ne ſub cruce ſuccumbamus. Eſt autem hoc externum genus crucis Eccleſiæ quadruplex.* NVNC *enim Diabolus,* NVNC *membra Diaboli,* NVNC *benignus Pater cœleſtis,* NVNC *vocationis noſtræ difficultas crucis eſt cauſa, de quibus ſigillatim ſed breuiſſime dicam.*

1. Pet. 5. Diabolus circuit vt Leo rugiens, quærens quem deuoret, & quam multas calamitates in mundum inuexerit, teſtatur non ſolum primorum parentum lapſus, verumetiam totius orbis triſtiſſima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Chriſti vſus eſt, vtitur & vtetur donec hic mundus ſteterit. Quod autem vſque adeo ſæuiat in Eccleſiam, potiſſimum facit odium cum aduerſus totum genus humanum, tum præcipue aduerſus Chriſtum reparatorem generis humani, et eius ſponſam Eccleſiam, cuius extremam perniciem perpetuo quærit, vt vna ſecum æternis pœnis obnoxia reddatur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

datur, vtq́ Dominus rex & pontifex ſuo honore priuetur. Huius ſæui hoſtis tyrannis non eſt æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosq́ pertrahit tanquam beſtias ad omnia flagitiorum genera, id quod non ſolum veteres hiſtoriæ, verumetiam præſens dies plus ſatis teſtatur. At filijs Dei faceßit quidem negocia, ſed ne pilum quidem capitis tollere poteſt ſine Patris cœleſtis voluntate, id quod hiſtoria Iob aperte docet. Quare ſi hic tuti eſſe velimus, militandum eſt nobis in caſtris Chriſti, ſub duce noſtro, victore Satanæ, aſſumta πανοπλία Dei, quam Paulus Chriſtianis militibus ad Ephe. 6. commendat.

MEMBRA Diaboli, hoc eſt, mali homines, hoſtes Dei, ſe Eccleſiæ Chriſti opponunt totis viribus, & non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines diſtinguere licet. IN QVORVM PRIMO ſapientes mundi collocantur, qui ſophiſtica Eccleſiam Chriſti oppugnant. In horum catalogum omnia ſectarum genera refero, quales ſunt veteres & noui hæretici, qui ſanam doctrinam calumnioſe deprauant, ſuo duci Diabolo obſequium præſtantes. SECVNDVM ordinem obtinent tyranni, in bellum contra Eccleſiam à ſophiſtis producti, hi violenta manu Eccleſiam conantur opprimere. Horum quidam aperte Chriſtianos gladio perſequuntur, vt Turca, Saraceni, ac omnes aliæ prophanæ gentes. Quidam Chriſti nomen ſe magnifacere ſimulant, interim flumine ſanguinis piorum, curſum

Euan-

Euangelij occludere moliuntur, quorum poſt diabolum anteſignanus eſt Papa antichriſtus. Hic ſibi adiungit impios principes mundi, Cardinales, Epiſcopos, Abbates, Priores, Officiales.

IN TERTIO ORDINE *ſunt hypocritæ, qui ficta religionis ſpecie non parum nocent Eccleſiæ Chriſti. Huc religioſorum turba, Monachi, Moniales, Canonici Papiſtici, vicarij, ſacrificuli recenſeantur, plerique ſparguntur in plures ordines, quo magis Eccleſiam* CHRISTI *premant, incitentque alios ad acriorem pugnam.* POSTREMI *ordinis ſunt prophani homines & flagitioſi, quos* ἀλάστορας καὶ καθάρματα *Græci vocant. Horum enim cauſa non rare affligitur Eccleſia, quemadmodum multæ hiſtoriæ docent. Vnius Achan ſcelere multi bello conciderunt ſub duce Ioſua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ vſque ad internecionem tribum Beniamin adduxit, in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium eſt, quin maxima afflictio Eccleſiæ proficiſcatur inde, quod cum quidam nefandis ſuis ſceleribus commereantur grauia ſupplicia non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter vnius Oedipi facinus peſte vexatum fuiſſe Thebanum regnum. Teſtatur Homerus propter abreptam ſacerdotis filiam, magnam Græci exercitus partem peſte abreptam. Scribit Heſiodus interdum vnius ob noxam affligi rempublicam.*

INTER EXTERNAS *crucis cauſas* TERTIO LOCO *benignum Patris cœleſtis*

amorem propoſui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione, hinc enim maxima conſolationis copia ſub cruce petitur. Quanquam autem conſilium Dei hic varium eſt, tamen ad duodecim reuocabo cauſas, quare Deus ſuam Eccleſiam, quam adeo caram in dilecto habet, cruci ſubiectam in hoc mundo eſſe velit. PRIMA igitur ipſius Dei iuſticia, cum paterna ſtorga coniuncta. Vt enim patris iuſti & clementis eſt, errantes caſtigare, ſic benigniſſimus Pater cœleſtis omnem filium quem recipit, caſtigat. Quare qui ſine caſtigatione perpetuo verſantur, adulterini potius quam germani filij cenſendi ſunt. Ad Ebræos 11. SECVNDA priori coniuncta eſt, vt tanquam freno nos coërceat, καὶ κατερύκοι, ne præcipites ruamus in triſtes lapſus. Hinc Pſalmiſta: In chamo & freno maxillas illorum conſtringe, qui non appropinquant ad te. TERTIA vt peccatum in nobis per crucem reprimatur, & paulatim vim ſuam amittat, aboleatur, mortificetur. Vnde Paulus: corpus mortuum eſt propter peccatum. Et Dauid, Pſal. 38. Propter iniquitates corripis filios hominum. QVARTA. Vt crux ſit fidei quædam probatio, & veluti examen. Ita Iob, Abraham, Ioſeph cruce tanquam Lydio lapide probati ſunt. QVINTA. Vt crux ſit argumentum æternæ vitæ. Deus promiſit credentibus bona, ſed ea non conſequuntur in hac vita, ergo alia reſtat, in qua Deus promiſſa præſtabit. Non enim poteſt mentiri. SEXTA. Vt piorum cruce impœnitentes admone-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

moneantur de æternis ſupplicijs, niſi reſipiſcant. SEPTIMA. *Vt conſpiciatur diuina præſentia in genere humano, & potißimum in Eccleſia, quod fit, dum Eccleſia videt ſe diuinitus defendi. Num. 14. Vt audiant Aegyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo.* OCTAVA: *Vt crux noſtra ſit teſtimonium veræ doctrinæ. Huc omnium ſanctorum Martyria pertinent. Vocantur autem ſanctorum confeßiones* MARTYRIA, *quia ſunt teſtimonia confeßionis doctrinæ, quam non dubitarunt ſanguine ſuo obſignare.* NONA. *Vt crux præbeat occaſionem diligentius diſcendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Pſalm. 118. Bonum eſt mihi quod humiliaſti me, vt diſcerem iuſtificationes tuas. Eſaiæ 28. Vexatio dat intellectum.* DECIMA. *Vt conformes fiant electi imaginis filij Dei. Roma. 8. Item, Si compatimur ſimul etiam regnabimus.* VNDECIMA. *Vt timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ virtutes excitentur & creſcant.* DVODECIMA. *Vt crux ſit occaſio ampliſsimorum præmiorum. Hæc ſunt cauſæ cur* DEVS *velit ſuam Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci.*

Quartum genus externarum cauſarum crucis eſt, quæ in cuiuſque vocatione obijcitur difficultas. Nemo enim ita ſuum officium facere poteſt, quin ſubinde veluti victus ſuccumbat. Quanta quæſo difficultatum moles eſt in regimine domeſtico? Quantæ turbæ moleſtant ſæpißime adminiſtratores politiarum?

tiarum? An non inextricabilibus controuerſijs agitantur doctores in Eccleſia? Qui iuuentutem fideliter inſtituunt, quid non experiuntur? Breuiter, nulla eſt vocatio tam exigua, quin habeat ſuam moleſtiam adiunctam. Hæc copioſe illuſtrari exemplis poſſunt & quilibet pius ſe ipſum teſtem habet.

Cæterum quia videmus hoſtes Dei interdum grauiſſime affligi: quæri poteſt, & ſcire vtile eſt, diſcrimen afflictionis piorum & impiorum. Quod ſane ex quinque potiſſimum colligendum puto, nimirum ex cauſis efficientibus, finalibus, effectibus, tempore & loco. CAVSAE EFFICIENTES προκαταρκτικαὶ ſunt, Afflictionis quidem piorum paternus amor, quo filios ſuos virga paterna caſtigat Pater cœleſtis: Afflictionis vero impiorum, ira & furor iuſti iudicis, qui ſceleratos punit, vt hoſtes & aduerſarios. FINALES CAVSAE, Deus, pios quidem in bonum eorum, impios vero in malum punit, niſi reſipiſcant. Pios enim vt cruce probentur, impios vt dignis ſupplicijs coërceantur. EFFECTVS, Pij, vt Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremunt aduerſus Deum, & triſtantur: Pij erudiuntur, impij confunduntur: Pij probantur, impij perturbantur: Pij patientia ſub cruce diſcunt et inuocant, impij impatientia victi deſperant. TEMPVS, pij ad breue tempus, vt poſtea cum capite Chriſto glorificentur: impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præſens afflictio præludium eſt afflictionis eorum æternum duraturæ. LOCVS, Pij in hoc mundo tantum erudiun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

erudiuntur, impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim conſcientia cruciantur mala, illic æterna ira Dei obruti perpetua, & nunquam finienda luent ſupplicia. Hoc de diſcrimine crucis piorum, & ſupplicij impiorum tenere admodum vtile eſt.

PORRO, *tametſi ex dictis intelligi poteſt, quo animo pijs ſit ferenda crux, & vnde conſolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam.* PII HOMINIS *animus ſub cruce in hunc modum erit compoſitus:* PRIMVM *omnium renunciabit veteri homini, & eius concupiſcentijs, vt tanquam noua creatura in Chriſto, non amplius iuxta carnis ſed iuxta ſpiritus & noui hominis imperium viuat. Hæc renunciatio carnis ſeu abnegatio ſui oritur ex duplici cognitione, nempe Dei & ſui ipſius, de qua re ſupra dictum eſt.* SECVNDO, *fides vera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & interceſſione Chriſti.* TERTIO, *quicquid iam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, vt cum Iob dicere poſſis: Si bona ſuſcepimus, mala autem cur non ſuſtineamus?* QVARTO, *præſenti cruce vti debes, tanquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, ſuperbiam, philautiam, petulantiam carnis.* QVINTO, *Crux erit incitamentum, ac veluti calcar ad ſtrenue currendum, in propoſito ſalutis ſtadio, vt ardentius inuoces Deum, prædices eum, præſertim cum ſcias, te olim cum Chriſto coronandum, modo cum eo patiaris in hac vita.*

Quan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Quanquam autem hinc ampliſſimæ conſolationes peti poſſunt, tamen conſolationis locos octo recitabo. PRIMVS, videndum primùm, an cauſa præſentis crucis ſit publica aut priuata. Deinde, an tua ſingulari culpa, an non. Si non tua ſingulari culpa accidit crux, conſolaberis te bona conſcientia & exemplis ſanctorum, qui ſimiliter olim ſunt afflicti. At ſi tua culpa affligeris, pœnitentiam age cum latrone, vt tua crux ſacrificium fiat Deo gratum. SECVNDVS. Conſideratio finium conſilij Dei, quos ſupra recitaui. TERTIVS. Cogitatio exemplorum, Domini, atq; adeo omnium piorum, qui ante nos vixerunt, quorũ plurimi recitantur ad Ebræos 11. QVARTVS. Neceſſitas obedientiæ debitæ Deo, qua nullum ſacrificium gratius eſſe poteſt. QVINTVS. Præſentia Dei, Ego tecum ſum in tribulatione. SEXTVS. Promiſſio liberationis, & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promiſſio verbis propoſita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres noſtri, & audiuiſti eos, &c. SEPTIMVS. Collatio præſentium ærumnarum cum futura gloria, Roman. 8. OCTAVVS. Dignitas. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei declarantur conformes imaginis filij vnigeniti.

CAPVT XIX.

Mortificatio.

HIc locus vicinus eſt ſuperiori. Eſt enim MORTIFICATIO opus, quo caro noſtra mortificatur, vt totus homo ſe imperio ſpiritus ſubmittat. Huius tria genera docendi gratia conſtituamus: Eſt enim mortificatio quædam præcepta, alia libera, alia ſuperſtitioſa.

MORTIFICATIO præcepta eſt communio & ſocietas mortis Chriſti per crucem. Et eſt duplex: INTERIOR, quam ſcriptura aliâs crucifixionem veteris hominis vocat: de qua Paulus ad Rom. 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt. Item: Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quod & viuemus cum eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui conſiſtit, nimirum vt vera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiſcentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus imperium viuas. Hanc Dominus commendat omnibus volentibus ſe ſequi. Luc. 9. Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur. Item Marci 8. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam. EXTERIOR duo complectitur, nempe patientiam ſub cruce, & temperantiam. PATIENTIA ſub cruce eſt obedientia, qua ſubmittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem

tionem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tionem à præſentibus ærumnis. Hæc in ſcriptura MORTIFICATIO EXTERNI hominis dicitur, quæ multis tum teſtimonijs ſcripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Gal. 6. patientia inter fructus ſpiritus recenſetur. 2. Timoth. 2. Tu igitur feres afflictionem, vt bonus miles Chriſti. Ad Ebræos 6. Ne ſitis imbecilles, ſed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promiſſionum. Pſal. 9. Patientia pauperum non peribit in finem. Exempla patientiæ plurima ſcriptura habet, vt Noë, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Dauidis. Sed inter omnia exempla ſummum eſt patientia Filij Dei, qui ſe tantis miſerijs ſubiecit pro humano genere, vt mortem crucis etiam adierit, quo in ſe credentes ab æterna morte liberaret. TEMPERANTIA ſeruat modum in cibo et potu, alijsq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati, ſpiritus imperium excutiamus. Huc dictum Domini pertinet Lucæ 21. Attendite ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, &c. Atq; hactenus de mortificatione præcepta.

MORTIFICATIO LIBERA eſt ſponte ſuſceptum exercitium, vt labor, ieiunium, & alia huiuſmodi, quibus ferocia carnis domatur, Quæ non eò referenda ſunt, vt ſint cultus Dei, ſed vt ſint veluti frenum iniectum carni, ne laſciuiat contra ſpiritum. In hoc mortificationis genere tria obſeruentur. PRIMVM, vt genus

facti ſub præceptum cadat, tametſi circumſtantiæ ſpeciei ſint liberæ. 2. Ne iſta exercitia deſtruant corpus, & valetudinem lædant. 3. Ne paulatim finis ſuperſtitioſus attexatur, quemadmodum in multis exercitijs factum eſt, quæ poſteritas à ſanctis patribus acceperat.

MORTIFICATIO SVPERSTITIOSA *eſt exercitium ſeu opus non mandatum à Deo, quo frenatur quidē caro, ſed finis eſt impius et ſuperſtitioſus, nimirum vt tale electicium opus ſit cultus Dei, ac meritorium apud Deum. Huius generis ſunt ſtata Papiſtarum ieiunia, preces ad certam menſuram,* χαμευνίαι, *ſubuculæ ex pilis, flagellationes, vigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiuſmodi plurimæ nugæ, quæ vna hac Chriſti ſententia euertuntur ac damnantur, Marci 7. Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.*

FINIS TERTIAE CLASSIS.

EXPLI-

EXPLICATIO CAPITVM QVARTAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

Magiſtratus.

DE MAGISTRATV *ciuili dicturi quinque conſtituamus membra.* PRIMVM, *vnde & quid ſit Magiſtratus.* SECVNDVM, *quæ conditiones legitimi magiſtratus eſſe debeant.* TERTIVM, *quod officium, quiq; fines ſint adminiſtrationis politiæ.* QVARTVM, *quale nam magiſtratus ius exiſtat in ſubditos, ſubditorumq; bona.* POSTREMVM, *quid magiſtratui debeant ſubditi. His enim quinque explicatis, quid de politica adminiſtratione ſentiendum ſit, planiſſimè patebit.*

PRIMVM *itaq; membrum Paulus ad Rom. 13. clarè explicat. Docet enim magiſtratum à Deo eſſe. Non (inquit) eſt poteſtas, niſi à Deo. Quæ verò ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum eſt, non de confuſione, quæ ſæpe in imperijs propter ſcelera hominum cernitur. Dum itaq; boni magiſtratus præſunt, Deum veluti nobis propinquum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

cernimus, & nobis, eorum quos conſtituit præſides, manu imperantem. Contra, cum impij magiſtratus præſunt, impietas quidem à Diabolo, & praua imperantis voluntate eſt: ſed Deus iratus laxat frena tyrannis et impijs, vt ita ingratitudinē hominū vlciſcatur. Habes vnde ſit magiſtratus: Quid autem ſit, idem Paulus definit, nempe, quod ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, dum honorantur boni, et puniuntur mali corporalib. pœnis ſeu gladio. Idem ſentit Ariſtoteles, cum definit magiſtratum cuſtodem legis eſſe, quod quidem verum eſt, quantum ad externam diſciplinā attinet.

CONDITIONES boni magiſtratus (hoc enim eſt ſecundum partitionis noſtræ membrum) Exod. 12. quatuor recenſentur, nimirum, vt ſit ſapiens, timens Dei, verax, ac minimè auarus. Has conditiones memoriæ gratia hoc verſiculo complecti ſoleo:

Iudex eſto pius, ſapiens, verax, miſidorus.

PIETAS facit, vt Deum reſpiciat in omnibus cauſis, caueatq́; ne quid committat, quo illum offendat. SAPIENTIA gubernat actiones, ne in adminiſtratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. VERITAS efficit, ne falſas legum interpretationes ac ſycophantias admittat. ODIVM auariciæ ſinceritatem in iudicando conſeruat. Vbi enim nummarij iudices ſunt, actum eſt de æquitate. Nam ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, vt nullus ſit æquitati locus, profectò auari-

auaricia efficit, vt iudex potius perſonam, quàm cauſam intueatur. Quiſquis igitur magiſtratu fungens precio ducitur, æquum & bonum perſpicere non poteſt. Munere enim excæcantur oculi ſapientum, & peruertuntur verba iuſtorum. Hinc eſt quod auari iudices furum ſocij ab Eſaia dicuntur.

OFFICIVM Magiſtratus, de quo tertio loco propoſui, cum ſcripturæ teſtimonijs, tum illuſtribus exemplis demonſtratur, quod quidem in genere eſt, Vt ſit cuſtos legis, quod fit cum exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij et aliorum, primùm tollit idololatriam, & occaſiones idololatriæ. Vt, Ezechias æneum ſerpentem comminuit. Ioſias templum purgauit à varijs idolis. Moſes vitulum confregit. Dauid exhortationibus populum ad verum cultum Deo præſtandum adduxit. Nam ſi magiſtratus à Deo ordinatus eſt, vt ſit miniſter Dei homini in bonum, debet vtiq; quæ homini noxia videt, pro viribus amoliri, ne reipublicæ bonum & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit magiſtratus, exemplo Ioſiæ, vt vera religio proponatur, conſeruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam autem diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis et miniſterium verbi, tamen in hoc conuenire poſſunt & debent, vt gloriam Dei & ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata vtriuſq; legitima ratione, hoc eſt, vt magiſtratus ciuilis edicto & gladio: Miniſter verò verbi, doctrina, exhorta-

tione, obiurgatione, et comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari non poteſt, magiſtratus officium eſt ſcolas erigere, ſtipendijs conſeruare, vt docentes et diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poſſint. Ad hæc Ezechiæ & regis Niniuæ exempla commonefaciant magiſtratum, vt vel præſentem vel imminentem iram Dei ſolennibus ad Deum precibus, veraq; ad Dominum conuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionem potiſſimum ſpectat. Quantum tamen ad externum politicum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, quod eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo, nimirum, vt quemadmodum pater liberos diſciplina regit, caſtigat contumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, breuiter, in hoc totus incumbit, vt ſua familia quàm optimè conſtituta videatur: ſic magiſtratus in tota republica facere debet, vt verè de illo dici poſſit, qnod Theſeus apud Euripidem bono magiſtratui tribuit, cum inquit, εὐεργέτης βροτοῖσι ϗ μέγας φίλος, *hoc eſt, ſit beneficus erga homines, et magnus amicus. Hinc eſt, quod reges apud Homerum dicantur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech, quod ſonat, pater mi rex. Proinde regia poteſtas à paterno affectu ſeparari non debet: verum vt ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius*

Primum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

PRIMVM *officium ſtudium pacis, vt in tranquillitate Deum colamus abolitis ſuperſtitionibus, quæ veram religionem corrumpunt.* SECVNDVM, *curet vt ſinguli ſua officia rectè faciant, quod fieri non poteſt, niſi vbi legum maneat autoritas & executio. Leges enim ferre, quas executio non ſequitur rerumpublicarum pernicies eſt: Quare vt honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtũ veniant, quod fit ſi non ſequatur executio.* TERTIVM, *vt puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum & prudentem moderationem. Unde hoſtes patriæ pio magiſtratui armis arcere licet, id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum & Regum teſtantur. Ex his fines magiſtratus facilè eſt colligere, quod ſit propter Deum, Eccleſiã, ac rerumpublicarum incolumitatem conſtitutus. Quare rectè dicitur, gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ eſſe debere.*

SEQVITVR *quartum membrum, quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos et ſubditorum bona. Xenophon præclarè in primo de inſtitutione Cyri dicit:* μέτρον δ' αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστὶ, *hoc eſt, Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Unde ſequitur, tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges cõſentientes Decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartum præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cùm ad publicam incolumi-*

tatem, tum ad ſingulorum commoda facientia. Poteſt ad bella vacare, vbi res poſtulat, & alias operas neceſſarias iniungere. Verùm, quantum ad bona ſubditorum attinet, ſciat magiſtratus ſe ius habere in ea, non quantum ad occupationem ſeu poſſeſſionem, ſed quantum ad defenſionem attinet. Quod confirmatur hiſtoria impij Achab, qui à Deo punitus eſt, propterea quod occupauerat per violentiam vineam Naboth. Sunt igitur diſtinctæ poſſeſſiones magiſtratus & ſubditorum, quas ex æquo tueri debet bonus magiſtratus. Deinde habet magiſtratus ius exigendi tributa, quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia, nimirum, vt ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli, nerui reipublicæ. Hos fines quando conſiderat magiſtratus, facilè intelliget, quando ordinarijs tributis contentus eſſe debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe enim accidit, vt propter maiora pericula deuitanda, propter hoſtes patriæ abigendos & depellendos, & huiuſmodi alia, extraordinaria & inconſueta onera maioribus tributis indigeat magiſtratus. Verùm caueat magiſtratus, ne tributa petantur, vt priuatæ libidinis aut luxuriæ inſtrumenta ſint.

RESTAT *quod poſtremo loco propoſui, de officio ſubditorum erga magiſtratum, quod quidem ad quatuor capita reuocari poſſe exiſtimo.* PRIMVM *ſit iuxta quartum præceptum, honorare magiſtratum, hoc eſt, ſuſpicere et reuereri*

ipſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ipſum, tanquam miniſtrum et legatum Dei, ita vt ipſum honores, timeas, ac candidè de ipſo iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum vulgo magiſtratui detrahas. Nam id ſeuerè prohibetur verbo Dei, Exod. 22. Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem voce omnes calumniæ & detractiones intelliguntur. Thucydides dicit: τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, *quod quidem in ijs, qui verbo regi nolunt, longè veriſſimum eſt, ſed qui timet Deum, ordinationem Dei amandam nouit.* SECVNDVM *edictis parêre, cùm in tributis dandis, tum in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat, ad Titum 3. Admoneto illos, vt principatibus & poteſtatibus ſubditi ſint, vt magiſtratibus pareant, vt ad omne opus bonum ſint parati.* TERTIVM, *orare pro magiſtratu. Adhortare, inquit Paulus, vt fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia conſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honeſtate.* QVARTVM, *non irrumpere in partes magiſtratus, ſed magiſtratui cognitionem deferre, ſi quid ad Reipublicæ ſalutem pertinere videatur.*

TESTIMONIA DE
Magiſtratu.

Matth. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

*Rom.*13. *Omnis anima poteſtatib. ſupereminentibus ſubdita ſit, non eſt enim poteſtas niſi à Deo.*

Ad Tit. 3. *Hortare, vt poteſtatib. ſubditi ſint.*

2. *Pet.* 2. *Subditi eſtote cuiuis creaturæ, ſiue regi tanquam præcellenti, ſiue præſidibus, vt qui ab ijs mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium, quoniam ſic eſt voluntas Dei. Ibidem: Regem honorate.*

Rom. 13. *Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c.*

CAPVT II.

Leges.

LEGVM *ciuilium magnæ ſunt laudes.* Demoſthenes *ita inquit,* ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτως καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, *hoc eſt, Lex ciuitatis anima eſt. Vt enim corpus anima priuatum cadit, ita ciuitas remotis legibus euertitur.* Et Cicero: *Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt neruis, ſanguine et membris vti non poteſt. Vt autem ſciatur, qualibus legibus vtendū ſit, duo in legibus obſeruanda ſunt, Ratio & Autoritas.* RATIO *pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethnicis libris & Iuriſprudentia explicatur, partim ex lege Dei, cuius epitome eſt Decalogus, cum quib. ſi lex pugnat, ratione obligatoria caret. Nam tum locum habet*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

dictum Socratis apud Platonem : ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ. πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν, hoc eſt, Ego vos, ô viri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem et amo : At Deo potius quàm vobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem : Magis obtemperandũ eſt dijs, apud quos diutius manendum erit, quàm hominibus, cum quib. admodum breui tempore viuendum eſt. Quibus dictis accedit reſponſum Petri in Actis cap. 5. Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Cùm igitur vel demonſtratione, vel probabili ratione colligitur lex politica ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione ſubditos, cum quibus ſi pugnat, nequaquã obligatoria eſt. AVTORITAS legis ſimiliter in duobus conſiſtit, nimirum, vt ſit à Legitimo magiſtratu lata, ac publico conſenſu approbata. Hæc duo, ſi vnà cum ratione lex habuerit, obtemperandum eſt illi, Primùm, propter mandatum Dei, qui vult vt magiſtratui obtemperemus. Secundò, vt noſtra obedientia teſtemur, nos ſubditos eſſe, ac amantes ordinationis diuinæ. Tertiò, propter proprium commodum, quod non ſolùm in præmijs conſequendis, aut pœnis vitandis poſitum eſt, verumetiam in conſcientia, quæ vaſtatur inobedientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum, quarum ciues non ſumus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

HIC *Quæſtio explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικεία, de qua re ſic ſentiendum iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem & populum. Quantum quidem ad* LEGEM *attinet, cauendum eſt, ne indulgentia intempeſtiua legis autoritas minuatur, eleuetur & vileſcat.* DEINDE *videndum, quæ ſit legis extrema voluntas, quæ ſanè non vult perniciem ciuium, ſed emendationem cum conſeruatione totius corporis reipublicæ. Vt fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ ſuſpendendus eſt, at legis extrema voluntas videtur, vt coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, vnde ſequitur rerumpublicarum vaſtitas. Quare ſi quis paupertate extrema coactus, non alioqui nequitioſus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non eſt legis voluntas vt talis ſuſpendatur, ſed vt mitiori pœna caſtigatus ſeruetur, ita tamen, ſi exemplum non videatur nociturum reipublicæ. Melius enim eſt (vt inquit Bernardus) vt pereat vnus, quàm vnitas. Quantum ad reum attinet, conſiderandũ eſt, qualis ſit ipſe, qualeq́; delictum perpetratum, vnde Iudex æſtimabit, an mitior pœna ſufficiat. Hoc iudicium petendum eſt ex anteacta vita. In populo duo cauenda ſunt, Primùm, ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. Deinde, ne cũm damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento ſequens regula colligitur:* QVANDO *legis voluntas admittit ἐπιεί-κειαν,*

κειαν,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

κείαν, & reus emendari ſine duriori pœna poteſt, ac populus non redditur deterior exemplo, poteſt magiſtratus clementiore ſententia vti, et reo ſupplici emendationis ſpe parcere.

Cæterum, vna adhuc quæſtio hoc loco nobis determinatione digna videtur, hæc videlicet: An liceat Chriſtiano magiſtratui quicquã permittere in ſua republica, quod expreſſo verbo Dei prohibitum eſt? Ad hanc quæſtionem ita reſpondendum iudico: Quædam prohiberi poſſunt & tolli ſimul: quædam prohiberi quidem, ſed tolli in vniuerſum non poſſunt. Illa, niſi aboleat magiſtratus legibus & pœnis, grauiſſimo obſtringetur reatu, vt qui non ſolùm fert peccata graſſari in ſua republica, verumetiam alienis peccatis communicat et inuoluitur. Hæc quia penitus aboleri et extirpari non poſſunt, minuat quantum poteſt, imiteturq́; medicos peritos. Nam vt ipſi arte ſæpe malum, quod tolli in totum neq̃t, coërcent, ne in vniuerſum corpus ſerpat contagio: ita et ipſe conetur certos limites præfigere, extra quos ſi quis peccare deprꝍhenditur, puniatur ſeuerè, ne malũ maiores vires ſumat, ac in infinitum ſerpat. Hoc licere magiſtratui ratione firma, et ꝓbato exẽplo, quod vim regulæ habet, confirmatur. Magiſtratus officium eſt, omnia externa ita in ordinem redigere, vt cedant in gloriam Dei, & reipublicæ tranquillitatem. Quare qui impedit graſſantia mala, quantum poteſt, & qui ea coërcet intra certos limites,

limites, quæ omnino tolli nequeunt, piè & ſanctè facere eſt cenſendus. Exemplũ illuſtre eſt Moſis, qui ſtatuit, vxorem non dimittendã eſſe ob quamlibet cauſam, niſi dato libello repudij. Nam cum Moſes videret, tantam eſſe duritiem cordium iſtius populi, vt non poſſent in vniuerſum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium ſerperet, prudenti conſilio ſtatuit, ne quis vxorem dimitteret, niſi dato libello repudij, quæ res iſtorum leuitatem nonnihil coërcuit. Sic quoq; de vſura ſtatuerunt olim Imperatores, et principes pij poſſunt hodie vſuræ certos limites ſtatuere. Poſtquã enim vident, malum vſuræ altius egiſſe radices, quàm vt poſſit ſine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officiũ, vt certis limitib. claudatur vſurarius contractus, ne immodica vſura pauperes premantur, & tandẽ ſequantur grauiora mala. Cum itaque parcunt ijs, qui mitiori vſura contenti ſunt, & eos puniunt, qui terminos vſuræ permiſſæ tranſgrediuntur, piè & ſanctè faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne ſuis permiſſionibus videantur approbare, quod Deus improbat. Hæc cum ita ſint, iudico rectè & piè à Rege & Senatu noſtro factum, quod petulantiam vſurariorum intra certos limites incluſerint.

Verùm ne nimium ſibi permittat magiſtratus, tenendum eſt diſcrimen peccatorum. Alia ſunt peccata ſua natura, Alia peccati rationem ex adiuncto ſumunt. Peccata, quæ talia ſunt ſua natu-

ra, vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ra, vt idololatria, blaſphemia, homicidium, furtum, adulterium, falſum teſtimonium, nullo pacto ſunt permittenda, imo ſeuerè pœnis coërcenda ſunt à magiſtratu, qui ritè ſuo officio fungi velit. Peccata autem, quæ peccati rationem ex adiuncto ſumunt, in quorum numero eſt vſura, ſi penitus tolli nequeunt, permitti poſſunt, ſed prudentia ſingulari adhibita, ne magiſtratus ea approbare videatur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo, quod & animus vſurarij auarus ſit et idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc cauſa aſſignatur plerunq; in ſcriptura, quando prohibetur vſura. Verùm ſi hæc abeſſe poſſent ab vſura, vſurarius contractus haud improbari deberet. Nam ſi ſua natura peccatum eſſet huiuſmodi contractus, nequaquam ſuo populo permiſiſſet Dominus vſuras capere ab alienis. Deut. 23. Neque rectè contra hæc obijci poſſunt ſpolia Aegyptiorum, cum ea fuerint ſtipendia pro duriſſimis laboribus, quæ cum negarent Aegyptij, Dominus, vt ſupremus iudex, ea mutuo accepta ab Aegyptijs, auferri præcepit. SED *de vſura quid ſit ſentiendum propter adiunctum malum, infra capite ſexto oſtendam.*

TESTIMONIA DE Legibus.

 OMNIA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

OMNIA *teſtimonia ſcripturæ de magiſtratu, ſimul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.*

Prouerb. 20. Qui cuſtodit legem, beatus eſt.

Eſa. 10. Væ qui condunt leges iniquas ſcribentes iniuſticiam, vt opprimant pauperem in iudicio.

Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, ſed ea quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, oſtendentes opus legis in cordibus ſuis.

Coloſ. 3. Lex eſt vinculum perfectionis.

CAPVT III.

Iudicia.

CVM *magiſtratus ordinatio Dei dicatur à Paulo, non dubium eſt, quin Iudicia à Deo approbentur, ſine quib. inutilis eſſet magiſtratus & leges irritæ. Vt autem pius animus rectè de iudicijs politicis inſtitui poſſit, primùm obſeruandum eſt, duplex eſſe iudicium, publicum & priuatum. Publicum quidem extra noſtram eſt poteſtatem, quare ex noſtro arbitrio minimè pendet: Priuatum eſt, cum propter priuata negocia ſeu iniurias nobis factas, petitur iudicis ſententia.*

Sed hic oboritur valde obſcura quæſtio. Paulus vult, vt pij potius iniuriam ſuſtineant. Dominus dicit, Lucæ 21. In patientia poſſidebitis animas veſtras. Et ſæpe ſcriptura hortatur, vt condonemus quoties in nos peccauerit aliquis, vt

vinca-

vincamus in bono malum, &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus. Ex his videtur conſequi, quod accuſare quenquam, ob factam nobis iniuriam, non liceat. Ad quod ſic reſpondendum iudico. Inter rem ipſam & accidens diſtinguere oportet. Accuſare quidem per ſe non eſt vicioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia. Nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes vt plurimum vicioſi ſunt, vt intemperantia, vlciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſq; offenſa Dei velit, cauere inprimis debet, ne quam vltionis animi cupiditatem, ne quem prauum animi motum, ne iracundiam, ne vllum deniq; venenum in forum afferat. Huius rei Caritas optima erit moderatrix. Tametſi autem rarum eſt boni litigatoris exemplum, tamen rem ipſam per ſe non eſſe malam, ſed viciari abuſu, ſcire vtiliſſimum eſt, idq; propter quatuor. PRIMVM, ne videatur Deus fruſtra inſtituiſſe iudicia. DEINDE, vt ſciant pij, quantum ſibi liceat, ne mala conſcientia quicquã ſuſcipiant. TERTIO, vt admoneantur, ne remedium ſibi à Domino permiſſum, proprio vicio contaminent. POSTREMO, vt improborum audacia coërceatur puro, ſinceroq; zelo. Atque hæc de iudicijs dicta ſufficiant.

TESTIMONIA DE IVDICIIS.

Leuitici 19. *Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis.*

Ioan. 7. *Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.*

Actor. 25. *Ad tribunal Cæſaris ſto, ibi oportet me iudicari.*

Deut. 16. *Iudices & Magiſtratus conſtituas in omnibus portis.*

Leuitici 19. *Nolite facere aliquid iniquum in iudicio.*

Eſaias: Qui iuſtificat impium, & condemnat iuſtum, vterq; abominatio eſt Domino.

Deut. 27. *Maledictus, qui peruertit iudicium.*

CAPVT IIII.

Vindicta.

VINDICTA *vltio eſt, qua qui offendit punitur. Eſtq; duplex, publica & priuata.* PVBLICA *eſt, quæ exercetur à publica perſona, legum præſcriptum ſequente, bono fine, abſq; odio perſonæ, in quam fit animaduerſio. Hanc eſſe licitam, verbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in ſcripturis oſtendunt. Nam ſine vindicta publica nulla remanet legum autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus deniq; malorum finis eſſe poterit. Quare Paulus magiſtratui gladium datum docet, vt ſit timori malis operi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

operibus, & vindex ad iram. Ad hanc publicam vindictam referantur caſtigationes œconomicæ et ſcholaſticæ, quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc vindicta ex amore iuſticiæ proficiſcetur in bonum finem, nimirum, vt reus emendetur, & alij admoneantur quo ſint cautiores, vt contumacia & rebellio minuatur, vt tranquillæ politiæ & œconomiæ ſint.

PRIVATA vindicta eſt vltio ex affectu malo proficiſcens, tendens in malum eius, de quo petitur vindicta. Atq; hæc duplex eſt, QVAEDAM enim à priuata perſona: QVAEDAM à publica exerceatur, ſed priuato affectu. Vtraq; Chriſtianis prohibita eſt. Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Matth. 5. Ego autem dico, ne reſiſtatis malo. Item: Benefacite ijs, qui oderunt vos. Deut. 32. Mea eſt vltio, & ego retribuam eis tempore opportuno, vt labatur pes eorũ.

TESTIMONIA DE Vindicta.

Leuit. 19. Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

Prou. 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei, et reddam vnicuiq; ſecundũ opus ſuum.

Eccleſiaſt. 28. Qui vindicare vult, à Domino inueniet vindictam.

CAPVT V.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Zelus.

VOCABVLVM *Zelus*, παρὰ τὸ ζέειν, *à ferluendo dictum, etſi autem propriiſſimè eſt cuiuſuis affectus excitatio vehementior, ac veluti feruor quidam & inflammatio, ex quo fit, quod ſignificet ſpecialiter, nunc amorem, nunc indignationem, nunc inuidiam, nunc ſtudium, nunc vehementiam, nunc exemplum, nunc impetum Spiritus ſancti, nunc vindictam, quemadmodum periſtaſis loci, in quo ponitur, requirere videtur: tamen vſitatius accipitur, vt eſt affectus mixtus, videlicet, cum vnus affectus alio inflammatur, de quo nonnulla dicam. Græca definitio, qua zelus definitur eſſe* διέγερσις ψυχῆς εἰς καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρῶντος, *hoc eſt, Excitatio animi ad honeſta, ad exemplar aſpicientis, non eſt plena, non enim continet omnia zeli genera. Quare aliã colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet,* MOTVM ANIMI, OBIECTVM, ET FINEM, *vt: Miſericordia eſt motus animi dolentis ob alterius malum, et manus auxiliatrices porrigentis, vt à malo, quo premitur, liberetur afflictus. Ita tria in definitione zeli etiam concurrere oportet. Sed quia zelus vſitatè eſt mixtus affectus, ſingula iſtorum trium geminari oportet. Vt ſit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis.* MOTVS *zeli ſunt amor &*

indigna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

indignatio : OBIECTA, *res grata ſeu amica, & ingrata ſeu inimica* : FINES, *grati quidem obiecti defenſio & fruitio, ingrati verò excluſio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus*. ZELVS *eſt affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis ſibiipſi vel alicui, quem amat, tribui cupit, vt res amata quidem rectè habeat, eaq; fruatur qui debet, & alienus ab eius fruitione excludatur. Hanc definitionem plenam & perſpicuam eſſe iudico. Nam ea continet, quæ ad ipſius plenam rationem facere videntur. Nunc aliquot eius diuiſiones ſubiiciam, vt vicioſus zelus à recto & laudabili diſcerni queat.*

PRIMA DIVISIO.

ZELVS *alius eſt diuinus, alius humanus, alius diabolicus.*

ZELVS *diuinus duplex eſt, vnus præter ſcientiam, alter cum ſcientia. Zelus diuinus præter ſcientiam eſt, qualem Paulus in Iudæis fuiſſe dicit*, Rom. 10. *Talis etiam in Paulo ipſo erat, vt habetur* Gal. 1. Act. 8. 9. *Hic zelus erroneus eſt & habet cauſſam antegreſſam, inſcitiam veri intellectus voluntatis Dei, & opinionem veri intellectus, ſed erroneam. Hinc inflãmatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduerſus eos, quos putat Dei hoſtes, ſed falſò, eoq; tendit totus, vt Deus glorificetur, vtq; ho-*

ſtes, quos ita falſò iudicat, impediantur, vt etiam è medio tollantur. Zelus diuinus cum ſcientia, habet cauſam antegreſſam, veram Dei noticiam, inflammatur amore verbi Dei propagandi, et odio earum rerum, quæ curſui verbi impedimento eſſe videntur, hic quoq; eſt duplex, nempe, Tempeſtiuus & Intempeſtiuus. Tempeſtiuus, qualis in Moſe, Phinea, Elia & Chriſto exarſit. Tabeſcere (inquit) me fecit zelus domus tuæ, quoniam inimici mei obliti ſunt verborum tuorum. Intempeſtiuus et incautus, quando non ſeruatur temporis opportunitas, talis Audæ Epiſcopi Perſici fuit: de quo Theodorus lib. 5. & Euſeb. lib. 10. cap. 3. Talis quoq; quorundam Martyrum, vt Cointi & aliorum, de quibus Euſebius lib. 4. cap. 15. qui nullo vrgente ſe hoſtibus puniendos tradiderunt.

Hvmanvs zelus eſt etiam duplex. Vnus Officij, vt parentis in ſua œconomia, principis in regno, præceptoris in ſcola, concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis ſit negligens aut remiſſus in officio. Alter contra officium, vt Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem. Neronis ſimiliter ad perdendum regnum, qui (vt refert Suetonius in vitis Cæſarum) ſolitus eſt dicere, ἐμῦ θανόντος γᾶια μιγέιη πυρὶ, Me miſceatur igni terra mortuo.

Diabolicvs zelus eſt Iudæorum, Turcarum, Papiſtarum, Anabaptiſtarū, qui rapiuntur et inſtigantur à Satanæ ſpiritu ad opprimendā

verita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

veritatem Dei. Sed viuit ille ἀψευδὴς, qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam.

SECVNDA DIVISIO.

ZELVS alius eſt ad vitam, alius ad mortem. Zelus ad vitam eſt flagrans amor cultus diuini et gloriæ Dei, qualis in Abel fuit. Hic zelus impellit hominẽ pium, vt nullis malis cedat, ſed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quàm vt à Deo & eius veritate ſe auelli permittat. Hic in omnibus pijs eſt, in alijs vehementior, in alijs remiſſior. Exempla plurima huius zeli in Eccleſiaſtica hiſtoria habentur. ZELVS ad mortem eſt flagrans odium cultus veri Dei, qualis in Cain, Scribis & Phariſæis fuiſſe videtur.

TERTIA DIVISIO.

Eſt ZELVS ad culpam, eſt zelus ad gratiã. ILLE quidem, dum zelamur in malignantibus, qui prohibetur vt pernicioſus. Pſal. 36. Nolite æmulari in malignantibus. HIC verò eſt ardor pietatis, & religionis verè cognoſcendæ et intelligendæ ſtudiũ, qualis in Nicodemo et Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

ZELVS amantium eſt duplex, Honeſtus et Inhoneſtus. HONESTVS amantium zelus, eſt coniugis non ferentis riualẽ vel amoris ſocium. Vnde zelotæ dicuntur, qui riualem non ſuſtinent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Hinc vocabulũ ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem: ita Deus metaphoricè zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu ſibi debito fert ſocium, ſeu quia non vult ferre, vt anima hominis ſibi deſponſata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum cultus in ſcriptura ſpirituale adulterium & ſcortatio dicitur. TVRPIS *zelus eſt impudicorum & laſciuorum, qui libidini pro vero Deo & honeſto coniugio ſe tradiderunt, qui zelus extremè vituperandus, vt qui ſpiritum Chriſti ex anima hominis expellit.*

CAPVT VI.

Contractus.

QVONIAM *exactè dicere de* CONTRACTV *eiusq; generibus, quibus res inter ſe commutantur, iuridicæ facultatis eſt: nolo falcem (quod aiunt) in alienam meſſem mittere, ſed tantum regulas quaſdam præſcribam, quibus conſcientiæ piorum certificari de licitis contractibus poſſint, ne quid mala, erronea aut dubitante conſcientia in hiſce negocijs faciant.*

PRIMA: *Ius naturale eſt verè ius diuinum, iuxta quod quilibet, quod vult ſibi ab alio fieri, ab alio accipere poſſit.*

SECVNDA: *Moralis certitudo in moralibus negocijs ſufficit, hoc eſt, non ratio exactiſſima quæ-*

ma quærenda, ſed medium, ἐν πλάτει, vt Iuriſperiti loquuntur, accipiendum eſt.

TERTIA: *In omni contractu, caritas ex fide manans, prælucere debet, et nihil in contractibus committendum, quod cum legis caritate pugnat.*

QVARTA: *In contractibus & rerum commutationib. proportio Arithmetica ſeruanda eſt.*

QVINTA: *Præceptum Domini, Matth. 6. in mutandis rebus, ſeruandum eſt: Date mutuo, nihil inde ſperantes, hoc eſt: Tametſi ſimile ab ijs, quib. mutuo datur, officium minimè ſperetur, tamen ijs mutuo dari oportet. Neq; enim Chriſtus iſto ſuo præcepto vetat ſperare, vt reddatur ſors ipſa, ſed tantùm ne Ethnico more ijs ſolùm res noſtras mutuo demus, qui nobis viciſſim ſimili officio ſaltem in genere vicem rependere poſſunt.*

SEXTA: *Omnis contractus pugnans cum ſuperioribus regulis, illicitus eſt.* Vnde ſequitur, vſuram nequaquam excuſandam eſſe. Eſt enim vſura lucrum ſupra ſortem cuiuſlibet rei exactum propter officium mutuationis. Hinc rectè Ambroſius, cum inquit: Vſura eſt eſca, vſura veſtis eſt, et quodcunq; ſorti acceſſerit vſura eſt, quod velis ei nomen imponas, vſura eſt. Nec de vſura vlla diſtinctio contra legem naturæ et verbum Dei recipienda eſt. Sunt enim qui vſuram ita diuidunt, vt alia ſit prægrauans proximum, alia cōmodans, non prægrauans, ideoq; licita. Et hanc diuiſionem putant confirmari Hebraico vocabulo, quo

vſura

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vſura appellatur Neſec, quod à mordendo dicitur. Verùm quia hæc diſtinctio planè Grammatica eſt, primùm reſpondeo, vſuram non ſolùm vocari Neſec, Ebræis à mordendo, ſed Marbith et Tarbith ab augmento ſiue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum Marbith, id eſt, ad vſuram. Item: Ne accipies ab eo Neſec et Tarbith, id eſt, vſuram & incrementum. Nam poſteriore voce ſignificat quid per priorem intelligat: Nimirum, quodlibet augmentum ſeu incrementum, quod excedit ſortem. Deinde dico prohibitiones vſuræ eſſe generales, quare iſta diſtinctio vt parum firma eſt: ita minimè excuſat conſcientiam vſurarij.

Longè igitur rectius ſentit Ariſtoteles, qui dicit, VSVRAM eſſe contra naturam: Deinde, cum plus recipitur quàm datur, violatur proportio Arithmetica, quæ in rerum commutationibus perpetuò adhibenda eſt. Ezech. cap. 8. apertè dicit: Vir, ſi non ad vſuram dederit, & amplius non acceperit, hic iuſtus eſt, & vitam viuet. Vnde ex contrario ſequitur, minimè iuſtum eſſe, qui vſuram exerceat. SED vafri homines multa quærunt ſubterfugia, & ſe benefacere proximo, dando illi pecuniam ad vſuram gloriantur, ac ita vſurarium contractum impudenter, virtutis nomine, induunt, & inter opera caritatis numerant. Sæpe (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia, pro qua vſurã ſoluit. At Deus non fallitur Sophiſtica, non recipit maligna ſubterfugia,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

terſugia. Quare ſi legem Dei et caritatis contemnis, prorſus circa fidem naufragium feciſti. Quapropter aduerſus omnia argumenta eorum, qui patrocinantur huic impio contractui vſurario, hanc regulam opponito: De vſura non ex commodo eius, qui mutuum accipit, ſed ex lege Dei, ex iure naturæ & affectu vſurarij iudicandū eſt. Lex Dei vitæ regula eſſe debet, qui animum vſurarij furem docet, & vacuum caritatis proximi oſtendit. Non igitur humana excuſatio hîc valet. Nam de peccatis iudicandum eſt iuxta verbum Dei. Quis quæſo per humanam rationem iudicaſſet, morſum pomi adeò enorme peccatum fuiſſe, niſi tanta calamitas in humano genere fuiſſet conſecuta? Quocirca diſcamus peccatū eſſe quicquid Deus prohibet, vtut videatur hominibus excuſabile, quamcunq; ob cauſam. Ac firma mente teneamus dictum Dauidis Pſal. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, et quis requieſcet in monte ſancto tuo? Hinc inter alia reſpondet in hunc modum: Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, vnde apertè excluditur de tabernaculo Domini, quiſquis pecuniam ſuam dat ad vſuram.

Sed quid de eo dicendum eſt, qui vſuram ſoluit? Ad hanc quæſtionem Philippus reſpondet in hunc modum: Qui ſoluit vſuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod ſanè intelligendum eſſe iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab vſurarijs, non accepturi niſi accederet

pactum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

pactum de vſura. De diuitibus vero, qui vt plures diuitias cumulent, accipiunt ab vſurarijs mutuum cum pacto ſoluendi vſuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare ſtatuo. PRIMVM, *Quia mediocritate præſenti non ſunt contenti:* DEINDE, *quod ſuo exemplo præter neceſſitatem confirmant vſurariorū maliciam, vnde magis creſcit conſuetudo dandi ad vſuram.*

TESTIMONIA DE Contractu.

Matth. 7. Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos illis facite.

Exod. 20. Ne furtum facies.

Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Non igitur vult, vt alius alium defraudet in contractibus.

Leuit. 19. Dilige proximū tuum ſicut teipſum.

1. Theſſal. 4. Ne quis ſupergrediatur neque ſuperueniat in negocio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de ijs omnibus.

Leuit. 15. Pecuniam tuam non dabis ad vſuram.

Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo.

CAPVT VII.

Oeconomia.

OECO-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

OEconomia propriè eſt priuatæ domus gubernatio ſeu adminiſtratio, de qua pulcerrimè et ſapientiſſimè Xenophon in ſuo Oeconomico diſſerit, & ſcientiam eſſe definit adminiſtrandæ et augendæ domus. Dicitur autem Oeconomia παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμεσθαι, *hoc eſt, à domus gubernatione ſiue adminiſtratione. Hæc ipſum Deum autorem habet, qui eam in paradiſo inſtituit, ac poſtea quarto præcepto muniuit. Hæc prima Eccleſia fuit, ex hac prodeunt perſonæ, quibus Eccleſiarum & politiarum adminiſtrationes committuntur. Quare deteſtandæ ſunt iſtæ prophanæ voces: Domeſtica cura eſt diabolica cura. Huiuſmodi voces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hoſtes. Verùm contra has blaſphemias opponendum eſt verbum Dei, quod teſtatur, Deum œconomiarum autorem eſſe: & ſimul inuocandus eſt Deus, vt ſuæ ordinationi aſſit, eamq; tueatur, ne à diabolo turbetur, qui familijs potiſſimum inſidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honeſtatis ſemina iacienda eſſe, quæ ſuffocare conatur. Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non deſinit in multis familijs idem facere.*

Porro Oeconomia tribus quaſi iugis conſtat. Vnum continet ſeruos & dominos: Alterum eſt coniugium inter virum & vxorem: Tertium conſtat parentibus et liberis, ita in œconomia ſunt ſex diuerſæ perſonæ, quarum ſingulis ſuum peculiare

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

liare eſt officium, ad totius œconomiæ autoritatem & ſtatum conſeruandum faciens, propter hunc finem, vt œconomia ſit veluti ſcola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primùm inſtituantur homines, & vt ſint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoſcatur & celebretur, quo omnes ſuos conatus vnanimiter referre debent illa tria hominum iuga, quæ in Oeconomia eſſe dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT VIII.

Dominium & Seruitus.

DISTINCTIONES ſuperiorum & inferiorum graduum inter homines, ſupra in quarto præcepto, atq; in primo huius claſſis capite ſecundo, oſtenſæ ſunt. Hîc igitur tantummodo de officijs dominorum & ſeruorum erga ſe inuicem (nam hi vnum Oeconomiæ iugum conſtituunt) dicam, idq; breuiſſimè. Qui autem fide præditi ſunt domini & ſerui, ijs non difficile eſt in præſtandis officijs ſibi inuicem τὰ ἴσα, hoc eſt, ius analogum reddere. Et quanquam rectè dicit Cyprianus, eandem naſcendi ſortem, conditionem vnam moriendi corporum materiam conſimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege vel venire homines in hunc mundum, vel de hoc mundo poſtea diſcedere: tamen neceſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſarium eſt, propter conſeruationem familiarum, vt alij præſint, & alij obtemperent. Nec quicquã excogitari poteſt τῆς ἀναρχίας triſtius, vnde rectè Creon, etſi non in loco apud Sophoclem: τ̃ ἀναρχίας οὐκ ἐστὶ μεῖζον κακὸν, hoc eſt, ſine imperio eſſe, nullum maius eſt malum. ET QVIA inter Chriſtianos, vt inter Philemonem & Oneſimũ dominandi et ſeruiendi conditiones ſunt per Euangelium licitæ, execrandi ſunt Anabaptiſtæ et Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum verbum Dei, quod concedit et approbat graduum diſtinctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (vt promiſi) quædam de mutuis dominorum & ſeruorum officijs.

Paulus Epheſ. 6. vtilem tractandi ſeruos regulam præſcribit, cum inquit: Et vos domini eadem facite illis (id eſt, ſeruis) remittentes minas, (ſeu laxantes iracundiam) ſcientes quod & veſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio apud Deum non eſt. Et ad Coloſ. 4. Domini, quod iuſtum eſt & æqualitatem ſeruis præbete. HAEC Pauli teſtimonia tria docent. PRIMVM, quod liceat homini Chriſtiano vti ſeruorum operis. Non enim iubet Paulus vt domini abijciant poteſtatem, quam habent in ſeruos, ſed vt eos comiter & benignè tractent. DEINDE quomodo Domini Chriſtiani debeant erga ſuos ſeruos affecti eſſe, nimirum, vt eos non contemnant, tanquam vilia & abiecta mancipia, ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

vt conſeruos Dei placidè & amanter foueant. POSTREMO, *vt reddant* τὰ αὐτὰ, *ſeu iuſtum & æqualitatem. His enim* TRIBVS *eadem res ſignificatur, nimirum ius analogum aut diſtributiuum. Neq; enim ſic habent domini obnoxios ſeruos ſibi, quin viciſſim ipſis aliquid debeant. Vt enim ius analogum valere debet inter omnes homines: ita inter dominos & ſeruos valeat neceſſe eſt. Seruus laboret fideliter, Dominus grato animo reddita iuſta mercede ſeruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.* PORRO *ſeruis hanc regulam præſcribit Paulus, Epheſ. 6. Serui obedite dominis veſtris carnalibus, cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, tanquã Domino, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed tanquam ſerui Chriſti, facientes voluntatem Dei, cum beneuolentia ſeruientes Domino, & non hominibus. Et ad Col. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentes Deum, quodcunq; facitis, ex animo operamini ſicut Domino.* EX *his teſtimonijs Pauli collige, quid in Chriſtianis ſeruis requirendum ſit.* PRIMVM *igitur requiritur in ipſis timor Dei, quemadmodum in dominis ipſis, adeoq; omnibus hominum ordinibus.* SECVNDO *requiritur ſimplicitas cordis, qua nequitia,* πανουργία *ſeruilis, contumax rebellio, & reſponſatrix audacia expellitur.* TERTIO *exi-*

gitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

gitur obedientia erga dominos. QVARTO, regula iſtius obedientiæ præſcribitur, nimirum, vt tanquam Chriſto ſuis dominis obtemperent ſerui. Vult enim, vt in omnibus actionibus ſuis ad mandatum Dei reſpiciant. Nihil itaq; faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum ſupremi Domini, quem omnes venerari oportet. POSTREMO magnificè ornat ſeruorum obedientiam, cum eam DEO præſtari pronunciat. Viliſſima ergo pij famuli aut famulæ ſeruitia Deo placent, illiq; cultus gratus exiſtunt.

CAPVT IX.

Coniugium.

IVGVM alterum in Oeconomia CONIVGIVM, dixi, in quo religionis ſchola primaq; Eccleſia à Domino ordinata fuit, cuius maieſtatem ac dignitatem ſi ſpectes, multiplicem ſanè inuenies. A' Deo patre optimo maximo inſtituitur, ſancitur, confirmatur, benedictioneq; fœcundatur. A' filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto miraculo & præſentia ornatur. A' Spiritu ſancto approbatur honeſtum, immaculatū, purumq; prædicatur. Ab eodem Spiritu ſancto imago copulæ admirandæ filij Dei & Eccleſiæ ſtatuitur. Ante peccatum et contaminatam naturam in Paradiſo, ſanctiſſimo loco initium ſumit: Exemplis Patriarcharū, Prophe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

tarum, ſanctorū ſacerdotum, regum, multorumq́; piorum commendatur, legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur. HVC accedunt Finis & Effectus, vnde eius precium ſummum æſtimatur, vt ſunt, procreare ſobolem, vitare impuros concubitus, habere mutuum præſidium & auxilium: in hac prima religionis ſchola conſeruare Eccleſiam, relinquere (vbi fatis concedendū eſt) Deo loco noſtro cultores. Hinc Platonis, licet Ethnici, grauiſſima, pio tamen homine digniſſima ſententia in ſexto de legibus: Ad nuptias (inquit) vt decet celebrandas & hæc exhortantur, aſſerentes oportere filiorū filios relinquendo, nobis, videlicet, in diuino miniſterio ſucceſſuros, naturam aſſequi ſempiternam. Et paulò poſt: Quapropter parentibus vtriſq; affinibusq́; relictis ſeorſim quaſi ad coloniam proficiſcantur, ac viciſſim ſeipſos reſpicientes habitent, liberos generando & educando, & vitam quam ab alijs acceperunt, à ſe quaſi tædas ardentes alijs tradant, Deū ſemper ſecundum leges colentes. Hæc Dei æterni, ſcripturæ ſacræ, piorum hominum, ac grauiſſimorum Philoſophorum teſtimonia opponantur criminationibus Papiſtarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac ſtatum, in quo viuere non liceat ſanctiſſimis verbi miniſtris, iudicant: Cum tamen in ſcriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus, ſic ſcriptum ſit Lucæ 1. Erant autem iuſti ambo coram Deo, verſantes in omnib. præceptis

& iuſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

& iuſtificationib. Domini irreprehenſibiles. Et ne excipiant ſacerdotes noui Teſtamenti, Paulus præcipit eligi ad Epiſcopi munus maritũ, qui ſit vnius vxoris vir. Et Spiritus ſanctus dicit: Honorabile eſt coniugium in omnibus, et torus immaculatus. QVARE relicta Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, ſcripturæ lucem ſequamur, ſecureque contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum verbum Dei.

CAETERVM, vt quale nam ſit coniugium intelligatur, quaſdã ſcripturæ ſententias Primùm recitabo, Deinde certa puncta ſeu membra in coniugio ſpectanda ex adductis teſtimonijs colligam.

Geneſ. 2. Adæ, cum non inueniebatur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporẽ in Adam. Cumq; obdormiuiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam hac voce, os de oſſibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur Iſcha, quoniam de viro ſumta eſt. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.

Ad Epheſ. 6. Vxores proprijs maritis ſubditæ eſtote, tanquam Domino, quia vir eſt caput mulieris, quemadmodum & Chriſtus caput Eccleſiæ, & ipſe eſt ſaluator corporis, ſed quemadmodum Eccleſia ſubijcitur Chriſto, ſic & vxores proprijs maritis in omnibus. Mariti diligite vxores proprias, tanquam & Chriſtus dilexit Eccleſiam: Et

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

paulò poſt: Sic debent mariti diligere proprias vxores, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem ſuam, ſeipſum diligit.

Ad Coloſſ. 3. Vxores ſubditæ eſtote proprijs maritis, quemadmodum decet in Domino. Mariti diligite vxores, & ne ſitis amari erga ipſas.

1. Pet. 1. Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, vt etſi qui non credunt verbo per vxorũ conuerſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes cum timore coniunctam caſtam conuerſationem veſtram. Et paulò poſt: Subiectæ proprijs viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans, cuius eſtis filiæ, benefacientes et non pertimeſcentes vllam perturbationem. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impertientes honorem, tanquam & cohæredib. gratiæ vitæ, vt non impediantur orationes veſtræ. 1. Cor. 7. Propter ſcortationẽ vnuſquiſq; propriam vxorem habeat, & vnaquæq; propriũ maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiam reddat, ſimiliter autem & vxor marito. Vxor proprij corporis poteſtatem non habet, ſed maritus: ſimiliter autem & maritus proprij corporis non habet poteſtatem, ſed vxor.

Ex his ſcripturæ teſtimonijs quinq; colligamus. PRIMVM, quid ſit coniugium eiusq; fines, quamq; arcta ſit copula: DEINDE inter quas perſonas coniugiũ licitum ſit: TERTIO, quis nam ſit ordo poteſtatis & ſubiectionis inter coniu-

coniuges: QVARTO, qualiſnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat: POSTREMO, quódnam ſit ius analogum in coniugibus. His enim quinq; ritè perpenſis & cognitis, quid de matrimonio piè ſit ſentiendum apparebit.

Quantum ad primum itaq; attinet, Moſis teſtimoniū euidenter docet, non ſolùm quid ſit matrimonium, verumetiam quàm ſit arcta copula coniugalis. Cum itaq; dicit Moſes: Dixit Deus, non eſt bonum homini eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi, matrimonium eſſe ordinationem Dei, iuxta quam aptæ perſonæ copulentur in mutuum adiutorium, apertè indicat. Eſt itaque vnus FINIS coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur, Erunt duo in carnem vnam, in matrimoniū tantùm duæ perſonæ, maſculus vnus & fœmina vna admittuntur: vt ſint in carnem vnam, id eſt, indiſſolubiliter copulatæ, non ſecus atq; ſubſtantia ſeu reipſa eſſent vna caro. Præterea dum additur: Creſcite & multiplicamini, FINIS ſecundus & proprius matrimonij exprimitur, qui eſt, creſcere & multiplicari, quod fit, dum liberi procreantur & educantur. Huic fini Paulus adhuc TERTIVM addit: Propter fornicationem (ſcilicet vitandam) vnuſquiſque ſuam vxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum: MATRIMONIVM ſeu coniugium eſt ordinatio diuina, in qua legitimè copulantur vinculo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

indiſſolubili duæ perſonæ, maſculus & fœmina, vt ſint ſibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac inſtituant liberos iuxta voluntatem Dei, præterea etiam vt fugiant ſcortationem ac omnem prohibitam Venerem. Hæc definitio collecta ex Moſe, continet omnes cauſas matrimonij, efficientem, materialem, formalem & finales: deinde indicat quàm arctum ſit vinculum, nimirum, indiſſolubile, cum dicitur, Erunt duo in carnem vnam. Neq; tamen ex his ſequitur, nullum diuortium eſſe licitum. Nam cum dicitur indiſſolubile vinculum, oſtenditur qualiſnam ſit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum, quod nemo volens hoc vinculum reſcindere debeat. DIVORTIVM *itaq; voluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur à Chriſto, Matth. 5. & 19. Marci 10. Lucæ 8. Item: à Paulo 1. Corinth. 7. Cum Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet: prohibet manifeſtè voluntarium diuortium, quod fit ſine cauſa iuſta, ac ſine legitimo iudicio, quod vice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus. Verùm de inuoluntario diuortio longè ſe aliter res habet. Dicitur autem Inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum deſerere cogitur, ob nefandum & ſacrilegum adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfidè violatur. Tale diuortium Chriſtus non improbat, imo diſertis verbis admittit, Mat. 19. vbi ſic inquit: Dico*

vobis,

vobis, quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur. Hæc verba Chriſti vnam iuſtam repudij cauſam, nempe fornicationẽ diſertè exprimunt. Qui dimiſerit (inquit) vxorem ſuam, et aliam duxerit, mœchatur, ſed excepta fornicationis cauſa. Ergo vbi adulterium interuenit, licet contaminatam perſonam repudiare, licet quoq; alium ſocium aut ſociam quærere ſine ſcelere, alioqui exceptio hic fruſtra à Domino adiecta eſſet. Quærunt Phariſæi, an liceat ob quamuis cauſam iuxta receptam eorum conſuetudinẽ dimittere vxorem. Quod negat Dominus, ac vnam ſolam exceptionem, nimirum, fornicationem ſtatuit. HAEC *Exceptio, vt ſtet ſcriptura, ſubaudienda eſt,* Mar. 10. *& Lucæ* 8. *vbi eandem quæſtionẽ tractant Euangeliſtæ. Neq; enim fieri poteſt, vt Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet : quod profectò faceret, ſi ſpeciem, quam in vno loco exciperet à genere, in alijs in genus includeret, quod fieri nequaquam poteſt ſine contradictionis implicatione.* IVXTA *eandẽ Chriſti regulam dictum Pauli,* 1. *Cor.* 7. *intelligendum eſt : Loquitur enim Paulus de voluntarijs ac vſitatis vulgo diuortijs, quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nam ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula Chriſti, quod ſentire de ſanctiſſimo Apoſtolo impium eſt. Ex hiſce itaq; clarè conuincitur, quod & licitum ſit diuortium propter adulterium, &*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

liceat repudianti impuram perſonam aliud coniugium amplecti. QVOD *autem aliqui dicunt, argumentum hoc eſſe à contrario ſenſu, quod non in quauis materia valet, falſum eſt, quia hîc diſertè exprimitur exceptio,* μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, *non ob fornicationem, excepta fornicationis cauſa. Quare verbis Domini, pijs in Eccleſia doctoribus, Hierònymo, Ambroſio, & alijs multis, et ſanctorum exemplis potius acquieſcendum, quàm decretis impuris Pontificum.*

Cæterum hîc magis adhuc ardua oritur quæſtio de rea perſona, an illi liceat coniugiū nouum quærere poſt diuortium, ſublata omni reconciliationis ſpe? Sed quæſtio hæc ſoluitur ex dicto Chriſti, Matth. 5. vbi ſic dicit Dominus: Omnis enim qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicatione, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Chriſti etſi vniuerſaliter ſonat, tamen exceptionē expreſſam habet. Quare ſic reſoluenda eſt ſententia. Omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſed excepta fornicationis cauſa, hanc exceptionem ad vtrumque membrum pertinere non eſt dubium. Quapropter ſi cauſa fornicationis à generali dicto excludenda eſt, ſequitur profectò fornicationis cauſa repudiatam non mœchari, ſi alteri nupſerit, nec illum, qui repudiatam duxerit, adulteriū committere. Verùm hîc prudenter noſtræ Eccleſiæ exemplo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

emplo Saxonicarum Eccleſiarum, et aliarum, quæ veram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere ſcandalis conantur, dum externæ diſciplinæ gratia permittendum negant, vt in eadem prouincia ſeu regione, in qua crimen commiſſum eſt, rea perſona nouum matrimonium ineat. Nam ſi hæc diſciplina non adhiberetur, magnæ et horrendæ œconomiarum vaſtationes proculdubio ſecuturæ eſſent. Malignæ enim naturæ ſtudioſè contaminarent, vt hoc modo liberari poſſent à matrimonio, quod ſibi moleſtius ac durius eſſe videretur. Quapropter ſeuera diſciplina hîc neceſſaria eſt, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei ſacrilegè violent, magno cum Eccleſiæ ſcandalo, & œconomiarum ruina.

PORRO cùm Dominus dicit extra cauſam fornicationis, cauſam diuortij veram aſſignat, quæ ſubſtantiam matrimonij euertit, qualis eſt fornicatio, aut aliæ huius ſimiles, vt coactio ſeu deſertio: quarum illa non fuiſſe coniugium oſtenditur, hac ſacrilegè ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his caſib. prudentes iudices quærendi ſunt, qui conſcientijs rectè conſulere norunt. Sed de hac re vide Examen Philippi.

HACTENVS de primo partitionis membro dictum eſt, Nunc inter quas perſonas coniugium licitum ſit explicabitur: Quod vt diſtinctius fiat, tres quæſtiones excutiendæ ſunt. PRIMA, ſitne licitum matrimonium in omnibus hominum ordinibus

nibus & ſtatibus. ALTERA, *qui cognationis ſeu conſanguinitatis gradus ſint prohibiti.* TERTIA, *quibus affinibus contrahere inter ſe matrimonium liceat.* QVANTVM *autem ad Primam quæſtionem attinet, num licitum ſit matrimonium in omnibus ſtatib. hominũ & ordinibus, Papa negat, Spiritus ſanctus ait. Papa quidem matrimonium, ſacramenti titulo ornat, ſed cum quæritur, an liceat ſacerdotibus, Monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus ſui, inter carnis opera numerat matrimonium: & in perfectionis Chriſtianæ operibus ponit ſuum impurum cœlibatũ. Ad quam ſuam ſententiam ſtabiliendã impudenter abutitur ſuo more verbo Dei. Sed quia apertus hoſtis eſt Euangelij Chriſti Papa, ipſius autoritas cum omnibus ipſius legibus meritò eſt contemnenda. Præterea cum ſententia Spiritus ſancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij doctrinam eſſe Dæmoniormu, & clarè enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile eſſe ordinationem Dei. Geneſis 2. Maſculum & fœminam, &c. & plurima exempla ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apoſtolorum, & caſtiſſimorum Epiſcoporum in primitiua Eccleſia, ex diametro cum impuro iſto Papæ dogmate pugnant, non iudico opus eſſe longiore confutatione in re adeò perſpicua.*

At ſi quis VOTVM *interueniſſe dicat, quo quod liberum erat natura, factum eſt non liberũ:*

dico

dico votum temerarium & impium non obligare poſtquam is qui ſtultè vouit, rectius verbo Dei edoctus eſt. Sed de hac quæſtione ſupra capite 6. 2. claſſis. ALTERA *quæſtio de gradibus conſanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim, qui inter eas perſonas omnes, contractus matrimonij eſſe licitos docent, quæ non nominatim prohibentur, Leuit. 18. Sunt rurſus qui propter propoſitionem vniuerſalem in Moſe expreſſam, non tantùm eas perſonas prohibitas putant, qui (vt dicunt) recenſentur exempli gratia, verumetiam multò plures, vt quæ à Iuriſperitis & Canoniſtis recitantur, vſq; ad quartum gradum incluſiuè. Sed perſonas enumeratas in Moſe ordine recitabo,* PRIMA, *pater. Secunda, mater. Tertia, nouerca. Quarta, ſoror germana. Quinta, priuigna. Sexta, neptis, ſeu filia filij. Septima, amita, ſoror patris. Octaua, matertera, ſoror matris. Hic primus & ſecundus gradus conſanguinitatis prohibentur, etſi non vniuerſaliter. Qui priorem ſententiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos conſanguinitatis contractū probant, et non diſſoluendū propter humanas leges docent. Qui ſecus ſentiunt, multò plures perſonas prohibitas lege naturæ volunt, de quibus conſulendæ ſunt leges politicæ, quas iudico in hac religioſè ſeruandas eſſe, & peccare eos ſtatuo, qui has leges violant, niſi diſpenſatione ſuperioris magiſtratus excuſari poſſint.*

POR-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

PORRO perſonæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ ſunt, PRIMA, vxor patrui. Secunda, nurus, ſeu filij vxor. Tertia, vxor fratris. Quarta, priuigna. Quinta, filius priuigni vel priuignæ. Sexta, ſoror vxoris. Plura de gradibus conſanguinitatis & affinitatis petantur ex ſcriptis Iuriſconſultorum & libello Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantùm Catalogum perſonarum breuiter in Moſe prohibitarum inſtitui.

IAM qualiſnam ſit Ordo inter coniuges videamus, qui quidem ex prima coniugij inſtitutione ante peccatum, et deinde poſt lapſum ex mandato Dei intelligi poteſt, nimirum, quod vxor marito ſit ſubiecta, quæ ſanè ſubiectio nequaquam tyrannica eſſe debet, neq; qualis dominorũ eſt in ſeruos. Non enim vxor habenda eſt tanquam mancipium aut ſerua, ſed tanquã conſors vitæ omniumq; bonorum. Vocabulum CONIVGIS, quod à coniugando deductum eſt, tam virum quàm mulierem comprehendit, vnde conſortium, coniugium intelligitur. Abraham et Iſaac ſua cum vxoribus conſilia communicarunt. Imo ipſe Abraham verbo Domini iubetur audire ſuam vxorem. Rex Artaxerxes, Heſter, quam captiuam ſeruam duxit, literis publicis conſortem regni ſui vocat, idq; haud immeritò. Neq; enim coniugium vxorem ancillam aut ſeruam eſſe patitur, quod ſanè primum matrimonium clarius oſtendit. Eua ſiquidem non de Adæ capite, neq; de pedibus eſt facta, verùm

verùm ex coſta, ex quo ſignificatur, quod neq; domina, neque ſerua illi ſit condita, ſed ſocia & conſors. Liberalis itaq; eſt ſubiectio mulierum, non ſeruilis, vt quæ caritatis lege potius, quàm dominationis imperio ſubijciatur marito.

Sequitur quod QVARTO loco propoſui, qualiſnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat. Euripides clarè dicit: Salus hæc domus maxima eſt, ſi vxor & maritus rectè concordant, & à ſe inuicem non diſſentiunt, verùm tum demum dulcis mariti & vxoris conſuetudo erit, cum eam pietas, virtus mutua, ἐπιείκεια, & mutuus amor mollem & ſuauem reddit. Firmiſſimum etenim, adeoq; primum conſuetudinis vinculum fuerit inter coniuges, ſi mentes eorũ pariter in Deo vnum ſint, quod quidem facit, vt ſe mutuo ament, quia decreuerunt Deo obedire. Nulla enim eſt virtus firma, nulla ſtabilis amicitia, niſi à Deo ortum habeat. Virtus inter coniuges mutuam oblectationem parit, quemadmodũ inquit Andromacha: hæc nomen decusq; parit, quæ ſanè dum in ſecundis & aduerſis rebus exercetur, conſuetudinem vitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amicitijs adhibenda eſt, & maximè inter coniuges, qua quaſdam interdum iniurias ferre neceſſe eſt. Mutuus amor ex pietate natus, virtute confirmatus, & mutua ἐπιείκεια auctus, errata incidentia corrigit, leniter mitigat, facitq; vt in omnibus duris iucunda ſit vita.

Re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Restat quod poſtremo loco propoſui, de iure analogo inter coniuges: Quod tametſi intelligi poteſt ex ijs, quæ dicta ſunt, tamen breuiter attingendum videtur. Cum Dominus dicit: Faciamus ei adiutorium ſimile illi, hoc eſt, faciamus mulierẽ, quæ viro æquabili officij iure reſpondeat. Vt enim mulier iure marito officium debet: ita viciſſim maritus κατ᾽ ἀναλογίαν mulieri reſpondeat officio neceſſe eſt. Mulier ſit viro ſubiecta liberaliter: maritus viciſſim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obedientiã Deo præſtet in ferendis partus doloribus: vir viciſſim afflictam conſoletur, trahatq; partem iugi commiſerando et fouendo. Mulier οἰκουρὸς, id eſt, cuſtos domus, iuxta traditionem Apoſtoli, & pudica, familiarẽ rem conſeruet, augeat & rectè diſpenſet: maritus contra domum defendat, foris agat, laboret pro vocationis ratione, & iuſtum victum iuſtè conquirat. Breuiter, maritus et vxor officioſè ſe inuicem obſeruent, ac ſibi mutuo debita officia iuxta rationẽ conditionis vtriuſq; præſtent. Quod cum fit, ſibi inuicem reddunt quod debent, ſeu vt Paulus loquitur, τὰ αὐτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præſtandis ſignificatur. Vt cum mulier marito paret, maritus armis defendit vxorem. Officia hæc diſſimilia quidẽ ſunt reipſa, attamen iure analogo ſibi mutuo pulcrè reſpondent, & ſunt æqualia.

CAPVT X.

Patrium imperium.

DIXI ſupra, Oeconomiam tribus quaſi iugis conſtare, quorum tertium, quod eſt parentum & liberorum, explicandum reſtat. Quod quia in quarto præcepto ſupra ex parte explicatum eſt, hic breuiter PRIMVM ſcripturæ ſententias paucas colligam, DEINDE ex his ſententijs notatis, officia parentum & liberorum extruam, vt inde qualénam ſit patrium imperium appareat. POSTREMO, de præmijs & pœnis præſtiti officij & non præſtiti agam.

Exod. 20. ſancitur patrium imperium his verbis: Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.

Daniel. 13. de parentibus Suſannæ ſcribitur: Parentes illius cum eſſent iuſti, erudierunt filiam ſuam in lege Moſi.

Epheſ. 6. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos veſtros, ſed educate in diſciplina & correptione Domini. Coloſ. 3. Patres nolite prouocare liberos veſtros, ne, &c.

EX his paucis ſententijs non eſt difficile colligere officia parentum mutua erga liberos: PRIMVM enim voce Dei parentibus traditur autoritas in liberos, vt ipſis præſint in familia, ac quæ recta ſunt imperent facienda. Ex quo ſequitur, liberos iure diuino parentib. debere eſſe morigeros. Secundò, parentum eſt pueros educare, quod of-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ficium non ſolùm lex naturæ imperat, verumetiam hunc affectum educandi et tuendi natos, omnibus animantibus inſeuit natura. Tertiò debent parentes liberaliter ſuos liberos tractare ac prudenter, vt retineantur in officio. Et ſummopere cauendum, ne vel nimia indulgentia vel nimia auſteritate natos perdant. Quartò, honeſtis in moribus & vera piatate erudire liberos pars officij parentum præcipua eſt. Ideo enim liberos generamus, (vt rectiſſimè Plato ſenſit) vt Deo cultores pro nobis (vbi fatis conceſſerimus) relinquamus. Hoc præcipuum poſt pietatem animi erga Deum, ſanctorum patriarcharum, Regum, atq; adeò omnium piorum ſtudium ſemper extitit. Atque hæc præcipua parentum officia ſunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet.

Verùm quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cum dicitur: Honora parentes, inde ea colligam. HONORIS *igitur vocabulo liberi Primùm iubentur agnoſcere parentum autoritatem & eminentiam ordinationem diuinam eſſe. Nihil enim voce Dei honorabile dici poteſt, niſi idem à Deo profectum ſit & ordinatum. Deinde requiritur hîc reuerentia erga parentes, tanquam erga Dei vicarios & nutricios ciuium Eccleſiæ Chriſti. Proinde maieſtas quædam diuina in parentibus animaduertenda eſt. Tertio loco verbum honoris includit in ſe obedientiam erga parentes: quæ obedientia tantiſper & eatenus præ-*

ſtanda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſtanda eſt, donec & quatenus cum obedientia, quam ſupremo parenti Deo debemus, ſtare poteſt. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis vult venire ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam, etc. non poterit eſſe meus diſcipulus. Hic odij vocabulum non affectum, ſed euentum ſequentem odium ſignificat, qui eſt detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Iſtud igitur odium pietatis eſt, non crudelitatis. Præterire enim, fugere, negligereq; omnes debemus, quando eos vna cum Deo colere nequimus. At verò ſi vtrumq; debitè poterit, & Deo & parentibus obedientia exhibenda eſt. Neq; enim obedire parentib. is rectè dicitur, qui quicquid iuſſerint, faciat, ſed tum demum parentibus aliquis obedit, cum ſponte facit, quæ ipſi rectè iuſſerint. Quartò honoris vocabulo Gratitudo etiam ſignificatur erga parentes, vt ſi opus fuerit, eos ſenio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere ſubleuent. Quintò, honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes et miſeri ſunt, precioſi ſunt nobis habendi, conſideranda eſt quædam in ipſis diuinæ maieſtatis ſimilitudo. Quare etſi interdum videntur nobis parum honorabiles, maieſtas tamen diuina (vt antea dixi) in ipſis conſideranda eſt. Proinde moroſitati, delirio, & quibuſlibet parentum vitijs, opponendum eſt nomen Patris et Matris. Non enim tam quales parentes, quàm

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quod parentes habemus, æſtimandum eſt. Atque hæc officia liberorum ſunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis cauſa reuocare poſſumus, nimirum ad Affectum et Effectum, Illo eos animo proſequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata eſſe nouimus, præſtamus. Quantumuis enim multa in eorum gratiam fecerimus, ſemper tamen inferiora erunt omnia, quàm eſſe deberent. EX *hac collatione officiorum mutuorũ parentum & liberorum, non eſt difficile iudicare, qualénam ſit parentum Imperium, qualisq́; liberorum Subiectio. Mitius enim parentũ in liberos, quàm dominorum in ſeruos imperium eſt. Autoritas maior eſt parentum in liberos, quàm maritorum in coniuges, & proximè accedit imperium patrium ad regale imperium.*

IAM *reſtat quod poſtremo loco de præmijs & pœnis propoſui, quæ duabus vocibus, nempe* BENEDICTIONIS *et* MALEDICTIONIS *in ſcriptura ſignantur. Vt enim parentes, qui liberos ſuos voluptatib. indulgere permittunt, diuinitùs maledicuntur, vt Eli ſacerdos: ſic qui officia præſtant à Deo imperata, benedictionem reportant. Et vt longæua vita promittitur liberis honorantibus parentes: ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui ſubſannat patrem ac matrem ſuam, corui eum effodient. Vnde tritum prouerbium:*

Paret carnifici renuens parere parenti.

EXEM-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

EXEMPLA ſunt maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Abſolon, & alij innumeri.

CAPVT XI.

Vſus diuitiarũ & rerum præſentis vitæ.

CVM diuus Paulus 1. Corint. 7. dicit: *Qui vtuntur hoc mundo, ſint tanquã non vtentes*, non præcipit Chriſtianis abijcere facultates, ſed Chriſtiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquieſcere docet. Sic enim viuere nos oportet, quaſi ſingulis momentis migrandum ſit ex hac vita: Quapropter in omnibus rebus præſentis vitæ corda erecta eſſe debent ad meditationem vitæ cœleſtis. Atq; hæc regula generalis eſto de vſu rerum præſentis vitæ. Porro, quia in rebus mundi nihil periculoſius eſſe poteſt, quàm magna rerũ affluentia, niſi ſancta prudentia aſſit (verè enim Plato dixit, diuitias cæcas eſſe ſine prudentia, & eaſdem acutè cernere, vbi prudentiam ſequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. PRIMVM, *Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ ſint.* DEINDE, qualiter nos Deus erga diuitias eſſe velit affectos. POſtremò, *Quis diuitiarum vſus rectus et legitimus.*

Quantum itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primùm incoandũ eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

à regula Chriſti, Mat. 6. *Quærite primùm regnum Dei, etc.* Prima igitur cura & præcipua eſſe debet ſalutis animæ. Deinde, quia hæc vita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri poſſunt facultates, licetq́; ijs, quæ ad victum cultumq́; neceſſaria ſunt, quærendis operam dare, id quod non ſolùm ſanctorum exemplis, verumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionẽ promittit piè laborantib. Deinde lucrum, quod proficiſcitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus vtamur, quo facultates aliorum ad nos trahamus, fructumq́; laboris noſtri, tanquã iuſtam mercedem percipiamus. IN contractibus abſint fraudes & fallaciæ, aperteq́; & ſimpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quam ipſi ab alijs vellemus requirere. Sit labor legitimus legitimæ vocationis, vt bona conſcientia gloriari poſſimus, nos in vllius fraudem nihil egiſſe.

Partis DIVITIIS ſingularis ars adhibenda eſt, ne nobis in ſpinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis et Pauli ſequamur conſilia, quorum ille quidem Pſal. 61. ſic ait: *Si affluent diuitiæ, noli cor apponere.* Hic verò 1. Timot. 6. *Diuitibus in ſeculo præcipito, ne efferantur, neúe ſperent in diuitiarũ incertitudine, ſed in Deo viuo.* Eſt itaq; præcipuum, ne diuitiarum huius ſeculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut fiduciam adijciamus, eas à nobis abdicare ſimus parati, quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quoties Deo libuerit. Siue habeamus eas, ſiue ijs careamus, tanquam res caducas et fragiles aſpernemur, atque ſolam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Abſit fallax ſpes in incertis diuitijs. Abſit ſuperbia & contemtus pauperum. Aſſit ſpes in diuitiarũ largitore, aſſit pius humilisq; animus. PORRO vbi ſic animo diues effectus eſt aliquis, etſi ei non erit difficile, diuitias rectè in gloriam Dei, & proximi vtilitatem diſpenſare: tamen nonnihil dicendum eſt, vt legitimus diuitiarum vſus conſpiciatur: Qui eſt quadruplex. PRIMVS, vt conferantur diuitiæ ad ꝓmouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipſi nati ſumus, vt Deum glorificemus, profectò huic vſui quicquid habemus, ſeruire debet. SECVNDVS vſus eſt, vt eas in quibus viuimus, reſpublicas iuuemus ac ornemus noſtris facultatibus, ideoq; tributa ſoluenda ſunt. TERTIVS vſus eſt, vt ipſi nos pro conditione noſtri ſtatus honeſtè alamus, noſtram familiam foueamus, vt domus noſtra pro facultatum ratione honeſta conſeruetur, ſine ſordibus et prodigalitate. QVARTUS & poſtremus vſus eſt, vt fontes noſtri, iuxta Salomonis conſilium, deriuentur foras, hoc eſt, vt liberales ſimus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi noſtris bonis gaudere poſſint, nobiſcum Deo patri Domini noſtri Ieſu Chriſti gratias agentes, qui abundè ſuppeditat omnia.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

TESTIMONIA DE Diuitijs.

Prou. 11. *Qui confidit in diuitijs ſuis, corruet.*

Prouerb. 15. *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.*

Pſal. 61. *Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.*

Salomon: Fontes tui deriuentur foras, & tu dominus eorum eſto.

1. *Timoth.* 6. *Diuitibus huius ſeculi præcipe, ne ſublime ſapiant, & ne ſperent in incertitudine diuitiarum, ſed in Deo viuo.*

CAPVT XII.
De ſolicitudine, & cura licita & illicita.

QVIA *nulla maior peſtis eſt veri cultus Dei quàm Ethnica & prophana* CVRA & SOLICITVDO: *et rurſus nihil magis optandum, quàm vt vnuſquiſq; ſolicitè ambulet coràm Deo in vocatione ſua, operæprecium eſt, vt rectè inſtituantur pij de ſolicitudine licita & illicita, ne nimium vel in dextram partem deflectant, omnem curam abijciendo, vel in ſiniſtram, Ethnicam & prophanam curam amplectendo. Quare tenendum, quod triplex ſit cura,* VNA *prophana & Ethnica.* ALTERA *neceſſaria et ſancta.* TERTIA *mixta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media verò licita eſt.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Impia ſeu Ethnica ſolicitudo eſt, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur Matth. 6. vbi Chriſtus multis argumentis, à prouidentia Dei ſumtis, ab ea dehortatur. Hæc cura interdum Carnis cvra dicitur, cùm quia ex carnis ſenſu ſine fide proficiſcitur, tum quia ſcopum habet carnalem, nimirum præſentis vitæ quietem & tranquillitatem.

Solicitvdo, quam dico neceſſariam, piam & ſanctam, commendatur ſcripturæ teſtimonijs & exemplis. Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. 1. Tim. 5. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum, curam nõ habet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior. Abraham, Iſaac, Iacob, piam ſuæ familiæ curam habuerunt. Ioſeph in Aegypto ſeptem annorum curam in ſe piè ſumſit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei non tanta geſſerunt ſine hac ſancta cura. Paulus 2. Cor. 11. ad Col. 2. 1. Theſ. 2. ſuam ſolicitudinem pro Eccleſia fatetur. Sic reges pro ſuis regnis, patresfamilias pro ſua familia, miniſtri verbi pro ſuis auditoribus, præceptores pro ſuis diſcipulis, breuiter, ſinguli in ſua vocatione ſanctam quandam ſolicitudinem habere poſſunt et debent, modò in impietatis notam incurrere nolint. Verùm ne hæc ſancta ſolicitudo contaminetur, ſciendum eſt ad eam quinque requiri. Horum Primum mandatum Dei eſt. Mens enim pia nihil aggredi debet ſine mandato Dei. Honeſta igitur erit

vocatio piæ & ſanctæ curæ. Deinde proficiſci debet ex fide. Nam ſine fide Deo placere nihil poteſt. Tertiò, quia niſi Dominus ædificauerit ciuitatem, fruſtra laborant qui ædificant eam, adhibenda eſt inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, gratiarum verò actio, qua ſucceſſum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iuſticiæ. Eſt enim optimum remedium aduerſus ſolicitudinis Ethnicæ tentationem, precibus ardentib. ad Deum confugere, quod ad Philip. 4. docemur. Quartò tendat tua cura in gloriã Dei principaliter. Quanquam autem tuæ domus incolumitas ſpectari poteſt, tamen principalis finis erit gloria Dei. Quintò, ſi parum labor noſter votis reſpondeat, ſubmittamus nos paternæ voluntati Dei, in vero timore et humilitate, iuxta conſiliũ Petri dicentis: Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore exaltationis, omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. Et Pſal. 54. Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iuſto. Debent igitur pij iuxta verbum Chriſti Primùm quærere regnum Dei, Deinde Dei iuſticiam, Tertiò, fide promiſſionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur vobis. Tum abijcienda eſt profana ſolicitudo, ſtrenueq; in vocatione laborandũ, ſeruatis circumſtantijs ſanctæ curæ, quas enumeraui.

MIXTA eſt, quæ partim pia apparet, partim propha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

prophana conuincitur, vt, cùm curamus quidem, quæ officij noſtri ſunt, id quod Deus ſeriò à nobis requirit: ſed propter innatam nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites tranſgredimur, ac in officium Dei ſacrilegè irrumpimus. Vt, cum paterfamilias rectè quidem & piè inſtituit liberos, ſuam familiam curat, ſed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando votis non reſpondet labor & cura noſtra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & ſtrenuè faciat officium, nec ſinat piam curam Ethnica diffidentia conſpurcari, quò abiecta Ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis internè conſtet, ac erga homines ſimus modeſtiores & manſuetiores, cum quibus eidem Domino ſeruiamus, excuſſo iugo Mammonæ & Ethnicæ ſolicitudinis.

CAPVT XIIII.

Perfectio Chriſtiana.

HVC breuiter commonefactionem et doctrinam vtilem de Chriſtiana perfectione adijciam. Nam huius rei vera explicatio et ſtimulos addit in ſtadio pietatis currentibus, & conſolatur pios, dum ſuas ſordes & imperfectionem agnoſcentes, intuentur beatam illam vitam, in qua plena perfectione beati fulgebunt, ſicut ſol, in domo patris ſui. Vt autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omnium primùm ſtatuendum eſt diſcrimen

crimen inter duplicem perfectionem piorum: quarum VNA in præſenti vita exiſtit, ALTERA erit in futura. Ingens enim diſcrimen eſt perfectionis Chriſtianæ ratione huius duplicis ſtatus. Nam longè alia eſt perfectio currentis, quàm perfectio peruenientis. Illa militantis, hæc triumphantis eſt. PII itaq; in hac vita dicuntur perfecti, non ſicut perficiendi ſunt in illa immortalitate, qua æquabuntur angelis Dei: ſed ſicut eſſe poſſunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; enim præſentis vitæ perfectio æſtimanda eſt ex perfectione iuſticiæ (Nemo enim eſt qui non peccet) ſed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis eſſe poteſt in hac vita. AT in futura vita æſtimabitur ex perfectione iuſticiæ, vbi erit plena glorificatio ſanctorum, plena noticia Dei, abſoluta cordium puritas, & perfecta obedientia in omni æternitate.

Porro definitionem perfectionis Chriſtianæ, qualis eſſe poteſt in hac vita, colligam Primùm. DEINDE partes eius ſubijciam. TVM, quare perfectionis nomen ei tribuatur, oſtendam.

Chriſtus Matth. 19. iuueni, à quo interrogatus erat de vita æterna conſequenda, dicit: Si vis perfectus eſſe, vade, vende tuas poſſeſſiones, & da pauperibus, et habebis theſaurum in cœlo, et huc ſequere me. Ex his verbis Domini ſolidam definitionem colligere non eſt difficile: vbi primùm hoc ſtatuerimus, quod hoc fuerit, quantum ad ſpe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ad ſpeciem facti attinet, PERSONALE *Præceptum, alioqui nec Noë, nec Abraham, nec Dauid fuiſſent perfecti, qui tamen perfecti teſtimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hic requirit Chriſtus ab adoleſcente? vt ex præcepto intelligat ſe imperfectum eſſe, vt vendat facultates, det pauperibus, & ſe ſequatur. Vendere autem facultates mandante Chriſto, eſt obedientiam erga Chriſtum anteferre omnibus rebus mundi, & paratum eſſe, non ſolùm vendere, ſed etiam perdere propter Chriſtum omnia, ſi res ita poſtulauerit: & ſimul Chriſtum ſequi, & proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Chriſtus coniungit.* PERFECTIO *itaq;* CHRISTIANA *eſt agnita imperfectione, ex fide Chriſti obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi, ac ei totam vitam approbare. Sita eſt igitur hæc perfectio in affectu potius, quàm in effectu, in imputatione perfectionis potius, quàm in perfectione iuſticiæ. Deus autem ex ſua bonitate tale ſtudium Perfectionis titulo ornat, vt magis magisq́; ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum à coniugatis etiam probari poteſt. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum, quia voci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præſentis vitæ poſthabitis: Deum veracem credidit, ei totam vitam approbauit. Similiter ante ipſum Noë, qui iuſtus & perfectus in*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ſcriptura prædicatur, vocem Dei audiuit, impijs mundi conſilijs renunciauit, parauit arcam, & ſe totum ad normam verbi diuini, concepta in ipſum fiducia, compoſuit. Ex his confirmatur apertiſſimè definitio quam propoſui. Philippus hanc tradit, quæ à mea non diſſentit: PERFECTIO CHRISTIANA *eſt agnitio noſtræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, & præſentia Dei in cordibus noſtris transformantis nos, vt fiamus ſimiles imaginis Dei, quæ eſt* λόγος *æterni patris.*

PORRO *partes Chriſtianæ perfectionis ſitæ ſunt in rectitudine mentis, affectuum puritate, & morum integritate.* RECTITVDO MENTIS *eſt rectè ſentire de Deo iuxta ipſius verbū:* PVRITAS AFFECTVVM, *agnitione noſtræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & voto pietatis continuandæ æſtimatur.* MORVM INTEGRITAS *in pietate erga Deum, ſanctimonia vitæ, dilectione erga homines, ſancta in vocatione cura abſoluitur. Breuiter, Perfectio Chriſtiana poſita eſt in vera conuerſione hominis ad Deum, ſeu pœnitentia ſalutari.*

Hæc VERA CONVERSIO *ſiue pœnitentia, triplici de cauſa perfectionis nomine honoratur,* PRIMO, *propter reſpectum ad ſuperiorem vitam, cum in tenebris & ignorantia Dei viximus.* DEINDE, *propter imputationem. Etſi enim ſordes multæ adhærent ſanctis, tamen Deus iſtas ſordes non imputat, modò ſpiritu ipſius ducamur.*

camur. POSTREMO, *quia ad perfectionem illam glorioſam tendit.*

PORRO PERFECTIO *Chriſtiana qualis in futura vita erit, antea definita eſt, & ſimiliter in tribus eſt poſita.* PRIMVM *in doctrina, ſeu noticia, ſeu in mentis rectitudine. Cum venerit, inquit Apoſtolus* 1. *Cor.* 13. τὸ τέλειον, *abolebitur* τὸ ἐκ μέρους. *Nunc cernimus per ſpeculum in ænigmate, tunc facie ad faciem.* DEINDE, *in affectuum perfecta puritate: erunt enim puriſſimi cordis puriſſimi affectus, ardens dilectio Dei, læticia ſpiritus, &c.* POSTREMO, *in tota vita lucebit imago Dei. Nos, inquit Paulus, ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus,* 1. *Ioh.* 3. *Cariſſimi, filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, ſcimus, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicut eſt, & omnis qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe, ſicut ille ſanctus eſt. Breuiter, perfectio ſanctorum in beata vita, conformitas noſtri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, abſoluta dilectio, cuius ſpes (vt Iohannes monet) nos excitare debet ad ſanctimoniam vitæ in hoc mundo, vt aliquo modo illam expectatam incoëmus perfectionem iuſticiæ.* HAEC *de perfectione Chriſtiana ſcire vtile eſt, vnde non ſolùm excitamur ad diligentiam in tota vita, verumetiam aduerſus peſtilentem doctrinam Monachorum de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt,*

nunt, contra omne verbum Dei, ac exempla eorum, qui perfectionis laudem in Eccleſia conſecuti ſunt.

TESTIMONIA DE perfectione Chriſtiana.

Iacobi 1. *Cæterum patientia opus perfectum habeat, vt ſitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti.*

*Matth.*5. *Eſtote perfecti, ſicut et pater veſter.*

Coloſſ. 1. *In ipſo (Chriſto) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipſo.*

Philip. 3. *Non quod apprehenderim, aut iam perfectus ſim, ſed ſector, ſi etiam apprehendam, quatenus apprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres, ego meipſum nondum arbitror aſſecutum eſſe, vnum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ à fronte ſunt enitens, iuxta præfixum ſignum inſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei per Chriſtum Ieſum. Quotquot itaq; perfecti ſumus, hoc ſentiamus.*

Matth. 19. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende quæ poſſides, da pauperibus, & veni & ſequere me.*

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

ABſurdum in Theologia contra articulos fidei, legem moralem, et claram Dei ordinationē 8
Actionum humanarum gradus 72.73
Actionum ad externam diſciplinam pertinentium genera duo 74
Actionum ſpiritualium cauſæ præcipuæ 78
Adam conſideratur dupliciter 87
Ad actiones vt rectè gerantur tria requiruntur 71
Adiaphora quid 376
Adminiſtrationis diuinæ modi tres 54.55
in Affectibus definiendis tria oportet concurrere 413
Amen quid 299
Angeli & homines cur conditi 51
Anthropomorphitarum error 40
Antinomiæ in ſacris literis, cur in ſpecie tantùm, & non reales 12
Antinomias ſacrarum literarum ſoluendi ratio Dialectica 12.13
Antitheſeon collatio quid proſit 9.10
Appellationes filij DEI, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus diſcernendæ 46
Appellationes filij Dei, quæ denotant officium, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim 46
Appellationum, quæ Deo competunt, diuiſio 37
Appellationum, quæ Deo competunt, definitiones 40.41
Arianorum doctrina de Filio Dei impia 41.42

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Artes & linguæ in Theologo requiruntur 2
Autoritas Eccleſiaſticæ quas res habeat coniunctas 368
Autoritas Eccleſiaſtica penes quas perſonas 369.

B.

Baptiſmi definitio apud Petrum 326
Baptiſmi inſtitutio 322. ibid.
Baptiſmi modus 328
Baptiſmus vnde dicatur 320
Baptiſmus quid ſit 321
Baptiſmus duplex ibid.
Bona opera 381. & deinceps
Bona opera quæ facienda ſint 181. 182
Bona opera quomodo fiant, & quæ ad ea facienda requirantur 183. 184
Bona opera quomodo placeant 184
Bona opera in quibus Deo placeant, & non placeant 190
Bonis operibus cur promiſsiones ſint additæ 189
Bonorum operum doctrina generalis ſex quæſtionib. comprehenſa 180
Bonorum operum cauſæ triplices 185
Bonorum operum neceſsitas 186
Bonorum operum dignitas 187
Bonorum operum præmia multiplicia ibid.
Bonorum operum præmia cur mercedis nomine dignetur ſcriptura 191

C.

Capita doctrinæ Eccleſiæ duo maxima, Lex & Euangelium 5
Carnis & ſpiritus vocabula quid ſignificent apud Paulum 213

Carnis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Carnis reſurrectio 279
Catalogi capitum, quæ in ſingulis claßibus explicantur 24.25.26
Catholicum quid ſit 275
Cauſarum gradus duo in natura 79
Cauſarum ordines in iuſtificatione hominis concurrentium 117
Ceremoniæ quid & quotuplices 375
Ceremoniæ ordinis & decori cauſa inſtitutæ ibid.
Chriſti hiſtoria ad quatuor capita refertur 239
Chriſti humanitatis hiſtoria in ſex partes ſecatur in Symbolo 241
Chriſti nomina diuinitatem eius & officium explicantia 141. & deinceps
Chriſti conceptio & natiuitas, earumq́ circumſtantiæ 252. &c.
Chriſti natiuitas cur annuncietur ab Angelo 253
Chriſti mater virgo, cur viro fuerit deſponſata 256
Chriſti paßio & mors, & harum cauſæ 256.258. 259
Chriſti paßio quem habeat effectum 260.261
Chriſti paßionis meditatio 262.&c.
Chriſti ſepultura & eius typus 264
Chriſti reſurrectio & eius commoda 265.266
Chriſti aſcenſio ad cœlos, & ſeßio ad dexteram patris 266.268
Chriſti ad iudicium extremum aduentus 268
è Chriſto tota ſalutis ſumma dependet 269.270
Chriſtus quomodo & cur à Spiritu ſancto ſit conceptus 253
Chriſtus cur natus ex virgine 154
Chriſtus natus ex proſapia Dauidis duas ob cauſas 255.256

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Chriſtus quo tempore natus ſit 256
Chriſtus cur venerit in mundum 257
Chriſtus cur ſepultus 264
Chriſtus cur deſcenderit ad inferos 265
Chriſtus duplici modo inuocandus 285.295
Circumciſio 314
Claues regni cœlorum quid ſint 352
Cœna Domini quid 330
in Cœna Domini quæ circumſtantiæ ibid.
in Cœna Domini tria paria rerum diuerſarum 338
Cœnæ Dominicæ variæ appellationes 335.&c.
Cœnæ Domini meditatio in quibus conſiſtat 338.339
Cognitionis vocabulum quid ſignificet 31
Communicatio idiomatum quid ſit 44
Cōmunicatio idiomatum cur tantùm tribuatur perſonæ in concreto 45
Concupiſcentia quibus rebus conſtet 84
Conditiones reſurgentium 279
inter Coniuges qualis ordo 434
Coniugij finis & effectus ibid.
Coniugium à quo inſtitutum ibid.
Coniugium quid ſit 428
Coniugium inter quas perſonas licitum 430.434
Coniugium vota vtrum tollant 434
Coniugum qualis mutuus affectus 436
Coniugum iura analoga 436
Conſcientia 203.& deinceps
Conſcientia ex quibus conſtet 205
Conſcientia bona & mala quid 210
de Conſcientia gloriatio quas habeat exceptiones 211

Con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Conſcientia erronea vtrum obliget, nécne ibid.
Conſcientiæ malæ deſcriptio apud Iuuenalem 203
Conſcientiæ deſcriptio apud Ouidium ibid.
Conſcientiæ definitiones ex Paulo 204
Conſcientiæ ſyllogiſmus practicus & eius partes 205
Conſcientiæ bonæ fulcra quatuor 207.208
Conſcientiæ differentiæ 208.209
Conſilium diſcendi Theologiam 2
Contingentia 79
Contingentia quid ſit ibid.
Contingentiæ cauſæ voluntas Dei, angelorum & hominum 80
Contingentiæ teſtimonium Dei prouidentia ibid.
Contractus 415
Contradictionis iuſtæ octo conditiones 12
Contradictionis iuſtæ lex prima, vt vitetur ambiguitas 13
Contradictionis ambiguitas in quinq; rebus conſiſtit ibid.
Contradictionis iuſtæ lex 2. de iiſdem ſubiectis 14
Contradictionis iuſtæ lex 3. de iiſdem obiectis 15
Contradictionis iuſtæ lex 4. de iiſdem cauſis ibid.
Contradictionis iuſtæ lex 5. de eadem relatione 15
Contradictionis iuſtæ lex 6. de eadem comparatione 16
Contradictionis comparatio quintuplex 16.17.18
Contradictionis iuſtæ lex 7. de eodem modo rei ſignificatæ & dicentis 18
Contradictionis iuſtæ lex 8. de eodem tempore 19
Contradictionis ſacrarum literarum conciliandæ generale præceptum 20
Contritio quid ſit 106

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Contritionis quatuor proprietates ibid.
Corrigendi facultas penes quos 365
Creatarum rerum gradus quatuor 52
Creatarum rerum finis 53
Creatio 50. & deinceps
Creatio quid 50
Creaturæ cur bonæ prædicentur cauſæ ibid.
Creaturæ de quibus nos admoneant, & in ijs quæ ſpectanda 51
Crucis cauſæ 382
Crucis piorum & impiorum diſcrimen 388. 389
Crucis piorum conſolationes octo 387. 388
Crux quid 382
Cultus Dei quid ſit, & definitionis explicatio 175. 176
Cultus Dei fundamentum duplex 174
Cultus Dei alius expiatorius, alius meritorius 176
Cultus Dei regula 173
Cultus Dei alius internus, alius externus, & vtriuſq; definitio 179
Cultus Dei diuiſio apud Paulum 180
Cultus Dei ſpiritualis ratio legitima 173
Cura licita & illicita 444
Cura triplex ibid.

D.

Decalogi verba 145. 146. 147
Decalogi præceptorum duplex diſtinctio 147
Decalogi præcepta ad duas theſes refert Chriſtus 148
Decalogum interpretandi ratio 142. 143
Decalogum tractandi ordo 143
Decalogus quid contineat 133

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Decalogus totus eſt συνεκδοχικὸς 142
Decalogus conſtat duabus tabulis 149
Definitiones rerum in controuerſijs vtilitas 6
Dei definitiones duæ ex Platone 28
Dei definitio apud Xenophontem ibid.
Dei deſcriptio & eius quinq; partes 31.32
Dei nomen in vanum aſſumere quid 161
Dei nomen quando ſignificetur 296
Dei voluntas quomodo à nobis fiat 297
Dei apparitionis exempla ex ſacris literis 304.305
de Deo hiſtoria ad tria capita refertur 239
Deo patri in ſymbolo tria attribuuntur ibid.
Deum glorificare quid 179
Deum habere quid 154
Deus 27.& deinceps
Deus quare ſit nobis pater 240
Dicta patrum in triplici ſunt diſcrimine 301
Dicta interpretum triplicia 369
Differentia inter naturam & perſonam 40
Diſciplina Eccleſiaſtica ordinaria quid & quotuplex 358
Diſciplina Eccleſiaſtica extraordinaria 365
Diſciplina cleri peculiaris quibus conſtet 366
Diſcrimen inter vocabula, naſci & procedere 42
Diuiſionis rerum vtilitas 6
Diuitiæ & earum vſus 441.& deinceps
Diuitiarum acquirendarum ratio legitima 442
Diuitiarum vſus quadruplex ibid.
Diuortium voluntarium & inuoluntarium 429
Doctrina ad ſalutem neceſſaria, non eſt obſcura 9
Doctrina vitæ communis filiorum Dei 133
Doctrinæ de Deo vtilitates ſex 49

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Dominium & ſeruitus 421.

E.

Eccleſia & eius ſignificatio 232
Eccleſia quid ibid.
Eccleſia quib. titulis ornetur in ſcriptura 233. 234
Eccleſia militans & triumphans 235
Eccleſia catholica & particularis 236
Eccleſia quibus rebus conſtet & fulciatur ibid.
Eccleſia cur vna 274
Eccleſia cur ſancta, cauſæ quatuor ibid.
Eccleſia cur Catholica, cauſæ quatuor 275
Eccleſia cur firma 277
Eccleſia catholica quomodo æſtimetur 345
in Eccleſia duo hominum genera ibid.
Eccleſia vniuerſalis ius habet cognoſcendi doctrinam 356
Eccleſiæ duplex verbum propoſitum 109
Eccleſiæ vnitas in quibus conſiſtat 235
Eccleſiæ ſigna 236
Eccleſiæ ſanctæ conditiones quatuor 274
Eccleſiæ doctrina 300
Eccleſiæ doctrina quam habeat cautelam 302
Eccleſiæ doctrina certa 304. & deinceps
Eccleſiæ miniſtri quomodo pares & diſpares 345
Eccleſiæ miniſtrorum ordo poſt Apoſtolos 346
Eccleſiæ Danicæ ordo 350
Electio quid ſignificet in ſcriptura 226
Enchiridion autoris Theologicum in quatuor claſſes diſtinctum 23. 24
Euangelij definitio vnde colligatur, & quid ſit 101. 102
Euangelium 98

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Euangelium quid propriè ſignificet 100
Euangelium quid ſignificet Apoſtolis 101
Excommunicationis Eccleſiaſticæ tres fines 361.

F.

Fidei varia ſignificatio 109. & deinceps
Fidei in Chriſtum meditatio in quibus conſiſtat 242
Fides quid ſit 105. 109
Fides legalis & Euangelica 110
Fides fiduciæ quid ſit 111
Fides profeſſionis doctrinæ ibid.
Fides operationis miraculorum 112
Fides remunerationis bonorum operum 113
Fides ſola iuſtificat 120
Fides in Chriſtum qualis eſſe debeat 240
Fides in Spiritum ſanctum qualis requiratur 273
Fiducia, quod forma ſit fidei promiſſionis, vnde probetur 110
de Filio dei cognitu neceſſaria 47
Filius Dei cur λόγος dicatur 41. 61
Filius Dei cur vocetur Emanuel 184
Fines iuſtificationis quatuor 119
Flagitiorum diuiſio 372
Furti quædam ſpecies 111.

G.

Gradus actionis diuinæ in reparatione noſtri 128.

H.

Hominis & animantium membra cur Deo tribuantur 39
Hominis noui definitio apud Paulum 212
Hominis ſtatus quadruplex in ſacris literis 60
Hominum in mundum propagationes variæ 255

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Homo 59. & deinceps
Homo quid 59
Homo qualis fuerit in ſtatu innocentiæ 60
Homo homini quot modis ſit proximus 193
Homo vetus & nouus, & eorum diuerſa ſtudia 212
Homo vetus & nouus, quomodo & quare ſic dicantur ibid.
Homo vetus & nouus dupliciter conſiderantur ibid.
Homo vetus & nouus quid 213
Homo nouus duobus modis dicitur ibid.
Homo externus & internus ibid.
Homo apud Paulum diuiditur in terrenum & cœleſtem 214.

I.

Idioma quid ſit 44
Imagines, & quid de ijs ſentiendum 153
Imaginum in templis vſus triplex 156
Imaginum vſus politicus triplex 157
Imago Dei quid 60
Imago Dei duplex 61
Imago Dei naturalis duplex, eſſentiæ & gloriæ ibid.
Imago Dei gratuita in homine tripliciter conſideratur 62
Imago Dei in homine quatenus remanſerit 64
Inobedientiæ vox quatuor complectitur in ſcriptura 83
In reparatione noſtri officium noſtrum 129
Inuocatio ſanctorū & eius fundamenta infirma 211
Iudicia 407
Iudicia cur ſint conceſſa, cauſæ quatuor 404
Iudicijs an rectè vtantur Chriſtiani ibid.
Iudicium publicum & priuatum 408

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Iuſticia originalis 67
Iuſticia originalis quid ibid.
Iuſticiæ originalis materiale & formale 68
Iuſticiæ Chriſtianæ definitio 12
Iuſtificandi modus 118
Iuſtificatio 111
Iuſtificationis varia ſignificata 112
Iuſtificationis definitio 114
Iuſtificator quis 116.

L.

Lapſuum genera quot 358
Leges 401
in Legibus duo obſeruanda 402
Legis rigor & ἐπιείκεια quando obſeruanda ibid.
Legis vocabulum generale 23
Legis varia ſignificata 134
Legi neminem ſatisfacere demonſtrationes quinque 138. 139
Legis vſus triplex 140
Legis tripartita diſtinctio ibid.
Legis moralis duæ quaſi partes 141
Legis rigor in tribus conſiſtit ibid.
Legis proœmium duplex, & eius explicatio 150
Legis & Euangelij ἀντίθεσις 116
Lex quid ſit 137
Lex cur ſit præcepta cum ſit impoſſibilis 139
Lex moralis quomodo ſit abrogata 141
Liber vitæ quid 226
Liberi arbitrij definitio 71
Liberi arbitrij vires manent quo ad ſubſtantiam, non quo ad habitus 77
de Libero arbitrio quæſtio potiſſima, & quomodo ad eam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

eam ſine errore reſpondendum 71.72
Liberorum officia erga parentes 439
Libertas Chriſtiana quid 473
Libertatis Chriſtianæ gradus quatuor 474
Libertatis vocabulum quæ habeat oppoſita 70
Libertatis vocabulum in doctrina Eccleſiæ opponitur ſeruituti, non coactioni 75
Libertatis in externis rebus tres cauſæ 73
Liberum arbitrium 68
ad Liberum arbitrium pertinentium quorundam vocabulorum explicatio 68
Liberum arbitrium quid & vnde ſit 69.70
Liberum arbitrium cur Theologi quidam oppugnent 70
Liberum arbitrium quarum ſit rerum 72
Liberum arbitrium in quibus actionum gradibus homo habeat & non habeat 72.73
Liberum arbitrium quomodo in homine ſit aut non ſit, diuerſo reſpectu 76
Litera & ſpiritus 214
Litera & ſpiritus quid ſignificent ibid.
Locorum Theologicorum Philippi tres ordines 5.
item quatuor ibid.
Lutherus reformator Eccleſiæ in Germania 349.

M.

Magiſtratui quid debeant ſubditi 390
Magiſtratus vnde 394
Magiſtratus quid ibid.
Magiſtratus boni conditiones 395
Magiſtratus officium 396
Magiſtratus quale ius in ſubditos & eorum bona 398

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Magiſtratus Chriſtianus an rectè poßit permittere aliquid prohibitum verbo Dei 404
Malum in oratione Dominica quid in genere ſignificet 290
Mercedis ſignificatio generalis & ſpecialis 192
Merces diuerſas habet ſignificationes in ſacris literis 191
Mereri & Meritum quid ſignificent propriè & καταχρηστικῶς 190
Meritum mortis triplex 89
Miraculorum veteris teſtamenti diſtinctio ſecundum tempora 306. &c.
Miraculorum noui teſtamenti diſtinctio 310
Mors ſecundum ſcripturam triplex 281
Mortificatio quid & quotuplex 391.

N.

Noticia de Deo duplex 27
Noticia de Deo vniuerſalis ibid.
Noticia de Deo peculiaris duplici fundamento nititur 30
Noticiæ vniuerſalis de Deo vſus duplex 29
Noua obedientia quibus rebus conſtet 106.

O.

Obedientia erga Deum immediata & mediata 149
Obſcuritas aut in rebus, aut in verbis, aut in vtriſq; ſimul 7
Obſcuritas in rebus explicatur quinq; rationib. 7. 8
Obſcuritas in verbis duplex 9. 10
Obſcuritas verborum ſingulorum vnde orta, et quomodo explicanda ſit ibid.
Obſcuritas verborum compoſitorum ſeu phraſium

quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

quomodo illuſtranda 9
Oeconomia quid 419
Oeconomia tribus quaſi iugis conſtat ibid.
Opera caritatis 193
Opera vocationis 196
Opera triplicia 377
Operum caritatis cauſæ efficientes 193
Operum caritatis obiectum 194
Operum caritatis cauſæ finales 195
Operum caritatis diſcrimen 196
Orandi ſtudiū quæ vel extinguant vel impediant 283
Orantis affectus qualis eſſe debeat 282
Oratio 290
Oratio ad quem dirigenda 285
Oratio Chriſtiana quid ſit 286
Oratio pro fratribus 294
Oratio Dominica, & eius enarrandi methodus 293
ad Orationem neceſſaria quinq; 283
Orationes exaudiendi modus duplex apud Deū 292
Orationis & inuocationis cauſæ 281
Orationis materia 285
Orationis genera quatuor apud Paulum 286
Orationis Chriſtianæ circumſtantiæ 287
Orationis tempora diſciplinæ gratia obſeruata ibid.
Orationis locus 288
Orationis ordo 289
Orationis geſtus 289
Orationis Dominicæ exordium, & quid in eo contineatur 294
Orationis Dominicæ exordiū quid nos doceat 294. 295
Orationis Dominicæ petitio prima 296

Oratio-

Orationis Dominicæ petitio ſecunda ibid.
Orationis Dominicæ petitio tertia 297
Orationis Dominicæ petitio quarta 298
Orationis Dominicæ petitio quinta ibid.
Orationis Dominicæ petitio ſexta 299
Orationis Dominicæ petitio ſeptima ibid.
Orationis Dominicæ explicandæ ordo 293. 300
Ordo actionum Dei in prædeſtinatione 224
Ordo Eccleſiaſticus 344.

P.

Panis in Oratione dominica quid complectatur 297
Paphnutius cœlibatum improbauit 353
Parentes honorare quid 165
Parentum officia erga liberos 438
Patris vocabulum duplicem habet relationem 41
Patris vocabulum quid ſignificet in Oratione Dominica 295
Patrium imperium 437. &c.
Peccare mortaliter quid 89
Peccata quæ in lapſu primorũ parentum concurrant 83
Peccata alia ſua natura, alia ex adiuncto rationem peccati habent 405. 410
Peccati definitio generalis 82
Peccati ratio in quibus conſiſtat ibid.
Peccati materiale & formale 83
Peccati differentiæ 82
Peccati originis materiale & formale 84
Peccati originis varia nomina in ſacra ſcriptura 84
Peccati originis cauſæ 86
Peccati originis propagatio ibid.
Peccati in S. S. Phariſæi conuicti à Chriſto 91

Pecca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Peccatorum genera tria 85
Peccatorum remiſſio, & in his obſeruanda tria 278
de Peccato in S. S. à poſteriori iudicandum 91
Peccatum cum ſuis differentijs 81.82
Peccatum duplex 82
Peccatum originale quid ibid.
Peccatum originis pro diuerſitate perſonarum variat vi & efficacia 84
Peccatum originis alienum & proprium 87
Peccatum originis non eſt ſubſtantia, ſed aduenticia qualitas ibid.
Peccatum actuale quid 89
Peccatum actuale aliud veniale, aliud mortale ibid.
Peccatum actuale aliud omiſſionis, aliud commiſſionis 89
Peccatũ actuale aliud ex infirmitate, aliud ex ignorantia, aliud ex malicia 90
Peccatum ex malicia duplex ibid.
Peccatum in Spiritum ſanctum 91
Peccatum in Spiritum ſanctum quid 91
Peccatum in S. S. cur peculiariter dicatur 92
Peccatum in S. S. dicitur finalis impœnitentia ab euentu 91
Peccatum aliud voluntarium, aliud inuoluntariũ 92
Perfectio Chriſtiana 448
Perfectio piorum duplex ibid.
Perfectio Chriſtiana in hac vita quid ſit 449.450
Periſtaſis loci ſæpe obſcuritatem tollit 7
Perſonæ definitio 40
Perſonæ diuinitatis tres 41
Perſonarum in diuinitate proprietas duplex 43
Pœna peccati 94

Pœna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Pœnarum modus 96
Pœnarum in pijs & impijs diſcrimen ibid.
in Pœnis peccatorum tria obſeruentur 94
Pœnitentia cum ſuis partibus 105
Pœnitentia quid ſit 103
Pœnitentia duplex 108
Pœnitentia Euangelica dupliciter accipitur ibid.
Pœnitentiæ tres partes, et duæ, diuerſo reſpectu 105
Pœnitentiæ & fidei vocabula πολύσημα 108
Poteſtas Eccleſiaſtica quid 353
Poteſtas Eccleſiaſtica requirit tria 354
Poteſtas Eccleſiaſtica duplex ibid.
Poteſtas iurisdictionis in Eccleſia in tribus conſiſtit 354. 355
Præcepta Dei duplicia, Catholica & particularia 162
Præcepta particularia, & quæ in his regulæ obſeruandæ ibid.
Præcepti primi opera 152
Præcepti primi vſus ibid.
Præcepti primi appendix 153
Præcepti ſecundi finis 160
Præcepti ſecundi opera ibid.
Præcepti tertij finis, & quæ ad hunc finem pertinent 161
Præcepti tertij vſus peculiaris 162
Præcepti quarti finis 164
Præcepti quinti finis 168
Præcepti ſexti finis 169
Præcepti ſeptimi finis 170
Præcepti noni & decimi finis 172
Præcepti noni & decimi diſtinctio 173

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Præceptum primum & eius explicatio 151
Præceptum ſecundum cum explicatione 160
Præceptum tertium 161
Præceptum quartum 164
Præceptum quintum 168
Præceptum ſextum 169
Præceptum ſeptimum 170
Præceptum octauum & eius finis 171
Præceptum nonum & decimum ibid.
Prædeſtinatio 218. & deinceps
Prædeſtinatio quid 228
de Prædeſtinatione vnde ſumendum iudicium 225
Prædeſtinationis circumſtantiæ 224. 225
Prædeſtinationis incommoda, cum à verbo diſceditur 227
Prædeſtinationis certitudo & eius cauſæ 228. &c.
Prædeſtinationis finis & vſus 330
Præmia & pœnæ propter culta & neglecta officia parentum & liberorum 441
Præſentiæ diuinæ modi ſeu gradus quatuor 48
Primatus pontificis reprehenditur 348
Principia quatuor, quæ afferenda ſunt ad ſtudium Theologiæ 3
Principiorum illorum quatuor vſus ibid.
Prouidentia Dei 54. & deinceps
Prouidentia Dei vniuerſalis 54
Prouidentia Dei ſpecialis 55
Prouidentia Dei peculiaris ibid.
Prouidentiæ Dei finis & vſus duplex 56
Prouidentiæ Dei diſtinctiones duæ 56. 57

Q.

Quæſtiones de conſcientia tres 210.

Rege-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

R.

Regeneratio quid 186
Regeneratio conuerſioni coniuncta ibid.
in Regno Chriſti, quod eſt gratiæ, ſex ſunt obſeruanda 130
Regnum Chriſti triplex 130. 142
Regnum Chriſti glorioſum dupliciter conſideratur 132
Regula Rabinorum de periſtaſi locorum obſcurorum 8
Regula de prouidentia Dei ſpeciali 55
Regula de votis 202
Regula de factis triplex 205
Regula de dictis patrum demonſtratis 301
Regulæ, ad controuerſiam de iuſtificatione iudicandam pertinentes 218. & deinceps
Regulæ de modo præſtandi opera caritatis 195
Regulæ de prædeſtinatione & illarum vſus 219
Regulæ in enarratione orationis Dominicæ obſeruandæ 293
Regulæ de lapſibus corrigendis 360
Regulæ de Adiaphoris 378
Regulæ de contractibus 415
Renaſcentia quomodo peragatur 326
Reparationis ordo 127
Reparationis modus 129.

S.

Sabbati vſus legitimus 163
in Sabbato veteri tria ſunt 164
Sabbatum ſanctificare quid 162
Sacerdotes hodie cur vulgo ſic dicantur 250

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Sacerdotium Chriſti, & de eo aliquot hypotheſes 243. &c.
Sacerdotium Chriſtianorum 249
Sacramenta noui teſtamenti duo 316
Sacramenta veteris & noui Teſtamenti, quomodo differant 320
Sacramentalis prædicatio in propoſitione de cœna Domini 332
Sacramenti inſtitutio 313
Sacramentum 314
Sacramentum in genere quid ibid.
Sacramentum in nouo Teſtamento quid 318
Sacrificium Papiſticum 251. 249
Sacrificium propiciatorium quid, & quæ ad illud requirantur 259
Salus hominum in duobus conſiſtit 112
Sanctorum communio quid 275
Satisfactio ciuilis duplex 270
Satisfactio coram Deo 371
Satisfactio Eccleſiaſtica tres habet partes 372
Scandalum in genere quid & quotuplex 378
Scandalum datum vnde ibid.
Scandali dati diſcrimina 380
Scandalum acceptum quid & quotuplex 381
Scripturæ totius tripartita diuiſio 4
Scripturæ hiſtoria principalis pars eſt, in qua ſex obſeruanda 4. 5
Scripturæ res, & in ijs obſeruanda quatuor ibid.
Scripturæ ſigna, & in his tria obſeruanda 7
Scripturæ interpretatio ſcopo ſeruire debet ibid.
Scripturæ locorum obſcurorum examen quomodo inſtituendum ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Scripturæ interpretatio fidei analoga eſſe debet 8
Scripturæ teſtimonijs rectè & ſine errore vtendū 10
Scripturæ dicta & exempla in explicatione coniungenda ibid.
Scripturæ ſacræ lectio ad duo vtilis 21
Scripturæ ſacræ in quatuor ordines diuiſio 22
Scripturæ modus varius loquendi de filio Dei & deinceps 44.
Scripturæ tractatio & illuſtratio quæ habeat probandi genera 303
Scripturam interpretandi ratio recta 7
Sententiæ de præmijs bonorum operum duplicem reſpectum habent 133
Series annorum vtilis ad intelligendam ſcripturam 5
Serui quomodo tractandi 423
Seruorum officia ibid.
Signa verbo adiecta duplicia 314
in Signis tria ſpectanda 317
Spiritus de Deo cum prædicatur dupliciter accipitur 36
Spiritus ſanctus quis ſit & qualis 271
Spiritus ſancti officium 272
Spiritus ſanctus quomodo nos ſanctificet ibid.
Subiectū in Græca lingua quomodo cognoſcatur 35
Subſtantia in rebus aliud eſt, aliud qualitas 123
Symbolum quid ibid.
Symboli partitio 237
Symbolum quæ requirat à Chriſtianis ibid.
Symboli compendium 282.

T.

Tentatio quibus rebus perficiatur 299
Tentatio duplex ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Teſtamentum quid 338
in Teſtamento quæ concurrant ibid.
Teſtamenti veteris & noui diſcrimen 341
Teſtamenti veteris & noui definitio 340
Teſtimonia probantia vnum eſſe Deum 33
Teſtimonia probantia tres perſonas diuinitatis ibid.
Teſtimonia probantia diuinitatem filij, & eorum capita quinq; 34. 35
Teſtimonia probantia Spiritum ſanctum eſſe Deum 36. 37
Teſtimonia de Dei proprietatibus 48
Teſtimonia creationis 53
Teſtimonia prouidentiæ Dei vniuerſalis 58
Teſtimonia prouidentiæ Dei ſpecialis ibid.
Teſtimonia prouidentiæ Dei peculiaris 59
Teſtimonia de primo ſtatu hominis 66
Teſtimonia euertentia liberum arbitrium in rebus ſalutis ſine gratia 78
Teſtimonia de peccato originis 92
Teſtimonia de peccatis actualibus 93
Teſtimonia verbi accuſantis & damnantis 97
Teſtimonia de Euangelio 103
Teſtimonia de partibus pœnitentiæ 106
Teſtimonia de iuſtificatione alia ſunt θετικὰ, alia complectentia perſonas 125
Teſtimonia iuſtificationis per fidem ibid.
Teſtimonia de operibus caritatis 169
Teſtimonia de votis 204
Teſtimonia vocationis 199
Teſtimonia de homine vetere & nouo 213
Teſtimonia de prædeſtinatione 232
Teſtimonia de Eccleſia 236

Teſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Teſtimonia certitudinem doctrinæ Eccleſiæ confirmantia 304. & deinceps
Teſtimonia de teſtamento vtroq; 343
Teſtimonia de magiſtratu 380
Teſtimonia de legibus 406
Teſtimonia de iudicijs 408
Teſtimonia de vindicta 410
Teſtimonia de contractibus 419
Teſtimonia de coniugio 425
Teſtimonia de patrio imperio 437.438
Teſtimonia de diuitijs 443
Teſtimonia de perfectione Chriſtiana 452
Teſtimonijs Eccleſiæ quando acquieſcendum 9
Teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus duo ordines 121
Teſtimonium verbo adiectum duplex 30
Traditiones quid 368.

V.

Verbum accuſans & damnans quid ſit 96
Verbo accuſante duo genera hominum tanguntur à Spiritu ſancto 96
Vindicta quid & quotuplex 410
Vita terrena & cœleſtis 212
Vita æterna 281
Vitæ diſcrimina tria in ſcriptura ibid.
Vitæ terminus, & de eo quid ſit ſentiendum 165
Vitam æternam adeundi ius triplex pij habent 129
Vocatio quid 196
Vocatio duplex, communis & perſonalis ibid.
Vocationis communis officia regia & ſacerdotalia 196
Voluntas libera & ſerua quid ſit 75.76

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Voluntas coacta ibid.
Vota monaſtica cur ſint reſcindenda 202
de Votis Papiſtarum errores plurimi ibid.
Votum 200
Votum quid & quotuplex ibid.
Votum particulare, aliud pium, aliud temerarium 201
Vſura, & de ea quid ſentiendum 416
Vſus vocabuli naturæ in doctrina de diuinitate 40
Vſus doctrinæ de homine 66
Vſus doctrinæ de originali iuſticia 68
Vſus doctrinæ de libero arbitrio 77
Vſus doctrinæ de contingentia 81
Vſus doctrinæ de peccato 93
Vſus doctrinæ de verbo accuſante & damnante 97
Vſus doctrinæ de Euangelio 104
Vſus doctrinæ de iuſtificatione 127
Vſus doctrinæ de regno Chriſti 132
Vſus ſeßionis Chriſti ad dexteram patris 269
Vſus fidei reſurrectionis 280
Vſus doctrinæ de libertate Chriſtiana 374.

Z.

Zelus & eius ſignificata 410
Zelus quid 411
Zelus alius diuinus, alius humanus, alius diabolicus 412
Zelus alius ad vitam, alius ad mortem 414
Zelus alius ad culpam, alius ad gratiam ibid.
Zelus amantium honeſtus & inhoneſtus ibid.

ELEN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

ELENCHVS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, IN HOC LIBRO obiter explicatorum.

ATTENDE lectioni, exhortationi & doctrinæ. & paulò poſt: Attende tibi & doctrinæ, & perſiſte in illis, &c. 1. Timoth. 4. 1
Non auditores, ſed factores legis iuſtificabuntur, Roman. 2. 7
Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram, Rom. 9. ibid.
Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Chriſtum facta eſt, 1. Ioan. 1. 10
Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Rom. 8. ibid.
Reuelatur enim ira Dei, &c. inexcuſabiles. Rom. 1. 27
Homo iuſtificatur ſine operibus legis, Paulus 13
Homo non iuſtificatur ſine operibus, Iacobus ibid.
Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, qui verò crediderit, ſaluabitur ibid.
Oraturus intra conclaue tuum 13
Domus mea domus orationis vocabitur ibid.
Si oculus te offenderit, effodito eum, inquit Chriſtus 14
Paulus ad Coloſſ. læſionem corporis prohibet ibid.
Deus peccatores non exaudit 13
Deus Manaſſen peccatorem exaudiuit ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, non perdet mercedem ſuam, Matth. 10. 14
Eſtote miſericordes, Lucæ 6. ibid.
Ne miſereberis, Deut. 19. ibid.
In præceptis meis ambulate 15
Lex iuſto non eſt poſita ibid.
Dico vobis, ne omnino iuretis, dicit Chriſtus ibid.
Per nomen illius iurabis, dicit Moſes in Deut. 15
Si ſeruus vocaris, non ſit tibi cura. Paulus ibid.
Nolite fieri ſerui hominum. Idem ibid.
Factores legi iuſtificantur. Paulus 16
Nemo lege iuſtificatur. Idem ibid.
Tentauit Deus Abraham, in Gen. ibid.
Deus neminem tentat ibid.
Nolite timere, vt enim tentaret vos Deus venit, & vt terror illius eſſet in vobis, & non pereatis, Exod. 20. ibid.
Hæc omnia dabo tibi, ſi proſtratus adoraueris me, inquit Diabolus, Matth. 4. ibid.
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus, 1. Corinth. 12. 17
Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus diſtribuens ſingulis, prout vult ibid.
Vt impertiar vobis aliquod donum ſpirituale, Roman. 1. ibid.
Quis igitur Apollo? quis Paulus? niſi miniſtri, per quos credidiſtis, 1. Cor. 3. 17
Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat 17

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

Dei ſumus συνεργοι ibid.
Si quis venit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe diſcipulus meus, inquit Chriſtus 18
Honora patrem & matrem, inquit lex ibid.
Qui diligit non peccat ibid.
Nemo eſt qui non peccet ibid.
In ſudore vultus tui veſceris pane tuo ibid.
Iurabis per nomen eius in veritate, in iudicio & iuſticia, Ierem. 4. 19.
Neq; iuraueritis, viuit Dominus, Oſeæ 4. ibid.
Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei feſti ibid.
Ne attingas, ne guſtes, &c. ibid.
Maſculus, cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo, inquit Deus ibid.
Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, dicit Paulus 20
Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, Gen. 1. 50
Non eſt iuſtus, ne vnus quidem 74
Senſus carnis eſt inimicitia aduerſus Deum, Paulus 74
Ne regnet peccatum in vobis, Paulus 85
Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c. Geneſ. 3. 98
Quoniam impletum eſt tempus, &c. Mar. 1. 108
Breues dies hominis ſunt, &c. Iob 14 165
In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, Ezech. 20. 182
Oſtendunt opus legis ſcriptũ in cordib. ſuis, etc. Ro. 2. 205

Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, Paulus 211
Qui gloriatur, in Domino glorietur. Idem 2. Cor. 10. ibid.
Litera occidit, ſpiritus viuificat, 2. Cor. 3. 215
Quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit, Roman. 8. 225
Qui vocauit nos per Euangelium, &c. Paulus. 230
Euntes in mundum vniuerſum, prædicate, &c. Marc. vlt. 267
Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, &c. Pſal. 68. & Epheſ. 4. 268
Tu autem cum oraueris, intra in conclaue, &c. Matth. 6. 288
Qui non habet gladium, emat 348
Ecce duo gladij hîc, Lucæ 22. ibid.
Si peccauerit in te frater tuus, Matth. 18. 358
Peccantes coram omnibus argue, 1. Tim. 5. 360
Et vos domini eadem facite ſeruis, remittentes minas, Epheſ. 6. 421
Domini, quod iuſtum eſt, & æqualitatem ſeruis præbete, Coloſſ. 4. 422
Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, &c. Matth. 19. 429
Vxor à viro non diſcedat, & vir vxorem non dimittat, 1. Corinth. 7. 430

INDEX

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Ambroſius de dictis patrum contra ſcripturam enunciatis 302
de vſura 419
de peccato, quid ſit 82
Auguſtinus de prouidentia Dei vniuerſali 54
de imagine Dei ſubſtantiali in homine 62. 63
de hominis ſtatu, qui dicitur gratiæ 66
de vſu liberi arbitrij 78
de cultu Dei legitimo 178
de conſcientia & fama 110
de Chriſti conceptione 255
de Chriſti natiuitate 256
de effectu paſſionis Chriſti 260
de Chriſti deſcenſu ad inferos 265
de inuocatione 292
de Sacramentis 317
de Baptiſmo 326
Baſilius de Spiritu ſancto 37
Bernardus de libero arbitrio 75. 76
de peccato originali 87
de meritis humanis 192
de votis 202
de effectu paſſionis Chriſti 262

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

de paſſione Domini 263
de Baptiſmo 326
Clemens Alexandrinus de bona conſcientia 208
Cyprianus de ſatisfactione 271
Hieronymus de Inuocatione 291
Hilarius de imagine gloriæ Dei in Chriſto. 62.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°

248

LIPSIAE,

IMPRIMEBAT IOANNES STEINMAN.

Anno

M. D. XXCI.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 850 8°